

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικό και Καποδιστριακό
Πανεπιστήμιο Αθηνών

Ερμηνεία αποστολικών και ευαγγελικών περικοπών

Ενότητα 2: Το κήρυγμα του Ιησού

Σωτήριος Δεσπότης

Θεολογική σχολή, Τμήμα Κοινωνικής Θεολογίας

ΟΙ ΜΑΘΗΤΕΣ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ ΤΟ ΚΗΡΥΓΜΑ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ

Από το βιβλίο μου: *Ο Ιησούς ως Χριστός και η Πολιτική Εξουσία στους Συνοπτικούς Ευαγγελιστές*, Αθήνα: Άθως 2006, 190 κε.

Ο Ιησούς αμέσως μετά τους πειρασμούς κατευθύνθηκε στη Γαλιλαία. Σημειώνει ο Ματθαίος: *Ἀκούσας δὲ ὅτι Ἰωάννης παρεδόθη ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν. καὶ καταλιπὼν τὴν Ναζαρά ἐλθὼν κατώκησεν εἰς Καφαρναοὺμ τὴν παραθαλασσίαν ἐν ὁρίοις Ζαβουλῶν καὶ Νεφθαλίμ· ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου λέγοντος, Γῆ Ζαβουλῶν καὶ γῆ Νεφθαλίμ, ὁδὸν θαλάσσης, πέραν τοῦ Ἰορδάνου, Γαλιλαία τῶν ἐθνῶν, ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει φῶς εἶδεν μέγα (4, 12-16. Ησ. 8, 23-9, 1). Σε αυτή την προφητεία ο Ησαΐας προαναγγέλλει ότι η υποδουλωμένη στην ασσυριακή αυτοκρατορία περιοχή του βορείου Ισραήλ (Galil-ha-Gojim) θα απελευθερωθεί. Ο ζυγός και το μαστίγιο των δυναστών του λαού, ο οποίος πορεύεται τώρα μέσα στο σκοτάδι της απόγνωσης και της απελπισίας, θα συντριβεί, γιατί θα δει μεγάλο φως (9, 1) που θα συνοδεύει τη γέννηση ενός παιδιού, του οποίου το όνομα θα είναι *Θαυμαστός Σύμβουλος, Θεός ἰσχυρός, Πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, Ἄρχων εἰρήνης*. Η βασιλεία του στο θρόνο του Δαβίδ θα είναι αιώνια και δε θα είναι στηριγμένη στην αδικία και στην εκμετάλλευση (όπως συνέβαινε με τα ανάξια μέλη της δαβιδικής δυναστείας), αλλά στην απόλυτη δικαιοσύνη. Λατίνοι συγγραφείς διαφήμιζαν τη Ρώμη και ιδιαίτερα τον Καίσαρα ως το φως της Οικουμένης (Martial Epigrams 8, 21. Statius, *Silvae* 4, 1.3-4. 23-27)¹. Ο Ματθαίος με τον αστέρα της Βηθλεέμ και το «μέγα φως της Γαλιλαίας» ως σωτήρα του κόσμου αντι-προβάλλει τον Ιησού.*

Η **περιοχή της Γαλιλαίας**, διακρινόταν για τον έντονο διπολισμό μεταξύ των πόλεων, οι οποίες, ήταν φορείς του ελληνιστικού πολιτισμού και έδρες των πλουσίων γαιοκτημόνων, και της περιφέρειας, όπου επικρατούσαν τα ακριβώς αντίθετα στοιχεία². Γι' αυτό και η *Γαλιλαία των αλλοφύλων*, η οποία προσαρτήθηκε στην Ιουδαία από τον Αριστόβουλο (Α' Μακ. 5, 21 κε.), διακρινόταν, όχι μόνο για την ιδιαίτερη διάλεκτο και τη διαφοροποιημένη ερμηνεία του Νόμου, αλλά και για το επαναστατικό ήθος των κατοίκων της υπαίθρου της. Σύμφωνα με τον Ιώσηπο, οι Γαλιλαίοι από μικρά παιδιά αρέσκονταν στον πόλεμο, ήταν άφοβοι και αγαπούσαν ιδιαίτερα την ελευθερία, την ανατροπή και την επανάσταση (Πόλ. 3, 41). Σημειώτεον ότι δε μαρτυρείται από τους Ευαγγελιστές καμιά επίσκεψη του Ιησού κατά τη δημόσια δράση του, ούτε στη Σεπφώριδα, η οποία απέιχε μόλις εξι χιλόμετρα από την πατρίδα του 'Ναζαρέτ' ούτε στην Τιβεριάδα.

Ο ίδιος ο Ιησούς, ο Προφήτης από τη Ναζαρέτ, στη Συναγωγή της ιδιαίτερης πατρίδας του στην 'προγραμματική ομιλία του' (Λκ. 4, 18-19) διακηρύσσει ότι έχει χριστεί από το άγ. Πνεύμα, προκειμένου να εκπληρώσει την προφητεία του (Τριτο-) Ησαΐα: *εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέν με, ἰάσασθαι τοὺς συντετριμμένους τῆ καρδία, κηρύξαι αἰχμαλώτοις ἄφεσιν καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν, καλέσαι ἐνιαυτὸν Κυρίου δεκτὸν (61, 1 κε.)*³. Αυτό το ανάγνωσμα προσθέτει στο μασοριτικό κείμενο **τη θεραπεία των τυφλών**⁴, ακολουθώντας τους Ο', ενώ επιπροσθέτως αναφέρεται με ιδιαίτερη έμφαση στους **τεθραυσμένους** (Ησ. 58, 6) και στην **άφεση**, που κομίζει ο Μεσσίας. Ο όρος **άφεση** σημαίνει⁵ είτε γενικά την απελευθέρωση είτε ειδικότερα την απαλλαγή από τα χρέη, αλλά και τη θεραπεία από την ασθένεια και τη συγχώρεση των αμαρτημάτων, η οποία, όπως τονίζεται στην Κυριακή Προσευχή, συνδέεται άρρηκτα με τη συγχώρεση των οφειλετών (πρβλ. Λκ. 6, 30. 34). Με την άφεση, συνεπώς, των *τεθραυσμένων* σημαίνεται η θεραπεία των σωματικά αναπήρων και επιπλέον η σωτηρία όλων εκείνων που αισθάνονταν ψυχολογικά και υπαρξιακά διαλυμένοι και συντριμμένοι από τις ενοχές και τα άλλα δεινά που επισώρευσε η αμαρτία και η αδικία της πολιτικής και θρησκευτικής εξουσίας. Η **ευλογημένη**, άλλωστε,

¹ Carter, *Matthew and Empire*, 70.

² Πρβλ. Theissen-Merz, *Jesus*, 163.

³ Σκοπίμως παραλείπεται το δεύτερο ημιστίχιο του στ. 2, το οποίο αναφέρεται στην κρίση: *καὶ ἡμέραν ἀνταποδόσεως παρακαλέσαι πάντα τοὺς πενθοῦντας*.

⁴ Η *θεραπεία των τυφλών* μνημονεύεται ιδιαίτερα α) γιατί αυτοί ήταν κατεχοχὴν πτωχοὶ και κοινωνικά υποβαθμισμένοι και β) γιατί αυτό το γεγονός αποτελούσε το εντυπωσιακότερο θεϊκό θαύμα. Πρβλ. Roloff, *Das Kerygma und der irdischen Jesus*, 119-121. Οι ίδιες κατηγορίες αναξιοπαθόντων απαντούνε στη λουκάνεια εκδοχή του Μεγάλου Δείπνου (14, 15-24' πρβλ. Μτ. 22, 1-14) ως οι καταρχὴν αντικαταστάτες των ευγενῶν καλεσμένων οι οποίοι προέρχονται από την ίδια πόλη με τον οικοδεσπότη και περιλαμβάνει τους πτωχοὺς, αναπήρους, τυφλοὺς και χωλοὺς. Είναι πιθανότατα ὅλοι εκείνοι οι Ιουδαῖοι, οι οποίοι είχαν θρησκευτικὰ περιθωριοποιηθεῖ. Σημειώτεον ότι στη Γαλιλαία ἔνεκα των ιαματικῶν λουτρῶν συνωστίζονταν αρκετοὶ ασθενεῖς.

⁵ Πρβλ. Leroy, *ἄφεις*, *EWNT I*, 437-441. Ο Γκουτζίουδης, Η χρήση του Ιωβηλαίου ἔτους, 104, θεωρεῖ ότι η ἀπάλειψη του ησαϊανικοῦ *ἰάσασθαι τοὺς συντετριμμένους τὴν καρδίαν* γίνεται διότι ο Ιησούς ἠθέλε να ἀποφύγει κάθε ὑπόνοια εσωτερικῆς/ατομοκρατικῆς ερμηνείας του ὅρου *ἄφεις* και επαναφέρει στο προσκήνιο τὴν υποβαθμισμένη ἔννοια τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης τῆς κλασικῆς ἰωβηλαϊκῆς παράδοσης. Ολόκληρο, ὅμως, το κατά Λουκάν κατακλείεται με το λόγο του Ιησού *Οὕτως γέγραπται παθεῖν τὸν Χριστὸν καὶ ἀναστῆναι ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ κηρυχθῆναι ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ μετάνοιαν καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν* εἰς πάντα τὰ ἔθνη (24, 47-49).

εποχή του Κυρίου, ανακαλεί το **σαββατικό έτος** του Δτ. 15, 1 κε., όπου κάθε έβδομο έτος προβλέπεται η παραγραφή/άφεση όλων των οφειλών των ομοφύλων, καθώς αυτές αποτελούσαν τον κατεξοχήν παράγοντα πτώχευσης, υποδούλωσης και κοινωνικής εκμετάλλευσης του αρχαίου κόσμου⁶. Παραπέμπει, επίσης, στο Ιωβηλαίο του Λευ. 25, που προέβλεπε κάθε πεντηκοστό έτος να επιστρέφεται η γη στον αρχικό της ιδιοκτήτη και να αναπαύεται, αφού κατ' ουσίαν ανήκει στον Κύριο.

Ευθύς αμέσως μάλιστα ο ίδιος ο Ιησούς στο Λκ. παρομοιάζει τον εαυτό Του με τους δύο μεγάλους θαυματοποιούς Προφήτες: τον Ηλία και τον Ελισσαίο. Υπογραμμίζει, έτσι, τη δική του μελλοντική «έξοδο» στα έθνη, προκειμένου να προσφέρει και σε αυτά τη σωτηρία: *Αμήν λέγω υμῖν ὅτι οὐδεὶς προφήτης δεκτός ἐστιν ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ. ἐπ' ἀληθείας δὲ λέγω υμῖν, πολλοὶ χῆραι ἦσαν ἐν ταῖς ἡμέραις Ἡλίου ἐν τῷ Ἰσραὴλ, ὅτε ἐκλείσθη ὁ οὐρανὸς ἐπὶ ἔτη τρία καὶ μῆνας ἕξ, ὡς ἐγένετο λιμὸς μέγας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν, καὶ πρὸς οὐδεμίαν αὐτῶν ἐπέμψθη Ἡλίας εἰ μὴ εἰς Σάρεπτα τῆς Σιδωνίας πρὸς γυναῖκα χῆραν. καὶ πολλοὶ λεπροὶ ἦσαν ἐν τῷ Ἰσραὴλ ἐπὶ Ἐλισαίου τοῦ προφήτου, καὶ οὐδεὶς αὐτῶν ἐκαθαρίσθη εἰ μὴ Ναιμᾶν ὁ Σύρος (4, 25-26)*. Στην πρώτη περίπτωση γίνεται λόγος για τη θαυμαστή διάσωση από το λιμό και το θάνατο μιας γυναίκας χήρας και του μονακριβου παιδιού της στην αλλοδαπή Σιδωνία (Γ' Βασ. 17, 17. 19). Στη δεύτερη περίπτωση μνημονεύεται ο καθαρισμός από τη λέπρα στον Ιορδάνη (!) ενός Σύρου αξιωματούχου, του Νεεμάν, ο οποίος αν και τελικά δεν περιετμήθηκε (συνεπώς δεν έγινε Ιουδαίος) και ενώ συνέχισε να είναι στρατιωτικός αξιωματούχος ενός εθνικού βασιλέα, πίστεψε ότι δεν υπάρχει άλλος θεός σε όλη τη γη εκτός του Γιαχβέ και σώθηκε (Δ' Βασ. 5, 15)⁷.

Συνεπώς Ο Ιησούς με τον 'προγραμματικό' λόγο Του διακηρύσσει ότι με την παρουσία Του εγκαινιάζεται η περίοδος της θεραπείας και της απελευθέρωσης της οικουμένης. Αυτό το **ευαγγέλιο των πτωχών** έθετε υπό αμφισβήτηση τα ευαγγέλια των αυτοκρατόρων της Ρώμης, αφού παρουσίαζε τον Ιησού ως το μοναδικό πρόσωπο, το οποίο έλαβε από το Θεό την εξουσία να θεραπεύσει και να σώσει τα *μωρά, τα ασθενή, τα αγενή και εξουθενημένα του κόσμου*⁸.

Προφανώς, το κήρυγμα αυτό του Ιησού στην περιφέρεια της Γαλιλαίας, προσήλκυσε κοντά του όλο αυτό το πλήθος που τον ακολούθησε μέχρι την Ιερουσαλήμ και ειδικότερα **τους δώδεκα μαθητές**. Αυτή η ομάδα των Δώδεκα δεν περιχαρνώθηκε σε κάποιο κοινόβιο της ερήμου, όπως η κοινότητα του Κουμράν, αλλά περιόδευε τη Γαλιλαία. Αποτελούσε μια **νέα οικογένεια** (*familia dei* Μκ. 3, 34 κε.), η οποία παρότι κήρυττε τη *Βασιλεία* του Θεού, Τον αποκαλούσε όχι ως *Βασιλέα*, όπως ήταν σύνηθες στον Ιουδαϊσμό, αλλά ως *Αββά-Πατέρα* (Μτ. 23, 9) και αναγνώριζε ως μοναδικό και αποκλειστικό *καθηγητή* τον Ιησού. Αυτός (ο Ιησούς) διά του λόγου του εκλέγει στο αποστολικό αξίωμα τους μαθητές, μεταδίδει σε αυτούς το χάρισμα της θεραπείας και του εξορκισμού ενώ τους καθιστά κριτές του Ισραήλ (Μτ. 19, 28/Λκ. 22, 30). Αυτό το μοναδικό γεγονός της μεταβίβασης μεσσιανικών χαρακτηριστικών σε ολόκληρη την ομήγυρη των Δώδεκα ονομάστηκε στην Έρευνα **«συλλογικός Μεσσιανισμός»** (*Gruppenmessianismus*)⁹.

Με την εκλογή των εκπροσώπων των δώδεκα φυλών από τον κύκλο των αλιέων και γενικότερα του *am-haaretz*, ο Ιησούς θέλησε να εξάρει τον **κυρίαρχο ρόλο του απλού λαού στην ανατέλλουσα Βασιλεία του Θεού**. Έτσι εμμέσως πλην σαφώς αμφισβήτησε το υφιστάμενο καθεστώς της ιερατικής αριστοκρατίας με επικεφαλής έναν αρχιερέα, υποχείριο των Ρωμαίων¹⁰.

Επιπλέον η οργάνωση των Δώδεκα, που αποτέλεσε το μοντέλο της Πρώτης Εκκλησίας, δεν στηριζόταν στην πυραμοειδή ιεραρχική δομή που παρατηρούνταν σε όλα τα πατριαρχικά κοινωνικά σχήματα της εποχής της. Γι' αυτό και ο G. Lohfink τη χαρακτηρίζει ως **«αντιθετική κοινωνία» - Kontrastgesellschaft**¹¹. Συμπερασματικά μέσω της κλήσης και της δράσης των μελλοντικών κριτών των δώδεκα φυλών, ο Ιησούς «σηματοδότησε» την ανασυγκρότηση ολόκληρου του Ισραήλ με τη δομή που είχε πριν την καθιέρωση του θεσμού της Μοναρχίας

⁶ Αυτή τη διάταξη φαίνεται ότι εφάρμοσε ο Ιωσίας (Δ' Βασ. 22' Ιερ. 22, 15).

⁷ Το πρώτο γεγονός προφητεύει επιπλέον τα κοινά γεύματα των πρώτων χριστιανών, ανεξάρτητα από την εθνότητα ή το φύλο. Το δεύτερο προλέγει τη βάπτισμα εθνικών και μάλιστα αξιωματούχων, η οποία τους καθιστά ικανούς να συμμετέχουν στην ευχαριστηριακή σύναξη. Πρβλ. Esler, *Community and Gospel in Luke-Acts*, 35. 183. Είναι αξιοσημείωτο ότι και στο Μτ. η δημόσια δράση του Ιησού εισάγεται με την καταγραφή ποικίλων θεραπειών ανθρώπων από την ευρύτερη περιοχή της Συρίας: *Καὶ περιῆγεν ἐν ὅλῃ τῇ Γαλιλαίᾳ, διδάσκων ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν καὶ κηρύσσων τὸ εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας καὶ θεραπεύων πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν ἐν τῷ λαῷ. καὶ ἀπῆλθεν ἡ ἀκοή αὐτοῦ εἰς ὅλην τὴν Συρίαν· καὶ προσήνεγκαν αὐτῷ πάντας τοὺς κακῶς ἔχον τας ποικίλας νόσους καὶ βασάνους συνεχομένους καὶ δαιμονιζομένους καὶ σεληνιζομένους καὶ παραλυτικούς, καὶ ἐθεράπευσεν αὐτούς (4, 23-25)*.

⁸ Πρβλ. Α' Κορ. 1, 25-26 Βλ. Carter, *Matthew and Empire*, 72.

⁹ Biebenstein, *Maria aus Magdala*, 52.

¹⁰ Theissen, *Die Religion der ersten Christen*, 65-66.

¹¹ Jesus und die Kirche, 57-63.

εκπληρώνοντας έτσι μια μεσσιανική προσδοκία που συνδέεται στο Ψ. Σολ. 17 με τον Υιό Δαβίδ. Η προτροπή του Ιησού προς τους περιοδεύοντες μαθητές του να μη φέρουν πήρα (σακκίδιο) και χαλκό (τα χαμηλότερα σε αξία χάλκινα νομίσματα) και δεύτερο χιτώνα (Μκ. 6, 8) υποδηλώνει την απέλευθερωσή τους από κάθε κέντρο και μέσο οικονομικής εξουσίας και **την απόλυτη εξάρτησή τους από το Θεό και τη Βασιλεία Του.**

Στον κύκλο αυτό των εκπροσώπων του δωδεκάφυλου, που προσκάλεσε προσωπικά και ονομαστικά ο ίδιος ο Ιησούς, ανήκε ο **Σίμων ο Καναναίος** (Kana'ana, Μκ. 3, 18) ή **Ζηλωτής** (Λκ. 6, 15)¹². Ζηλωτικές διαθέσεις επιδεικνύουν και οι υιοί του Ζεβεδάιου, οι οποίοι θέλουν να κατεβάσουν φωτιά από τον ουρανό, για να πυρπολήσουν τους αφιλόξενους Σαμαρείτες στην αρχή του Οδοιπορικού του Ιησού προς το Πάθος (Λκ.9, 54). Σύμφωνα με τον Eissler και τον Cullmann¹³, το όνομα *Βαριωνά* (Barjona) του Πέτρου (Μτ. 16, 17) είχε, επίσης, ζηλωτική χροιά. Οι ψαράδες της Τιβεριάδος ανήκαν, άλλωστε, σ' εκείνους τους ναυτικούς και απόρους, οι οποίοι πρώτοι επαναστάτησαν στην αρχή του ιουδαϊκού Πολέμου (Ιωσ. Βίος 66). Ως ζηλωτή χαρακτηρίζει η παλαιολατινική μετάφραση *Vetus Latina* και τον Ιούδα, ο οποίος, σύμφωνα με μια εκδοχή, ονομάστηκε *Ισκαριώτης*, από το λατινικό *sikkarius* με το οποίο οι Ρωμαίοι χαρακτήριζαν εκείνους που προσπαθούσαν να σπείρουν τον πανικό με το *sica* (εγχειρίδιο)¹⁴.

A. Ι.ΧΡΙΣΤΟΣ ΚΑΙ ΡΑΒΙΝΟΙ

«ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ» ΚΕΙΜΕΝΑ ΓΙΑ ΕΞΑΓΩΓΗ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΩΝ:

Η Μαθητεία στην Π.Δ. (Ηλίας-Ελισσαίος): *Και ἀπῆλθεν ἐκεῖθεν καὶ εὗρίσκει τὸν Ελισαίη υἱὸν Σαφατ, καὶ αὐτὸς ἡροτρία ἐν βουσίην δώδεκα ζεύγη βοῶν ἐνώπιον αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς ἐν τοῖς δώδεκα, καὶ ἐπῆλθεν ἐπ' αὐτὸν καὶ ἐπέρριψε τὴν μῆλωτὴν αὐτοῦ ἐπ' αὐτόν. 20 καὶ κατέλιπεν Ελισαίη τὰς βόας καὶ κατέδραμεν ὀπίσω Ἡλίου καὶ εἶπεν Καταφιλήσω τὸν πατέρα μου καὶ ἀκολουθήσω ὀπίσω σου· καὶ εἶπεν Ἡλίου Ἀνάστρεφε, ὅτι πεποιηκά σοι. 21 καὶ ἀνέστρεψεν ἐξόπισθεν αὐτοῦ καὶ ἔλαβεν τὰ ζεύγη τῶν βοῶν καὶ ἔθυσεν καὶ ἤψησεν αὐτὰ ἐν τοῖς σκεύεσι τῶν βοῶν καὶ ἔδωκεν τῷ λαῷ, καὶ ἔφαγον· καὶ ἀνέστη καὶ ἐπορεύθη ὀπίσω Ἡλίου καὶ ἐλειτούργει αὐτῷ Γ' Βασ. 19, 19-21 (πρβλ. την πρόκληση του Σωκράτη στον Ξενοφώντα: ἔπου τοίνυν καὶ μάνθανε Διογ. Λαέρτιος 2,48).*

Μαθητές του Χριστού Μτ 6.25-30: *Διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, μὴ μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν τί φάγητε [ἢ τί πίητε], μηδὲ τῷ σώματι ὑμῶν τί ἐνδύσθηθε· οὐχὶ ἡ ψυχὴ πλεῖον ἐστὶν τῆς τροφῆς καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἐνδύματος; 26 ἐμβλέψατε εἰς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ ὅτι οὐ σπεύρουσιν οὐδὲ θερίζουσιν οὐδὲ συνάγουσιν εἰς ἀποθήκας, καὶ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τρέφει αὐτά· οὐχ ὑμεῖς μᾶλλον διαφέρετε αὐτῶν; τίς δὲ ἐξ ὑμῶν μεριμνῶν δύναται προσθεῖναι ἐπὶ τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ πηχυν ἓνα; καὶ περὶ ἐνδύματος τί μεριμνᾶτε; καταμάθετε τὰ κρίνα τοῦ ἀγροῦ πῶς ἀξάνουσιν· οὐ κοπιῶσιν οὐδὲ νήθουσιν λέγω δὲ ὑμῖν ὅτι οὐδὲ Σολομῶν ἐν πάσῃ τῇ δόξῃ αὐτοῦ περιεβάλετο ὡς ἐν τούτων. εἰ δὲ τὸν χόρτον τοῦ ἀγροῦ σήμερον ὄντα καὶ αὔριον εἰς κλίβανον βαλλόμενον ὁ Θεὸς οὕτως ἀμφιέννυσιν, οὐ πολλῶ μᾶλλον ὑμᾶς, ὀλιγόπιστοι;*

Εσσαιί, Ιωσ. Πολ. 2.125-6: *διὸ καὶ ποιοῦνται τὰς ἀποδημίας οὐδὲν μὲν ὅλως ἐπικομιζόμενοι, διὰ δὲ τοὺς ληστὰς ἔνοπλοι. κηδεμῶν δ' ἐν ἐκάστη πόλει τοῦ τάγματος ἐξαιρέτως τῶν ξένων 2.126 ἀποδείκνυται ταμιεῶν ἐσθῆτα καὶ τὰ ἐπιτήδεια. καταστολὴ δὲ καὶ σχῆμα σώματος ὅμοιον τοῖς μετὰ φόβου παιδαγωγουμένοις παισί. οὔτε δὲ ἐσθῆτας οὔτε ὑποδήματα ἀμείβουσι πρὶν διαρραγῆναι τὸ πρότερον παντάπασιν ἢ δαπανηθῆναι τῷ χρόνῳ.*

¹² Σύμφωνα Hengel, *Zeloten*, 55-57 αυτό είναι το αρχαιότερο χωρίο, όπου μνημονεύονται στην παγκόσμια φιλολογία οι Ζηλωτές. Εντυπωσιάζει το γεγονός ότι ο Λουκάς, ο οποίος σύμφωνα με τους περισσότερους ερμηνευτές, συγγράφει μια *Απολογία* προς τη Ρώμη, στην προκειμένη περίπτωση δεν αποσιωπά τα φρονήματα του μαθητή. Σύμφωνα με τον Τρεμπέλα, δεν μπορεί να υποστηριχθεί με βεβαιότητα ότι το Ζηλωτής παραπέμπει στη μερίδα των Ζηλωτών, αλλά στο ζήλο που είχε ο συγκεκριμένος μαθητής για το Νόμο. Πρβλ. *Πράξεις των Αποστόλων*, 63 Κόμπου, Ο Ιησούς, οι Μαθηταί Του και η Κίνηση των Ζηλωτών, 253.

¹³ *Staat* 11. Αξιοπρόσεκτη είναι, σύμφωνα με τον Theissen (*Κίνηση του Ιησού*, 29), η ερμηνεία κατά την οποία ο Βαριωνάς παράγεται από το 'έρημος, κενός, άγριος' και αντιλαμβάνεται το παρώνυμο με την έννοια του 'παράνομου, του απόβλητου' (outlaw, outcast).

¹⁴ Gnilka, *Jesus*, 191.

ΡΑΒΙΝΟΙ - ΚΟΥΜΡΑΝ	ΙΗΣΟΥΣ ΚΑΙ ΔΩΔΕΚΑ ΜΑΘΗΤΕΣ/ ΑΠΟΣΤΟΛΟΙ
<p>Δυνατότητα εκλογής και αλλαγής δασκάλου εκ μέρους του μαθητή.</p> <p>Τριετής δοκιμασία στην έρημο του Κουμράν. Τελική είσοδος με όρκο αποφυγής ματαιοδοξίας, ψεύδους, κακοήθειας, άνομου κέρδους. Όχι αποκάλυψη σε ξένους (ονόματα αγγέλων). Ηλιακό ημερολόγιο (α' μέρα Τετάρτη)</p> <p><i>οὐδὲν δ' ἐν ἀλλήλοις οὐτ' ἀγοράζουσιν οὔτε πωλοῦσιν, ἀλλὰ τῷ χρήζοντι διδόνς ἕκαστος τὰ παρ' αὐτῷ τὸ παρ' ἐκείνου χρησιμὸν ἀντικομίζεται καὶ χωρὶς δὲ τῆς ἀντιδόσεως ἀκώλυτος ἢ μετ' ἀλλαγῆς αὐτοῖς παρ' ὧν ἂν θέλωσιν.</i></p>	<p>Σταθερή/πιστή σχέσηη – ακολουθία δασκάλου. Ο Ιησούς εκλέγει και εγκαθιστά στο αξίωμα (ἐποίησεν) άμεσα διά της κλήσης Του (μετά από προσευχή στο Λκ.) 12 μαθητές.</p> <p>Οι κριτές των φυλών (εκπρόσωποι ανδρών και γυναικών), προέρχονται κατεξοχήν από τα «κατώτερα» στρώματα, ανά δυάδες (αδέλφια) σχηματίζοντας μια νέα οικογένεια (familia dei πρβλ. χρήση αλλήλ*) από τέως εχθρούς. Σημείωση: στο Ιω. 1 προσκαλούν πρώτοι οι μαθητές τον Ι. Χριστό με αφόρμηση τη μαρτυρία του Βαπτιστή.</p> <p>Πλήρης απεξάρτηση από τον Μαμωνά.</p> <p>Οι 12 δεν ακολουθούν απλώς. Μετέχουν! λαμβάνουν από τον Ιησού το χάρισμα της θεραπείας και του εξορκισμού (Μκ. 3, 14- Λκ. 10, 9). Η ευλογία τους λειτουργεί καταλυτικά (Λκ. 10, 5-10). Εσχολογική μετοχή στη μεσσιανική Κρίση (Μτ. 19, 28/ Λκ.22, 30 πρβλ. Δαν. 7).</p> <p>Στοιχείο ταυτότητας το κοινό τραπέζι των πάντων και η βρώση του Σώματος + πόση αίματος από το ίδιο Ποτήρι.</p>
<p>Σταθερός Χώρος: Διδασκαλείο – Συναγωγή (Προσευχή)- Κουμράν: Κοινόβιο στην έρημο (ιεραρχία στην Τράπεζα).</p> <p>Ιουδαϊκές Ευχές: Σεμά (2X ημερησίως: Δτ. 6, 4-5: Άκουε Ισραήλ στο οποίο ίσως ο Ιησούς πρόσθεσε το Δευ, 1, 18 [αγάπη προς τον πλησίον] βλ. Μκ. 12, 28-32), Αμιντά (3X ημερησίως - Shmoneh Esreh 18 (!) Ευλογίες (κανένα δεν αφορά τον επιούσιο άρτο)</p>	<p>Περιοδεύουν στη Γαλιλαία των εθνών (όχι σε πόλεις =έδρα πλουσιών), ακολουθώντας τον πλάνητα, 'άστεγο' άγαμο και «άσωτο» (για τα κριτήρια των «καθαρών») Ιησού. Χαρακτηριστικά τα περάσματα πάνω σε βάρκα (= Εκκλησία στη Μεσόγειο;) από τη μία όχθη της λίμνης στην άλλη (Μκ.).</p> <p>Δεν υπάρχει ιεραρχία-πάτερ φαμίλιας στη «σύναξη των Δώδεκα» (αντεστραμμένη πυραμίδα/αντιθετική κοινωνία). Μοντέλο το ανώριμο και ανόητο παιδίον (!) και η διακονία</p> <p>Προσευχή το λιτό Πάτερ (ήμων Μτ) όπου περιλαμβάνεται ο επιούσιος άρτος</p>
<p>Αντικείμενο μελέτης και ερμηνείας η Τορά (= καθοδήγηση, παράγγελμα όχι ΝΟΜΟΣ). Αντικείμενο αποστήθισης μέσω της επανάληψης της «μωσαϊκής» προφορικής παράδοσης των πρεσβυτέρων. Η μελέτη της Τορά ξεκινούσε με το Λευιτικό αποσκοπώντας αποσκοπούσε στη διατήρηση της αγιότητας (= καθαρότητα από τα έθνη Νόμος Αγιότητας). Κατεξοχήν έργα Νόμου= Περιτομή, Σάββατο, Κοσέρ φαγητά (πρβλ. τρεις παίδες).</p> <p>«Μίσος απέναντι στους υιούς του Σκότους, καθένα σύμφωνα με την ενοχή του για την εκδίκηση του Θεού» (1QS 1. 10)</p>	<p>Κήρυγμα έλευσης της ανατέλουσας Βασιλείας, χωρίς «αποκαλυπτικές» εικόνες. Βασική αρχή ερμηνείας του Νόμου η αγάπη προς το Θεό και η αγάπη προς τον εχθρό (Μτ. 5, 43-48), τον ξένο (Λκ. 10, 25-37) και τον ακάθαρτο αμαρτωλό (Λκ. 7, 36-50).</p> <p>Σημείο αναφοράς δεν είναι ο Ναός και ο Νόμος-η Τορά αλλά ο Χριστός (Εμμανουήλ) που υποκαθιστά και το Σάββατο!</p> <p>Η Πίστη στο Πρόσωπο του Ιησού και η μετοχή στην σταυροαναστάσιμη πορεία Του είναι ανώτερη από την ύπατη υποχρέωση κάθε πολίτη: την κηδεία των νεκρών γονέων (αντίστροφα στη σχέση Ηλία-Ελισσαίου Γ' Βασ. 19, 19-21). Σύμφωνα με το Κατά Λουκάν η ανωτέρω αφοσίωση ανώτερη και από το γαμήλιο σύνδεσμο με τη γυναίκα (όχι στον Μκ. + Μτ.).</p> <p>Ο Χριστός ομιλεί με αυθεντία: (1) Αποκαλεί τον Θεό Αββά, (2) χρησιμοποιεί το Αμήν (Αμήν)/Εγώ δε λέγω, (3) όχι βιβλικά-πατερικά τσιτάτα αλλά παραβολές από τη φύση-ακάθαρτη καθημερινότητα (δραχμή, ζύμη). Καθ'οδόν προς το Πάθος + Ανάσταση καταργεί το μωσαϊκό Νόμο όσον αφορά στο διαζύγιο αλλά και τον υπερβαίνει στο διάλογο με τον πλούσιο.</p>
<p>Μαθητές μόνον άνδρες.</p>	<p>Ο Ιησούς καλεί ζηλωτή και τελώνη, ενώ τον συνοδεύουν και γυναίκες. Εκτός του Ιούδα, προέρχονται από τη Γαλιλαία. Κορυφαία η Μαρία από τα Μάγδαλα!</p>

ΜΑΘΗΤΕΣ (ΙΔΙΩΣ ΠΗΓΗ ΛΟΓΙΩΝ)	ΕΣΣΑΙΟΙ (ΙΩΣΗΠΟΣ ΠΟΛ. 2, 125)	ΚΥΝΙΚΟΙ ΑΝΤΙΣΘΕΝΗΣ-ΚΡΑΤΗΣ
Απαγόρευση υποδημάτων (Q) = απόλυτη πτώχεια	υποδήματα μέχρι να καταστραφούν (+ σύμβολα αγνότητας: φτυάρι, ποδιά, άσπρο	Ανυπόδητοι

	ένδυμα)	
Απαγόρευση ράβδου = κήρυγμα ειρήνης	Όπλα για την αντιμετώπιση ληστών	Ράβδος ως όπλο
Απαγόρευση πήρας και χαλκού	Όχι σακίδιο	πήρα διακριτικό σημείο (+ πάγων, τρίβων
Απαγόρευση δυο χιτώνων- χείρε	Χιτώνας	Χιτώνας διπλωμένος

B. ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ ΚΟΛΛΕΓΙΑ-ΘΙΑΣΟΙ

- Άλλα ονόματα αυτών ήταν τα εξής: οργεώνες, έρανοι, σύνοδος, κοινόν, έφηβοι, νέοι (ή νεότεροι), συναγωγή, και στα λατινικά sodalitas/ fraters.
- Στόχοι: (α) η **κηδεία** (η εξασφάλιση έντιμης ταφής και μνημοσύνου αντί συνδρομής του μέλους), (β) η **λατρεία συγκεκριμένης θεότητας** σε συγκεκριμένες επετείους είτε σε ναούς είτε ιδιωτικά κάποιες φορές με δημόσια λιτανεία και (γ) η ένωση **επαγγελματιών** του ίδιου χώρου που πολλές φορές εργάζονταν στον ίδιο χώρο της πόλης αλλά και μετακινούνταν μέσω του διαδικτύου της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας οπότε χρειάζονταν διασυνδέσεις. Πολλές φορές αυτές οι ενώσεις λειτουργούσαν υπό την αιγίδα ενός θεού προστάτη.

Ομοιότητες: (α) μικρές κοινότητες όπου αναπτύσσονταν διαπροσωπικές σχέσεις (αδελφοί), (β) εκούσια ένταξη χωρίς να διαδραματίζει ρόλο το γένος, το φύλο και η εθνότητα, αν και υπολογίζονταν η κοινωνική θέση και το επάγγελμα, (γ) κοινά γεύματα, (δ) λατρευτικές εκδηλώσεις, (ε) ταφικές δραστηριότητες - ανάμνηση των κεκοιμημένων, (στ) δημοκρατικές διαδικασίες στην οργάνωση κατά μίμηση της αρχαίας ελληνικής πόλης.

Διαφορές: (α) Δεν απαντά ταυτότητα στην ονομασία των δύο φορέων. Η Εκκλησία (Ε.) είναι και δεν γίνεται τέτοια για περιορισμένο χρονικό διάστημα. (β) Τα κολλήγια τοπικές οργανώσεις χωρίς την υπερτοπική διασύνδεση (οικουμενικότητα) του χριστιανικού κινήματος. (γ) Η Ε. διεκδικεί την αποκλειστικότητα από όσους είναι βαπτισμένοι εν Χριστώ και δεν έχει ως στόχο απλώς τη συνύπαρξη μέσω λατρευτικών εκδηλώσεων αλλά τη σωτηρία. (δ) Απουσία προστάτη-πάτρωνα, ευεργέτη και χορηγίας. Οι χριστιανικές «ομάδες» ήταν περισσότερο αδιάφορες στην ταξική ταυτότητα των μελών από τα κολλήγια στα οποία συνήθως συναγελάζονταν άνθρωποι κοινωνικά ομογενείς. Αυτό συνεπάγεται ισότητα (κοινωνία) στην Εκκλησία όπου οι πάντες λογίζονται όντως αδελφοί. (ε) Απουσία θρησκειών, ήτοι θυσιών και άλλων θρησκευτικών εκδηλώσεων (αλλά και εικονογραφίας, εξαγνισμών κ.ο.κ), (στ) Η Ε. ενδιαφερόταν για το ήθος και την ηθική των μελών της. Αυτή δεν αποτελούσε σε αυτές την προϋπόθεση εισόδου αλλά τη συνέπεια της συσσωμάτωσης με τον Χριστό. (ζ) Η εσχατολογία, η φιλανθρωπία, αλλά και η συχνότητα του εκκλησιασμού που δεν παρατηρείται στους θιάσους (που συγκεντρώνονταν μάλλον μηνιαία)¹.

Χαρακτηριστικό το εξής: Ενώ σε αυτά κυρίαρχο ρόλο διεδραμάτιζαν οι ευεργέτες στους οποίους απονέμονταν εξαιρετικές τιμές (επιγραφές, στέφανοι, ανδριάντες, τιμητικές θέσεις στο Κοινό), από τη Συριακή Διδασκαλία (12) συμπεραίνουμε ότι τα μέλη της Σύναξης δε σηκώνονται από τις θέσεις τους κατά την είσοδο των κοινωνικά και οικονομικά ισχυρών σ' αυτή. Επίσης δε γίνεται χορηγός όποιος επιθυμεί, αλλά ορίζονται «ηθικές» προϋποθέσεις: αυτοί που φυλακίζουν ή κακοποιούν τους σκλάβους τους ή καταπιέζουν τους φτωχούς απαγορεύεται να λειτουργήσουν, να χρηματοδοτήσουν την Εκκλησία. Αλλά και όταν οι προϋποθέσεις εκπληρώνονται, τότε η χορηγία δεν πραγματοποιείται άμεσα αλλά μέσω του κλήρου. Τα χρήματα τοποθετούνται στο «φιλόπτωχο» ταμείο και τα διαχειρίζεται κατόπιν ο αρμόδιος διάκονος ώστε να τηρείται η ανωνυμία, να μην προβάλλεται ο ευεργέτης και να μην υπάρχει οποιαδήποτε εξάρτηση από τους Ισχυρούς. Ίσως και η ύστερη έξαρση στα εκκλησιαστικά αξιώματα οφείλεται στο να αντιμετωπιστεί ο θεσμός του Ευεργετισμού και να εδραιωθεί έτσι μια «αντιθετική κοινωνία».

¹ Για τη σχέση μεταξύ των δύο θεσμών πηγές μπορούν να θεωρηθούν η επιστολή του Πλίνιου 10.96, ο Κέλσος (1.1. 8.17,47), ο Αλέξανδρος Σεβήρος (*Historia Augusta, Vita Alex.* 49) και ο Τερτυλιανός (*Apologia* 38-39). Σημειωτέον ότι όπως αποδεικνύει ο αιγυπτιακός P.London 2710 από τα τέλη της πτολεμαϊκής εποχής οι θίασοι/σύνοδοι αντιμετώπιζαν και προβλήματα με σχίσματα, όπως συμβαίνει στους Κορίνθιους.

1. Και ο Έλλην συγγραφέας της Κ.Δ. ο Λουκάς χρησιμοποιεί πολλούς τόπους της φιλίας (που προϋποθέτει και ο Παύλος χρησιμοποιώντας το *ἀλλήλ**²) παρουσιάζοντας την χριστιανική κοινότητα ήδη με τη γενέθλια αφήγηση του Ιησού να αναβιώνει την «προπρωτική» Χρυσή Εποχή που η ρωμαϊκή προπαγάνδα διαφήμιζε ότι εγκαινίασε ο κομιστής της κοσμικής ειρήνης και της αφθονίας Αύγουστος.
2. Σύμφωνα με τον Mitchell³, απαντούν τα εξής κοινά μεταξύ της πρώτης κοινότητας και της ηθικής των φίλων (παρρησία, χάρις-ευεργεσία, ευγνωμοσύνη, δείπνο:
  - (1) *Μία ψυχή* Αριστ. Ηθ. Νικομ. 9.8.2 (1168b). Διογένης 5.20. Ιάμβλιχος, *Βίος Πυθαγόρα* 30.167
  - (2) *κοινὰ τὰ φίλων*: Ηθ. Νικομ. 9.8.2 (1186b). Πλάτων, *Πολ.* 4.424A, 5.449C. *Φαίδρ.* 279C. Διογένης 8.10, 10.11 (Πυθαγόρας), 6.72 (Διογένης). Φώτιος, Λεξικόν (κοινός). Φίλων, *Μωυσ.* 1.156f. Cicero, *Off.* 1.16.51
  - (3) (α) *οὐδὲν ἢ μηδὲν ἴδιον*: Πλάτων, *Κρίτ.* 110D. *Πολ.* 3.416D, 5.464D, 8.543B. *Τιμ.* 18B. Ευρυπίδης, *Ανδρομ.* 376, 377 (συνδυασμός με [4]). Διογένης 5.45.5 (Ευχήμερος). Ιάμβλιχος, *Βίος Πυθαγόρα* 30.168 (συνδυασμός με [1] και [4]) (β) *ἴδιον μηδὲν ἠγγεῖσθαι*: Διογένης Λαέρτιος 8.23 (αρχή Πυθαγόρα).
  - (4) *Πάντα (ἢ ἅπαντα) κοινὰ*: Πλάτων, *Κρίτ.* 110D. *Πολ.* 5.464D, 8.543B. Cicero, *Off.* 1.16.51. Στράβων, *Γεωγρ.* 7.3.9. Πορφύριος, *Βίος Πυθαγόρα* 20. Φίλων, *Υποθ.* 11.4 (συνδυασμός με [3a])
3. Βεβαίως όπως ως πλησίον στον Ιουδαϊσμό θεωρούνταν ο ομοεθνής και μάλιστα ο ομόπιστος. Φίλοι στον ελληνορωμαϊκό κόσμο άνθρωποι **του ιδίου στάτους** και όχι οι δούλοι, οι γυναίκες και άλλα όντα τα οποία συμμετέχουν στην χριστιανική κοινότητα ισότιμα ασπαζόμενοι ο ένας τον άλλον και μεταλαμβάνοντας από το ίδιο Ποτήρι, έθος που δεν υπήρχε ούτε στον Ιουδαϊσμό και το πασχάλιο δείπνο του.
4. Ταυτόχρονα στον Λκ. η **οικία** (< οικονομία) γίνεται το νέο πνευματικό-πολιτιστικό κέντρο του λαού του Θεού (Joel Green⁴). Πρόκειται για μία κοινωνία που ενσαρκώνει και ακτινοβολεί τη νέα κοσμική-οικονομική τάξη της αντεστραμμένης πυραμίδας στην οποία ο δεσπότης-ο κύριος παρότι ένθρονος στον ουρανό κυρίαρχος του σύμπαντος βρίσκεται στο βάθος ως διάκονος και δούλος. Μέχρι σήμερα ο τόπος υποδοχής του ξένου ονομάζεται **αρχονταρίκι**. Το δόσιμο στον άλλο δεν αναμένει αντίδωρο (όπως ήταν τυπικό στην ρωμαϊκή κοινωνία [balanced reciprocity]) καθώς ισχύει το *γίνεσθε οἰκτίρμονες καθὼς [καί] ὁ Πατήρ ὑμῶν οἰκτίρμων ἐστίν* (6, 36). Σημειωτέον ότι το χαρακτηριστικό όνομα του Θεού είναι *Πατέρας* και όχι *Δεσπότης*, *Κύριος*, *Βασιλεύς* όπως στον Ιουδαϊσμό αλλά και στο Ισλάμ.
5. Συγκρίνοντας την οικονομία της πρώτης κοινότητας με αυτή των Πυθαγόρειων και τους κοινοβιάτες του Κουμράν και ιδίως τις διατάξεις 1QS 6:24–25.78 διαπιστώνονται οι εξής διαφορές: η χριστιανική κοινότητα είναι **ανοικτή** στους εκτός (outsiders) της Διαθήκης και μάλιστα εκείνους τους οποίους το Κουμράν θεωρούσε αντικείμενο μίσους ως «ακάθαρτους». Δεν διεφύλλασε μυστικά και μυστήρια ούτε προέβλεπε **πολυχρόνια εισαγωγική διαδικαασία (μύηση)**. Σε κάθε περίπτωση το μοίρασμα δεν αφορούσε μόνον τους εντός αλλά όλους.
6. Ο Elliger, *Mit Paulus Unterwegs* 128-9, παρατηρεί το εξής αξιοσημείωτο: *παρότι ο επικουρισμός (ο οποίος παρερμηνευόταν από τις μάζες και εφαρμοζόταν ως ένας άκρατος ηδονισμός) δέχτηκε την οξεία κριτική και του χριστιανισμού, εντούτοις ο τελευταίος παρουσίαζε στο πεδίο της πρακτικής αρκετά κοινά σημεία στο επίπεδο της οργάνωσης και λειτουργίας: κοινοβιακός τρόπος ζωής, εξομολόγηση των ενοχών, χρήση της επιστολής, ανάμνηση – τακτική λατρεία του ιδρυτή τους, ο οποίος θεωρούνταν σωτήρας, μίμηση του Θεού (imitatio dei) ως ύψιστο σκοπό της ευδαιμονίας* Βλ. επίσης στην παρούσα εργασία κεφ. Α.7.

Διαφορές μεταξύ αγαθοεργίας των χριστιανών και των εθνικών: α) ασκείται από ανθρώπους του καθημερινού μόχθου (Μκ. 12, 44). β) εφαρμόζεται το καινοτόμο έθιμο της διακονικής νηστείας: νηστεύουν για μερικές μέρες για να καλύψουν τις ανάγκες του ενδεούς (Αριστείδης, Απολ. 15.8). γ) Δεν αποσκοπούν στην προσωπική προβολή, την κοινωνική αναγνώριση και την απόδοση τιμών. Ένα επιπλέον σημείο είναι ότι η αγαθοεργία των πρώτων χριστιανών αφορά στους πάντες (και τους εχθρούς). Χαρακτηριστική η αντίδραση των χριστιανών στη μεγάλη επιδημία της Αλεξάνδρειας το 260 μ.Χ. (Ευσέβιος, ΕΙ 7. 22 R. Stark, *Επιδημίες, Δίκτυα και*

² Michael Wolter, Η Ηθική του Παύλου ως εφαρμοσμένη Εκκλησιολογία, *ΔΒΜ* 37 (2009) 120-134.

³ Alan C. Mitchell, "Greet the Friends by Name": New Testament Evidence for the Greco-Roman Topos on Friendship. *Greco-Roman Perspectives on Friendship*. Edited by John T. Fitzgerald. Society of Biblical Literature Resources for Biblical Study 34. Atlanta: Scholars Press, 1997 225–62. Βλ. Αικ. Τσαλαμπούνη, «Εαυτοῖς ποιήσατε φίλους» (Λκ 16, 9): ο ελληνορωμαϊκός τόπος περί φιλίας στο κατά Λουκάν ευαγγέλιο. *Εξηγητικά Θεσσαλονίκη: Δεμέτη* 2013 255–244.

⁴ She and her household were baptized' (Acts 16.15): Household Baptism in the Acts of the Apostles. *Dimensions of Baptism: Biblical and Theological Studies*. Edited by Stanley Porter and Anthony R. Cross. JSNTS 234. London: Sheffield Academic Press, 2002. 72–90

Μεταστροφή, Η Εξάπλωση του Χριστιανισμού, Μτφρ. Μ. Λουκά, Αθήνα: Άρτος Ζωής 2005 115-147, εδώ 124-135).
Προβλ. Κ. Σιαμάκη, Χριστιανικοί Πάπυροι, Θεσσαλονίκη 1992, 7: Στους αιγυπτιακούς παπύρους ανακαλύφθηκε μια επιστολή του πρεσβυτέρου Ψενοσίριος (1) που εκφράζει με ιδιαίτερο τρόπο τη φιλανθρωπία των χριστιανών. Μια γυναίκα εγκατέλειψε το γιο της Νείλο, ο οποίος μεγάλωσε έπειτα στα χέρια των Χριστιανών που τον περιμάζεψαν. Κι αυτή έζησε σαν πολιτική (= πόρνη) στην κεντρική πόλι που γειτόνευε με την απόκεντρη μικρή πόλι Μεγάλη Οασι. Κάποτε πέθανε κακοποιημένη από κάποιους, και οι αρχές της πόλεως, επειδή οι πόρνες δεν θάβονταν στα νεκροταφεία των δήμων, έστειλαν το πτώμα της να ταφεί στη Μεγάλη Οασι. Χριστιανοί πάλι για χάρι του γιου της ανέλαβαν την ταφή της. Ο ελληνόγλωσσος Αιγύπτιος πρεσβύτερος από τη Μεγάλη Οασι Ψενοσίρις, αφού παρέλαβε το πτώμα και το παρέδωσε για φύλαξι σε καλούς και πιστούς νεκροτάφους, γράφει την επιστολή αυτή στον πρεσβύτερο Απόλλωνα, στην κεντρική πόλι, για να τον ενημερώσει για την παραλαβή και να του πει ότι πριν από την ταφή της νεκρής περιμένει το γιο της Νείλο, να ρθει να δει τι έκαναν στη μητέρα του αυτοί που την πέθαναν.

Δυστυχώς η ριζοσπαστικότητα της εντολής του Χριστού σχετικά με τον πλούτο και την ιδιοκτησία σχετικοποιήθηκε καθώς τα λόγια του Λουκά ερμηνεύθηκαν επί τη βάση των εξής αρχών⁵: α) **Πνευματικοποίηση**: ο Ιησούς δεν ομιλεί για τον εξωτερικό αλλά τον εσωτερικό πλούτο, την καρδιά που δεν πρέπει να παραμένει **προσηλωμένη** στα υλικά. Φυσικά αυτή η άποψη δεν έχει κανένα έρεισμα στον ιστορικό Ιησού. β) **Διαφοροποίηση δύο κόσμων**: ήδη στους ραβίνους οι άνθρωποι θεωρούνταν πολίτες δύο κόσμων (του επίγειου και του επουράνιου) και υπηρέτες δύο αφεντικών, κάτι που αρνήθηκε ο Ιησούς. γ) **Διαφοροποίηση παραληπτών**: η απόλυτη άρνηση της ιδιοκτησίας είναι εντολή που δεν απευθύνεται σε όλα τα μέλη της Εκκλησίας αλλά σε θρησκευόμενους «ευέλπιδες των ειδικών δυνάμεων» (τους μοναχούς) ή όπως αλλιώς «αθλητές υψηλών επιδόσεων». δ) Ως μαμωνάς χαρακτηρίστηκε ο πλούτος που αποκτήθηκε άδικα και εκλάπη από τους φτωχούς. ε) Θεωρήθηκε ότι τα λόγια αφορούν σε **μια εναλλακτική συναλληλική πρωτοκομμουνιστική ιεροσολυμιτική κοινότητα** (αντίστοιχης του Κουμράν αφού μάλιστα πρωτοχριστιανοί έγιναν και Εσσαίοι). Γενικότερα οι αντίστοιχες προ(σ)κλήσεις του Κυρίου θεωρήθηκαν ουτοπικές και έτσι παρέμειναν ανενεργείς. «Για έναν υπουργό οικονομικών δεν είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθεί ως μέτρο το μην μεριμνάτε, όπως και για αυτόν της Αμύνης «μην αντιστέκεστε στον πονηρό»/στρέψε και την αριστερά σου, αλλά και στον Υπουργό της Δικαιοσύνης το μην κρίνετε ίνα μη κριθήτε [...]»⁶.

⁵ Βλ. Μ. Scramm, Bibel und Kapitalismus. Wieviel Ethik braucht die Wirtschaft, *BiKi* 62 (2007) 37-41.

⁶ Scramm, Bibel und Kapitalismus 41.

Η πολιτεία του Ζήνωνα παρέμεινε ιδεώδης, ενώ η θεραπεία αποτέλεσε μια βασική διάσταση της αποστολής των μαθητών αλλά και εν γένει της χριστιανικής πίστης. Ο E. Biser χαρακτηρίζει το Χριστιανισμό ως μία θεραπευτική θρησκεία –μία θρησκεία της θεραπείας. Λατρεύει τον προσωπικό Θεό των Πατέρων. Πρότυπο και αντικείμενο κοινωνία ο σταυρωμένος και αναστημένος Ιησούς που αποτέλεσε ιστορικό πρόσωπο που από την αρχή της ζωής του βίωσε την εμπειρία της θρησκευτικής και κοινωνικής απαξίας αφού ούτε από γένος ένδοξο καταγόταν ούτε παιδεία κατά κόσμο διέθετε. Η προαγωγή της αγάπης-θυσίας σε ύψιστη θρησκευτική «αρετή» καθιστούσαν κάθε άνθρωπο –και όχι μόνον τον αριστοκράτη του πνεύματος- ζωντανό μέλος ενός Σώματος με εμπειρία και ελπίδα ανάστασης από το σωματικό και ψυχικό άλγος.

Αξίζει, επίσης, να σημειωθεί ότι ο διάσημος κλασικός γιατρός Γαληνός έζησε την πρώτη επιδημία κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Μάρκου Αυρήλιου. Τι έκανε; Έφυγε γρήγορα από τη Ρώμη και αποσύρθηκε σε ένα εξοχικό κτήμα, στη Μικρά Ασία, μέχρι να υποχωρήσει ο κίνδυνος. Στην πραγματικότητα, οι σύγχρονοι ιατρικοί ιστορικοί έχουν επισημάνει ότι η περιγραφή του Γαληνού για την επιδημία «είναι απρόσμενα ελλιπής» και εικάζουν ότι αυτό μπορεί να οφειλόταν στην εσπευσμένη αναχώρηση του (Hopkins 1983). Είναι δεδομένο ότι πρόκειται για την αντίδραση ενός μόνο ανθρώπου, αν και ενός πολύ αξιοθαύμαστου ατόμου, ο οποίος αναγνωρίστηκε από τις μετέπειτα γενεές ως ο μέγιστος γιατρός της εποχής. Αν και μπορεί ένας τουλάχιστον σύγχρονος ιστορικός της ιατρικής να αισθάνθηκε την ανάγκη να γράψει ένα απαλλακτικό δοκίμιο για τη φυγή του Γαληνού (Walsh 1931), όμως στην εποχή του, η πράξη του δε θεωρήθηκε τόσο ασυνήθιστη ή αναξιοπρεπής. Το ίδιο θα είχε κάνει κάθε συνετό άτομο, αν διέθετε τα μέσα -εκτός, φυσικά, αν ήταν «Γαλιλαίος».

Εδώ πρέπει να τεθούν ζητήματα διδασκαλίας. Γιατί κάτι ξεχωριστό μπήκε στον κόσμο με την ανάπτυξη της ιουδαιοχριστιανικής σκέψης: η σύνδεση ενός ιδιαίτερα κοινωνικού ηθικού κώδικα με τη θρησκεία. Δεν υπήρχε τίποτα νέο στην ιδέα ότι το υπερφυσικό θέτει συμπεριφορικές απαιτήσεις στους ανθρώπους -οι θεοί πάντα ήθελαν τις θυσίες και τη λατρεία. Ούτε υπήρξε τίποτα νέο στην έννοια ότι το υπερφυσικό θα αποκριθεί στις προσφορές -ότι οι θεοί μπορούν να παρακινηθούν να εξαργυρώσουν τις θυσίες με υπηρεσίες. **Το νέο έγκειτο στην αντίληψη ότι κάτι περισσότερο από προσωπικού ενδιαφέροντος σχέσεις συναλλαγής ήταν εφικτές μεταξύ ανθρώπων και του υπερφυσικού.** Η χριστιανική διδασκαλία ότι ο Θεός αγαπά εκείνους που τον αγαπούν ήταν άγνωστη για τις εθνικές πεποιθήσεις. Ο MacMullen έχει σημειώσει ότι από την ειδωλολατρική προοπτική «αυτό που ενδιέφερε ήταν [...] η υπηρεσία που η θεότητα θα μπορούσε να παρέχει, εφόσον ένας θεός (όπως ο Αριστοτέλης είχε διδάξει από καιρό) δεν θα μπορούσε να αισθανθεί καμία αγάπη ως ανταπόκριση σ' αυτήν που του προσέφεραν» (1981:53).

Εξίσου άγνωστη στην ειδωλολατρία ήταν η αντίληψη ότι επειδή ο Θεός αγαπά την ανθρωπότητα, οι χριστιανοί δεν μπορούν να ευχαριστήσουν τον Θεό εκτός αν αγαπούν ο ένας τον άλλο. Πράγματι, όπως ο Θεός καταδεικνύει την αγάπη του μέσω της θυσίας, οι άνθρωποι πρέπει να καταδείξουν την αγάπη τους μέσω της θυσίας τον ενός προς τον άλλο. Επιπλέον, τέτοιες υποχρεώσεις έπρεπε να επεκταθούν πέρα από τους δεσμούς της οικογένειας και της φυλής, πράγματι «σε όλους εκείνους που σε κάθε τόπο επικαλούνται το όνομα του Κυρίου μας Ιησού Χριστού» (7 Κορ. 1,2). Αυτές οι ιδέες ήταν επαναστατικές.

Οι εθνικοί και χριστιανοί συγγραφείς ομόφωνα διατείνονται όχι μόνο ότι οι χριστιανικές Γραφές τόνιζαν την αγάπη και τη φιλανθρωπία ως κύρια καθήκοντα της πίστης, αλλά ότι αυτές στηρίζονταν στην καθημερινή συμπεριφορά. Προτείνω μια ανάγνωση του παρακάτω εδαφίου από τον Ματθαίο (25,35-40) σαν να πρόκειται για την πρώτη φορά που αναγιγνώσκεται, προκειμένου να συλλάβουμε τη δύναμη αυτής της νέας ηθικής όταν ήταν νέα, όχι αιώνες αργότερα σε πιο κυνικούς και κοσμικούς χρόνους: *Γιατί ήμουν πεινασμένος και μου δώσατε να φάω, ήμουν διψασμένος και μου δώσατε να πιω, ήμουν ξένος και με περιμαζέψατε, ήμουν γυμνός και με ντύσατε, ήμουν άρρωστος και με επισκεφτήκατε, ήμουν στη φυλακή και ήρθατε σε μένα [...]. Αληθινά, σας λέω, εφόσον το κάνατε σε έναν από τους πιο ελάχιστους αδελφούς μου, το κάνατε σε μένα.* Όταν η Καινή Διαθήκη ήταν νέα, αυτοί ήταν οι κανόνες των χριστιανικών κοινοτήτων. Ο Τερτυλλιανός ισχυρίστηκε: «Είναι η προσοχή που δίνουμε στους ανίσχυρους, η πρακτική της ευγενικής μας αγάπης που δίνει το στίγμα μας στα μάτια πολλών από τους αντιπάλους μας. "Μόνο κοιτάξτε", λένε, "κοιτάξτε πώς αγαπούν ο ένας τον άλλο!" (Απολογία 39, έκδ. του 1989).

Ο Harnack αναφέρει τα καθήκοντα των διακόνων σύμφωνα με τις Αποστολικές Διαταγές, για να δείξει ότι διακρίθηκαν για την υποστήριξη των αρρώστων, καταβεβλημένων, φτωχών και αδύναμων: «Πρόκειται να κάνουν αγαθοεργίες, να ασκούν γενική επίβλεψη μέρα και νύχτα, χωρίς να περιφρονούν τους φτωχούς, ούτε να σέβονται το πρόσωπο των πλουσίων. Πρέπει να εξακριβώσουν ποιοι είναι δυστυχημένοι και να μην τους αποκλείσουν από μερίδιο σε όσα διαθέτει η Εκκλησία, να αναγκάζουν επίσης τους ευκατάστατους να εξοικονομούν χρήματα για αγαθοεργίες» (1908:1:161).

1. ΟΙ «ΔΥΝΑΜΕΙΣ» ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ ΚΑΙ Ο ΙΑΤΡΟΣ ΛΟΥΚΑΣ

Από το βιβλίο μου *Ο Κώδικας των Ευαγγελίων. Εισαγωγή στα Συνοπτικά Ευαγγέλια και Πρακτική Μέθοδος Ερμηνείας τους*, Αθήνα: Άθως 2007 σελ. 443 κε.

α. Εισαγωγικά: Η ιατρική στον ελληνικό και ελληνιστικό κόσμο

Ο ιατρός Λουκάς, ο μόνος «Έλληνας», μη Ιουδαίος συγγραφέας της Καινής Διαθήκης, κεντρίζει το ενδιαφέρον του ερευνητή ένεκα της πολύπλευρης και πολυδιάστατης προσωπικότητάς του. Όπως αποδεικνύεται και από το Κολ. 4, 10-11⁷, ο Λουκάς είναι ο μοναδικός ευαγγελιστής, ο οποίος υπήρξε **εθνικός** και ο μόνος, ο οποίος (εξαιρέσει ίσως του Παύλου και του Απολλώ) ως ιατρός είχε **επιστημονική παιδεία**⁸. Εντυπωσιάζεται, όποιος προσεκτικά μελετήσει το δίτομο έργο, το οποίο απέστειλε στον κράτιστο Θεόφιλο (Πρ. 1, 1), από την ιστορική ακρίβεια και την άριστη χρήση της Ελληνικής γλώσσας. Εντυπωσιακή είναι και η πλαστικότητα της περιγραφής της ιστορικής πορείας του Ιησού (Ευαγγέλιο) αλλά και της «γέννησης» και εξάπλωσης της Εκκλησίας (Πράξεις των Αποστόλων), ως συνέχειας του έργου του Προφήτη από τη Ναζαρέτ. Από φιλολογικής απόψεως δικαίως έχει καταταγεί στους κορυφαίους ιστορικούς της Ελληνιστικής περιόδου⁹. Οι δύο ωραιότερες παραβολές του Καλού Σαμαρείτη (Λκ. 10, 30-37) και του ασώτου υιού (Λκ. 15, 11-32) προέρχονται από τη γραφίδα του Έλληνα ιατρού Λουκά. Ιδιαίτερη έμφαση δίνει στο έργο του αποστόλου των εθνών Παύλου, τον οποίο και στενά 'παρακολούθησε μέχρι του μαρτυρίου' του. Ίσως γι' αυτό και όπως σημειώθηκε ο Λουκάς απέκτησε τη φήμη του καλλιτέχνη.

Εκτός της συγγραφικότητας και της καλλιτεχνικότητας, ο ιατρός Λουκάς ήταν πολύ ευαίσθητος όσον αφορά στον **άνθρωπο** και στα προβλήματα του. Είναι εντυπωσιακό το ότι είναι ο μοναδικός Ευαγγελιστής που ασχολείται τόσο πολύ στο έργο του με **κοινωνικά προβλήματα** (4, 18). Αντικείμενο του ενδιαφέροντός του είναι ο πτωχός Λάζαρος (16, 20-25), η περιθωριοποιημένη ένεκα της φύσης και των πολλαπλών σωματικών και ψυχολογικών προβλημάτων (τα οποία αντιμετώπιζε την εποχή του Χριστού) γυναίκα (8, 43), τα παιδιά (18, 16-17), οι πόρνες και οι τελώνες (5, 29 κ.ε.: 19, 1-10). Αντίθετα αντικείμενο της οξείας κριτικής του είναι οι αναίσθητοι στον ανθρώπινο πόνο πλούσιοι (6, 20-12, 13-21), οι αυτάρεσκοι και υπερφίαλοι Φαρισαίοι.

Η ευαισθησία στη φύση και τον συνάνθρωπο εξηγεί το τρίτο μεγάλο χάρισμα του Λουκά. Την ευαισθησία του έναντι **του Θεού**. Ένεκα αυτής της αγάπης και αναζήτησης για την ανακάλυψη της υπέρτατης Σοφίας, η οποία δημιούργησε το τόσο πολύπλοκο και αρμονικό σύμπαν, και ιδιαίτερα το συμμετρικότατο σώμα, ο ιατρός Λουκάς δε δίστασε σε βάρος ίσως της επαγγελματικής του καριέρας, να διακινδυνεύσει μία Οδύσσεια, συνοδεύοντας τον απ. Παύλο σε ταξίδια υπερπόντια και επικίνδυνα. Το ίδιο του το έργο χαρακτηρίζεται από τη συνεχή **πορεία** για την εξαγγελία της 'όδου σωτηρίας' (Πρ. 16, 17).

Την πολυδιάστατη προσωπικότητα του Λουκά μπορούμε να προσεγγίσουμε, μόνον εάν κατανοήσουμε ποιος ήταν ο ρόλος του ιατρού στα χρόνια που προηγήθηκαν και σε εκείνα, που έζησε ο συγκεκριμένος ιατρός και απόστολος. Στον πλατωνικό διάλογο **'Χαρμίδης'** ο Σωκράτης θαυμάζει το κάλλος και την ομορφιά του νέου Χαρμίδα και προσπαθεί να ανακαλύψει αν αυτό (το κάλλος) συνοδεύεται από ανάλογη πνευματική καλλιέργεια. Ο ίδιος ο Χαρμίδης (θείος του Πλάτωνα) παραπονείται στο Σωκράτη ότι πάσχει από ισχυρούς πονοκεφάλους. Ο Σωκράτης λαμβάνοντας αφορμή από το γεγονός αυτό, αναπτύσσει στους συνομιλητές του, ποια ιατρική αγωγή είναι η άριστη. Είναι αδύνατον να θεραπεύσει κανείς κάποια ασθένεια των οφθαλμών, χωρίς να ερευνησει γενικώς την κατάσταση του κεφαλιού. Και αδύνατον επίσης κάποιος να θεραπεύσει κάποια πάθηση του κεφαλιού, χωρίς να εξετάσει ολόκληρο το σώμα. Και αδύνατον να προσπαθεί κανείς να θεραπεύσει

⁷ Ο ιερός Χρυσόστομος σχολιάζει ότι *έγκώμιον ού μικρόν, αλλά σφόδρα μέγα, τό Παύλου είναι αγαπητόν* (ΕΠΕ, 22, 324).

⁸ Είναι εντυπωσιακό ότι αρχαιολογικά αποδεικνύεται ότι οι αναφορές του Λκ. σε 32 χώρες, 54 πόλεις και 9 νησιά στα δύο έργα του δεν εμπεριέχουν κανένα λάθος. Προκειμένου να φανεί η ακρίβεια των δεδομένων του Λκ, εντυπωσιακό είναι το εξής παράδειγμα: Ο Λκ σημειώνει ορθά 'Αντιόχεια την Πισιδίαν' και όχι 'Αντιόχεια της Πισιδίας', διότι η Αντιόχεια ήταν πόλις της Φρυγίας, που διοικητικώς ανήκε στην Γαλατία και βρισκόταν στο μέρος εκείνο που λαϊκά αποκαλείτο Πισιδία. Η φιλολογική ευαισθησία των ιατρών, πιστοποιείται και από το γεγονός, ότι την διάκριση της Γένεσης σε πηγές, η οποία ισχύει μέχρι σήμερα στην Βιβλική Επιστήμη, διατύπωσε πρώτος ο ιατρός του Λουδοβίκου του ΙΕ και καθηγητής ιατρικής στο Παρίσι Jean Astruc (1664-1766). Βλ. Α. Π. Χαστούπη, *Εισαγωγή εις την Πάλαιαν Διαθήκην*, Εν Αθήναις 1986, 182-183.

⁹ Η μία εικόνα της Εκκλησίας, σύμφωνα με τον Holzner, ζωγραφίσθηκε από το χέρι του Παύλου στις επιστολές του και η άλλη από το ήσυχο και σταθερό χέρι του χειρουργού, που χειριζόταν με την ίδια ευκολία και το νυστέρι και την γραφίδα. Η Ανατολή και η Ελλάς έδωσαν τα δύο καλύτερα δώρα τους: το βάθος και τη φλόγα του προφητικού οραματισμού του Παύλου, και τη σαφήνεια και την χάρη της σκέψεως του Λουκά.

κάποια ασθένεια του σώματος χωρίς να διαγνώσει από τι πάσχει η ψυχή! Στη συνέχεια ο Σωκράτης αναφέρει πώς οι Θράκες ιατροί εφήρμοζαν την σφαιρική αυτή διάγνωση, ενώ οι Έλληνες αντίθετα αποτύγχαναν να διαγνώσουν και να θεραπεύσουν ορθά την ανθρωπινή ασθένεια, επειδή ακριβώς εστίαζαν το ενδιαφέρον τους στο μερικό αντί του ολικού. Ο Σωκράτης καταλήγει στο ότι όταν η ψυχή **διαμέσου ενός φιλικού και ωραίου λόγου** θερμανθεί και ιαθεί, τότε ολόκληρο το σώμα μαζί με το πάσχον όργανο θεραπεύονται. Οποιοδήποτε ιατρικό μέσο καί φάρμακο (όπως ένα συγκεκριμένο φύλλο, που συνιστούσαν οι Θράκες *Σαμάνοι* για να επιτεθεί πάνω στο μέτωπο, όταν πάσχει ο ασθενής από πονοκεφάλους) αν δε συνοδευτεί από το διάλογο, από μία θεραπευτική συζήτηση, δε φέρει κανένα απολύτως αποτέλεσμα.

Όπως φαίνεται από τον πλατωνικό αυτό διάλογο, αντικείμενο του ενδιαφέροντος και της προσοχής του ιατρού στην αρχαιότητα δεν ήταν αποκλειστικά η εξέταση του συμπτώματος μιας ορισμένης δυσλειτουργίας ενός οργάνου ή μιας περιοχής του ανθρωπίνου σώματος, αλλά η δυσλειτουργία ολοκλήρου του ανθρώπου. Η καρτεσιανή διαίρεση σε σώμα και ψυχή, άνθρωπο και φύση, συνειδητό και ασυνείδητο απουσίαζε από την λογική της αρχέγονης ιατρικής. Η ασθένεια και η πάθηση ενός οργάνου του σώματος αποτελούσε το σύμπτωμα μιας βαθύτερης χαλάρωσης της αρμονίας σώματος και ψυχής, ανθρώπου και φύσης, μικρόκοσμου και μακρόκοσμου, κτίσματος και Θεού. Γι' αυτό και η ιατρική αγωγή χρησιμοποιούσε φυσικά φάρμακα σε συνδυασμό είτε με τον **προσωπικό διάλογο**, κάτι που εφήρμοσε ο Εμπειδοκλής (492-432 π.Χ.), ή **με τη μουσική**, όπως αποτυπώθηκε στο μύθο του Ορφέα και εφήρμοζαν οι Πυθαγόρειοι¹⁰. Ο **αυλός** θεωρούνταν ότι εμποδίζει ή θεραπεύει τα πάθη της φρενίτιδας και μεταλλάσσει καταστάσεις του σώματος. Οι Πυθαγόρειοι χρησιμοποιούσαν **τη λύρα** πριν την ύπνωση για να θεραπεύσουν το άλογο μέρος της ψυχής, όπως και την ουσία «**κύφη**», ένα σύνθετο θυμιάμα από κρασί, σταφίδα, σμύρνα, πίσσα, σπάρτο, κάρδαμο, κρίνο και άλλα συνολικά 16 μέλη.

Τη σφαιρική αρμονία του ανθρώπου με το Θεό, το συνάνθρωπο και το σύμπαν προσπαθούσαν να επιτύχουν οι σύγχρονοι του Λουκά ιατροί του Ασκληπιού, εισάγοντας τους ασθενείς **στο Άβατον**, το οποίο γειτνίαζε ή ταυτιζόταν με τα **άγια των Αγίων του Ναού της Επιδαύρου ή της Περγάμου**. Πριν την είσοδο του ασθενούς στο τέμενος (το τμήμα) του ουρανού και του Παραδείσου στη γη προηγούνταν κάθαρση (πλύσεις του σώματος), προσευχές, λιτανεία, θυσία και νηστεία. Μέσω της **εγκοίμησης**, της υποβολής μέσω υπνωτισμού, του ασθενούς (ο οποίος κάποτε τυλιγόταν με το τομάρι του ζώου, το οποίο είχε πριν θυσιάσει), των ονείρων και της συμβολικής (κυρίως δια του όφους) εμφανίσεως του θεού Ασκληπιού γινόταν προσπάθεια να αποκατασταθεί η διαταραγμένη ενότητα των ασθενών με το Θεό και να επιτευχθεί η θεραπεία¹¹. Είναι πραγματικά άξιες προσεκτικότερης έρευνας οι ιάσεις παραλυσίας, τύφλωσης και στειρότητας, οι οποίες πραγματοποιήθηκαν στα τεμένη της Επιδαύρου και της Περγάμου και αποτυπώθηκαν σε ευχαριστήρια αναθήματα των ασθενών, τα οποία έφερε στο φως η αρχαιολογική σκαπάνη και είχαν προφυλακτικές ιδιότητες. Πολλές θεραπείες επιπλέον καταγράφονταν και στους τοίχους. Πολύ πριν ο Jung διατυπώσει το ότι κυρία αιτία της νευρώσεως των ενηλίκων είναι η έλλειψη θρησκευτικότητας, οι αρχαίοι λαοί ταυτίζοντας τα άγια των Αγίων με το χώρο θεραπείας της ασθένειας, είχαν ανακαλύψει το βαθύτερο αίτιο της ανθρωπίνης ασθένειας.

Βάσει των παραπάνω δεδομένων μπορεί να κατανοηθεί το ενδιαφέρον του Λουκά για τη φύση, τον άνθρωπο και τον Θεό. Ο E. Lienk-Danzig¹² σημειώνει: Ο Παράκελσος ισχυριζόταν ότι *ο ιατρός προέρχεται από τον Θεό. Ένα τμήμα της δύναμης, η οποία δημιούργησε τον ουρανό και τη γη, τα ζώα και τα φυτά, υπάρχει μέσα στους ιατρούς, οι οποίοι είναι οι διάκονοι και οι υπηρέτες της ζωής. Το να εξετάζεις και να θεραπεύεις αποτελεί μια πράξη δημιουργίας, έστω κι αν η ιατρική δημιουργία (ή καλύτερα ανα-δημιουργία) είναι σχετική και όχι απόλυτη θεϊκή πράξη, αφού ο ιατρός είναι και παραμένει άνθρωπος. Για να δημιουργήσεις όμως πρέπει να έχεις καθαρά*

¹⁰ E. Drewermann, *Tiefenpsychologie und Exegese*, Band II, Die Wahrheit der Werke und der Worte, Walter-Verlag, Olten 1985, όαδ.158-174. K.Kerenyi: *Pythagoras und Orpheus (1934-1937)*, Humanistische Seelenforschung, München-Wien (Werke Kerenyi, I) 1966, 207-212. Στην Πολιτεία του Πλάτωνα, ο οποίος ταξίδεψε στην Αίγυπτο ενώ μύηθηκε και στον πυθαγορείσμό, αναμειγνύονται φυσικές και «μαγικές» θεραπευτικές αγωγές: φάρμακα, καυτηριασμοί, εγχειρίσεις, επωδές, φυλακτά (426a-d).

¹¹ K. Kerenyi: *Der Göttliche Arzt. Studien über Asklepios und seine Kultstätten*, Darmstadt 1956,44 R.Herzog, *Die Wunderheilungen von Epidaurus*, Leipzig (Philologus, Supplementband XXII, Heft III) 1931, 67. Βεβαίως οι χριστιανοί στις θεραπείες αυτές είδαν την ενέργεια του διαβόλου και την προσπάθεια εκ μέρους του απομίμησης των θαυμάτων του Ιησού (Απ. 2, 13' Ιουστ. Α' Απολ. 22, 6). Γι' αυτό και ο ίδιος ο Λουκάς δίνει ιδιαίτερα έμφαση στην κατάλυση υπό του Ιησού του κράτους του διαβόλου. Αυτό αποδεικνύεται από τον τρόπο που συνοψίζει το έργο του Ι. Χριστού: 10, 38). Ιδιαίτερα συγκλονιστική είναι η σύγκρουση του αγίου Πνεύματος και του πονηρού πνεύματος στα έργα του Λουκά, και μάλιστα αμέσως με την, είσοδο του Παύλου και του χριστιανισμού στην Ευρώπη, βλ. Β. Π. Στογιάννος, 'Πνεύμα Πύθωνα (Πρ. 16, 16). Η συνάντηση του αρχέγονου χριστιανισμού με την μαντική, Δ.Β.Μ. Νέα σειρά 1 (1980), σελ. 99-114..

¹² *Das Wunder in der Heilkunde*, München⁴ 1940, όαδ.206

χέρια και καθαρή καρδιά!». Ο ιατρός', σημειώνει ο E. Drewermann¹³, 'είναι **κατ' ουσίαν ιερέως**, μεσίτης και ενδιάμεσος της ανθρώπινης ζωής και της όντως Αυτοζωής, του Θεού, που είναι ο χορηγός και η πηγή της ζωής. Αλλά κι ο ιερέως είναι ιατρός αφού ως φορέας της όντως ζωής και της πίστης-εμπιστοσύνης προς το Θεό μπορεί να αποκαταστήσει την διαταραγμένη ισορροπία του ανθρώπου προς το Αρχέτυπό του και τον ίδιο του τον εαυτό. Η διάκριση ιατρού και ιερέως αποτελεί διάκριση των νεότερων χρόνων και επακόλουθο της διχοτόμησης του Είναι σε σώμα και ψυχή, σκέψη (λογικής) και συναίσθημα, συνειδητό και ασυνείδητο. **Η ιατρική έγινε ά-ψυχη και η ποιμαντική από-κοσμη'**

Είναι γεγονός ότι η σύγχρονη ιατρική προσπαθεί να ανακαλύψει και τις ψυχικές παραμέτρους της ασθένειας. Όπως σημειώνει πάλι ο E. Drewermann¹⁴ η εκ νέου ανακάλυψη και αναγνώριση του παράγοντα ψυχή αποτελεί για πολλούς τομείς της ιατρικής ένα επιπλέον βάρος. Χωρίς αυτόν τον παράγοντα θα ήταν ειλικρινά τα πράγματα ανετώτερα. Η εμφάνιση αυτού του παράγοντα είναι σίγουρο ότι θα κλονήσει πολλά ακλόνητα δεδομένα της επιστήμης.

β. Θεραπευτές των ελληνοιστικών χρόνων

Ο Λουκάς ήταν συνεπώς φορέας μιας ολιστικής ιατρικής, η οποία συνδέει τη θεραπεία με τη σωτηρία. Έζησε επιπλέον σε χρόνια όπου ο άνθρωπος, κοσμοπολίτης πλέον, έχοντας ξεριζωθεί από το μικρό άστυ, γινόμενος άτομο και μονάδα σε μια παγκοσμιοποιημένη κοινωνία, αισθανόταν έντονα ψυχολογικά και υπαρξιακά προβλήματα. Σημειώνει ο Σ. Αγουριδής: Ο Σενέκας μιλάει για το σύγχρονό του κόσμο σαν για ένα απέραντο νοσοκομείο. Στο *Lucilius*, που επιθυμεί να τον επισκεφθεί στη μόνωσή του, για να κάνει κάποια πρόοδο, γράφει: Δεν θα βρεις εδώ κανένα γιατρό, αλλά έναν άρρωστο άνθρωπο» (Ep. 68, 9). Σ' άλλη Επιστολή του γράφει: «Συζητάω μαζί σου βάσανα κοινά και μοιράζομαι το φάρμακο μαζί σου σαν να είμαστε κι' οι δύο τρόφιμοι του ίδιου νοσοκομείου» (Ep. 27, 1). Γενική και βαθιά είναι η συνείδηση της αμαρτίας: «*Peccavimus Omnes*», άλλοι σε σοβαρά κι άλλοι σε κοινά πράγματα, άλλοι εκ προθέσεως, άλλοι απ' την παρόρμηση της στιγμής ή γιατί σπρώχθηκαν απ' την κακότητα άλλων ανθρώπων. Με την αθωότητά μας παρά τη θέλησή μας και παρά το γεγονός ότι παραμένουμε προσκολλημένοι σ' αυτή. Κι' όχι μόνο επράξαμε κακά μέχρι τώρα, αλλά θα εξακολουθήσουμε να πράττουμε κακά μέχρι το τέλος της ζωής μας (De Clementia VI). Ως πηγή των δεινών αισθάνεται ο Σενέκας το σώμα και ως γενέθλια ημέρα της αιωνιότητας το θάνατο. Προκειμένου να λυτρωθεί σε αυτή τη ζωή, χρησιμοποιεί την «τέχνη της Αλυπίας»¹⁵.

Στα ελληνοιστικά χρόνια κυκλοφορούσαν πολλοί οι οποίοι επαγγέλλονταν λύτρωση από τα δεινά. Ο πιο γνωστός είναι σήμερα ο **Απολλώνιος ο Τυανεύς**. Όπως συνέβη κατά την ύστερη αρχαιότητα με τον Κρητικό Επιμενίδη (600 π.Χ.), τον Σάμιο Πυθαγόρα (β' ήμισυ του 6^{ου} αι.) και τον Εμπεδοκλή από τη Σικελία (494-34 π.Χ.), έτσι και ο Απολλώνιος πιστευόταν ότι αποτελεί ενσάρκωση του υπερβορείου Απόλλωνα και ότι απεστάλη με σκοπό τη σωτηρία/τη λύτρωση του μονήρη κοσμοπολίτη ανθρώπου από τον πόνο και το θάνατο (Manilius I, 799). Τη βιογραφία του σοφού, μάγου και θαυματουργού του 1^{ου} αι. Απολλώνιου την κατέγραψε ο Φιλόστρατος δύο αιώνες αργότερα και μάλιστα κατόπιν παραγγελίας της Ιουλίας Δόμνας, γυναίκας του Σεπτιμίου Σεβήρου. Ο νεοπυθαγόρειος αυτός «Σαμάνος», ο οποίος ονομάζεται και *λάμψας*, επίθετο που συνοδεύει ιδίως τους σωτήρες, γεννήθηκε στην Καππαδοκία λίγο μετά το Χριστό, επί Νέρβα (97 μ.Χ.). Όπως σημειώνει η Α. Βακαλούδη¹⁶ ο ίδιος πίστευε ότι ήταν ανώτερος από τους άλλους ανθρώπους στο λόγο και στο ήθος γιατί μεριμνούσε για τη βελτίωση του ανθρωπίνου γένους προτρέποντας τους ανθρώπους σε οσιότερες θυσίες και ταπεινότητα και φρόντιζε για την ενδυνάμωση των νόμων. Πίστευε στην αθανασία της ψυχής και μάλιστα λέγεται ότι, μετά το θάνατο του, εμφανίστηκε σε νέο και του επιβεβαίωσε ότι η ψυχή είναι αθάνατη ενώ το σώμα χάνεται.

Μαγικά θαύματα	«Δυνάμεις» του Ιησού [όχι θαύματα, τέρατα]
----------------	--

¹³ Tiefenpsychologie, 198-199

¹⁴ ό.π.

¹⁵ Σημειώνει ο J. HOLZNER (Πάυλος [Μετάφρασις Αρχιεπ. Αθηνών Ιερωνύμου], Αθήνα 1973, 498) τα εξής: *Η λυδία αυτή λίθος κάθε φιλοσοφίας και θρησκείας (sc Το πρόβλημα του πόνου) βασάνιζε και την ελληνική ψυχή. Στο βάθος δεν ήταν χαρούμενη, αλλά πονεμένη. Οι αγαπημένοι ήρωες των ποιητών, ο Αχιλλέας, ο Αίας, η Αντιγόνη, η Άλκηστη, η Ιφιγένεια, το επιβεβαιώνουν. Όσον καιρό η ελληνική ψυχή είχε ως ιδανικό της τον Ηρακλή, αναγνώριζαν την εξευγενιστική δύναμη του πόνου: «μέσω του πόνου, μάθε!». Στη φιλοσοφία του Μάρκου Αυρηλίου, η παρατήρηση της ζωής οδηγεί σε μελαγχολία, που θέτει τέρμα στην ελληνική φιλοσοφία. Το περίφημο ημερολόγιό του, «Εις εαυτόν», αποτελεί μία έκκληση για τον Σωτήρα, που δεν τον γνωρίζει. Δεν έχει παρά να συγκρίνει κανείς μ' αυτό τον χαρούμενο τόνο του Παύλου!*

¹⁶ Α. Βακαλούδη, *Μυστικισμός, Θαυματοποιία και ιατρική της Θεουργίας*, Αθήνα: Καρδαμίτσας 2000, 40-48.

<p>Έστω και αν προϋποθέτουν σχέση εμπιστοσύνης ανάμεσα στο θεραπευτή και το θεραπευόμενο, ο πρώτος δεν απαιτεί πίστη στο πρόσωπό του.</p>	<p>Η πίστη και η θεϊκή δύναμη του Ιησού κάνουν το θαύμα, και όχι το θαύμα την πίστη. Σημειωτέον ότι και στο όρος των Πειρασμών και στην πατρίδα του, τη Ναζαρέτ, αρνήθηκε να κάνει δυνάμεις <i>δια την απιστίαν των ανθρώπων</i> (Μτ. 13, 25). Παρότι τα θαύματα και η δράση γενικότερα του Ιησού έχουν π.διαθηκικό υπόβαθρο, ο ίδιος συνήθως δεν προτάσσει ικεσία προς το Θεό (όπως έπρατταν οι Προφήτες), αλλά θεραπεύει με τον εξουσιαστικό λόγο του.</p>
<p>Θεραπεύουν μεμονωμένες παθήσεις.</p>	<p>Ο Ιησούς συνδέει τη θεραπεία του σώματος με τη σωτηρία της ψυχής από την αμαρτία. Οι «δυνάμεις» του δεν συνιστούν επίδειξη της δικιάς Του δύναμης, όπως συμβαίνει στην απόκρυφη γραμματεία. Αποτελούν σημεία της ανατολής του καινούργιου κόσμου της Βασιλείας/ των Εσχάτων. Επιπλέον ο Χριστός δεν απέδωσε όλα τα νοσήματα στην επιρροή του Σατανά, αλλά και στην <i>αμαρτία</i> του πάσχοντος ή στο σχέδιο του Θεού.</p>
<p>Τελούνται <i>ex opere operato</i> μέσω της εφαρμογής τυποποιημένων πρακτικών: εξορκισμοί (με βαρβαρικά ονόματα, όπως ΙΑΩ < ΓΙΑΧΒΕ), επωδές (μαγικές ωδές), θυμίαμα κατασκευασμένο από συγκεκριμένα υλικά, βότανα, χρήση (σιδερένιων αυχηρών) οργάνων, πιττάκια (επιστολές προς τους δαίμονες), φυλακτήρια ή περίαπτα ή τελέσματα (talisman) ή στοιχεία (φυλακτά ή δακτυλίδι, πολύτιμοι λίθοι). Εφαρμογή ομοιοπαθητικής- μιμητικής ή αναλογικής ιατρικής.</p>	<p>Στην περίπτωση του Ιησού απουσιάζουν τα εξορκιστικά τελετουργικά. Οι δυνάμεις Του τελούνται αμισθεί, άμεσα, κατεξοχήν με τον αυθεντικό λόγο (<i>γενηθήτω / fiat</i>) και το άγγιγμα Του, το οποίο όμως δεν εφαρμόζεται στους δαιμονισμένους. Μία φορά που χρησιμοποίησε το σιάλο. Σημειωτέον ότι δεν υπάρχει άλλο πρόσωπο στην αρχαιότητα, το οποίο να είχε τόσο δυναμική, ποικιλότητα θεραπευτική δράση (34 συνολ. Θαύμ.: 15 θεραπείες, 3 αναστάσεις, 9 θ. με τη φύση).</p>
<p>Αρκετές φορές στην αρχαιότητα το θαύμα υπηρετούσε καταστροφικούς σκοπούς.</p>	<p>Ο Ιησούς δεν άσκησε ούτε επιδεικτική ούτε καταστροφική μαγεία, ούτε νεκρομαντεία. Τα θαύματα δεν έγιναν για εντυπωσιασμό, αλλά από ευσπλαχνία. Δύο μόνο φορές και πάντως όχι σε ανθρώπους (καταποντισμός χοίρων, ξήρανση συκιάς) επιτέλεσε «καταστροφικά» θαύματα. Ποτέ στο τέλος δε δίνει ιατρική συμβουλή σχετικά με διαίτα, λουτρά, ή σωματική άσκηση. Προτρέπει αντίθετα την αποφυγή της αμαρτίας.</p>
<p>Οι υιοί των Ιουδαίων απλώς εξορκίζουν.</p>	<p>Ο Ι. Χριστός, που στην αρχή της δημόσιας δράσης Του πειράζεται όπως ο Αδάμ στην Εδέμ και ο ισραηλιτικός λαός στην έρημο, καταλύει ολοκληρωτικά τη δράση του Σατανά καταρχάς στον ουρανό ενώ δίνει εξουσία στους μαθητές του να πατούν επάνω όφρων και σκορπίων [...].</p>

Όπως συνοπτικά αναφέρει ο Ν.

Ματσούκας: Τα σημεία που πραγματώνει ο Χριστός, έχουν τρία βασικά χαρακτηριστικά: α) φανερώνουν τη δόξα του Θεού και αφορούν το σώμα όλης της κοινότητας, ακόμη και με τη θεραπεία ενός μέλους, β) θεραπεύουν συνολικά τη ζωή και διδάσκουν τα μυστήρια της βασιλείας του Θεού, και γ) προϋποθέτουν από μέρους του ανθρώπου ευαισθησία, γεγυμνασμένα αισθητήρια και πίστη που ξεπερνά την ατομοκεντρικότητα και κρατύνει την εμπιστοσύνη στο Θεό, στον άνθρωπο και στη ζωή. Η πίστη, επομένως, κάνει το θαύμα, και όχι το θαύμα την πίστη - σ' αυτή τη δεύτερη περίπτωση το θαύμα, που κάνει την πίστη γίνεται δύναμη κυριαρχική, συρρικνωτική και ατομοκεντρική, αυτό δηλαδή που επιζητεί ο κυριαρχικός άνθρωπος. Έτσι ο Χριστός, στην πατρίδα του, στη Ναζαρέτ, αρνήθηκε να κάνει θαύματα δια την απιστίαν των ανθρώπων (Ματθ. 13,25)¹⁷.

Σημειωτέον ότι σύμφωνα με τον J. Guillet¹⁸, στην Ανατολή ο κόσμος έβλεπε την αρρώστια σαν μάστιγα που προκαλούσαν τα πονηρά πνεύματα ή που έστελναν οι θεοί, οργισμένοι από μια παράλειψη λατρευτική. Για να θεραπευτεί κανείς έκανε εξορκισμούς προορισμένους να διώξουν τους δαίμονες¹⁹ και εκλιπαρούσε τη συγγνώμη των θεών με ικεσίες και θυσίες [...] γι' αυτό η ιατρική ήταν έργο κυρίως των ιερέων και εν μέρει πλησίαζε τη μαγεία.

Το στοιχείο που συγκλόνησε τον Λουκά και τον έκαναν να μνηθεί στην καινούργια διδασκαλία του Χριστιανισμού δεν ήταν μόνον η ακτινοβολία του θεανθρώπινου προσώπου του Ι. Χριστού αλλά επιπλέον το ενδιαφέρον, η αγάπη, η τρυφερότητα, που επέδειξε ο Χριστός στα πρόσωπα ενός εκάστου των ασθενών, που θεράπευσε. Ως ιατρός ο Λουκάς προφανώς επεσήμανε τα εξής στοιχεία στη θεραπευτική δράση του Ιησού:

Πρώτον: Καταρχάς δημιουργείται προσωπική σχέση μεταξύ θεραπευτού και ασθενούς. Συνήθως της θεραπείας προηγείται ένας διάλογος στον οποίο ο ασθενής αισθάνεται την πραγματική αγάπη και το ενδιαφέρον του Ι.Χ. και ο Χριστός την εμπιστοσύνη του ασθενούς προς το Θεό και το πρόσωπό του. Αναπτύσσεται έτσι μια προσωπική και άμεση σχέση η οποία οδηγεί στην ανάπτυξη πίστης-εμπιστοσύνης του ασθενούς στο πρόσωπο του Ι. Χριστού. Το στοιχείο αυτό προκαλεί ξεχωριστό ενδιαφέρον σήμερα που ο ιατρός ολοένα και χάνεται πίσω από το πλήθος των διαγνωστικών μηχανημάτων και άλλων ιατρικών υπολογιστών, δημιουργώντας έτσι μία απρόσωπη και εμπορική σχέση με τον ασθενή-πελάτη του, ο οποίος αντί να λάβει κάποτε ένα πραγματικό ζωογόνο λόγο-συμβουλή από τον θεράποντα ιατρό του, λαμβάνει μία συνταγή λήψευς κάποιων χημικών ενώσεων με δυνατότητα καταπράνσης ή ακόμη και μερικής ίασης της νόσου ενός οργάνου, όχι όμως την δυνατότητα παροχής σφαιρικής και ολικής θεραπείας.

Δεύτερον Ο Ι. Χριστός, ο οποίος από τον Ιγνάτιο χαρακτηρίζεται ως *σαρκικός και πνευματικός γιατρός* (Εφ. 7, 2), δε στόχευε σε μία ψυχ-ανάλυση αλλά σε μία **ψυχο-σύνθεση**, η οποία παρέχεται με τη συνειδητοποίηση της

¹⁷ Ν. Α. Ματσούκα, *Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης Σημεῖα, Νοήματα, Αποτυπώματα*, Θεσσαλονίκη 2002, 12 κε.

¹⁸ Ασθένεια/ Θεραπεία, ΛΒΘ 150-1.

¹⁹ Η ελληνική λέξη *δαίμων*, που μαρτυρείται ήδη από τον Όμηρο σήμαινε αρχικά «θεϊκό ον»· *δαίωμα* = «μοιράζω, χωρίζω» (δατέομαι, συν-δαιτυμών, παν-δαισία, ευ-δαίμων, δήμος). Η ετυμ. φανερώνει ότι η λ. *δαίμων* δήλωνε αρχικά τη θεότητα που μοιράζει, κατανέμει τη μοίρα. Πράγματι, στα πρώιμα κείμενα η διάκριση ανάμεσα στη λέξη *θεός* (θεός) και *δαίμων* (θεϊκό ον) δεν ήταν πάντα σαφής. Στην ύστερη ελληνιστική περίοδο πάντως, η διάκριση ανάμεσα στη λέξη *θεός* (θεός) και *δαίμων* (κακό πνεύμα) είχε γίνει συνηθισμένη... Μερικές φορές το ουσιαστικό *δαίμων* προσδιορίζεται από το επίθετο *κακός* ή *πονηρός*, που σημαίνουν και τα δύο «κακός» (π.χ. *Ιάμβλιχος, Περί αιγυπτίων μυστηρίων* 3.31.15), συνολικά όμως φαίνεται πως υπάρχει κάποιος διαχωρισμός ανάμεσα στους όρους *θεός* και *δαίμων*: ο πρώτος χρησιμοποιείται για τα ανώτατα θεϊκά όντα, ενώ ο δεύτερος, για ποικίλα κατώτερα είδη. Δεδομένης της φύσης της ελληνικής μυθολογίας ή θεολογίας, οι νεότεροι θεοί δεν μπορούσαν να θεωρηθούν πάντα «καλοί» ή «στοργικοί», όπως επίσης δεν μπορούσαν να ταξινομηθούν ως μονίμως «κακοί». Μια συναφής λέξη, το *δαιμόνιον*, είχε παρόμοια ιστορία. Στην κλασική ελληνική χρήση του (βλ. π.χ. Ευριπίδης, *Βάκχαι* στ. 894) μπορεί απλώς να κατονομάζει «ένα θεϊκό ον», αλλά η τάση να διαφοροποιηθεί από το *θεό* είναι εμφανής στην κατηγορία εναντίον του Σωκράτη ότι εισήγαγε «παράξενα [καινά] δαιμόνια» στην Αθήνα (Ξενοφών, *Σωκράτους Απομνημονεύματα* 1.1.1.). Επειδή ο ίδιος ο Σωκράτης εξηγούσε το *δαιμόνιον* του ως μία εσωτερική φωνή που τον προειδοποιούσε όποτε πήγαινε να κάνει κάτι λανθασμένο, δεν μπορεί να θεωρηθεί απλώς κακή δύναμη, τουλάχιστον μέσα στην πλατωνική παράδοση, διότι ο Πλάτων λέει ότι «κάθε δαιμόνιον είναι κάτι μεταξύ ενός θεού και ενός θνητού» (*Συμπόσιον* 202Ε). Πράγματι, μεταγενέστεροι πλατωνικοί όπως ο Πλούταρχος (*Δίων* 2.3) και πρώιμοι Στωικοί όπως ο Χρύσιππος (*Stoicorum Veterum Fragmenta*, 2.338) θεωρούσαν απαραίτητο να προσθέσουν το επίθετο *φαύλος* (κακός), όταν ήθελαν να διευκρινίσουν ότι μιλούσαν για μια κακή επίρεια. Τα *δαιμόνια* θεωρούνταν πως ζούσαν σε έρημα μέρη (μια ερημωμένη πόλη αποκαλείται «κατοικία των δαιμόνων» στην *Αποκάλυψη* 18, 2). Η αντίληψη πίσω απ' αυτήν τη φράση μοιάζει να είναι η ακόλουθη: Μετά την καταστροφή μιας πόλης από έναν εχθρό, οι κάτοικοι της βρήκαν το θάνατο ή σύρθηκαν μακριά ως σκλάβοι· απέμειναν στα ερείπια μόνον οι παλιοί θεοί της κοινότητας — ξεπεσμένοι όμως στη βαθμίδα των δαιμόνων. Αυτοί οργανώνονται υπό την ηγεσία του Βεελζεβούλ ή Βεελζεμπούμπ (*Κατά Λουκάν* 11, 15, 18-19), που το όνομα του προέρχεται πιθανόν από τον Βάαλ, τον κυριότερο θεό των Φιλισθαίων.

πατρικής αγάπης του Θεού και τη μετάνοια του ανθρώπου, τη στροφή δηλ. από την αγάπη του εαυτού προς τη λατρεία του Θεού. Ο παράγων 'ψυχή', ο οποίος ανακαλύφθηκε και πάλι πρόσφατα από την ιατρική επιστήμη και ο τρόπος της θεραπείας του, καθιστούν επίκαιρο τον Λουκά και όλη την θεολογία της Ορθοδοξίας, η οποία επικέντρωσε δια των Πατέρων της την προσοχή της όχι στη μετα-φυσική και τη φιλοσοφία, αλλά στη θεραπεία της καρδιάς από τα πάθη και του νου από τους λογισμούς.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ: ΡΑΒΙΝΟΙ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΘΑΥΜΑΤΟΠΟΙΟΙ

Ονίας ο Κυκλοποιός, Ιωσ. Αρχαιολ. 14,22-25: *Ονίαν δέ τινα ὄνομα δίκαιον ὄντα καὶ θεοφιλῆ, ὃς ἀνομβρίας ποτὲ οὔσης ἠΰξατο τῷ θεῷ λῦσαι τὸν αὐχμὸν καὶ γενόμενος ἐπήκοος ὁ θεὸς ὕσεν, κρύψαντα ἑαυτὸν διὰ τὸ τὴν στάσιν ὄραν ἰσχυρὰν ἐπιμένουσαν, ἀναχθέντα εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ἰουδαίων ἠξίου, ὡς ἔπαυσε τὴν ἀνομβρίαν εὐξάμενος, ἴν' οὕτως ἀρὰς θῆ κατὰ Ἀριστοβούλου καὶ τῶν συστασιαστῶν αὐτοῦ. ἐπεὶ δὲ ἀντιλέγων καὶ παραιτούμενος ἐβιάσθη ὑπὸ τοῦ πλήθους, στάς μέσος αὐτῶν εἶπεν· ὦ θεὲ βασιλεῦ τῶν ὄλων, ἐπεὶ οἱ μετ' ἐμοῦ συνεστῶτες σὸς δῆμὸς ἐστίν καὶ οἱ πολιορκούμενοι δὲ ἱερεῖς σοί, δέομαι μῆτε κατὰ τούτων ἐκείνοις ὑπακοῦσαι μῆτε κατ' ἐκείνων ἃ οὔτοι παρακαλοῦσιν εἰς τέλος ἀγαγεῖν. καὶ τὸν μὲν ταῦτ' εὐξάμενον περιστάντες οἱ πονηροὶ τῶν Ἰουδαίων κατέλευσαν. Ὁ δὲ θεὸς ταύτης αὐτοῦ παραχρῆμα ἐτιμωρήσατο τῆς ὠμότητος καὶ δίκην εἰσεπράξατο τοῦ Ὀνίου φόνου τούτῳ τῷ τρόπῳ· πολιορκουμένων τῶν ἱερέων.*

Πολύ ενδιαφέρον παρουσιάζει η περίπτωση του **Hanina ben Dosa**, ο οποίος έδρασε στη Γαλιλαία όντας **ακτήμων** και αδιαφορώντας για λατρευτικές διατάξεις. Η παράδοση που τον αφορά και τον παραλληλίζει με τον Ηλία, καταγράφηκε πολύ αργότερα, κάτι που δυσκολεύει τη διάκριση του ιστορικού στοιχείου από το μυθικό. Γι' αυτόν παραδίδεται ανοσία σε δάγκωμα φιδιού, δυο τηλεθεραπείες διαμέσου προσευχής και εξουσία επί των δαιμόνων. Όσον αφορά αυτούς τους χαρισματικούς άνδρες είναι άξιον παρατηρήσεως ότι η παράδοση τους θέλει να έχουν μια ιδιαίτερη υική σχέση με τον Θεό. Ο Hanina ονομάζεται από τον Θεό ως 'υιός μου', ενώ ο Ονίας αποκαλεί τον Θεό Αββά. Ο **M.Smith** (Jesus der Magier, 1978) υιοθετώντας τις απόψεις των αντιπάλων του Ιησού, θεωρεί ότι ο αυτός έμαθε στην Αίγυπτο την τέχνη, και κατόπιν χρησιμοποίησε τον Βεελζεβούλ και το πνεύμα του Ιωάννη του Βαπτιστή για να κάνει τα θαύματά του. Αυτοονομάστηκε υιός του Θεού με τη χροιά που έχει ο όρος στους μαγικούς πατύρους. Αποδίδει επίσης στη μαγεία την πρόγνωση και τον εξαφανισμό του, τη γνώση των δαιμόνων και των πνευμάτων, τη μετάδοση της δύναμης στους μαθητές, την παράδοση της θείας Ευχαριστίας και του άρτου στον Ιούδα. Ο G.H. Twelftree (1993) D.Trunk (1994) κατατάσσουν τον Ιησού σε εκείνους τους εξορκιστές που θεράπευαν με την προσωπικότητά τους (πρβλ. Αβραάμ στο Απόκρυφο της Γένεσης 20 Απολλώνιος Τυανεύς) και όχι με τις φράσεις και τα τελετουργικά (Πρ. 16, 16-18 υιοί του Σκευά 19,13-16). **E.P.SANDERS**, Το Ιστορικό Πρόσωπο του Ιησού (Μετ. Γ.Βλάχος), Αθήνα: Φιλίστωρ 2000, 236-237.

ΦΙΛΟΣΤΡΑΤΟΣ, Τα εις τον Τυανέα Απολλώνιον

4.45²⁰: *Ίδού ένα άλλο θαύμα του Απολλώνιου (ΑΝΑΣΤΑΣΗ). Μια κοπέλα είχε πεθάνει, όπως φαινόταν, την ώρα του γάμου της, και ο γαμπρός ακολουθούσε το φέρετρο της ολολύζοντας για τον ανολοκλήρωτο γάμο. Μαζί του θρηνούσε και όλη η Ρώμη, γιατί η κοπέλα ήταν από οικογένεια υπάτων. Ο Απολλώνιος έτυχε να είναι παρών στο θλιβερό γεγονός και είπε: «Ακουμπήστε κάτω το φέρετρο· θα σταματήσω τα δάκρυα που χύνετε για την κοπέλα.» Αμέσως μετά ρώτησε ποιο ήταν το*

²⁰ 4.45 Κάκεϊνο Ἄπολλωνίου θαῦμα· κόρη ἐν ὥρᾳ γάμου τεθνήαι ἐδόκει καὶ ὁ νυμφίος ἠκολούθει τῇ κλίνῃ βοῶν ὅποσα ἐπ' ἀτελεῖ γάμῳ, ξυνωλοφύρετο δὲ καὶ ἡ Ρώμη, καὶ γὰρ ἐτύχανεν οἰκίας ἡ κόρη τελοῦσης ἐς ὑπάτους. παρατυχῶν οὖν ὁ Ἀπολλώνιος τῷ πάθει κατὰθεσθε ἔφη τὴν κλίνην, ἐγὼ γὰρ ὑμᾶς τῶν ἐπὶ τῇ κόρῃ δακρύων παύσω. καὶ ἅμα ἤρετο, ὃ τι ὄνομα αὐτῆ εἶη. οἱ μὲν δὴ πολλοὶ ᾤοντο λόγον ἀγορεύσειν αὐτόν, οἷοι τῶν λόγων οἱ ἐπικηδεῖοί τε καὶ τὰς ὀλοφύσεις ἐγγείροντες, ὃ δὲ οὐδὲν ἄλλ' ἢ προσαψάμενος αὐτῆς καὶ τι ἀφανῶς ἐπειπῶν ἀφύπνισε τὴν κόρην τοῦ δοκοῦντος θανάτου, καὶ φωνὴν τε ἡ παῖς ἀφῆκεν ἐπανῆλθέ τε ἐς τὴν οἰκίαν τοῦ πατρός, ὡσπερ ἡ Ἄλκηστις ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους ἀναβιωθεῖσα. δωρουμένων δὲ αὐτῷ τῶν ξυγγενῶν τῆς κόρης μυριάδας δεκαπέντε φερνήν ἔφη ἐπιδιδόναι αὐτὰς τῇ παιδί. καὶ εἶτε σπινθήρα τῆς ψυχῆς εὔρεν ἐν αὐτῇ, ὃς ἐλελήθει τοὺς θεραπεύοντας λέγεται γάρ, ὡς ψεκάσοι μὲν ὁ Ζεὺς, ἡ δὲ ἀτμίζοι ἀπὸ τοῦ προσώπου εἴτ' ἀπεσθηκυῖαν τὴν ψυχὴν ἀνέθαλπέ τε καὶ ἀνέλαβεν, ἄρρητος ἡ κατάληψις τοῦ του γέγονεν οὐκ ἐμοὶ μόνῳ, ἀλλὰ καὶ τοῖς παρατυχοῦσιν.

όνομά της. Οι περισσότεροι νόμισαν πως θα εκφωνήσει έναν από εκείνους τους λόγους που είναι κατ'άλληλοι για κηδείες και ξεσηκώνουν το θρήνο, αλλά εκείνος δεν έκανε τίποτε τέτοιο· απλώς άγγιξε την κοπέλα και είπε κάτι από πάνω της, που δεν ακούστηκε, και την ξύπνησε από το φαινομενικό θάνατο. Η νέα άφησε μια φωνή και γύρισε στο σπίτι του πατέρα της, όπως η Άλκηστη όταν την ξαναζωντάνεψε ο Ηρακλής. Οι συγγενείς της νέας του πρόσφεραν αμοιβή εκατόν πενήντα χιλιάδες, αλλά ο Απολλώνιος είπε να τα δώσουν στην κόρη ως προίκα. Τώρα, αν βρήκε κάποια σπίθα ζωής στο σώμα της, που δεν την είδαν εκείνοι που τη φρόντιζαν —γιατί λέγεται ότι αχνός βγήκε από το πρόσωπο της, αν και ψιχάλιζε εκείνη τη στιγμή— ή αν ξαναζωντάνεψε και ξανάνιωσε μια σβησμένη ζωή, αυτό δεν μπόρεσε να το καταλάβει κανείς, ούτε εγώ ούτε οι παριστάμενοι.

7.38-39 [Ο Δάμις είπε στον Απολλώνιο] λίγο πριν από το μεσημέρι: «Τυανέα», —γιατί στον Απολλώνιο άρεσε πολύ να τον αποκαλούν έτσι— «τι θα πάθουμε. » Ο Απολλώνιος απάντησε: «Αυτό που πάθαμε ήδη και τίποτε παραπάνω. Δεν πρόκειται να μας σκοτώσει κανένας.» Ο Δάμις ρώτησε: «Και ποιος μπορεί να είναι τόσο άτρωτος. Πότε θα ελευθερωθείς. » Ο Απολλώνιος απάντησε: «Απ' ό,τι λέει το δικαστήριο, σήμερα. Εγώ όμως λέω τώρα αμέσως.» Και λέγοντας τα αυτά, έβγαλε το πόδι του από τα δεσμά και είπε στον Δάμι: «Σου απέδειξα πως είμαι ελεύθερος, γι' αυτό έχε θάρρος.» Τότε για πρώτη φορά, λέει ο Δάμις, κατάλαβε αληθινά τη φύση του Απολλώνιου: **ότι δηλαδή ήταν θεϊκή και ανώτερη από την ανθρώπινη**, επειδή δίχως να προσφέρει θυσία —πώς θα μπορούσε να το κάνει στη φυλακή. — και δίχως να προσευχηθεί ή να πει κάτι, κορόιδεψε τα δεσμά του κι ύστερα ξανάβαλε το πόδι του μέσα, κάνοντας σαν να ήταν αλυσοδεμένος.

Οι πιο αφελείς άνθρωποι αποδίδουν τέτοιου είδους πράγματα στους μάγους, και κάνουν το ίδιο λάθος όταν κρίνουν πολλές ανθρώπινες ενέργειες. Οι αθλητές καταφεύγουν στην τέχνη των μάγων, και το ίδιο κάνουν όλοι όσοι αγωνίζονται με ζήλο για τη νίκη, και μολονότι αυτή η τέχνη δεν συμβάλλει καθόλου στη νίκη τους —στην πραγματικότητα νικούν από τύχη— στερούν αυτήν τη νίκη από τον εαυτό τους, οι κακόμοιροι, και την αποδίδουν στην τέχνη της μαγείας. Ακόμη κι όταν ηττώνται, εξακολουθούν να πιστεύουν σ' αυτήν και λένε: «Αν είχα προσφέρει την τάδε θυσία, κι αν είχα κάψει το δείνα θυμίαμα, δεν θα μου ξέφευγε η νίκη!» Τέτοια λένε και τα πιστεύουν. Η μαγεία έρχεται επίσης και στις πόρτες των εμπόρων με τον ίδιο τρόπο, επειδή βλέπουμε πως κι αυτοί εύκολα αποδίδουν τις επιτυχίες τους στο εμπόριο σε κάποιο μάγο, αλλά τις αποτυχίες τους στη δική τους φιλαργυρία και στο ότι δεν πρόσφεραν αρκετές θυσίες. Η τέχνη της μαγείας όμως γοητεύει ιδίως τους ερωτευμένους. Αυτοί είναι άρρωστοι έτσι κι αλλιώς και η αρρώστια τους εύκολα τους παρασύρει και τους κάνει να ζητούν συμβουλές από γριές· και δεν είναι παράξενο που πηγαίνουν και σε τέτοιους απατεώνες και ακούνε ό,τι τους λένε. Αυτοί τους δίνουν να φορούν ζώνες, πετράδια από τα έγκατα της γης και άλλα που προέρχονται από τη σελήνη και τ' αστέρια, αρωματικά βότανα που καλλιεργούνται στην Ινδική, και γι' αυτό παίρνουν μεγάλα χρηματικά ποσά δίχως όμως να προσφέρουν καμιά βοήθεια. Όταν οι άνθρωποι πετύχουν στον έρωτα, είτε επειδή οι αγαπημένοι τους νιώθουν κάτι γι' αυτούς είτε επειδή έχουν εντυπωσιαστεί από τα δώρα τους, εξυμνούν την τέχνη της μαγείας ως ικανή για τα πάντα. Αν το πείραμα τους αποτύχει, τα φορτώνουν όλα σε κάποια παράλειψη, λέγοντας ότι δεν έκαψαν το τάδε θυμίαμα ή δεν πρόσφεραν την τάδε ή τη δείνα θυσία ή δεν έλιωσαν την τάδε ή τη δείνα ουσία, και ότι αυτό ήταν πολύ ουσιαστικό αλλά και δυσεύρετο. Οι διάφοροι τρόποι με τους οποίους λένε τερατώδη πράγματα για τους οιωνούς από τον ουρανό και όλα τα παρόμοια έχουν καταγραφεί από συγγραφείς, που έχουν γελάσει πολύ μ' αυτήν την τέχνη. Εγώ έχω να πω μόνον τούτο: Οι νέοι δεν πρέπει να συναστρορέφονται τέτοιους απατεώνες, για να μην εθιστούν σ' αυτά τα πράγματα, έστω και για αστέιο. Αλλά αυτή η παρέκβαση μ' έβγαλε από το θέμα μου. Γιατί να ονειδίσω περισσότερο ένα πράγμα που καταδικάζεται και από τη φύση και από το νόμο.

Η Παλαιά Διαθήκη μιλάει για τόν Διάβολο πολύ σπάνια και με τρόπο πού διατηρώντας τήν υπερβατικότητα του μοναδικού Θεού, αποφεύγει επιμελώς κάθε τι πού θά μπορούσε νά στρέψει τόν Ισραήλ πρός έναν δυϊσμό, πρός τόν όποιο ήταν υπερβολικά έπιρρεπής. Επίσης δεν αναφέρεται στην πτώση του ενώ δεν μνημονεύει κανένα «εξορκισμό». Καταρχήν Σατανάς ονομάζεται ο αγγελιοφόρος του Κυρίου, ο οποίος εμποδίζει τον Βαλαάμ (Αρ. 22, 22.32)²². Στο Ιώβ 2 ο διάβολος ανήκει στους υιούς του Θεού. Οι αναφορές πολλαπλασιάζονται μετά τη βαβυλώνια αιχμαλωσία. Σημειωτέον ότι οι μάγοι ήταν μηδική φυλή ή κάστα στο αρχαίο Ιράν και συνδέονταν με τη λατρεία της φωτιάς ενώ ως επινοητές Ζωροάστρη και Ορμάζδ (Αχουρα Μάζδα). Ενώ στο Β' Βασ. 24 η οργή του Κυρίου τιμωρεί τον Δαυίδ, στο Α' Παρ.21,1 είναι ο διάβολος εκείνος που πλήττει τον βασιλέα (πρβλ. Ζαχ. 3,1-2 Α' Βασ.16,14-16,23). Η αποκορύφωση της δυαλιστικής αντιμετώπισης των πάντων απαντά στο Κουμράν (1QS). Στην ιουδαϊκή γραμματεία ό δαιμονικός ήγέτης όνομάζεται *Μαστεμά* (έχθρότητα· Ιωβηλαΐα), *Βελίαρ* (άνωφέλεια· Κουμράν, Διαθ. ΧΙΙ Πατρ. Β' Κορ.6,15), *Σατανάς* (Διαθ. Δάν. 5,6), Βάαλ ζεβούλ²³. Γνωστός είναι και ό δαίμων *Ασμοδαίος* από τόν Τωβίτ (8,1-3 εκδίωξι δαιμονίων με καπνό από καύσι ξηραμένου ήπατος ψαριού του Νείλου)²⁴.

Ο Α' Ενώχ προσπαθεί νά αιτιολογήσει τήν ύπαρξη του διαβόλου επί τη βάσει του Γέν. 6, 1-4. 200 άγγελοι υπό τήν ήγεσία των Σεμιαζά και Αζαζέλ (πρβλ. Λευ.16) δελεασμένοι από τήν όμορφιά των γυναικών κατέβηκαν στη γή και δίδαξαν στους ανθρώπους έκτός από μαγεία, ειδωλολατρία, αστρολογία, **τη γραφή**, τήν πολεμική τέχνη και **την τέχνη τής κατασκευής κοσμημάτων**. Από τήν παράνομη ένωσή τους προήλθαν οι πανύψηλοι γίγαντες. Μετά από παρέμβαση των άρχαγγέλων οι δυο πρωταγωνιστές αυτής τής πτώσης φυλακίστηκαν κάτω από τή γή. Σύμφωνα με τά *Ιωβηλαΐα* όρισμένοι άγγελοι έρχονται με καλό σκοπό αλλά δέν μπορούν νά άντισταθούν στον πειρασμό των θυγατέρων. Οι γίγαντες καταστρέφονται τά πνεύματά τους όμως περιφέρονται. Μετά από παράκληση του Νώε και διαπραγμάτευση του Μαστεμά με τόν Θεό περιορίζεται από τήν καταστροφή τόν 1/10. Στόν Μαστεμά όφείλεται ή θυσία του Ισαάκ (17,1-1819) ή ή επίθεση στόν Μωυσή (48, 2-6 Έξ.4,24). Ο Μαστεμά πειράζει τούς ανθρώπους και με τισ άσθένειες γι' αυτό και ό Θεός διαμέσου των άγγέλων δίνει στό Νώε φυτικές συνταγές για τισ θεραπειές των ανθρώπων. (10, 12-13).

²¹ Οφείλει κάποιος να αναρωτηθεί αν ο ανωτέρω τίτλος είναι ορθός για τον χαρακτηρισμό εκείνων των δυνάμεων του Κυρίου που αφορούν στην εκδίωξη των δαιμόνων.

²² Οι ΑΙΤΙΟΛΟΓΗΣΕΙΣ ΠΟΥ ΕΧΟΥΝ ΔΟΘΕΙ ΑΝΑΦΟΡΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΔΙΑΒΟΛΟΥ ΕΙΝΑΙ ΕΚΤΟΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΛΑΣΙΚΗ ΑΠΟΨΗ ΟΙ ΕΞΗΣ ΔΥΟ: ΣΤΟΝ ΒΙΟ ΑΔΑΜ ΚΑΙ ΕΥΑ (ΤΟ ΟΠΟΙΟ ΜΠΟΡΕΙΤΕ ΝΑ ΒΡΕΙΤΕ ΣΤΟΝ Β' ΤΟΜΟ ΤΩΝ ΑΠΟΚΡΥΦΩΝ ΤΟΥ ΑΓΟΥΡΙΔΗ) Ο ΔΙΑΒΟΛΟΣ ΕΙΝΑΙ ΑΓΓΕΛΟΣ ΠΟΥ ΠΙΠΤΕΙ ΔΙΟΤΙ ΖΗΛΟΦΘΟΝΕΙ ΤΟ ΓΕΓΟΝΟΣ ΟΤΙ ΟΙ ΠΡΩΤΟΠΛΑΣΤΟΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΥΝΤΑΙ ΚΑΤ' ΕΙΚΟΝΑ ΚΑΙ ΚΑΘ' ΟΜΟΙΩΣΙΝ. ΕΠΙΣΗΣ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΗΝ ΑΦΗΓΗΣΗ ΤΟΥ Α' ΕΝΩΧ (ΚΕΦ. 6-15) Η ΟΠΟΙΑ ΜΑΛΙΣΤΑ ΑΝΑΓΕΤΑΙ ΤΟΝ 3^ο-2^ο ΑΙ. π.Χ. Η ΠΤΩΣΗ ΤΩΝ ΑΓΓΕΛΩΝ ΑΝΑΓΕΤΑΙ ΣΕ ΟΣΑ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΙ ΤΟ ΓΕΝ. 6, 1-4. ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΩΣ ΤΑ ΙΩΒΗΛΑΙΑ ΠΟΥ ΣΧΟΛΙΑΖΟΥΝ ΤΑ ΓΕΝ. 1-ΕΞ. 12 ΑΛΛΑ ΚΑΙ ΤΟ ΚΟΥΜΡΑΝ (*Εγχειρίδιο πειθαρχίας* 3-4) ΔΙΝΟΥΝ ΜΕΓΑΛΗ ΕΜΦΑΣΗ ΣΤΗΝ ΥΠΑΡΞΗ ΚΑΙ ΤΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΔΙΑΒΟΛΟΥ. ΣΗΜΑΙΝΕ ΤΟΝ ΠΡΙΓΚΙΠΑ ΒΑΑΛ-ΚΥΡΙΟ, ΚΑΤΟΠΙΝ ΑΠΟΔΟΘΗΚΕ **ΒΑΑΛ ΖΕΒΟΥΒ** ΠΟΥ ΣΗΜΑΙΝΕΙ ΑΡΧΩΝ ΤΩΝ ΜΥΓΩΝ, ΟΙ ΟΠΟΙΕΣ ΘΕΩΡΟΥΝΤΑΝ ΣΤΗΝ ΑΙΓΥΠΤΟ ΙΕΡΑ ΖΩΑ ΣΥΜΒΟΛΑ ΤΗΣ ΖΕΣΤΗΣ ΤΟΥ ΗΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΓΟΝΙΜΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΑΡΓΟΤΕΡΑ ΑΠΟΔΟΘΗΚΕ ΣΤΟΝ ΔΙΑΒΟΛΟ-ΣΑΤΑΝΑ.

²³ ΣΗΜΑΙΝΕ ΤΟΝ ΠΡΙΓΚΙΠΑ ΒΑΑΛ-ΚΥΡΙΟ, ΚΑΤΟΠΙΝ ΑΠΟΔΟΘΗΚΕ **ΒΑΑΛ ΖΕΒΟΥΒ** ΠΟΥ ΣΗΜΑΙΝΕΙ ΑΡΧΩΝ ΤΩΝ ΜΥΓΩΝ, ΟΙ ΟΠΟΙΕΣ ΘΕΩΡΟΥΝΤΑΝ ΣΤΗΝ ΑΙΓΥΠΤΟ ΙΕΡΑ ΖΩΑ ΣΥΜΒΟΛΑ ΤΗΣ ΖΕΣΤΗΣ ΤΟΥ ΗΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΓΟΝΙΜΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΑΡΓΟΤΕΡΑ ΑΠΟΔΟΘΗΚΕ ΣΤΟΝ ΔΙΑΒΟΛΟ-ΣΑΤΑΝΑ.

²⁴ *Jan Doehorn*: Beliar als Endtyrann in der Ascensio Isaiae. Ein Beitrag zur Eschatologie und Satanologie des frühen Christentums sowie zur Erforschung der Apokalypse des Johannes, *Die Johannesapokalypse, Kontexte-Konzepte – Wirkungen Hrsg. v. Jörg Frey, James A. Kelhoffer u. Franz Tóth [The Revelation of John. Contexts – Concepts – Impacts* 293-317: Στην Ανάληψη Ησαΐα έργο του 2^{ου} αι. μ.Χ. γραμμένο πρωτοτύπως στα ελληνικά ταυτίζεται ο δρων τις ημέρες της κλήσης/της εκπλήρωσης του κόσμου εσατολογικός τύραννος με τον σατανά **Βελίαρ (Σαμαήλ)** ενώ τα Β' Θεσ. 2, 3 και Αποκ. 13, 1 (πρβλ. Βαρν. 4, 5) θεωρούν ότι αυτός (Nero redivivus/ rediturus) δρα κατ' ενέργεια εκείνου. Αυτή η ταύτιση παρατηρείται επίσης στα Σιβ. 2, 64-73. 167. 228-46' Αποκ. Ηλία. Και το Ησ. 14, 12-5 (*όρασις ήν είδεν Ησαΐας υίός Αμωσ κατά Βαβυλώνος*) μέχρι τα μέσα του 2^{ου} αι. μ.Χ. αρχικά αναφερόταν στον εσατολογικό τύραννο, του οποίου χαρακτηριστικά και κυρίως η διακήρυξη αυτοθέωσης μεταβιβάστηκαν στον Σατανά. Στο Γνωστικισμό (όπως προδίδει το κείμενο Υπόσταση των Αρχόντων) το ίδιο μέσον ταύτισε τον Σαμαήλ με τον κακό Δημιουργό. Ο θρύλος περί του πεσόντος Εωσφόρου τελικά διατυπώνεται από τον Ωριγένη στο *Περί Αρχών* 1.5.5.

Στη Διαθ. Λευί αποτυπώνεται η ιουδαϊκή προσδοκία για τα Έσχατα: Καὶ ἀνατελεῖ ὑμῖν ἐκ τῆς φυλῆς Ἰούδα καὶ Λευὶ τὸ σωτήριον Κυρίου· καὶ αὐτὸς ποιήσει πρὸς τὸν Βελίαρ πόλεμον, καὶ τὴν ἐκδίκησιν τοῦ νίκους δώσει πέρασιν ἡμῶν. 7.5.11 Καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν λάβη ἀπὸ τοῦ Βελίαρ ψυχὰς ἁγίων, καὶ ἐπιστρέψει καρδίας ἀπειθεῖς πρὸς Κύριον, καὶ ἰδώσει τοῖς ἐπικαλουμένοις αὐτὸν εἰρήνην αἰώνιον, 7.5.12 καὶ ἀναπαύσονται ἐν Ἐδὲμ ἅγιοι, καὶ ἐπὶ τῆς νέας Ἱερουσαλήμ εὐφρανθήσονται δίκαιοι, ἥτις ἔσται εἰς δόξασμα Θεοῦ ἕως τοῦ αἰῶνος. 7.5.13 Καὶ οὐκέτι ὑπομένει Ἱερουσαλήμ ἐρήμωσιν, οὐδὲ αἰχμαλωτίζεται Ἰσραὴλ, ὅτι Κύριος ἔσται ἐμμέσῳ αὐτῆς, τοῖς ἀνθρώποις συναναστρεφόμενος, καὶ ἅγιος Ἰσραὴλ βασιλεύων ἐπ’ αὐτοὺς ἐν ταπεινώσει καὶ ἐν πτωχείᾳ· καὶ ὁ πιστεύων ἐπ’ αὐτῷ βασιλεύσει ἐν ἀληθείᾳ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. 7.6.1 Καὶ νῦν φοβήθητε τὸν Κύριον, τέκνα μου, καὶ προσέχετε ἑαυτοῖς ἀπὸ τοῦ Σατανᾶ καὶ τῶν πνευμάτων αὐτοῦ. 7.6.2 Ἐγγίζετε δὲ τῷ Θεῷ καὶ τῷ ἀγγέλῳ τῷ παραιτουμένῳ ὑμᾶς· ὅτι οὗτός ἐστι μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἐπὶ τῆς εἰρήνης Ἰσραὴλ. Κατέναντι τῆς βασιλείας τοῦ ἐχθροῦ στήσεται· 7.6.3 διὰ τοῦτο σπουδάζει ὁ ἐχθρὸς ὑποσκελίζειν πάντα τοὺς ἐπικαλουμένους τὸν Κύριον. 7.6.4 Οἶδε γὰρ ὅτι ἐν ἡμέρᾳ πιστεύσει Ἰσραὴλ, συντελεσθήσεται ἡ βασιλεία τοῦ ἐχθροῦ. 7.6.5 Αὐτὸς ὁ ἄγγελος τῆς εἰρήνης ἐνισχύσει τὸν Ἰσραὴλ, μὴ ἐμπεσεῖν αὐτὸν εἰς τέλος κακῶν.

Στὴν **Κ.Δ.** ὀνομάζεται σατανᾶς (Μκ.8,33· Λκ.19, 18), πονηρὸς (Μτ. 6, 13), δαιμόνιον (Λκ. 11, 20), ἀκάθαρτον Πνεῦμα (Μτ. 12, 43 κ.παρ.), δύναμις (Λκ. 10, 9), σκότος (Λκ. 22, 53), γέεννα (Μτ. 23, 15), διάβολος (Λκ. 4, 3· 8, 12· Α’ Ἰω. 3, 8), ἐχθρὸς (Μτ. 13, 25· Λκ. 10, 19), ἐνῶ στὸν Ἰωάννη γίνεται λόγος γιὰ τὸν ἄρχοντα τοῦ κόσμου (12,31· 14,30· 16,11). Στὸ Ἐφ. 2,2 γίνεται λόγος γιὰ τὴν δύναμις τοῦ ἀέρα. Ὁ ὄρος **δαιμόνιον**, ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὸν Ἰωσήφο (Αρχ.16,76· Περβλ. Πόλ.1,556. 628), στὸν Ἰουδαϊσμό δὲν εἶχε πάντα ἀρνητικὴ χροιά (Δτ. 32, 17. Ψ.105 (106),37). Στὴ ραβινικὴ γραμματεία σπάνιες ἀναφορὲς γίνονται στὸν διάβολο ὡς πρόξενο τοῦ κακοῦ, ποῦ ἀποδίδεται στὴν κακὴ κλίση τοῦ ἀνθρώπου.

Σημειωτέον ὅτι ἡ **Πηγὴ τῶν Λογίων** εγκαινιάζεται μετὰ τὴν δράση τοῦ Βαπτιστῆ στὴν ἐρήμο (!) τοῦ καταπληκτικῶς Πειρασμοῦ τοῦ Κυρίου. Καταλήγει μετὰ τὸν θρήνο γιὰ τὴν ἐρήμωση τῆς Ἱερουσαλήμ (!) καὶ τὴν «μικρὴ Ἀποκάλυψη» τοῦ Ἰ. Χριστοῦ. Σύμφωνα μετὰ τὸν «ιατρό» Λουκά ολόκληρη ἡ ἱαματικὴ δράση τοῦ Κυρίου συνιστοῦσε **ἀπελευθέρωση ἀπὸ τοῦ διαβόλου** (Πρ. 10, 38). Εξορκισμοὶ ἀπουσιάζουν καὶ στὸ *Κατὰ Ἰωάννη* στὴν τελευταία Περίληψη (Σουμάριο) τοῦ *Κατὰ Μάρκον* (6, 53 κ.ε.) ὅπου ἀπουσιάζουν καὶ τὰ θαύματα ποῦ ἀφοροῦν τὴ φύση. Βεβαίως στὸ Ἰω. ολόκληρη ἡ δημόσια δράση τοῦ Κυρίου συνιστᾷ σύγκρουση μετὰ τὸν διάβολο γι’ αὐτὸ καὶ στὴν καρδιά τῆς (κεφ. 8), στὸ πλαίσιο τῆς Σκηνοπηγίας, τοποθετεῖται ὁ διάλογος μετὰ ἐκείνους τοὺς «υἱοὺς» τοῦ διαβόλου ποῦ κόμπαζαν ὅτι εἶναι υἱοὶ τοῦ Ἀβραάμ. Κορυφώνεται τὴ νύκτα τῆς προδοσίας ὅταν καὶ πρωταγωνιστεῖ ἐκεῖνος ποῦ ἀφήνει τὴν καρδιά του νὰ κυριευθεῖ ἀπὸ τὸν σατανά: ὁ Ἰούδας. Ἐπίσης καὶ ὁ Παῦλος ποῦ πειράζεται ἀπὸ τὸν σατανά (σκόλωψ), δὲν τελεῖ «εξορκισμοὺς» σύμφωνα μετὰ τὴν Ἐπιστολὴν ἀν καὶ ἀγωνίζεται ἐναντίον τοῦ διαβόλου καὶ παραδίδει κάποιους ἀμαρτάνοντες σὲ αὐτὸν προκειμένου ὅμως τελικὰ νὰ σωθοῦν (Α’ Κορ. 5, 5· Α’ Τιμ. 1, 20). Πρόκειται γιὰ ἐξουσία ποῦ δὲν παραδίδεται νὰ ἔχουν ἄλλοι ραβίνοι.

Οἱ Εξορκισμοὶ στὴν Κ.Δ. ἔχουν τὴν ἐξῆς μορφή:

- αποτυπώνεται καταρχὰς ἡ κυριαρχία τοῦ διαβόλου στὸ ἀνθρώπινο ἐγώ
- περιγράφεται ἡ μάχη ἀνάμεσα στὸν δαίμονα καὶ στὸν ἐξορκιστὴ ἀφοῦ καὶ οἱ δύο πλευρὲς χρησιμοποιοῦν παρόμοια ὅπλα (θαυμαστὴ γνώση, παράδοση γλώσσα). Στὴν περίπτωση τοῦ Ἰησοῦ ἀπουσιάζουν τὰ ἐξορκιστικὰ τελετουργικὰ ὅπως οἱ μαγικὲς ἐκφράσεις καὶ τὰ μέσα (δακτυλίδι, ρίζα). Ἐπίσης ὁ Ἰησοῦς **δὲν ἀγγίζει δαιμονισμένους**.
- Εξαίρεται τέλος ἡ καταστροφικότητα τοῦ διαβόλου καὶ ἐκτὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως στὴν περίπτωση τῶν χοίρων (Μκ . 5,1 κ.ε.).

Φίλων, Μωυσής 1.92-102: 1.92 ὑπὸ δέους ἐξαναχωροῦντες ἀπέφευγον. σοφισταὶ δ' ὅσοι καὶ μάγοι παρετύγγανον τί καταπλήττεσθε; εἶπον· οὐδ' ἡμεῖς τῶν τοιούτων ἀμελετήτως ἔχομεν, ἀλλὰ χρώμεθα τέχνη δημιουργῶ τῶν ὁμοίων. εἶθ' ἐκάστου βακτηρίαν ἦν εἶχε ρίψαντος, δρακόντων πλήθος ἦν καὶ περὶ ἓνα 1.93 τὸν πρῶτον εἰλοῦντο. ὁ δ' ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος διαναστὰς πρὸς ὕψος τὰ μὲν στέρνα εὐρύνει, τὸ δὲ στόμα διοίξας ὄλκοῦ πνεύματος ρύμη βιαιοτάτη καθάπερ βόλον ἰχθύων πάντας ἐν κύκλῳ σαγηνεύσας ἐπισπᾶται 1.94 καὶ καταπιὼν εἰς τὴν ἀρχαίαν φύσιν τῆς βακτηρίας μετέβαλεν. ἤδη μὲν οὖν ἐν ἐκάστου τῆ ψυχῇ τῶν ἐθελοκακοῦντων τὸ ὑποπτον διήλεγξεν ἢ μεγαλουργηθεῖσα ὄψις, ὡς μηκέτι νομίζειν ἀνθρώπων σοφίσματα καὶ τέχνας εἶναι τὰ γινόμενα πεπλασμένας πρὸς ἀπάτην. ἀλλὰ δύναμιν θειοτέραν τὴν τούτων αἰτίαν, ἣ πάντα δρᾶν εὐμαρές. ἐπεὶ δὲ καὶ ὁμολογεῖν ἀναγκασθέντες ὑπὸ τῆς τῶν γινομένων ἐμφανοῦς ἐναργείας οὐδὲν ἤττον ἐθρασύνοντο, τῆς αὐτῆς ἀπανθρωπίας καὶ ἀσεβείας ὥσπερ ἀγαθοῦ τινος ἐπειλημμένοι βεβαιοτάτου, μήτε τοὺς καταδουλωθέντας ἀδίκως ἐλεοῦντες μήτε τὰ διὰ τῶν λόγων προσταττόμενα δρῶντες, ἅτε δὴ τοῦ θεοῦ τρανοτέραις χρησμῶν ἀποδείξεισι ταῖς διὰ σημείων καὶ τεράτων τὸ βούλημα δεδηλωκότος, ἐμβριθεστέρας ἐπανατάσεως ἐδέησε καὶ πληγῶν ἔσμοῦ, αἷς οἱ ἄφρονες νουθετοῦνται, οὓς λόγος οὐκ ἐπαίδευσε. 1.96 Δέκα δὲ ἐπάγονται τῇ χώρᾳ τιμωρίαι, κατὰ τῶν τέλεια ἡμαρτηκῶτων τέλειος ἀριθμὸς κολάσεως· ἦν δὲ κόλασις παρηλλαχυῖα τὰς ἐν ἔθει. τὰ γὰρ στοιχεῖα τοῦ παντός, γῆ καὶ ὕδωρ καὶ ἀήρ καὶ πῦρ, ἐπιτίθενται, δικαιώσαντος Θεοῦ, οἷς ἀπετελέσθη ὁ κόσμος, τὴν ἀσεβῶν χώραν φθαρήναι, πρὸς ἔνδειξιν κράτους ἀρχῆς ἢ κέχρηται, τὰ αὐτὰ καὶ σωτηρίως ἐπὶ γενέσει τῶν ὄλων σχηματίζοντος καὶ τρέποντος ὅποτε 1.97 βουληθεῖη πρὸς τὴν κατὰ τῶν ἀσεβῶν ἀπώλειαν. διανέμει δὲ τὰς κολάσεις, τρεῖς μὲν τὰς ἐκ τῶν παχυμερεστέρων στοιχείων γῆς καὶ ὕδατος, ἐξ ὧν ἀπετελέσθησαν αἱ σωματικαὶ ποιότητες, ἐφείς τῷ Μωυσέως ἀδελφῶ, τὰς δ' ἴσας ἐξ ἀέρος καὶ πυρὸς τῶν ψυχογονιωτάτων μόνῳ Μωυσεῖ, μίαν δὲ κοινὴν ἀμφοτέροις ἐβδόμην ἐπιτρέπει.

Προβλ. 1.155 ἔπαινοι καὶ τιμαὶ κατορθούντων πάλιν σὺν νόμῳ. τοιγαροῦν πολλὰ χαίρειν φράσαντα πολυχρηματία καὶ τῷ παρ' ἀνθρώποις μέγα πνέοντι πλούτῳ γεραίρει Θεὸς τὸν μέγιστον καὶ τελεώτατον ἀντιδούς πλοῦτον αὐτῶ· οὗτος δ' ἐστὶν ὁ τῆς συμπάσης γῆς καὶ θαλάττης καὶ ποταμῶν καὶ τῶν ἄλλων ὅσα στοιχεῖα καὶ συγκρίματα· κοινωνὸν γὰρ ἀξιώσας ἀναφανῆναι τῆς ἑαυτοῦ λήξεως ἀνῆκε πάντα τὸν κόσμον 1.156 ὡς κληρονόμῳ κτῆσιν ἀρμόζουσας. τοιγαροῦν ὑπήκουεν ὡς δεσπότη τῶν στοιχείων ἕκαστον ἀλλάττον ἦν εἶχε δύναμιν καὶ ταῖς προστάξεσιν ὑπεῖκον· καὶ θαυμαστὸν ἴσως οὐδέν· εἰ γὰρ κατὰ τὴν παροιμίαν κοινὰ τὰ φίλων, φίλος δὲ ὁ προφήτης ἀνείρηται Θεοῦ (cf. Exod. 33, 11), κατὰ τὸ ἀκόλουθον μετέχει ἂν αὐτοῦ καὶ τῆς κτῆσεως, καθ' 1.157 ὁ χρειωδὲς. ὁ μὲν γὰρ θεὸς πάντα κεκτημένος οὐδενὸς δεῖται, ὁ δὲ σπουδαῖος ἄνθρωπος κέκτηται μὲν οὐδὲν κυρίως ἀλλ' οὐδ' ἑαυτόν, τῶν δὲ τοῦ θεοῦ κειμηλίων, καθ' ὅσον ἂν οἰός τε ἦ, μεταλαγχάνει. καὶ μήποτ' εἰκότως· κοσμοπολίτης γὰρ ἐστίν, ἥς χάριν αἰτίας οὐδεμιᾶ τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην πόλεων ἐνεγράφη, δεόντως, οὐ μέρος χώρας ἀλλ' 1.158 ὅλον τὸν κόσμον κληρον λαβών. τί δ'; οὐχὶ καὶ μείζονος τῆς πρὸς τὸν Πατέρα τῶν ὄλων καὶ ποιητὴν κοινωνίας ἀπέλαυσε προσρήσεως τῆς αὐτῆς ἀξιοθείας; ὠνομάσθη γὰρ ὅλου τοῦ ἔθνους θεὸς καὶ βασιλεύς· εἰς τε τὸν γνώφον, ἔνθα ἦν ὁ θεός, εἰσελθεῖν λέγεται (Exod. 20, 21), τουτέστιν εἰς τὴν ἀειδῆ καὶ ἀόρατον καὶ ἀσώματον τῶν ὄντων παραδειγματικὴν οὐσίαν, τὰ ἀθέατα φύσει θνητῇ κατανοῶν· καθάπερ τε γραφὴν εὖ δεδημιουργημένην ἑαυτὸν καὶ τὸν ἑαυτοῦ βίον εἰς μέσον προαγαγῶν πάγκαλον καὶ θεοειδὲς ἔργον ἔστησε παράδειγμα τοῖς ἐθέλουσι

Ιώσηπ. Αρχαιολ. 2.284.1-2.287.5: Χλευάσαντος δὲ τοῦ βασιλέως Μωυσῆς ἔργῳ παρεῖχεν αὐτῷ βλέπειν τὰ σημεῖα τὰ κατὰ τὸ Σιναῖον ὄρος γενόμενα· ὁ δ' ἀγανακτῆσας πονηρὸν μὲν αὐτὸν ἀπεκάλει καὶ πρότερον

²⁵ Ο M. Smith (Jesus der Magier 1978) υιοθετώντας τις απόψεις των αντιπάλων του Ιησού, θεωρεῖ ὅτι ὁ αὐτὸς ἔμαθε στὴν Αἴγυπτο τὴν τέχνη, καὶ κατόπιν χρησιμοποίησε τὸν Βεελζεβούλ καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ Ἰωάννη τοῦ Βαπτιστῆ γιὰ νὰ κάνει τὰ θαύματά του. Αυτονονομάστηκε υἱὸς τοῦ Θεοῦ μὲ τὴ χροιά που ἔχει ὁ ὄρος στους μαγικούς παπύρους. Αποδίδει ἐπίσης στὴ μαγεία τὴν πρόγνωση καὶ τὸν εξαφανισμό του, τὴ γνώση των δαιμόνων καὶ των πνευμάτων, τὴ μετάδοση τῆς δυνάμης στους μαθητές, τὴ παράδοση τῆς θείας Ευχαριστίας καὶ τοῦ ἄρτου στον Ἰούδα. Ο G.H. Twelftree (1993) D.Trunk (1994) κατατάσσουν τὸν Ιησὺ σὲ ἐκείνους τοὺς εξορκιστές που θεράπευαν μὲ τὴν προσωπικότητά τους (πρβλ. Αβραάμ στο Απόκρυφο τῆς Γένεσης 20 Απολλώνιος Τυανεύς) καὶ ὄχι μὲ τις φράσεις καὶ τὰ τελεουργικά (Πρ. 16, 16-18' υἱὸ τοῦ Σκευᾶ 19,13-16).

φυγόντα τὴν παρ' Αἰγυπτίους δουλείαν καὶ νῦν ἔξ ἀπάτης αὐτοῦ τὴν ἄφιξιν πεπονημένον καὶ τερατουργίαις καὶ μαγείαις καταπλήξειν ἐπικεχειρηκότα. 2.285 καὶ ταῦθ' ἅμα λέγων κελεύει τοὺς ἱερεῖς τὰς αὐτὰς ὄψεις αὐτῶ παρασχεῖν ὄραν, ὡς Αἰγυπτίων σοφῶν ὄντων καὶ περὶ τὴν τούτων ἐπιστήμην, καὶ ὅτι μὴ μόνος αὐτὸς ἔμπειρος ὢν εἰς θεὸν δύναται τὸ ἐν αὐτῇ παράδοξον ἀναφέρων πιθανὸς ὥσπερ ἀπαιδευτοὶς ὑπάρχειν. καὶ μεθεμένων ἐκείνων τὰς βακτηρίας δράκοντες ἦσαν. 2.286 Μωυσῆς δ' οὐ καταπλαγείς, οὐδ' αὐτὸς μὲν, εἶπεν, ὦ βασιλεῦ, τῆς Αἰγυπτίων σοφίας καταφρονῶ, τοσῶδε μέντοι κρείττονα τὰ ὑπ' ἐμοῦ πραπτόμενα τῆς τούτων μαγείας καὶ τέχνης φημί, ὅσω τὰ θεῖα τῶν ἀνθρωπίνων διαφέρει. δείξω δὲ οὐ κατὰ γοητείαν καὶ πλάνην τῆς ἀληθοῦς δόξης τὰμὰ, κατὰ δὲ Θεοῦ πρόνοιαν καὶ 2.287 δύναμιν φαινόμενα. **καὶ ταῦτ' εἰπὼν μεθήσιν ἐπὶ τῆς γῆς τὴν βακτηρίαν κελεύσας αὐτὴν εἰς ὄφιν μεταβαλεῖν· ἢ δ' ἐπέιθετο καὶ τὰς τῶν Αἰγυπτίων βακτηρίας, οἱ δράκοντες ἐδόκουν, περιουῶσα κατήσθιε μέχρι πάσας ἀνήλωσεν· εἴτ' εἰς τὸ αὐτῆς σχῆμα μεταπεσοῦσαν κομίζεται Μωυσῆς.**

Ιωσ. Αρχαιολογία 8.42.1 -8.50.2: 8.42 Τοσαύτη δ' ἦν ἡν ὁ Θεὸς παρέσχε **Σολόμωνι** φρόνησιν καὶ σοφίαν, ὡς τοὺς τε ἀρχαίους ὑπερβάλλειν ἀνθρώπους καὶ μὴδὲ τοὺς Αἰγυπτίους, οἱ πάντων συνέσει διενεγκεῖν λέγονται, συγκρινομένους λείπεσθαι παρ' ὀλίγον, ἀλλὰ πλεῖστον ἀφεστηκότας τῆς τοῦ βασιλέως 8.43 φρονήσεως ἐλέγχεσθαι. ὑπερῆρε δὲ καὶ διήνεγκε σοφία καὶ τῶν κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν δόξαν ἐχόντων παρὰ τοῖς Ἑβραίοις ἐπὶ δεινότητι, ὧν οὐ παρελεύσομαι τὰ ὀνόματα· ἦσαν δὲ Ἄθανος καὶ Αἰμιανὸς 8.44 καὶ Χάλκεος καὶ Δάρδανος υἱοὶ Ἡμάωνος. συνετάξατο δὲ καὶ βιβλία περὶ ὠδῶν καὶ μελῶν πέντε πρὸς τοῖς χιλίοις καὶ παραβολῶν καὶ εἰκόνων βίβλους τρισχιλίας· καθ' ἕκαστον γὰρ εἶδος δένδρου παραβολὴν εἶπεν ἀπὸ ὑσώπου ἕως κέδρου, τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ περὶ κτηνῶν καὶ τῶν ἐπιγείων ἀπάντων ζῶων καὶ τῶν νηκτῶν καὶ τῶν ἀερίων· οὐδεμίαν γὰρ φύσιν ἠγνόησεν οὐδὲ παρῆλθεν ἂν ἐξετάστον, ἀλλ' ἐν πάσαις ἐφιλοσόφησε καὶ τὴν ἐπιστήμην τῶν ἐν 8.45 αὐταῖς ἰδιωμάτων ἄκραν ἐπεδείξατο. **παρέσχε δ' αὐτῶ μαθεῖν ὁ Θεὸς καὶ τὴν κατὰ τῶν δαιμόνων τέχνην εἰς ὠφέλειαν καὶ θεραπείαν τοῖς ἀνθρώποις· ἐπὼδὰς τε συνταξάμενος αἷς παρηγορεῖται τὰ νοσήματα καὶ τρόπους ἐξορκώσεων κατέλιπεν, οἷς οἱ ἐνδούμενοι 8.46 τὰ δαιμόνια ὡς μηκέτ' ἐπανελθεῖν ἐκδιώξουσι.** καὶ αὕτη μέχρι νῦν παρ' ἡμῖν ἢ θεραπεία πλεῖστον ἰσχύει· ἰστορήσα γὰρ τινα Ἐλεάζαρον τῶν ὁμοφύλων Οὐεσπασιανοῦ παρόντος καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ καὶ χιλιάρχων καὶ ἄλλου στρατιωτικοῦ πλήθους ὑπὸ τῶν δαιμονίων λαμβανομένους ἀπολύοντα τούτων. ὁ δὲ τρόπος τῆς θεραπείας τοιοῦτος ἦν· **προσφέρων ταῖς ρίσι τοῦ δαιμονιζομένου τὸν δακτύλιον ἔχοντα ὑπὸ τῆ σφραγίδι ρίζαν ἐξ ὧν ὑπέδειξε Σολόμων ἔπειτα ἐξείλκεν ὄσφρομένῳ διὰ τῶν μυκτῆρων τὸ δαιμόνιον, καὶ πεσόντος εὐθὺς τὰνθρώπου μηκέτ' εἰς αὐτὸν ἐπανήξειν ὄρκου, Σολόμωνός τε μεμνημένος καὶ τὰς ἐπὼδὰς αἷς συνέθηκεν ἐκεῖνος ἐπιλέγων.** 8.48 βουλόμενος δὲ πείσαι καὶ παραστήσαι τοῖς παρατυγχάνουσιν ὁ Ἐλεάζαρος, ὅτι ταύτην ἔχει τὴν ἰσχύν, ἐτίθει μικρὸν ἔμπροσθεν ἤτοι ποτήριον πλήρες ὕδατος ἢ ποδόνηπτρον καὶ τῶ δαιμονίῳ προσέταπτεν ἐξιὸν τὰνθρώπου ταῦτα ἀνατρέψαι καὶ παρασχεῖν ἐπιγνώσαι τοῖς 8.49 ὀρώσιν, ὅτι καταλέλοιπε τὸν ἄνθρωπον. γινομένου δὲ τούτου σαφῆς ἢ Σολόμωνος καθίστατο σύνεσις καὶ σοφία δι' ἣν, ἵνα γνῶσιν ἅπαντες αὐτοῦ τὸ μεγαλεῖον τῆς φύσεως καὶ τὸ θεοφιλὲς καὶ λάθη μηδένα τῶν ὑπὸ τὸν ἥλιον ἢ τοῦ βασιλέως περὶ πάντων εἶδος ἀρετῆς ὑπερβολή, περὶ τούτων εἰπεῖν προήχθημεν. 8.50 Ὁ δὲ τῶν Τυρίων βασιλεὺς Εἴρωμος ἀκούσας ὅτι Σολόμων τὴν τοῦ πατρὸς διεδέξατο βασιλείαν ὑπερήσθη, φίλος γὰρ ἐτύγχανε.

ΕΛΛΗΝΕΣ ΕΞΟΡΚΙΣΤΕΣ ΦΙΛΟΣΤΡΑΤΟΣ, Τα εἰς τὸν Τυανέα Απολλώνιον

3. 38-39 Εὐὼ λέγονταν αὐτὰ, ἐμφανίστηκε μπροστὰ στους σοφοὺς ἕνας ἀγγελιοφόρος, που ἔφερνε μαζί του μερικὸς Ἰνδοὺς που ἠθέλαν νὰ γλιτώσουν ἀπὸ διάφορα πράγματα. Τους παρουσίασε μιὰ γυναικούλα, ἡ ὁποία τους ἰκέτευσε νὰ κάνουν κάτι γιὰ τὸ παιδί της. Εἶπε ὅτι ἦταν 16 χρονῶν καὶ ὅτι το εἶχε κυριέψει ἐδῶ καὶ δύο χρόνια ἕνας δαίμονας, του ὁποίου τὰ χαρακτηριστικὰ ἦταν ἡ εἰρωνεία καὶ τὸ ψεῦδος. Ὄταν τὴ ρώτησε κάποιος ἀπὸ τους σοφοὺς ἀπὸ πού το συμπεραίνει αὐτό, ἐκεῖνη εἶπε: «Τὸ παιδί μου εἶναι ὁμορφο καὶ ὁ δαίμονας εἶναι ἐρωτευμένος μαζί του καὶ δὲν το ἀφήνει νὰ ἔχει μυαλό ἢ νὰ πηγαίνει στο δάσκαλο ἢ σ' ἐκεῖνον που του μαθαίνει τοξοβολία ἢ νὰ κάθεται σπιτί, ἀλλὰ το παρασέρνει σε ἐρημιές. Τὸ παιδί δὲν ἔχει οὔτε τὴ δική του φωνή, ἀλλὰ μιλάει βαθιά καὶ βαριά, ὅπως οἱ ἄνδρες.», Καὶ βλέπει με ἄλλα μάτια κι ὄχι με τὰ δικά του. Ὅλα αὐτὰ με κάνουν νὰ κλαίω καὶ νὰ ξεσχίζω τὰ μαγουλά μου. Τον νοθετώ ὅσο μπορῶ, ἀλλὰ ἐκεῖνος .δὲν με γνωρίζει. Ὄταν σκέφτηκα νὰ πάρω τὸ δρόμο γιὰ δω — πέρσι ἔκανα αὐτὴν τὴ σκέψη- ὁ δαίμονας μου φανερώθηκε χρησιμοποιώντας τὸ παιδί μου ὡς ἠθοποιό.

Μου είπε πως ήταν το φάντασμα ενός άνδρα, που είχε σκοτωθεί σε κάποιο πόλεμο και που ήταν πολύ ερωτευμένος με τη γυναίκα του τον καιρό που σκοτώθηκε. Επειδή όμως η γυναίκα του παντρεύτηκε άλλον μόλις τρεις μέρες μετά το θάνατο του, προσβάλλοντας έτσι το κρεβάτι του, σιχάθηκε τον έρωτα για τις γυναίκες και μεταφέρθηκε στο σώμα αυτού του παιδιού. Μου υποσχέθηκε να δώσει στο παιδί πολλά καλά, αν δεν τον κατάγγελα σε σας. Αυτό μου έκανε εντύπωση, κι έτσι εδώ και πολύ καιρό πια ο δαίμονας κουμαντάρει μόνος του το σπίτι μου και τα σχέδια του δεν είναι ούτε λογικά ούτε έντιμα.» Ο σοφός τη ρώτησε πάλι αν το παιδί ήταν εκεί κοντά. «Όχι, αν και του έταξα πολλά για να τον πείσω να έρθει», απάντησε εκείνη, «κι ο δαίμονας με απείλησε πως θα με ρίξει σε γκρεμούς και σε βάραθρα και πως θα σκοτώσει το παιδί μου, αν τον έφερνα εδώ για να δικαστεί». «Έχε θάρρος», είπε ο σοφός, «δεν θα το σκοτώσει, αν διαβάσει αυτά». Εβγαλε από τον κόρφο του μια επιστολή και της την έδωσε. Η επιστολή φυσικά απευθυνόταν στο φάντασμα για να το απειλήσει και να το τρομοκρατήσει.

4.39-20: Διαλεγόμενον δὲ αὐτοῦ περὶ τοῦ σπένδειν, παρέτυχε μὲν τῷ λόγῳ μειράκιον τῶν ἀβρῶν οὕτως ἀσελγὲς νομιζόμενον, ὡς γενέσθαι ποτὲ καὶ ἀμαξῶν ἄσμα, πατρὶς δὲ αὐτῷ Κέρκυρα ἦν καὶ ἐς Ἀλκίονον ἀνέφερε τὸν ξένον τοῦ Ὀδυσσεῶς τὸν Φαίακα, καὶ διήει μὲν ὁ Ἀπολλώνιος περὶ τοῦ σπένδειν, ἐκέλευε δὲ μὴ πίνειν τοῦ ποτηρίου τούτου, φυλάττειν δὲ αὐτὸ τοῖς θεοῖς ἄχραντόν τε καὶ ἄποτον. ἐπεὶ δὲ καὶ ὧτα ἐκέλευσε τῷ ποτηρίῳ ποιεῖσθαι καὶ σπένδειν κατὰ τὸ οὖς, ἀφ' οὗ μέρους ἦκιστα πίνουσιν ἄνθρωποι, τὸ μειράκιον κατεσκέδασε τοῦ λόγου πλατύν τε καὶ ἀσελγῆ γέλωτα· ὁ δὲ ἀναβλέψας ἐς αὐτὸ «οὐ σὺ ἔφη ταῦτα ὑβρίζεις, ἀλλ' ὁ δαίμων, ὃς ἐλαύνει σε οὐκ εἰδότα». ἐλελήθει δὲ ἄρα δαιμονῶν τὸ μειράκιον· ἐγέλα τε γὰρ ἐφ' οἷς οὐδεὶς ἕτερος καὶ μετέβαλλεν ἐς τὸ κλάειν αἰτίαν οὐκ ἔχον, διελέγετό τε πρὸς ἑαυτὸν καὶ ἦδε. καὶ οἱ μὲν πολλοὶ τὴν νεότητά σκιρτῶσαν ᾧοντο ἐκφέρειν αὐτὸ ἐς ταῦτα, ὁ δ' ὑπεκρίνετο ἄρα τῷ δαίμονι καὶ ἐδόκει παροινεῖν, ἃ ἐπαρώνει τότε, ὀρώντός τε ἐς αὐτὸ τοῦ Ἀπολλωνίου, δεδοικώς τε καὶ ὀργίλως φωνὰς ἠφίει τὸ εἶδωλον, ὅποσαι καομένων τε καὶ στρεβλουμένων εἰσίν, ἀφεξεσθαί τε τοῦ μειρακίου ᾧμν καὶ μηδενὶ ἀνθρώπων ἐμπεσεῖσθαι. τοῦ δὲ οἶον δεσπότης πρὸς ἀνδράποδον ποικίλον πανοῦργόν τε καὶ ἀναιδὲς καὶ τὰ τοι αὐταξὺν ὀργῆ λέγοντος καὶ κελεύοντος αὐτῷ ξὺν τεκμηρίῳ ἀπαλλάττεσθαι τὸν δεῖνα ἔφη «καταβαλῶ ἀνδριάντα» δείξας τινὰ τῶν περὶ τὴν Βασίλειον στοάν, πρὸς ἣ ταῦτα ἐπράττετο· ἐπεὶ δὲ ὁ ἀνδριάς ὑπεκινήθη πρῶτον, εἶτα ἔπεσε, τὸν μὲν θόρυβον τὸν ἐπὶ τούτῳ καὶ ὡς ἐκρότησαν ὑπὸ θαύματος τί ἂν τις γράφοι; τὸ δὲ μειράκιον, ὥσπερ ἀφυπνίσαν τούς τε ὀφθαλμούς ἔτριψε καὶ πρὸς τὰς ἀνγὰς τοῦ ἡλίου εἶδεν αἰδῶ τε ἐπεσπάσατο πάντων ἐς αὐτὸ ἐστραμμένων ἀσελγὲς τε οὐκέτι ἐφαίνετο, οὐδὲ ἄτακτον βλέπον, ἀλλ' ἐπανῆλθεν ἐς τὴν ἑαυτοῦ φύσιν μείον οὐδὲν ἢ εἰ φαρμακοποσία ἐκέχρητο, μεταβαλόν τε τῶν χλανιδίων καὶ ληδίων καὶ τῆς ἄλλης συβάριδος ἐς ἔρωτα ἦλθεν ἀύχμοῦ καὶ τρίβωνος καὶ ἐς τὰ τε τῶν χλανιδίων καὶ ληδίων καὶ τῆς ἄλλης συβάριδος ἐς ἔρωτα ἦλθεν ἀύχμοῦ καὶ τρίβωνος καὶ ἐς τὰ τοῦ Ἀπολλωνίου ἦθη ἀπεδύσατο.

ΕΠΙΜΕΤΡΟ: ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ «ΔΥΝΑΜΕΩΝ» ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ

1. Θαύματα

1. Η πενθερά Πέτρου (Μκ 1, 29-31. Μτ 8,14-15. Λκ 4,38-39)
2. Ο λεπρός (Μκ 1, 40-45. Μτ 8, 2-4. Λκ 5, 12-16)
3. Η αιμορροούσα (Μκ 5, 25-34. Μτ 9, 20-22. Λκ 8, 43-48)
4. Ο κωφάλαλος (Μκ 7, 31-37)
5. Ο τυφλός της Βηθσαιδά (Μκ 8, 22-26)
6. Δύο τυφλοί (Μτ 9, 27-31)
7. Ο τυφλός Βαρτιμαίος (Μκ 10, 46-52. Μτ 20, 29-34. Λκ 18, 35-43)
8. Ο εκατόνταρχος της Καπερναούμ (Μτ 8, 5-13. Λκ 7,1-10. Ιν. 4,46-53)
9. Οι δέκα λεπροί (Λκ 17,11-19)
10. Ο παράλυτος της Βηθσεδά (Ιω 5, 2-18)

Ο χωλός στο Ναό (Πρ 3,1-10)

Ο ανάπηρος Αινείας (Πρ 9, 32-35)

2. Θαύματα που ανατρέπουν το Νόμο

11. Η θεραπεία του χωλού (Μκ 2, 1-12. Μτ 9, 1-8. Λκ 5, 17-26)
12. Η θεραπεία της εξηραμένης χειρός (Μκ. 3, 1-6. Μτ 12, 9-14. Λκ 6, 6-11)
13. Η θεραπεία της συγκύπτουσας (Λκ 13,10-17)
14. Η θεραπεία του υδρωπικού (Λκ 14, 1-6)
15. Το δίδραχμο του Ναού (Μτ 17, 24-27)
16. Η θεραπεία του εκ γενετής τυφλού (Ιω 9,1-41)

3. Δωρεές

17. Η αλιεία Πέτρου (Λκ 5, 1-11)
18. Η τροφοδοσία 5.000 (Μκ 6, 32-44. Μτ 14, 13-21. Λκ 9, 10-17. Ιω 6, 1-13)
19. Η τροφοδοσία 4.000 (Μκ 8,1-10. Μτ 15, 32-39)
20. Γάμος στην Κανά (Ιω 2,1-11)

4. Εξορκισμοί

21. Ο δαιμονισμένος στη Συναγωγή (Μκ 1, 21-28. Λκ 4, 31-37)

- 22. Στα Γέρασα (Μκ 5,1-20. Μτ 8, 28-34. Λκ 8, 26-39)
- 23. Η κόρη της Συροφοινίκισσης (Μκ 7, 24-30. Μτ 15, 21-28)
- 24. Ο δαίμονισμένος νέος (Μκ 9,14-29. Μτ 17,14-21. Λκ 9, 37-43)
- 25. Ένας άλαλος δαίμονισμένος (Μτ. 9, 32-34. 12, 22-24. Λκ. 11, 14 κε)

Η μαντευομένη (Πρ. 16,16-18)

Οι υιοί Σκευά (Πρ. 19,13-17)

5. Σωτηρίες

- 26. Η νηνεμία (Μκ. 4, 35-41. Μτ 8,18.23-27. Λκ 8, 22-25)

Η απελευθέρωση Πέτρου (Πρ. 12, 3-11)

Η απελευθέρωση Παύλου και Σίλα (Πρ. 16, 23-34)

Το ναυάγιο Παύλου (Πρ. 27,14-44)

Ανοσία στο δάγκωμα του φιδιού (Πρ 28,1-6)

6. Αναστάσεις

- 28. Η κόρη του Ιαείρου (Μκ 5, 21-43. Μτ 9,18-26. Λκ 8, 40-56)

29. Ο νέος της Ναϊν (Λκ 7,11-17)

30. Λάζαρος (Ιω 11,1-44)

Ταβιθά στην Ιόππη (Πρ 9, 36-42)

Εύτυχος στην Τρωάδα (Πρ 20, 7-12)

7. Καταστροφικά θαύματα

27. Η ξήρανση της συκιάς

Αιφνίδιος θάνατος Ανανία και Σεπφώρας (Πρ 5,1-11)

Τύφλωση Ελύμα

ΕΠΙΜΕΤΡΟ: ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΑΣΘΕΝΕΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΓΙΑ ΓΡΑΦΗ

1. Κλήση για μετάνοια/αποκατάσταση της Ειρήνης-Σαλόμ με τον Θεό (Ψ. 50 Ο')
2. Δοκιμασία – Τεστ πιστότητας (Αβραάμ, Ιώβ)
3. Παιδαγωγία (Ψ. 118, 71 Ο')
4. Ως αντιπροσωπευτικό πάσχειν και δοξολογία (Ησ 53, 4-10)
5. Σκάνδαλο (Ψ. 21, 2 Ο') – Πρόσκληση για δράση του Κυρίου (25% Ψαλμών)

	Εκπρόσωποι ²⁶	Ιστορική Αξιολόγηση των Θαυμάτων	Βασικές Θέσεις της Ερμηνείας των Θαυμάτων
Υπερφυσική εξήγηση	Αυγουστίνος, Θωμάς Ακουίνος, σύγχρονος βιβλικισμός	Για τα θαύματα (θ.) δεν αμφιβάλουμε, διότι αποτελούν γεγονότα.	Ο Ιησούς ως Υιός του Θεού ελέγχει και κυριαρχεί απόλυτα στα στοιχεία της φύσης .
Ορθολογιστική εξήγηση	C. F. Bahrdt, H. E. G. Paulus, C. H. Venturini 18 ^{ος} αι.	Τα θ. δεν έχουν τίποτε το υπερφυσικό και το παράλογο ή υπέρλογο. Θεωρήθηκαν ως θ. ελλείπει γνώσεων.	Εξ αφορμής της προσόδου των φυσικών επιστημών ερμηνεύονται ορθολογιστικά. Θεωρούνται γεγονότα απόλυτα φυσιολογικά. Απλά ο Ιησούς διέθετε γνώσεις και μέσα άγνωστα στους συγχρόνους του.
Μυθική εξήγηση	D. F. Strauss (1808-1874)	Τα θ. είναι μύθοι, και κατασκευάστηκαν επί τη βάση π. διαθηκικών προτύπων (Ηλία-Ελισσαίου Ησ. 35, 5 κε.). Τεκμηριώνουν και εξαίρουν τη μεσσιανικότητα του Ιησού.	Πρέπει να ερευνώνται ως προϊόντα του πρωτοχριστιανικού μεσσιανισμού και να αποκρυπτογραφείται το θρησκευτικό μηνυμά τους.
Θρησκευοϊστορική κρηρυγματική εξήγηση	R. Bultmann, G. Klein, W. Schmithals Πρώτο ήμισυ 20 ^{ου} αι.	Δημοφιλείς θαυματουργικές ιστορίες και μοτίβα από τον ελληνορωμαϊκό κόσμο συνδέονται με τον μεταπασχάλιο Χριστό, προκειμένου να τον προβάλλουν ως θείο άνδρα και θεό. Δεν έχουν πραγματικό αντίκρισμα.	Είναι απλώς φορείς του ζωτικού ευαγγελικού Κηρύγματος του Σταυρού οποίο φανερώνεται δια της απομυθοποίησης ενός ξεπερασμένου κοσμοειδώλου. Σύμφωνα με τον Bultmann ο άνθρωπος δεν μπορεί να χρησιμοποιεί τη σύγχρονη τεχνολογία και ιατρική και ταυτόχρονα να πιστεύει στο μυθικό κόσμο των πνευμάτων και των θ.
Κριτική της Αναθεώρησης	H. J. Held, L. Schenke, D. A. Koch, K. Kertelge, U. Busse, J. Becker	Η ιστορικότητα των θ. είναι δευτερευούσης σημασίας και εξετάζεται υπό το πρίσμα της θρησκευοϊστορικής - κρηρυγματικής εξήγησης.	Ο φακός εστιάζεται στον τρόπο κατανόησης και έκθεσης των θ. από τον κάθε Ευαγγελιστή ξεχωριστά. Τα θ. ερμηνεύονται κριτικά και συμβολικά.
Βιβλική Θεολογία	O. Betz, W. Grimm, R. Glockner, P. Stuhlmacher Δεκαετία του 1970	Τα θ. δεν εκπηγάζουν από την ελληνιστική θρησκευτική προπαγάνδα, αλλά έχουν τις ρίζες τους στην Π.Δ. και είναι εν μέρει αξιόπιστα.	Αποτελούν αναπόσπαστο μέρος της θείας Οικονομίας, η οποία αποκαλύπτεται και εκδιπλώνεται σε ολόκληρη την Α.Γ. , και ως τέλος της έχει το Μεσσία. Δεν πρέπει να περιορίζονται μόνο στη ζωή και στην εμπειρία του πρώτου αιώνα του Χριστιανισμού.

²⁶ Ελήφθη από το Bibel und Kirche 61 (2006) 92-93.

Φεμινιστική Ερμηνευτική	E.Moltmann- Wendei, C. Mulack, L Schottroff, U. Metternich	Αποτελούν καταθέσεις καρδιάς και αφορούν σε εμπειρίες λυτρωτικές που έζησαν άνθρωποι ακολουθώντας και αγγίζοντας τον Ιησού.	Εξαίρεται η ολιστική αποκατάσταση της ψυχοσωματικής υπόστασης των γυναικών. Τα θ. αποτελούν ιστορίες της δραστηκής μεταμορφωτικής ανακαινιστικής <i>δύναμης</i> του Ιησού, ο οποίος αποδέχτηκε στο κίνημά του και γυναίκες..
Κοινωνικοϊστορι- κή Θεώρηση	G. Theißen	Εξορκισμοί, θεραπείες και θαύματα που σχετίζονται με ανατροπή αποστεωμένων νόμων (όπως αυτόν περί Σαββάτου) ανάγονται στον ιστορικό Ιησού. Τα υπόλοιπα (Επιφάνειες, Δωρεές) σχετίζονται με την μεταπασχάλια πίστη.	Εξαίρεται η κοινωνική πραγματικότητα των πασχόντων. Τα θ. αποτελούν διαχρονικές ιστορίες ελπίδας καταφρονεμένων ανθρώπων οι οποίες σκορπούν παρηγοριά από τον πόνο/την καταπίεση και θάρρος για δράση, αφού αποκαλύπτουν/ζωγραφίζουν έναν καλύτερο κόσμο.
Ψυχολογική Ερμηνεία	M. Kassel, E. Drewermann	Τα θ. σχετίζονται με τον κόσμο των συναισθημάτων, που διαφεύγει από το τετράγωνο της λογικής. Τα θαύματα της φύσης οφείλονται σε σαμανιστική επικοινωνία του Ιησού με τα στοιχεία του κόσμου και οι αναστάσεις προϋποθέτουν υπαρξιακό ψυχολογικό	Στα θ. μπορεί ο αναγνώστης να αντιληφθεί αυτό που <i>καίει</i> τη δικιά του ύπαρξη και να ανακαλύψει τη θεραπεία. Τα θ. αποτελούν οδούς απόδρασης από τον υπαρξιακό φόβο και την εσωτερική σχιζοφρένεια σε ένα κόσμο ολοκληρωτικής αρμονίας και προσωπικότητας, η οποία γνωρίζει να ενσωματώνει και τις σκιές της.
Ερμηνευτική της Αποξένωσης	S. Berg, H.K. Berg	Δεν την απασχολεί η ιστορικότητα των θ. Προσπαθεί να γεφυρώσει το χάσμα μεταξύ της ιστορικής κατάστασης ενός θ. και της επικαιρότητας του αναγνώστη	Με την παράδοση αφήγηση των θ. προκαλείται η <i>περιέργεια</i> και έτσι ενεργοποιείται μια διαδικασία προσωπικής αντιπαράθεσης με το κείμενο. Γεννάται έτσι η παραγωγική <i>απορία</i>
Ιστορία της ανταπόκρισης του αναγνώστη και της επίδρασης του κειμένου	H. Frankemolle, B.vanlersef, U.Luz, H. Bee-Schroedter	Ο συγχρονικός τρόπος εξήγησης των κειμένων εξετάζει το τελικό κείμενο ως ένα αρμονικό οργανικό όλον. Δεν εξακριβώνει τα στάδια και τις μορφές που προηγήθηκαν της συγγραφής τους ούτε ρωτά για την ιστορικότητα	Το νόημα ενός κειμένου κατασκευάζεται από τον αναγνώστη. Όταν ο αναγνώστης γεννάται, πεθαίνει ο συγγραφέας. Άρα οι διάφορες κατανοήσεις των κειμένων αποτελούν συνιστώσες της εξήγησης, οι οποίες συντελούν στη δημιουργία της προσωπικής ερμηνείας.
Τρίτη Οδός ανάμεσα στον Ιστορισμό και στη Μεταφορά	K. Berger, S.Alkier, B. Dressier	Υπάρχουν πολλά επίπεδα στην πραγματικότητα. Τα θ. αποτελούν γεγονότα που αντιστοιχούν σε μια μυθική μυστικιστική αντίληψη και βίωση της πραγματικότητας που είναι διαφορετική από τη δική μας δεν υποτάσσεται στους φυσικούς νόμους, και η οποία δε μπορεί να χαρακτηριστεί αυτή να είναι παράλογη ή αναληθής	Η απορία για τα θ. πρέπει να παραμείνει ανοικτή. Τα θ. δεν πρέπει να αξιολογούνται και να εκτιμώνται επί τη βάση της νεωτερικής κατανόησης της πραγματικότητας.

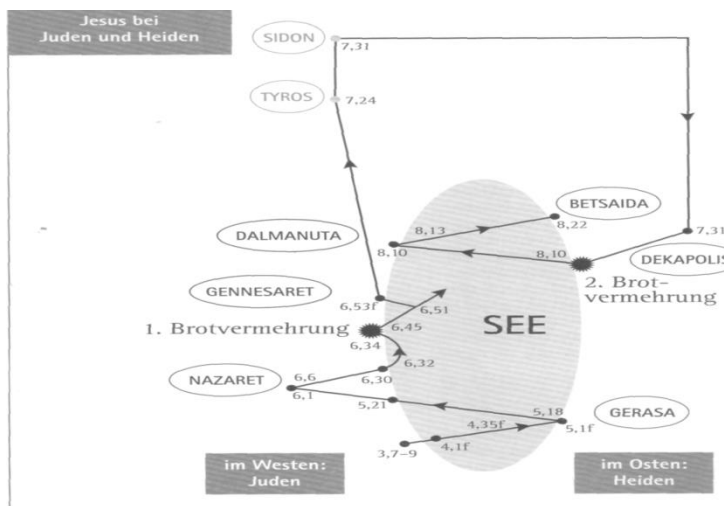
Α' ΕΦΑΡΜΟΓΗ Μάρκος 5, 1-20: Η θεραπεία του δαιμονισμένου στα Γέρασα

[«Αντι-οικολογικό» /τρομοκρατικό;;; - πολιτικό [Legio Fretensis / κάπρος+ναυμαχία)]

Α' Βήμα: Διαμορφώνουμε το κείμενο «ποιητικά». Όπου υπάρχει άμεσος λόγος τονίζουμε

Β' Βήμα: Μελετούμε τι προηγείται

Το πρώτο μέρος του Μάρκου (όπου κυριαρχούν τα σύμβολα βάρκα-ψωμί) κινείται μεταξύ των δύο πλευρών της λίμνης Γαλιλαίας (Κινερέθ < διότι είχε το σχήμα της άρπας): Αριστερά της «θάλασσας» Ιουδαίοι (εμείς) και Δεξιά: Έλληνες (αυτοί)

Το Κατά Μάρκον πλαισιώνεται από τους οριακούς για την ανθρώπινη ύπαρξη χώρους της **ερήμου και του τάφου**, οι οποίοι θεωρούνταν κατοικητήρια ακάθαρτων όντων, του διαβόλου και των νεκρών, και παράλληλα αποτελούσαν σύμβολα των θανατηφόρων χαοτικών δυνάμεων που απειλούν να εκμηδενίσουν την ανθρώπινη υπόσταση. Και στους δυο χώρους καταφεύγουν άνθρωποι, οι οποίοι μέσω **αγγελιοφόρων** ανευρίσκουν κάτι διαφορετικό από αυτό που αναζητούν. Ο Ιησούς μεταμορφώνει αυτά τα πεδία τους σκότους και του θανάτου σε «**γέφυρες**» προς την καινούργια δημιουργία, η οποία αναδύεται μέσω της βάπτισης και της ανάστασης. Στην έρημο του Ιορδάνη ενώ ο όχλος αναζητά το βάπτισμα του Ιωάννη, γίνεται αυτόπτης μάρτυς της χρίσης του Ι. Χριστού με το Αγ. Πνεύμα. Στον τάφο οι γυναίκες, οι οποίες επιθυμούν να αλείψουν με μύρο το νεκρό σώμα, γίνονται μάρτυρες και αγγελιοφόροι της ανάστασης του Μεσσία, ο οποίος **‘προάγει’** αυτές στη Γαλιλαία. Και στις δύο περιπτώσεις η αγγελία συνοδεύεται με το **σκίσιμο** του καταπετάσματος του ουρανού (1, 10) και του Ναού (15, 38), για να δηλωθεί ότι τα διαχωριστικά τείχη μεταξύ του ακτίστου και ακτίστου με την παρουσία του Ιησού σαρώνονται.

Ο Ιησούς στην **πρώτη φάση της δράσης Του στη Γαλιλαία**, έχοντας ως επίκεντρο το σπίτι/την τράπεζα και την ύπαιθρο/κώμη, εγκαινίασε μια καινούργια τάξη πραγμάτων. Άσκησε κριτική με τον εξουσιαστικό λόγο Του και με τα θαύματά Του στις διατάξεις του ιερατείου περί καθαρότητας (1, 43), των Γραμματέων σχετικά με την οφειλή και την άφεση (2, 10) και στην ερμηνεία του Σαββάτου **από τους Φαρισαίους** (2, 28). Κατηγορείται ότι ενεργεί με την εξουσία του **ΒΕΕΛΖΕΒΟΥΛ** Άρνηση και των οικείων που θεωρούν ότι **εξέστη, ρήμα που χρησιμοποιούνταν και για το δαιμονισμό κάποιου.**

ΣΤΗΝ ΑΜΕΣΗ ΣΥΝΑΦΕΙΑ ΤΗΣ ΥΠΟ ΕΞΕΤΑΣΗ ΠΕΡΙΚΟΠΗΣ

Μκ. 4, 1-33: Παραβολές του **πνευματέμφορου Ιησού** που ήδη στην **έρημο** (όπου **εγκαινίασε τη δράση του**) συναγελάζεται θηρία ενώ τον διακονούν (=θρέφουν) άγγελοι. Στο Μκ. 4, 30-32 καλείται ο ακροατής να δει στο μικροσκοπικό **μεσογειακό μαύρο σπόρο του σιναπιού** που δεν χρειάζεται εύφορο έδαφος ούτε περιποίηση ιδιαίτερη και ανήκει στην τροφή των φτωχών (πολύτιμο αφού τα φύλλα και ο σπόρος τρώγονται και ταυτόχρονα λειτουργούν και θεραπευτικά) ωσάν **αντι-κέδρος** παραδόξως μεταβάλλεται σε κοσμικό δέντρο-αυτοκρατορία (Δαν. 4, 11). **ΠΑΡΑΔΕΙΣΟΣ**

Μκ. 4, 35-41³⁵ Καὶ λέγει αὐτοῖς ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ὀψίας γενομένης· **Διέλθωμεν εἰς τὸ πέραν.**

³⁶ Καὶ ἀφέντες τὸν ὄχλον παραλαμβάνουσιν αὐτὸν ὡς ἦν ἐν τῷ πλοίῳ, καὶ ἄλλα πλοῖα ἦν μετ' αὐτοῦ.

³⁷ Καὶ γίνεται λαῖλαψ μεγάλη ἀνέμου καὶ τὰ κύματα ἐπέβαλλεν εἰς τὸ πλοῖον, ὥστε ἤδη γεμίζεσθαι τὸ πλοῖον.

³⁸ Καὶ αὐτὸς ἦν ἐν τῇ πρύμνῃ ἐπὶ τὸ προσκεφάλαιον καθεύδων.

καὶ ἐγείρουσιν αὐτὸν καὶ λέγουσιν αὐτῷ· **Διδάσκαλε, οὐ μέλει σοι ὅτι ἀπολλύμεθα;**

³⁹ Καὶ διεγερθεὶς ἐπετίμησεν τῷ ἀνέμῳ καὶ εἶπεν τῇ θαλάσῃ· **Σιώπα, πεφίμωσο!**

Καὶ ἐκόπασεν ὁ ἄνεμος καὶ ἐγένετο **γαλήνη μεγάλη.**

⁴⁰ Καὶ εἶπεν αὐτοῖς· **Τί δειλοὶ ἐστε; οὐπω ἔχετε πίστιν;**

⁴¹ Καὶ ἐφοβήθησαν φόβον μέγαν καὶ ἔλεγον πρὸς ἀλλήλους·

Τίς ἄρα οὗτός ἐστιν ὅτι καὶ ὁ ἄνεμος καὶ ἡ θάλασσα ὑπακούει αὐτῷ;

Μετά την υπό εξέταση περικοπή ακολουθεῖ στην ἄλλη ὄχθη η θεραπεία δύο γυναικῶν που τις συνδέει το 12 (η ηλικία γάμου). Εἶναι ἀκάθαρτες (αιμορροῦσα+νεκρή). Η Εὐά ἀποκαθίσταται.

---

²¹ Καὶ διαπεράσαντος τοῦ Ἰησοῦ [ἐν τῷ πλοίῳ] πάλιν εἰς τὸ πέραν συνήχθη ὄχλος πολὺς ἐπ' αὐτόν, καὶ ἦν **παρὰ τὴν θάλασσαν.**

²² Καὶ ἔρχεται εἰς τῶν ἀρχισυναγῶγων, ὀνόματι Ἰαῖρος, καὶ ἰδὼν αὐτὸν πίπτει πρὸς τοὺς πόδας αὐτοῦ

²³ καὶ παρακαλεῖ αὐτὸν πολλὰ λέγων ὅτι

τὸ θυγάτριόν μου ἐσχάτως ἔχει, ἵνα ἐλθὼν ἐπιθῆς τὰς χεῖρας αὐτῇ ἵνα σωθῇ καὶ ζήσῃ.

²⁴ καὶ ἀπῆλθεν μετ' αὐτοῦ. καὶ ἠκολούθει αὐτῷ ὄχλος πολὺς καὶ συνέθλιβον αὐτόν.

²⁵ Καὶ γυνὴ οὖσα ἐν ῥύσει αἵματος δώδεκα ἔτη

²⁶ καὶ πολλὰ παθοῦσα ὑπὸ πολλῶν ἰατρῶν

καὶ δαπανήσασα τὰ παρ' αὐτῆς πάντα καὶ μηδὲν ὠφεληθεῖσα ἀλλὰ μᾶλλον εἰς τὸ χεῖρον ἐλθοῦσα,

²⁷ ἀκούσασα περὶ τοῦ Ἰησοῦ, ἐλθοῦσα ἐν τῷ ὄχλῳ ὀπισθεν ἤψατο τοῦ ἱματίου αὐτοῦ·

²⁸ ἔλεγεν γὰρ ὅτι **ἐὰν ἄψωμαι κἂν τῶν ἱματίων αὐτοῦ σωθήσομαι.**

²⁹ καὶ εὐθὺς ἐξηράνθη ἡ πηγὴ τοῦ αἵματος αὐτῆς καὶ ἔγνω τῷ σώματι ὅτι ἴαται ἀπὸ τῆς μᾶστιγος.

³⁰ καὶ εὐθὺς ὁ Ἰησοῦς ἐπιγνούς ἐν ἑαυτῷ τὴν ἐξ αὐτοῦ δύναμιν ἐξεληθοῦσαν ἐπιστραφεὶς ἐν τῷ ὄχλῳ ἔλεγεν·

τίς μου ἤψατο τῶν ἱματίων;

³¹ καὶ ἔλεγον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ· **βλέπεις τὸν ὄχλον συνθλίβοντά σε καὶ λέγεις· τίς μου ἤψατο;**

³² καὶ περιεβλέπετο ἰδεῖν τὴν τοῦτο ποιήσασαν.

³³ ἡ δὲ γυνὴ φοβηθεῖσα καὶ τρέμουσα, εἰδυῖα ὁ γέγονεν αὐτῇ,

ἦλθεν καὶ προσέπεσεν αὐτῷ καὶ εἶπεν αὐτῷ **πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν.**

³⁴ ὁ δὲ εἶπεν αὐτῇ· **θυγάτηρ, ἡ πίστις σου σέσωκέν σε· ὑπάγε εἰς εἰρήνην καὶ ἴσθι ὑγιὴς ἀπὸ τῆς μᾶστιγός σου.**

---

³⁵ Ἐτι αὐτοῦ λαλοῦντος ἔρχονται ἀπὸ τοῦ ἀρχισυναγῶγου λέγοντες ὅτι

ἡ θυγάτηρ σου ἀπέθανεν· τί ἔτι σκύλλεις τὸν διδάσκαλον;

³⁶ ὁ δὲ Ἰησοῦς παρακούσας τὸν λόγον λαλούμενον λέγει τῷ ἀρχισυναγῶγῳ· **μὴ φοβοῦ, μόνονπίστευε.**

³⁷ καὶ οὐκ ἀφῆκεν οὐδένα μετ' αὐτοῦ συνακολουθῆσαι

εἰ μὴ τὸν Πέτρον καὶ Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην τὸν ἀδελφὸν Ἰακώβου.

³⁸ καὶ ἔρχονται εἰς τὸν οἶκον τοῦ ἀρχισυναγῶγου, καὶ θεωρεῖ θόρυβον καὶ κλαίοντας καὶ ἀλαλάζοντας πολλὰ,

³⁹ καὶ εἰσελθὼν λέγει αὐτοῖς· **τί θορυβεῖσθε καὶ κλαίετε; τὸ παιδίον οὐκ ἀπέθανεν ἀλλὰ καθεύδει.**

⁴⁰ καὶ κατεγέλων αὐτοῦ. αὐτὸς δὲ ἐκβαλὼν πάντας παραλαμβάνει

τὸν πατέρα τοῦ παιδίου καὶ τὴν μητέρα καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ καὶ εἰσπορεύεται ὅπου ἦν τὸ παιδίον.

⁴¹ καὶ κρατήσας τῆς χειρὸς τοῦ παιδίου λέγει αὐτῇ·

ταλιθα κουμ, ὁ ἐστὶν μεθερμηνευόμενον· τὸ κοράσιον, σοὶ λέγω, ἔγειρε.

⁴² καὶ εὐθὺς ἀνέστη τὸ κοράσιον καὶ περιεπάτει· ἦν γὰρ ἑτῶν δώδεκα. καὶ ἐξέστησαν [εὐθὺς] ἐκστάσει μεγάλη.

⁴³ καὶ διεστείλατο αὐτοῖς πολλὰ ἵνα μηδεὶς γνοῖ τοῦτο, καὶ εἶπεν δοθῆναι αὐτῇ φαγεῖν.

ΘΕΣΕΙΣ + ΑΝΤΙΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΡΟΗΓΗΘΕΙΣΑΣ ΜΕ ΤΗΝ ΥΠΟ ΕΞΕΤΑΣΗ ΠΕΡΙΚΟΠΗ

<p>Αντιμετωπίζεται το χάος της αβύσσου, όπως κατά τη Δημιουργία και την Έξοδο (πρβλ. Ψαλμοί)</p> <p>Στο κεφ. 6,45 μετά την τροφοδοσία στην έρημο περπατά πάνω στην άβυσσο</p>	<p>Αντί να ακολουθήσει σκιηγή ηρεμία, ο Χριστός εισέρχεται στον «Άδη». Αντιμετωπίζεται ένας ΑΝΩΝΥΜΟΣ άνθρωπος-θηρίο που δεν διαπνέεται από τον Πνεύμα του Θεού όπως κατά τη Δημιουργία αλλά το <i>πονηρό πνεύμα</i> ή μάλλον Λεγεώνα. Ζει όχι στην Εδέμ αλλά στους ακάθαρτους, σκοτεινούς-βρώμικους τάφους/σπήλαια. Δεν έχει έναν οίκο (κυριολεκτικά και μεταφορικά) που εμφανίζεται μόνον στο τέλος</p> <p>Πρβλ. Ψ. 87, 12: <i>μη τοῖς νεκροῖς ποιήσεις θανμάσια ἢ ἰατροὶ ἀναστήσουσιν καὶ ἐξομολογήσονται σοι</i></p>
<p>Είναι νύκτα-σκότος και επιπλέον κυριαρχεί το πνεύμα-ο άνεμος: <i>λαίλαψ μεγάλη άνέμου</i> που τον υπακούει.</p>	<p>Ημέρα κι όμως «σκότος»!. Κυριαρχεί το ακάθαρτο πνεύμα που προσδίδει απίστευτη ενέργεια (κίνηση+ κραυγή+αφή+όραση) στον δεσμώτη σε ένα χώρο «σιωπής και απραξίας». Υπακούει τον Κύριο και τον εκλιπαρεί</p>
<p>Οι εξοικειωμένοι με τη θάλασσα μαθητές πρωταγωνιστές</p>	<p>Οι μαθητές με το χάρισμα του εξορκισμού απουσιάζουν από το προσκήνιο! Γιατί;</p> <p>Ενώ στην αρχή ο Κ. έρχεται μόνος (χωρίς τη συνοδεία αγγέλων που τον διακόνησαν στο κεφ. 1) πρόσωπο με πρόσωπο με έναν «άνωνυμο» άνθρωπο και ένα πνεύμα, εν συνεχεία αντιμετωπίζει Λεγεώνα, αργότερα τους βοσκούς και τέλος πλήθος από χωριά και πόλεις της Δεκάπολης. Στο τέλος μένει μόνος με τον θεραπευθέντα</p>
<p>Ο κίνδυνος είναι επιθετικός. (ΔΡΑΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ). Προσφωνούν τον «τέκτονα» Κύριο <i>Διδάσκαλο</i> σε αντίθεση προς το πονηρό πνεύμα</p>	<p>Ο κίνδυνος είναι αυτοκαταστροφικός αλλά όχι μέχρι θανάτου για τον πάσχοντα. Δεν τον έχει εγκαταλείψει οριστικά ο Θεός. Άδηλο το γιατί πάσχει! Η οικογένεια απουσιάζει ενώ οι συν-άθρωποι θέλουν να τον δέσουν σε άλλον άδη-φυλακή χωρίς να επιχειρούν διάλογο ή άλλη θεραπευτική!</p>
<p>Ο Ιησούς κοιμάται αμέριμος στην πρύμνη (πρβλ. Ιωνάς);, όχι πλώρη της γνωστής βάρκας – άμβωνα όπου τοποθετούνταν η «άγκυρα» και τοποθετούνταν το «παράσημο» του πλοίου.</p>	<p>Ο Ιησούς εξέρχεται μόνος να τον συναντήσει. Για πρώτη φορά ο Κύριος προσκυνείται! Πριν στην έρημο πάλι οι άγγελοι διακονούν τον Πνευματέμφορο Μεσσία/Παίδα, που εν τω μεταξύ έχει απορρίψει ο οίκος του, οι Φαρισαίοι και οι Ιεροσολυμίτες ως εξεστηκότα δαιμονισμένο!</p>
<p>Ο Ιησούς «εξορκίζει» την άβυσσο (Λεβιάθαν); με το <i>σιώπα-πεφίμωσο</i></p> <p>Προκαλείται γαλήνη μεγάλη + φόβος μέγας στους μαθητές.</p>	<p>Όχι σιωπή στο πνεύμα. Διοχετεύει τα πνεύματα στους χοίρους (ΚΩΜΙΚΟΤΡΑΓΙΚΟ) και ΕΜΜΕΣΩς στην άβυσσο που πριν τιθάσευσε.</p> <p align="center">ΠΟΙΚΙΛΙΑ ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΩΝ</p> <p>Ηρεμία: ο πάσχων που έχει αποκατασταθεί εξωτερικά κι εσωτερικά</p> <p>Ταραχή: Οι φιλορωμαίοι κάτοικοι της χώρας «εξορκίζουν» τον Κύριο από τη χώρα επειδή πλήττει συμφέροντα (πρβλ. Ναός)! Χάθηκε η αγέλη, οι χοίροι, σύμβολο ευτυχίας/ευμάρειας των κατοίκων-τροφή/σύμβολο των κατακτητών (ΕΙΡΩΝΕΙΑ).</p> <p>Ο Κύριος που πριν τον υπακούουν οι πάντες υπακούει στην παράκληση των κατοίκων και επιστρέφει στη «θάλασσα»!</p> <p>Στον ίδιο τον πάσχοντα δεν επιβάλλεται σιωπή όπως συνήθως συμβαίνει στις δυνάμεις του Μκ. (μεσσιανικό μυστικό), αλλά να κηρύξει στον οίκο και τη τη Δεκά-πολη.</p>

Β' Τίτλος: Εναλλακτική κλήση σε μαθητεία (πρβλ. Μαγδαληνή + 7 δαιμόνια)

Γ' Τίτλος: Μία πρόγευση της εκ νεκρών Ανάστασης

Η περικοπή τοποθετείται στην καρδιά της δημόσιας δράσης- Μεγάλη έκταση, μοναδική στη φιλολογία των εξορκισμών με διαλόγους-επαναλήψεις-κωμικοτραγικά-παράδοξα
- Εντονη **Κίνηση/ενέργεια** (όλων των αισθήσεων) + Ακαθαρσία- Ταμπού + **Περιθώριο (Εκτός)** Πρβλ. Ησ. 65 + Ψ.67, 7 Ο'

Καὶ ἦλθον (αόρ.) εἰς τὸ πέραν τῆς θαλάσσης εἰς τὴν χώραν τῶν Γερασηνῶν
(50 χλμ από την ακτή/ gerasa [αποστέλλω] - 15 χλμ. εκτενές ταξίδι στη θάλασσα).

² Καὶ ἐξεληθόντος Αὐτοῦ ἐκ τοῦ πλοίου (ἔχει καταδαμάσει νύκτα την άβυσσο!)

(οι μαθητές Νυμφίου που ἔχουν λάβει το χάρισμα εξορκισμού αποσύρονται από το προσκήνιο!
ΠΑΤΙ;;; κούραση, φόβος από τα ταμπού [ανοικτοί τάφοι<οσμή, χοίροι] ή τον κίνδυνο, έτσι όλη η περικοπή προβάλλει απάντηση στο ερώτημα 4, 41)

εὐθὺς ὑπήντησεν αὐτῷ ἐκ τῶν (α) μνημείων (< μνήμη!)

ἄνθρωπος (ΑΔΑΜ= σκεύος οικίας/βασιλείας 3, 27)

ἐν πνεύματι ἀκαθάρτῳ (όχι ρούαχ όπως στην Εδέμ)

³ ὃς τὴν κατοίκησιν εἶχεν ἐν τοῖς (β) μνήμασιν

(πληθυντ. [!]< ακάθαρτος χώρος ψυχῶν-δαιμόνων [πρβλ. 6,])

Παρατήρηση: μνημεία (κι όμως τόπος λήθης)-μνήματα

Στον τόπο της σιωπής και της ακινησίας ο δαιμονισμένος κάνει τα ακριβώς αντίστροφα

Καὶ οὐδὲ ἀλύσει οὐκέτι οὐδεὶς ἐδύνατο αὐτὸν δῆσαι (απουσία οικογένειας- τονισμός του ΟΥ)

4 διὰ τὸ αὐτὸν πολλάκις πέδαις καὶ ἀλύσεσιν δεδέσθαι (ΠΑΡΑΚΕΙΜ. αρνείται τη φυλακή παρότι κατοικεί στον «Αδη»!) (ο Κ. στο 3, 27 ἤδη μιλά για «δέσιμο» του Ισχυροῦ της οικίας αν και θέλουν να τον δέσουν οι δικοί του θεωρώντας ότι «εξέστη»)

καὶ διεσπᾶσθαι ὑπ' αὐτοῦ τὰς ἀλύσεις καὶ τὰς πέδας συντετριφῆθαι, (τονισμός ενέργειας του πρωταγ.)

καὶ οὐδεὶς ἴσχυεν αὐτὸν δαμάσαι· ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

(ΘΗΡΙΟ- προετοιμασία ακροατή για την κατανόηση της ενέργειας του Κυρίου)

⁵ Καὶ διὰ παντὸς νυκτὸς καὶ ἡμέρας (προηγείται η νύκτα [!]- πρβλ. προηγούμενη σκηνή)

ἐν τοῖς μνήμασιν καὶ ἐν τοῖς ὄρεσιν (έτρωγε από τους χοίρους;) ἦν κρᾶζων (// 1, 26 < διδαχή καινή κατ'εξουσίαν)

(δράση σε εκτεταμένο ερημ. χώρο+χρόνο, άγνωστο ΤΙ κρᾶζει [πρβλ. Βαπτιστής Προοίμιο])

καὶ κατακόπτων ἑαυτὸν λίθοις (Γυμνός-όχι καταστροφή «άλλων»-όχι αυτοκαταστροφή έως θανάτου)

⁶ Καὶ ἰδὼν τὸν Ἰησοῦν ἀπὸ μακρόθεν ἔδραμεν καὶ προσεκύνησεν αὐτῷ (!)

= όλες οι αισθήσεις δουλεύουν στο έπακρον [πλέον και η ΟΡΑΣΗ] – πρώτη «στάση» του πρωταγωνιστή. Για β' φορά στη δημόσια δράση ο πνευματέμφορος Κύριος-Παις στην έρημο (πριν τα θηρία τον «προσκυνούν») που παραδόξως λειτουργεί ΘΕΤΙΚΑ. Ο α' εξορκ. έγινε στη Συναγωγή-Σάββατο (!). Εκεί αποκαλείται από το «ημεῖς» (!) Ιησούς Ναζαρηνός (1, 24). Η οικία του τον έχει απορρίψει όπως και η Πόλις (Ιερουσαλήμ). Σημειωτέον ότι η Δεκάπολις δε συρρέει στον Κύριο (3, 7-8). Για α' φορά προσκυνεί κάποιος τον Κ. στον Μκ. (μετά ίσως την άβυσσο). Στον έσχατο Πειρασμό καλεί ο Σατανάς τον Κ. να τον προσκυνήσει!

⁷ Καὶ κρᾶξας φωνῇ μεγάλη λέγει·

Τί ἐμοὶ καὶ σοί, Ἰησοῦ Υἱὲ τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου;

(Έπαινος- όχι βλασφημία όπως οι ιεροσολυμίτες [3, 22]) Δεν είναι ο Βεελζεβούβ (= Κεός ύψιστος)/βούλ (= μυγών)

Ὅρκίζω σε τὸν Θεόν (Εξ-ορκισμός υπό του Διαβόλου !!!),

μή με βασανίσης!

8 Ἐλεγεν (παρατ.) γὰρ αὐτῶ· **Ἐξέλθε τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον ἐκ τοῦ ἀνθρώπου.**
(χαρακτηριστικός ο ὅρος ἄνθρωπος! [αλιεύς])
(ὄχι ἐπιτίμηση γιὰ μὴ διαφήμιση [3, 12])
9 Καὶ ἐπηρώτα αὐτόν· **Τί ὄνομά σοι;** (παράδοξο: πρῶτα διώχνει
καὶ μετὰ ῥωτᾷ ὄνομα)

Καὶ λέγει αὐτῶ· **Λεγιῶν ὄνομά μοι, ὅτι πολλοὶ ἐσμεν.**
(ἡ ῥωμαϊκὴ λεγεὼν συνήθως βασανίζει-μαστιγώνει!)

10 Καὶ παρεκάλει αὐτόν πολλὰ ἵνα μὴ αὐτὰ ἀποστείλῃ ἔξω τῆς χώρας.
11 ἦν δὲ ἐκεῖ πρὸς τῷ ὄρει ἀγέλη χοίρων μεγάλη βοσκομένη·
12 καὶ παρεκάλεσαν αὐτόν λέγοντες· **Πέμψον ἡμᾶς εἰς τοὺς χοίρους,** (ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ +)
(ζῶο «ἀκάθαρτο» κάτι που δὲν ἀσπάζεται ο Κ. [;])
(σύμβολο εὐτυχίας καὶ πολιτικῆς
κυριαρχίας)

ἵνα εἰς αὐτοὺς εἰσέλθωμεν.

13 Καὶ ἐπέτρεψεν αὐτοῖς. (ειρωνεία ἀφοῦ δὲν γνωρίζουν ὅτι τελικὰ θα πνιγούν καὶ θα ἐξοστρακιστούν)

Καὶ ἐξελθόντα τὰ πνεύματα τὰ ἀκάθαρτα εἰσῆλθον εἰς τοὺς χοίρους,
Καὶ ὥρμησεν ἡ ἀγέλη κατὰ τοῦ κρημνοῦ εἰς τὴν θάλασσαν, ὡς δισχίλιοι,
(ΚΩΜΙΚΟ+ΠΑΡΑΔΟΞΟ, ΥΠΕΡΒΟΛΙΚΟ πλήθος, οἱ χοῖροι στὸν πανικὸ δὲν συμπεριφέρονται ὡς
ἀγέλη, ἐπιπλέουν στὸ νερό)

Καὶ ἐπνίγοντο ἐν τῇ θαλάσῃ.

(Παράδοξα: μεγ. ἀριθμὸς χοίρων, πανικὸς σὲ ἀγέλη [οἱ χοῖροι σὲ σοκ λειτουργοῦν μεμονωμένα], διανύουν 50 χλμ.
πνιγμὸς [ἐπιπλέουν στὸ νερό οἱ χοῖροι], τελικὰ χάνονται)

---

14 Καὶ οἱ βόσκοντες αὐτοὺς ἔφυγον καὶ ἀπήγγειλαν εἰς τὴν πόλιν καὶ εἰς τοὺς ἀγρούς·
καὶ ἦλθον ἰδεῖν τί ἐστὶν τὸ γεγονός

15 Καὶ ἔρχονται πρὸς τὸν Ἰησοῦν καὶ θεωροῦσιν τὸν δαίμονιζόμενον
καθήμενον, ἱματισμένον καὶ σωφρονοῦντα, τὸν ἐσχηκότα τὸν λεγιῶνα, **καὶ ἐφοβήθησαν.**

16 Καὶ διηγήσαντο αὐτοῖς οἱ ἰδόντες πῶς ἐγένετο τῷ δαίμονιζομένῳ καὶ περὶ τῶν χοίρων.

17 Καὶ ἤρξαντο παρακαλεῖν αὐτόν **ἀπελθεῖν ἀπὸ τῶν ὀρίων αὐτῶν.**

18 Καὶ ἐμβαίνοντος αὐτοῦ εἰς τὸ πλοῖον παρεκάλει αὐτόν ὁ δαίμονισθεὶς ἵνα μετ' αὐτοῦ ἦ.

19 Καὶ οὐκ ἀφῆκεν αὐτόν, ἀλλὰ λέγει αὐτῶ·

**Ἔπαγε εἰς τὸν οἶκόν σου πρὸς τοὺς σοὺς (ξεκινᾷ ἀπὸ τοῦ κύκλου τοῦ)
καὶ ἀπάγγειλον αὐτοῖς ὅσα ὁ Κύριός σοι (ὄχι Διδάσκαλος) πεποίηκεν καὶ ἠλέησέν σε**

20 Καὶ ἀπῆλθεν καὶ ἤρξατο κηρύσσειν ἐν τῇ Δεκαπόλει
ὅσα ἐποίησεν αὐτῶ ὁ Ἰησοῦς, **καὶ πάντες ἐθαύμαζον.**

Ἡ κατακλείδα εἶναι παράλληλη τοῦ ανοικτοῦ τέλους ὅλου τοῦ Ευαγγελίου καὶ τῆς προτροπῆς
τῶν Μυροφόρων ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου στὸν κενὸ τάφο νὰ «επιστρέψουν» στὴ Γαλιλαία. Εξ ου καὶ ὁ
τίτλος «Μία πρόγευση τῆς ἐκ νεκρῶν ἀνάστασης»

Στη υπό εξέταση περικοπή ο Ιησούς για τελευταία φορά διδάσκει στο κατά Λουκάν Ευαγγέλιο στη Συναγωγή. Στον ίδιο χώρο είχε εγκαινιάσει τη δημόσια δράση του με μια ομιλία παρμένη από τον Ησαΐα (κεφ. 61, 1): το Πνεύμα του Κυρίου είναι πάνω μου για να φέρω το χαρμόσυνο άγγελμα στους πτωχούς, να θεραπεύσω τους πληγωμένους στην καρδιά, ν' αναγγείλω στους αιχμαλώτους απελευθέρωση. ν' αποστείλω τους αναπήρους υγιείς. Στην τελευταία εμφάνισή του σε Συναγωγή ο κεχρισμένος Μεσσίας τελειώνει έμπρακτα την προφητεία που είχε «προγραμματικά» διακηρύξει. Εντός της σύναξης των Ιουδαίων, αντί της Τορά και των Προφητών, αλλά και αντί του εαυτού του, τοποθετεί το καταρρακωμένο ανθρώπινο πρόσωπο. Κυριολεκτικά και μεταφορικά ανυψώνει μια γυναίκα συγκύπτουσα από το βάρος των βιολογικών, κοινωνικών και θρησκευτικών αγκυλώσεων ένα πλάσμα πληγωμένο στην καρδιά και στο σώμα, αιχμάλωτο στο πονηρό Πνεύμα επί 18 ολόκληρα χρόνια.

Όπως με έμφαση τονίζει ο ιατρός Ευαγγελιστής, η γυναίκα αυτή επί 18 έτη δεν μπορούσε να σηκώσει το κεφάλι της εις το παντελές. Αυτή και μόνο η σημείωση προκαλεί τον αναγνώστη να αναλογιστεί το δράμα αυτής της γυναίκας. Δεν μπορούσε να υψώσει το βλέμμα της στον ουρανό και να απολαύσει τον ήλιο, τα αστέρια, τον κόσμο του σύμπαντος και να δοξολογήσει έτσι το Θεό. Δεν μπορούσε να ατενίσει κατάματα στο πρόσωπο το συνάνθρωπό της. Αντίθετα έβλεπε τους πάντες να την κοιτούν αφ' υψηλού σε θέση ισχύος. Η ίδια ήταν καταδικασμένη να κοιτά το χώμα, και να βιώνει το θάνατό της. Δεν ήταν όμως μόνον το ανατομικό πρόβλημα, η «αγκυλοποιητική σπονδυλίτιδα», που βάρυνε τις πλάτες της. Ήταν η κοινωνική απαξίωση καθώς ένα πλάσμα που παύει να έχει την όρθια στάση, χάνει την ανθρώπινη εικόνα και ταυτότητα και παρομοιάζεται με τα κτήνη της γης. Μπορεί να φανταστεί κανείς τα ειρωνικά σχόλια των παιδιών αλλά και τα διαπεραστικά βλέμματα των μεγαλύτερων όταν αυτή η γυναίκα αποφάσιζε να δραπετεύσει από τους τέσσερις τοίχους της οικίας της. Ήταν όμως και θρησκευτικά περιθωριοποιημένη καθώς η αρρώστια της δεν αποδίδεται απλά σε βιολογικά αίτια, αλλά στην κατοχή της από ένα πονηρό πνεύμα. Για τους συμπολίτες της η συγκύπτουσα ήταν μια δαιμονισμένη, και η παρουσία της προκαλούσε φόβο, ενοχές και αποστροφή.

Παρόλο το βάρος που σηκώνει αυτή η «Εύα», τολμά να οδηγεί τα βήματά της το Σάββατο στη Συναγωγή. Εκεί ευρισκόμενη προφανώς σε μια γωνία, καθότι ήταν και γυναίκα, ευφραίνονταν μόνον με την ακοή του παρακλητικού λόγου του Θεού, καθότι η οπτική της επαφή και με το Θεό στον ουρανό και τους ερμηνευτές του Νόμου του στη γη ήταν αδύνατη. Γι' αυτό και μαγνητίζει πάνω της το βλέμμα και το άγγιγμα του Μεσσία. Είναι αξιοσημείωτο ότι σε αντίθεση με άλλα θαύματα που τέλεσε ο Ιησούς ούτε η ίδια η πάσχουσα τον παρακαλεί να την θεραπεύσει, αλλά ούτε και ο Ιησούς απαιτεί από αυτήν πίστη στο πρόσωπό του. Η γυναίκα έχει συμβιβαστεί πλέον με το πρόβλημά της, αφού ο Θεός επί 18 χρόνια σκοπίμως ανέβαλλε τη θεραπεία της, και ο Ιησούς γνωρίζει ότι η ίδια η παρουσία αυτής της γυναίκας στη Συναγωγή αποτελεί το μεγαλύτερο τεκμήριο εμπιστοσύνης και πίστης στο Θεό. «Εκείνοι που πρωτίστως και κυρίως φροντίζουν για την ψυχή, θα εύρουν από το Χριστό, αν όχι την πλήρη θεραπεία, τουλάχιστον όμως την ανακούφιση και την παρηγοριά και στις σωματικές τους ασθένειες» (Π. Τρεμπέλας).

Μόλις τη βλέπει, της ανακοινώνει αμέσως την απελευθέρωσή της από το δυνάστη της και ταυτόχρονα την αγγίζει για να αποκαταστήσει την ανθρώπινη φύση της στην αρχική θεόδοτη μορφή της. Το άγγιγμα αυτό, που συνοδεύει τον εξουσιαστικό λόγο του, δε γίνεται απλά και μόνον για να προβάλλει τη θεραπεία ως έργο των χειρών του, ούτε μόνο για να δείξει τη θεία δύναμη και ενέργεια που εκπέμπει η σάρκα του. Θέλει ο Ιησούς στο πρόσωπο της βασανισμένης συγκύπτουσας να δείξει ότι ο Θεός αγγίζει και πάλι στοργικά και ανορθώνει δημιουργικά ολόκληρο το γυναικείο φύλο, το οποίο μετά την πτώση δεν σηκώνει στις πλάτες του μόνον την αρά της Εύας, αλλά και την καταδίκη του Αδάμ. «Το άγγιγμα του Ιησού σημαίνει κοινωνία με την ψυχή και το κορμί! Θα έλεγε κανείς πως πρόκειται για μια μυστηριακή επικοινωνία, για ένα προανάκρουσμα της μέθεξης στα μυστήρια της Βασιλείας του Θεού! Από το ένα μέρος δεσπάζει η απελευθέρωση μέσω μιας αναγεννητικής θεραπείας, και από το άλλο μια συγκεκριμένη και απτή σχέση, ψυχή τε και σώματι, άρα πρόσωπον προς πρόσωπον» (Ν. Ματσούκας).

Ο δαίμονας, ο οποίος αδιαμαρτύρητα βγαίνει από τη γυναίκα, προσβάλλει τον αρχισυνάγωγο δια του φθόνου. Ο προϊστάμενος της ιουδαϊκής Εκκλησίας δεν τολμά βέβαια να απευθυνθεί στον ίδιο τον Ιησού, αλλά ούτε και στη θεραπευμένη γυναίκα, αφού δεν ζήτησε κάτι η ίδια από τον εκ Ναζαρέτ Προφήτη. Αγανακτισμένος στρέφεται προς το πλήθος επικαλούμενος τη νομική διάταξη του Σαββάτου, η οποία καθόριζε έξι ημέρες είναι κατά τις οποίες επιτρέπεται η εργασία. Κατ' αυτές λοιπόν τις ημέρες να έρχεσθε και να θεραπεύεσθε και όχι την ημέρα του Σαββάτου (Εξ. 20, 8 κ.ε.).

Όντως το Σάββατο ο Θεός ολοκλήρωσε τη διακόσμηση του Σύμπαντος που αναδύθηκε από το απειλητικό χάος και αναπαύθηκε. Την ίδια μέρα διέσχισε ο ισραηλίτης λαός την Ερυθρά θάλασσα και απέκτησε μετά από 400 χρόνια δουλείας πολιτική και θρησκευτική ελευθερία (Δτ. 5, 15). Στα μεταιχμαλωσιακά όμως χρόνια η εφαρμογή του Σαββάτου, όπως και οι άλλες λατρευτικές διατάξεις που όριζαν τι είναι καθαρό από το περιβάλλον και τι όχι, είχαν γίνει «σημεία», συστατικά στοιχεία της αυτοσυνειδησίας του Ιουδαϊσμού, ο οποίος έτσι προσπαθούσε να αυτοπεριχαρακωθεί μπροστά σε ένα περιβάλλον, το οποίο θεωρούσε ως μικρό-ακάθαρτο, επικίνδυνο και απειλητικό για την ταυτότητά του. Έτσι οι Ιουδαίοι περηφανεύονταν ότι ήταν οι μόνοι στον κόσμο που τηρούσαν την «ημέρα του ιερού Βασιλείου», ενώ ο ιστορικός Τάκιτος έγραφε ειρωνικά πως αυτή η παράδοση φυλή χάνει το ένα έβδομο της ζωής χωρίς να κάνει τίποτα. Όποιος καταστρατηγούσε, συνεπώς, αυτήν την προκατακλυσμαία εντολή, αμφισβητούσε όλο το οικοδόμημα των αξιών του έθνους και αφοριζόταν.

Ο αρχισυναγωγός δεν ταράζεται συνεπώς από την ενέργεια του Ιησού διότι απλά διαταράσσεται η «τάξη της θείας Λειτουργίας», αλλά διότι τίθεται μέσα στην ίδια τη Συναγωγή υπό αμφισβήτηση αυτός ο ίδιος ο συνεκτικός ιστός της ιουδαϊκής κοινωνίας που είχε εξυφανθεί έντεχνα από τους πολιτικοθρησκευτικούς ηγέτες για να προστατεύει όμως πρώτιστα τα συμφέροντά τους. Ο Ιησούς χρησιμοποιώντας σκληρή γλώσσα στρέφεται προς τον εκπρόσωπο του Νόμου και χαρακτηρίζει όχι μόνον αυτόν, αλλά όλους τους ομοίους του, ως υποκριτές, δηλ. θεατρίνους. Πάνω σε αυτήν την τόσο φιλόδοξη και μοναδική για όλους τους λαούς της Μεσογείου εντολή, που έδινε τη δυνατότητα στο σκληρά εργαζόμενο άνθρωπο, στα υποζύγια, και σε ολόκληρη τη φύση να αναπαυθούν και να αναπνεύσουν τον αέρα της ελευθερίας, οι ραββίνοι είχαν συσσωρεύσει ένα σωρό (39 συγκεκριμένα) νομολογίες. Οι ίδιοι βέβαια είχαν εφεύρει τρόπους να καταστρατηγούν αυτήν την εντολή, όχι μόνο στην περίπτωση που δέχονταν επίθεση από αλλοεθνείς, αλλά και όταν θίγονταν τα συμφέροντά τους. Όριζαν τον αριθμό των κόμπων που όφειλε να λύει κανείς αυτήν την ημέρα, ενώ απαγόρευαν να γίνονται ιάσεις μη θανάσιμων ασθενειών. Ενώ ισχυρίζονταν ότι δεν μπορεί να ποτίσει ο ίδιος τα υποστατικά του, θεωρούσαν ότι μπορεί κανείς να τα «απελευθερώσει» από τη φάτνη και να τα οδηγήσει σε πηγές για να μη στερηθούν το ζωτικό για την ύπαρξή τους νερό. Στην περίπτωση όμως της γυναίκας, που ήταν 18 έτη δεμένη από το Σατανά, δείχνουν αναλγησία. Γι' αυτό με πολύ χαρακτηριστικό μάλιστα τρόπο ο Ιησούς γκρεμίζει το φαρισαϊκό «αυτείδωλο» και πλήττει καίρια τον ευσεβισμό των νομομαθών, ονομάζοντας τη γυναίκα ως *θυγατέρα του Αβραάμ* (Δ' Μακ. 15,28), κάτι που θα πράξει αντιστοίχως και για τον *αρχιτελώνη Ζακχαίο*. Σημειωτέον ότι ως τέκνα του Πατριάρχη, αυτοονομάζονταν όλοι εκείνοι οι εκλεκτοί Φαρισαίοι, οι οποίοι καθημερινά ευχαριστούσαν τον Θεό, που δεν τους έπλασε ούτε ειδωλολάτρη, ούτε γυναίκα, ούτε αμαθή.

Το ερώτημα βέβαια του αρχισυναγωγού είναι λογικό: Δε μπορούσε ο Ιησούς να θεραπεύσει κάποια άλλη μέρα τη γυναίκα και να μην τραυματίσει έτσι μια εντολή του Θεού; 18 ολόκληρα χρόνια βασανιζόταν η γυναίκα. Δε θα μπορούσε να περιμένει μια μέρα ακόμη; Προφανώς ο Ιησούς με την ενέργειά του ήθελε να επιδείξει το αληθινό νόημα του Σαββάτου. Ήθελε να διδάξει ότι η ανάπαυση του Θεού και του ιδίου κατά την έβδομη ημέρα δεν ήταν μια απαθής νιοβάννα. Ο Θεός συνεχίζει και την έβδομη ημέρα να συντηρεί τον κόσμο και να επισκέπτεται ιδιαίτερα τους πληγωμένους και βασανισμένους. Γι' αυτό και τόνισε ότι *Τὸ Σάββατον διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐγένετο καὶ οὐχ ὁ ἄνθρωπος διὰ τὸ Σάββατον* (Μκ. 2, 27). Ο Ιησούς ήθελε επιπλέον να φανερώσει ότι ο ίδιος είναι Κύριος του Σαββάτου, αφού κοντά του μπορεί ανάπαυση κάθε πεφορτισμένος ανεξάρτητα από την εθνικότητα και το φύλο του (Ιω. 5, 17). Όλοι οι απλοί άνθρωποι του λαού που δε γνώριζαν και δεν μπορούσαν να τηρήσουν όλες αυτές τις διατάξεις είχαν υποστεί πνευματικά την αγκύλωση, από την οποία έπασχε σωματικά και η συγκύπτουσα. Στο πρόσωπο του Ιησού βλέπουν και αυτοί ως συγκύπτοντες τον ελευθερωτή τους, γι' αυτό και στο τέλος της αφήγησης αγάλλονται *ἐπὶ πᾶσιν τοῖς ἐνδόξοις τοῖς γινομένοις ὑπ' αὐτοῦ*

Η ΠΑΡΑΒΟΛΗ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΥ -ΔΕΙΠΝΟΥ

(ΛΟΥΚΑ 14,16-24 ΜΑΤΘΑΙΟΣ 22, 1-14)

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΜΙΑΣ ΠΑΡΑΒΟΛΗΣ

Από το βιβλίο Η Κ.Δ. στον 21^ο αι. Τόμ. Ε΄ Δοκίμια στο Κατά Ιωάννη: Ποίηση Θεολογία Επίμετρο:
Παιδαγωγικές-Ποιμαντικές εφαρμογές ευαγγελικών περικοπών 2014

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ-ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΠΑΡΑΒΟΛΗⁱ

Ο περιοδεύων Ιησούς, σε αντίθεση με τους ραβίνους της εποχής του, δε συνήθιζε να παραθέτει στις ομιλίες του προς τα πλήθη σωρεία γραφικών χωρίων ή τσιτάτα της παράδοσης των Πατέρων (του ισραηλιτικού έθνους), προκειμένου να εντυπωσιάσει τον όχλο της Γαλιλαίας, όπως συνηθίζεται και κάποτε σήμερα στους θεολογικούς κύκλους των ημερών μας. Προτιμούσε να χρησιμοποιεί απλές *εικον(ολογ)ικές διηγήσεις*, τις γνωστές *παραβολές (π.)*ⁱⁱ. Μάλιστα σύμφωνα με τον Μκ. 4, 33 (// Μτ. 13, 34) ο Ιησούς ομιλούσε *μόνον* με παραβολές προκαλώντας το ακροατήριο είτε θετικά είτε αρνητικά. 104 (!) τέτοιες αφηγήσεις (αντί για 40 όπως ίσχυε μέχρι σήμερα) συγκεντρώθηκαν στην επίτομη συλλογή τους (Kompendium) που εκδόθηκε το 2007. Σε αυτήν (τη συλλογή) (α) δεν γίνεται πλέον η κλασική διάκριση μεταξύ παραβολής-παρομοίωσης-παραδειγματικής διήγησης-αλληγορίας, (β) περιλαμβάνονται οι μέχρι πρότινος και θεωρούμενες αλληγορικές αφηγήσεις- *παροιμίες* του Κατά Ιωάννη (Ιω. 10 [ποιμήν]. 12. 15 [άμπελος]. 16 [ωδίνες τοκετού]) μαζί με τα «αρχετυπικά» του λόγια (περί φωτός, λύχνου κ.ο.κ.) αλλά και (γ) αντίστοιχες ρήσεις του Ιησού που δεν σώζονται στα κανονικά Ευαγγέλια (άγραφα, απόκρυφο Ευαγγελίου του Θωμά)ⁱⁱⁱ. Πρόκειται για μια ανεκτίμητη *γκαλερί εικόνων* που αποσκοπούν στο να ζωγραφίσουν/να αποτυπώσουν ηχητικά και οπτικά στην καρδιά ανάγλυφα σχεδόν αποκλειστικά ένα και *μόνον* θέμα που ακόμη και σήμερα μετά από τόσους αιώνες χριστιανισμού δεν μπορεί εύκολα να «μεταφραστεί» στη νεοελληνική: Παρουσιάζουν τη δυναμική πρό(σ)κληση της *Βασιλείας* η οποία *ήδη* ανέτειλε μέσα από τη δική Του παρουσία *εδώ και τώρα!* Αλλά τι σημαίνει άραγε σήμερα ο όρος *βασιλεία* (ράιχ στα γερμανικά ήδη από τον Λούθηρο [!])^{iv}; Δεν θα προτιμήσω την απόδοση με τους όρους *χάρις/άκτιστο φως της πατερικής γραμματείας* αλλά τη διατύπωση: *καινούργιος/δίκαιος κόσμος του Θεού*.

Σημειωτέον ότι ήδη από τις αρχές του 20^{ου} αι. όταν αντί του Χριστού της Εκκλησίας αναζητείτο με αγωνία ο *ιστορικός* Ιησούς, οι παραβολές θεωρούνταν ως *απομαγνητοφωνήσεις* όπου μπορούσε κανείς αυθεντικότερα από οποιοδήποτε άλλο ευαγγελικό «μέσο» να ακούσει την ίδια τη φωνή του Λόγου (vox ipsissima)^v. Μάλιστα εκπλήσσουν τον σημερινό «ξύλινο» θεολογικό λόγο, η παραστατικότητα, το χιούμορ αλλά και η δηκτικότητα ενίοτε του Ι. Χριστού. Αυτός, αιώνες πριν την *αναστήλωση* των εικόνων από την Ζ΄ Οικουμενική Σύνοδο το 787 μ.Χ., με τις *αφηγηματικές του μινιατούρες* (δηλ. τις παραβολές) είχε αποδείξει ότι τελικά ο *ανθρώπινος* λόγος για τον *υπέρολογο* Θεό-Πατέρα δεν μπορεί να είναι «δογματικός» (με την έννοια των ορισμών) αλλά *μόνον μεταφορικός* και πάντα *εικονικός-ποιητικός/παραστασιακός* (performing). Η εικόνα (όρος που ανήκει και στο λεξιλόγιο του σύγχρονου management) δεν είναι *μόνον* «βίβλος αγραμμάτων». Ισούται με χίλιες λέξεις αφού ταυτόχρονα διεγείρει τον *όλο* άνθρωπο (εγκέφαλο, συναισθήματα), όλα τα όργανα της *γνώσης* ήτοι της αγάπης του Θεού (Μτ. 12, 28-34 κε.). Κατεξοχήν τον 21^ο αι. κατά τον οποίο και πάλι αναβιώνουν τα «ιερογλυφικά» ενώ και οι «ταμπέλες» λειτουργούν ρυθμιστικά, η «εικόνα» έχει αναχθεί «λογότυπο [Logo]» κατεξοχήν των εγγραμμάτων. Η *μεταφορά* (Αριστοτέλης Ποιητ. 21, 1457b) κατά τη σχέση της αναλογίας λειτουργεί ως γέφυρα *έκ-στασης*. Αυτό συμβαίνει διότι δεν είναι *μονοσήμαντος* λόγος καθώς δεν είναι η απλή λέξη που χαρακτηρίζει το υποκείμενο, αλλά το σημασιολογικό της φορτίο. Νοηματοδοτείται από τη διαδραστικότητα με τον ακροατή. Προκαλεί *επικοινωνία*. «Κλασικό» παράδειγμα μεταφοράς είναι η διατύπωση: ο *Αχιλλέας είναι λιοντάρι*^{vi}. Αυτή (η διατύπωση) μπορεί να σημαίνει ότι είναι δυνατός αλλά και πολύ επικίνδυνος, ταχύς και ανίκητος, βασιλιάς, κυρίαρχος, Μεσσίας. Ξαφνικά ο Αχιλλέας μέσω μιας λέξης φωτίζεται ποικιλότητα αλλά όχι μονοσήμαντα αφού το κατηγορημα παραπέμπει σε ένα φάσμα. Καλείται ο ακροατής να ενεργοποιηθεί για να βρει τη δική του ερμηνεία. Έτσι από μαία γίνεται μητέρα.

Οι παραβολές του Κυρίου περισσότερο από ό,τι συμβαίνει με τις αντίστοιχες ιουδαϊκές αφηγήσεις-*maschal*^{vii} (α) έχουν *αυτόνομο* χαρακτήρα. Δεν χρησιμοποιούνται δηλ. ως συνοδευτικές διαφωτιστικές εικόνες ενός προβληματισμού ή μιας νομικής ερμηνείας (*nimschal* [= θεωρία-επίπεδο της αποκάλυψης]), αλλά εκπέμπονται με τρόπο μοναδικό ως *βιτρώ/διαφάνειες* του καινούργιου κόσμου (της *Βασιλείας*) που

ήδη - εδώ και τώρα ανατέλλει. (β) Μάλιστα ο Ιησούς από την (κακόφημη) Ναζαρέτ δεν καταφεύγει σε ένα εξωραϊσμένο ρομαντικό, παραδεισένιο περιβάλλον για να σκηνοθετήσει τον καινούργιο κόσμο του Θεού. Αντί του ραβινικού σεναρίου Βασιλεύς (= Θεός) - δούλοι (= πιστοί στην Τορά), ο Χριστός χρησιμοποιεί ως πρώτη ύλη την ασήμαντη, τη σκληρή, τετριμμένη αλλά και ενίοτε ανίερη για πολλούς τετριμμένη καθημερινότητα. Ένας ελάχιστος σπόρος από σινάπι, απογοήτευση από την κλιμακούμενη έλλειψη σοδειάς, απώλειες, αδικία, διασπασμένες οικογενειακές σχέσεις, η ιστορία του καθημερινού ανθρώπου αλλά και η φύση (αυτή η «αρχέγονη Βίβλος της ανθρώπινης οντότητας») γίνονται η πρώτη ύλη και ενίοτε τα «αρνητικά» φίλμ της ιστορίας/οικονομίας του Θεού. Αντίθετα προς τις σκιές του πλατωνικού Σπηλαίου, διανοίγονται παράθυρα-κάτοπτρα για να εισέλθει στο τούνελ του κόσμου ο ήλιος της δικαιοσύνης (= της καλοσύνης) ο νοητός και αισθανθεί κάποιος την απίστευτη δυναμική και συνάμα την καταπληκτική εγγύτητα της βασιλείας/παρουσίας^{viii}. Τελικά οι π. είναι τα **κανάλια** που αληθινά (α) «ταξιδεύουν»/μεταφέρουν τον άνθρωπο να διακρίνει ακόμη και στις πιο ακάθαρτες ζώνες της καθημερινότητας την παρουσία ενός Θεού Πατέρα. (β) Ταυτόχρονα μετασχηματίζουν τη ζωή αφού ο δέκτης, έχοντας θεωρήσει τον Θεό του **αλλιώς**, αντιλαμβάνεται πλέον τη ζωή από το πρίσμα/την οπτική της αιωνιότητας και άρα με διαφορετική προοπτική- **τηλεόραση** (= βλέπω μακριά)^{ix}. Βεβαίως σύμφωνα με τον ίδιο τον Ι. Χριστό αυτή η θέα των π. δεν προϋποθέτει καταρχήν οξυδερκή όραση αλλά την **υπακοή**, την ορθή λειτουργία της πλέον αρχέγονης και πολύτιμης για την Α.Γ. αίσθησης του βροτού που συνδέεται άρρηκτα και με τη λαλιά/το λόγο: **ὅς ἔχει ὦτα ἀκούειν ἀκουέτω** (4, 9 πρβλ. Αποκ. 2-3)^x. Ας σημειωθεί ότι και στον αιώνα που μόλις πέρασε, χαρισματικές μορφές (όπως ο άγ. Πορφύριος και ο πατήρ Παΐσιος) χρησιμοποιούσαν εικόνες καθημερινές (ακόμη και τα λάδια της μηχανής) για να μεταμορφώσουν το νου και την ύπαρξη των ανθρώπων. Ιδίως ο πρώτος σε πολλές περιπτώσεις συμβούλευε ανθρώπους να αφιερώνουν χρόνο προκειμένου να μυσταγωγούνται στη σωτήρια (κατά το Ντοστογιέφσκυ) ομορφιά της φύσης επιβραδύνοντας τους βάρβαρους ρυθμούς της ρουτίνας. Πολλές διαφημίσεις έχουν «θεολογικότατο» περιεχόμενο (πρβλ. Σε ξεδιψά ενός ποτού-σύμβολου που τελικά σε κάνει «εξαρτημένο») αφού δονούν βαθιές ανάγκες της ύπαρξης και μπορούν να αξιοποιηθούν ως αφόρμηση για **ανακάλυψη** της Βασιλείας.

Προκειμένου να επεξεργαστεί κάποιος μια παραβολή, εκτός από τα γυμνασμένα αυτιά^{xi}, καταρχάς οφείλει να αποκρυπτογραφήσει τη δυναμική του συμβάντος λαμβάνοντας υπόψη τον τόπο, χρόνο, τους πρωταγωνιστές. Έτσι (α) πρέπει να **μεταφερθεί** στις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες που επικρατούσαν στην πάντα εξωτική αλλά επικίνδυνη Ανατολή και μάλιστα της εποχή του Ι. Χριστού. (β) Οφείλει να εξετάσει το συμβάν στη συνάφειά του (μέσα στο κείμενο-υφαντό του Ευαγγελίου). (γ) Πρέπει να εξιχνιάσει τον αντίκτυπο που είχε στους ακροατές που είχαν ιδιαίτερη σχέση με την φύση τότε αλλά και διαχρονικά.

A. ΤΙ ΣΗΜΑΙΝΕΙ «ΚΑΘΟΜΑΙ –ΑΝΑΚΛΙΝΟΜΑΙ ΣΤΟ ΤΡΑΠΕΖΙ» ΜΑΖΙ ΜΕ ΑΛΛΟΥΣ

Μετά από τη νεωτερική εποχή της κυριαρχίας του Fast Food/ ταχυφαγείου (που δεν επικράτησε μόνο στη διατροφή αλλά και σε άλλες «ιερές πτυχές» του βίου), το 90% οικογενειών σήμερα στη Γερμανία θεωρούν ότι το τραπέζι και η θαλπωρή του σφυρηλατούν δεσμούς και συσπειρώνουν τα μέλη τους. Αξία δεν δίνεται πλέον μόνο στο *slow food*^{xii} αλλά και στο **κοινό** τραπέζι της **Κυριακής** ενώ νεανικές συντροφίες αναβιώνουν τον έρανο, τις πρασιές, τα συμπόσια^{xiii}. Εκπομπές με θέμα την αισθητική, διατροφική και κοινωνική αξία του μαγειρευτού φαγητού έχουν κατακλύσει τη μικρή οθόνη. Γιατί άραγε είναι τόσο πολύτιμο σήμερα το τραπέζι στην κορεσμένη ανθρώπινη ύπαρξη;

1. «Είσαι ό,τι τρώς» διακήρυξε ο Ludwig Feuerbach (1804-1872) κάνοντας ένα λογοπαίγνιο αφού στη γερμανική το *είναι* και το *εσθίειν* είναι ομόηχα (*Du bist was du isst*). Σύμφωνα με κάποιους ανθρωπολόγους, ένα από τα στοιχεία που διαφοροποίησε τους πρωτόγονους ανθρώπους από τους πιθήκους δεν ήταν ούτε η όρθια στάση ούτε τα εργαλεία αλλά η διατροφή. Δεν ήταν **μόνον** ότι οι πρόγονοί μας έτρωγαν κατόπιν ψησίματος (< ἔψω= ψήνω, βράζω· ήδη μυκην.). Αυτό όντως ανέπτυξε τον εγκέφαλό τους και βοήθησε τον **Homo erectus** να γίνει **sapiens** (= σοφός) αφού η ωμή τροφή δεν παρέχει σε αυτόν (στον εγκέφαλο) άφθονες θερμίδες για να λειτουργήσει ικανοποιητικά^{xiv}. Δεν είναι **μόνον** το γεγονός ότι η προμήθεια, η ετοιμασία

αλλά και η βρώση της τροφής κινητοποιούσε και ικανοποιεί όλες τις αισθήσεις **αποδομώντας** ήδη με τον θηλασμό την αγωνία του θανάτου^{xv}. Σύμφωνα άλλωστε με τον Αριστοτέλη, από τις πέντε αισθήσεις η γεύση είναι η βασική προϋπόθεση για την ηρεμία της ψυχής (Περί Ψυχής β1). Δεν είναι απλώς το **τι** αλλά το **πώς** **συνήσθιαν** οι πρώτοι άνθρωποι: η τροφή από κοινού^{xvi}. Αλλωστε το αρχικό θέμα του όρου **φαγητό** ανάγεται σε ρίζα που σημαίνει **διαμοιράζω, διανέμω**. Τελικά διαπιστώνεται ότι ενώ με την ατομική βρώση συνδέεται η εμπειρία της ενοχής^{xvii}, ήδη από την παραδείσια Εδέμ αφού άλλωστε είναι γνωστό το μύθο ότι **με το πηρούνι σκάβει κάποιος τον τάφο του, τελικά «είμαστε όταν από κοινού τρώμε»** ως συνδαιτυμόνες (< δαιτύς «γεύμα, φαγητό»> δαίω= κόβω, διανέμω-τρώγω)^{xviii}. Δεν είναι τυχαίο ότι στην καρδιά της χαρακτηριστικής λακωνικής προσευχής του Χριστιανισμού ακούγεται η παράκληση σε πληθυντικό: **τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν** (σε πληθυντικό) **σήμερον**^{xix}. Η διπλή επανάληψη του **ἡμεῖς** συνδυάζεται μάλιστα με παράκληση για άφεση των χρεών/ενοχών. Χαρισματικός πατέρας της σύγχρονης Εκκλησίας συμβούλευε στις μέρες μας φοιτητές να μην τρώνε ποτέ μόνοι.

2. Ουσιαστικά μέσω αυτής της βρώσης **από κοινού** (που ονομάζεται και **πανδαισία**), η οποία ολοκληρώνεται με τη **συζήτηση** περί της αλήθειας (επιστράτευση του λόγου/ φιλοσοφία) και την **ψυχαγωγία** (τέχνες),^{xx} ο βροτός ανακαλύπτει ένα υποκατάστατο του χαμένου παραδείσου και κοινωνεί μερικώς το μυστήριο του «δέντρου της ζωής και της γνώσης»: ενώ μοιράζει το ψωμί του διαπιστώνει ότι **πολλαπλασιάζει** την ευτυχία του **αποκαθιστώντας** τις διασπασμένες σχέσεις του και με τους «άλλους» **και με τον Θεό**. Ιδίως στην Ανατολή η πρόσκληση και η συμμετοχή σε τραπέζι και μάλιστα σε **δείπνο**^{xxi} αποτελούσε την επισφράγιση της συμφωνίας-διαθήκης δύο πλευρών και έκφραση **ομόνοιας, κοινωνίας** και αγάπης. Κορυφαίο ήταν το γαμήλιο δείπνο. Μέχρι σήμερα η φιλία σε πολλές κουλτούρες και γλώσσες εκφράζεται με τη μεταφορά «μοιράστηκα ψωμί και αλάτι». Με το ανοίξει κάποιος το σπιτικό του στον «άλλο» - ξένο (που στη φύση βιώνεται ως «λύκος») και να μοιραστεί μαζί του τον πλέον ιερό χώρο /την **εστία** του (< **εστιάτωρ**), δεν επισφράγιζε απλώς τη θέληση να τον προστατεύσει αφού και ο φιλοξενούμενος αναλάμβανε το καθήκον να μην αδικήσει τον αμφιτρώνα. Αποδοχή στο κοινό τραπέζι σημαίνει **συνχώρηση, ένταξη στην ομάδα, συνοχή**. Βεβαίως σε όλους τους πολιτισμούς προηγείται προσευχή/σπονδή στον αγαθό δαίμονα, την Υγεία και τον Σωτήρα ή Ξένιο Δία (βλ. πλατωνικό **Συμπόσιο**), τον Πρωτοπατέρα, ο οποίος **έν ετέρα μορφή** συχνά παρεισφρύνει στο συμπόσιο ως παράσιτο. Το επισημαίνει ο Πλούταρχος ο οποίος θεωρεί ότι η λέξη **cena** για το δείπνο αντλεί το όνομά της από την κοινωνία δηλώνοντας ότι «δεν είναι η αφθονία του κρασιού ή το ψητό κρέας που δημιουργεί τη χαρά στις εορτές αλλά η καλή ελπίδα και η πίστη ότι η θεότητα είναι παρούσα και δέχεται ευχάριστα ό,τι προσφέρεται» (**Συμποσιακά** 643)^{xxii}. Επί τη βάση των ανωτέρω κατανοούμε γιατί το ανάκλιτρο/ το «τραπέζι» σε αλληλουχία κατεξοχήν με την **κλίνη/»το κρεβάτι**» (τα πεδία όπου συντελείται η **συντροφία**, συντήρηση και η **διαιώνιση** του είδους), συνιστούσαν ανέκαθεν τους δύο ιερότερους χώρους της ανθρώπινης ύπαρξης που ήταν περιβεβλημένοι με την αύρα του μυστηρίου και ρυθμίζονται μάλιστα από τον ίδιο αρχέγονο χώρο του εγκεφάλου. Ο γέρον Σωφρόνιος το Έσσεξ παρότρυνε τα ζευγάρια και κατεξοχήν τους ιερείς να αφιερώνουν τη Δευτέρα ένα δείπνο στη σύζυγό τους.
3. Το αρνητικό είναι στον μεταπτωτικό κόσμο της ενοχής η **συχώρηση** και το **ἑμείς** στο δείπνο δεν αφορά σε όλους παρότι η μητέρα γη παρέχει σε όλους ανεξαιρέτως τους καρπούς της. Αποκλείονται οι νόμιμες σύζυγοι (ιδίως στο συμπόσιο), οι κοινωνικά και εθνοτικά παρίες ενώ σκλάβοι και ψάλτριες γίνονται αντικείμενο σεξουαλικής ικανοποίησης. Το τραπέζι και το σαβουάρ βιβρ (= ο τρόπος να ζεις) συνδέθηκαν με την **ανατροφοδότηση** του σπιράλ εξουσίας. Ο οίκος εντάχθηκε στην **κοινωνική σκηνοθεσία** του πλούσιου ιδιοκτήτη, το δείπνο απαραίτητο μέσον προβολής και το συμπόσιο ακολουθούσε ένα **τελετουργικό** που εξέφραζε σε μια μινιατούρα την ταυτότητα και τον χάρτη μιας ολόκληρης κοινότητας. Στον ίδιο χώρο ή μάλλον σε επισυναπτόμενους **ανακλίνονταν** (ανά τρεις) αποκλειστικά άνδρες (!) που ανήκαν στην ίδια ή ανώτερη κοινωνική, θρησκευτική, εθνική φατρία και μάλιστα σε σειρά που αντικατόπτριζε την πυραμίδα. Οι κατώτεροι δεν λάμβαναν την ίδια μερίδα και ποιότητα φαγητού. Συνήθως οι κυρίες/σύζυγοι (οι οποίες αποσύρονταν κατά το συμπόσιο) **κάθονταν** ενώ όσοι από τους δούλους δεν **διακονούσαν** (= σέρβιραν και ικανοποιούσαν τις σεξουαλικές ανάγκες του κυρίου τους) σωριάζονταν στα πόδια του δεσπότη/αφεντικού όπως και η **άκλητη** γυναίκα στην προαναφερθείσα περικοπή του Λουκά (πρβλ. **Σενέκα Περί ενεργεσιών** 3.27.1- Πετρώνιος, **Σατυρικός** 68.4). Μάλιστα σε μαρμαρίνες πλάκες- επιτύμβιες στήλες ο δούλος παρουσιάζεται σε πολύ μικρότερο μέγεθος από τον κύριο^{xxiii}. Σημειώτεον ότι ο άρχων/βασιλεύς είτε ήταν στη Ρώμη είτε σε οποιαδήποτε πόλη της Μεσογείου δεν συνέτρωγε με τους **πληβείους** που τροφοδοτούσε για να κατευνάξει τη διάθεση για επανάσταση αλλά και να τους έχει **πελάτες** (Σουητ. **Nero** 16 **Dom.** 4 πρβλ. **Cal.** 18).

4. Ένα άλλο βασικό στοιχείο της πρόσκλησης σε δείπνο (το οποίο ήδη θίχθηκε) είναι και η ανταπόκριση αλλά και η ανταπόδοση της φιλοξενίας αφού αυτή εντάσσεται στη λογική *δοῦναι καὶ λαβεῖν* στην οποία άλλωστε υποτάχθηκε και η θρησκεία/religio με τη θυσία.

Μπορεί κάποιος να λάβει μία μικρή γεύση των ανωτέρω κατά την ακρόαση ενός ηγεμονικού, πολυτελούς και τελικά μακάβριου γεύματος του Ηρώδη Αντύπα που καταλήγει στον αποκεφαλισμό του Προδρόμου του Πάθους του Κυρίου στον Μαχαιρούντα (!): παρουσιάζεται σε αντιθετικό παραλληλισμό προς το τραπέζι που παραθέτει ο Μεσσίας στο *χλωρό χορτάρι της ερήμου(!) μέσω* των δικών του αποστόλων (όπως ονομάζονται οι μαθητές) με τον πολλαπλασιασμό των άρτων και των ψαριών. Μέσω της συγκεκριμένης σκηνής μεταφερόμαστε στην Παλαιστίνη και στην ιουδαϊκή τράπεζα.

1. Ιδίως για τον Ιουδαίο το γιορτινό τραπέζι του Σαββάτου και κατεξοχήν το Σεντέρ του Πάσχα ανακαλούσε την τροφοδοσία του λαού στη σκληρή έρημο (χώρο πλήρης απεξάρτησης από τον πολιτισμό) από τον Γιαχβέ ο οποίος ως καλός ποιμένας-ηγέτης μέσω ενός καθημερινού *cateringservice* χορηγούσε (όχι πολυτελή γεύματα αλλά) τον *άρτον τον επιούσιον* (πρβλ. Παρ. 17, 1-23, 6-8), τα ορτύκια και νερό/νεαρόν ύδωρ (αντί των ιχθύων των καινοδιαθηκικών περικοπών). Ουσιαστικά ζώντας ο Ιουδαίος μακριά από το Ναό, το τραπέζι τις ιερές μέρες (πρβλ. holiday < holy+ day) είναι μέχρι σήμερα ταυτόχρονα η «αγία τράπεζα» όπου αυτός, η σύζυγος και ιδίως τα παιδιά του ανακαλύπτουν διαρκώς την ταυτότητά τους αναβιώνοντας την ιστορία της θείας Οικονομίας.
2. Εκτός από αναμνήσεις του ένδοξου παρελθόντος το γεύμα συνιστούσε το ορντέβρ/ την *πρόγευση* της χαράς των Εσχάτων. Συνήθως αυτά τα Έσχατα του κόσμου και της ιστορίας (η ημέρα του Κυρίου = Κυριακή) συνδυάζονται στην Π.Δ. (όπως και από εμάς σήμερα) με γεγονότα καταστροφικά – χαστικά συνδεόμενα με την (κατά) δίκη και τον πόλεμο. Παράλληλα όμως μετά τις σκηνές αυτές, η *Αποκάλυψη του Ησαΐα* (3^{ος}-2^{ος} αι. π.Χ.) για να περιγράψει τη χαρά, την ευλογία, την παραδείσια αφθονία της μεσσιανικής εποχής που θα γευθούν ‘άνευ αργυρίου’ όσοι πραγματικά πεινούν και διψούν, χρησιμοποιεί και την εικόνα του συμποσίου: *ο Κύριος του σύμπαντος, αφού σταματήσει τις θριαμβευτικές κραυγές των τυράννων, θα ετοιμάσει πάνω στο όρος Σιών για όλους τους λαούς συμπόσιο με τα πιο νόστιμα εδέσματα, με εκλεκτά κρασιά. Εκεί θα καταργήσει (δική μου σημείωση: καταπνίξει)^{xxiv} το πένθιμο πέπλο, το νεκρικό σεντόνι, που σκεπάζει όλους τους λαούς, θα καταργήσει το θάνατο για πάντα. Και θα σφουγγίσει τα δάκρυα σε όλα τα πρόσωπα, και τη ντροπή του λαού του σ’ όλη τη γη^{xxv} (25, 3 Μετάφραση Βιβλικής Εταιρείας [MBE] 1997· πρβλ. 55, 1^{xxvi}. 60, 4-7· Ψ. 35 [36], 9-10^{xxvii}. Α’ Ενώχ 62. 1-16· 1QS 2.11-12 Δ’ Έσδρα 6. 52 [βρώση τέρατος *Λεβιάθαν*])^{xxviii}. Ο Κύριος Σαβαώθ δεν ποτίζει τα έθνη με άκρατο οίνο όπως στον Ιερ. για να τα συντρίψει, ούτε αναμένει την ιεραποδημία στη Σιών αυτών (των εθνών) φορτωμένων με δώρα (όπως στην αντίστοιχη σκηνή στο Μιχ. 4 // Ησ. 2) αλλά και ως Αρχιερέυς μετά το γεύμα με τους πρεσβυτέρους (το οποίο στο κεφ. 24 απηχεί την επισφράγιση της διαθήκης στο Σινά), προσφέρει δωρεάν ο Ίδιος το *τραπέζωμα/συμπόσιο* στους ελευθέρως προς αυτόν μεταστραφέντες λαούς^{xxix}. Για πρώτη φορά το μοτίβο του άφθονου δείπνου συνδέεται με αυτό της Κρίσης ενώ ο ίδιος ο Κύριος εμφανώς συντρώνει με όλους τους λαούς και δη στη Σιών. Και η Σοφία στις *Παροιμίες*^{xxx} ετοιμάζει την τράπεζά της και καλεί μέσω *κηρύκων* σε αυτήν όλους ακόμη και τους άφρονες (9, 1 κ.ε. Ο’ πρβλ. Ασμα 5, 1^{xxxi}). Η ευφροσύνη των τελικών εσχάτων μεταφέρεται επίσης και με την εικόνα του γάμου (Ησ. 61, 10^{xxxii}. 62, 5^{xxxiii}), ο οποίος στην Ανατολή γιορταζόταν με «τραπέζι» που διαρκούσε επί μία εβδομάδα (εξ ου και ο πληθυντικός *γάμοι*).*
3. Δυστυχώς η ανωτέρω οικουμενική νότα λησμονήθηκε στην Παλαιστίνη αφού η υποδούλωση 500 ολόκληρα χρόνια (με κάποια διαλείμματα) οδήγησε αρκετούς κύκλους σε αυτοάμυνα μέσω του αποκλεισμού των εκτός-αλλοδαπών ως ακαθάρτων και από τις δύο προμνημονευθείσες ιερές σφαίρες της ανθρωπίνης ύπαρξης. Μέχρι σήμερα ο συντηρητικός Ιουδαίος Φαρισαίος (Perusim = *κεχωρισμένος* από την ανομία και τον πολύ όχλο/ *am ha’arets*) επιβεβαιώνει στον πολυσυλλεκτικό κόσμο την ταυτότητά του με την περιτομή και τη βρώση μόνον *κόσερ/καθαρής* τροφής ακολουθώντας το πολυτραγουδισμένο και στην ορθόδοξη Εκκλησία παράδειγμα των *τριών παιδων* στη Βαβυλώνα (Δαν. 2· πρβλ. Βηλ και Δράκων [ειρωνεία της *θεοξενίας*])^{xxxiv}. Στο κοινόβιο του Κουμράν μόνον μετά από σκληρή τριετή δοκιμασία μπορούσε κάποιος να καθίσει στην ίδια τράπεζα με τους αδελφούς του κοινοβίου που αυτοχαρακτηρίζονταν *παιδιά του φωτός* αφού *μισούσαν* τα τέκνα του σκότους (1QS 6.13b–23). Όσοι δεν ήταν παιδιά του **Αβραάμ** δεν επιτρεπόταν να συμφάγουν με τους εκλεκτούς, τους «καθαρούς», ούτε θα μπορούσαν στα Έσχατα να γευθούν το ουράνιο μάννα στην αγκαλιά του πατριάρχη. Παραδόξως βέβαια ο συγκεκριμένος πατέρας και των τριών μονοθεϊστικών θρησκειών φιλοξένησε μεσημέρι (και όχι βράδυ όπως συνηθιζόταν) *άκλητους* αφού τους προσκύνησε γονυπετώ. Θα προηγηθεί η ιεραποδημία όλων των *Εβραίων* της Διασποράς (των «σωζομένων» Τωβ. 14, 7 Σιναϊτικός) από τα τέσσερα σημεία του ορίζοντα (Ψ. 106, 2 Ο’ «λελυτρωμένοι υπό Κυρίου» · Ησ. 43,

5 κε. 49, 12· Βαρ. 4, 37· 5, 5· Ψ. Σολ. 11, 2· Α' Ενώχ 57.1). Σημειωτέον ότι στην τράπεζα της κοινότητας του Κουμράν δεν έχουν θέση όσοι είναι ανάπηροι και έχουν σωματικό, ηθικό ή άλλο μώμο.

Και η πρώτη παρουσία του Ιησού Χριστού αποκορυφώθηκε με το τελευταίο Δείπνο το οποίο με το κοινό ποτήριο (που δεν συνηθιζόταν ούτε στο πασχάλιο δείπνο των Εβραίων) συνιστά κατεξοχήν χαρακτηριστικό της χριστιανικής κοινότητας η οποία κατηγορήθηκε μάλιστα για οιδιπόδειες μίξεις και θύεσταια δείπνα^{xxxv}.

1. Η δημόσια δράση Του εγκαινιάζεται με την βάπτισή και την παραμονή του στην έρημο όπου και ο πειρασμός να μετατρέψει τους άρτους σε ψωμιά για να αναδειχθεί ως ο «από μηχανής θεός» Μεσσίας που θα μοιράσει άρτον και θέαμα (Μτ. 4, 3)^{xxxvi}. Αυτός τα λίγα χρόνια της δημόσιας δράσης του δεν έζησε όπως ο ασκητικός/ναζιραιός Ιωάννης ο Βαπτιστής στην έρημο του Ιορδάνη, ούτε τρεφόταν με ακρίδες και μέλι άγριο (Μκ. 1, 6 κ.παρ.). Περιπάτησε ανάμεσα στα πλήθη της επαρχίας (και όχι των άστεων) της Γαλιλαίας και **συμμετείχε** σε δείπνα (Μκ. 2, 15 κε. Λκ. 15, 1 κε. Μτ. 11, 18 κε.), προκειμένου να αντιπροσφέρει με τρόπο παραβολικό το δικό του «άρτο» το κήρυγμα της Βασιλείας του Θεού (πρβλ. Αμ. 8, 11: *ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται λέγει Κύριος καὶ ἔξαποστελῶ λιμὸν ἐπὶ τὴν γῆν οὐ λιμὸν ἄρτου οὐδὲ δίψαν ὕδατος ἀλλὰ λιμὸν τοῦ ἀκοῦσαι λόγον Κυρίου*). Κατηγορήθηκε ως φάγος και οινοπότης (Λκ. 7, 34). Άλλωστε οι *Παροιμίες* παροτρύνουν: *Μὴ ἔσο μεταξὺ οἰνοποτῶν, μεταξὺ κρεοφάγων ἀσώτων· διότι ὁ μέθυσος καὶ ὁ ἄσωτος θέλουσι πτωχεύσει· καὶ ὁ ὑπνώδης θέλει ἐνδύθῃ ῥάκη* (23, 20-21 [Μτφρ. Βάμβα]· πρβλ. και το «σαβουάρ Βιβρ» της Σοφ. Σιρ. 31, 12-32 [9, 9]). Γνώριζε ότι τους ανθρώπους δεν τους κερδίζει κάποιος με κηρύγματα ἀφ' υψηλοῦ, ἀλλὰ ὅταν μοιράζεσαι μαζί τους ἀπλές καθημερινές στιγμές και ιδίως την «ιερή ὥρα» του φαγητοῦ. Ἐνῶ ἀρνήθηκε να υποκύψει στο σατανικό πειρασμό, τροφοδότησε με ἀπλά συστατικά τις μάζες στην έρημο εφόσον ὅμως εἶχαν χορτάσει με το λόγο του. Ἐτσι εκπληρώθηκε ο προγραμματικός/ προφητικός ὕμνος της Παναγίας: *καὶ πεινῶντας ἐνέπλησε ἀγαθῶν* (Λκ. 1, 53). Ακολούθησε η προγραμματική ομιλία του Ι. Χριστοῦ στη Ναζαρέτ: *Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμὲ οὐ εἶνεκεν ἔχρισέν με εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς, ἀπέσταλκέν με, κηρῦξαι αἰχμαλώτους ἄφεισιν και τυφλοῖς ἀνάβλεψιν, ἀποστεῖλαι τεθραυσμένους ἐν ἀφέσει, κηρῦξαι ἐνιαυτὸν Κυρίου δεκτὸν* (Λκ. 4, 18-19 // Ησ. 61)^{xxxvii}.
2. Μάλιστα στον Μκ. και τον Μτ. σώζονται δύο τροφοδοσίες^{xxxviii}. Η β' περικοπή του χορτασμοῦ των επτά χιλιάδων στον ἀρχαιότερο εὐαγγελιστή^{xxxix} εντάσσεται σε μια ευρύτερη ενότητα η οποία με ἄξονα το μοτίβο του ψωμιοῦ περιγράφει το *ἀνοίγμα στην κοινωμία των ἐθνῶν*: προηγούνται της περικοπής (α) η κατάργηση των διακρίσεων **καθαροῦ και ἀκαθάρτου**, οι οποίες ἐμπόδιζαν τα κοινά γεύματα και συνεπῶς την συναναστροφή Ιουδαίων και Ἐθνικῶν (7, 1-23) και (β) η *πάλη* με τον Ιησοῦ της Ἑλληνίδος Συροφοινίκισσας μητέρας που κορυφώνεται με την ἀναφορά στον ἄρτο: *ἄφες πρῶτον χορτασθῆναι τὰ τέκνα, οὐ γάρ ἐστιν καλὸν λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων και τοῖς κυναρίοις* (σκυλάκια = ἐθνικοί) *βαλεῖν - Κύριε· και τὰ κυνάρια ὑποκάτω τῆς τραπέζης ἐσθίουσιν ἀπὸ τῶν ψυχίων τῶν παιδίων* (7, 27-28). Ακολουθοῦν (γ) η θεραπεία του κωφοῦ και μογιλάου (= βραδύγλωσσου) *ἀνὰ μέσον τῶν ὀρίων Δεκαπόλεως* (7, 31-37), ο οποίος καταρχὰς ἀκούει και μετὰ ομιλεῖ (!) και (δ) ο χορτασμός των 4.000 οι οποίοι *μακρόθεν ἦκασιν* και ἤδη ἐπὶ τρεῖς ἡμέρες εἶναι νήστες (ὅπως ἀκριβῶς οι προσήλυτοι πριν τη βάπτισή τους· πρβλ. Πρ. 9). Ἐπεται το ταξίδι στην «ἀγνωστή» Δαλμανουθά (Μάγδαλα), ὅπου οι Φαρισαῖοι προκλητικά τυφλοῖ ἀπὸ το πάθος τους ἐνάντια στον Ιησοῦ και τα «οικουμενιστικά ἀνοίγματά» του, ζητοῦν ἀπὸ Εκείνον σημεῖο (ἴσως *μάννα/ἄρτο*) ἀπὸ τον ουρανό (8, 11-13· πρβλ. Ιω. 6). Ἀυτή η ἐκούσια τύφλωση προκαλεῖ τον ἀναστεναγμό του Ιησοῦ για τη σκληροκαρδία των πνευματικῶν ταγῶν του Ἰσραὴλ και δικαιοῦνει ουσιαστικά τη στροφή του προς τα ἔθνη. Δεν εἶναι ὅμως μόνον *η* (ὄξινη) *ζύμη/μαγιά* (!) των «ἐκλεκτῶν» Φαρισαίων και του Ηρώδη, ἀλλὰ και **οι μαθητές**, ἐκεῖνοι, οι οποίοι παρόλο ὅτι ἔχουν ενεργά συμμετάσχει στα θαύματα της ἀρτοδοσίας, συνεχίζουν να ἀγνοοῦν ἐπιδεικτικά τη δύναμη του Ιησοῦ και να ἀγωνιοῦν για την ἔλλειψη ἄρτων (8, 14-21). Σημειωτέον ὅτι για τον J. Breck το 6, 16-21, η περικοπή του περιπάτου πάνω στη θάλασσα πλαισιωμένη ἀπὸ τον χορτασμό των πέντε χιλιάδων και την ομιλία περὶ του ἄρτου της ζωῆς συνιστᾶ τον πυρήνα ολόκληρου του Ιω.^{xl}.
3. Τελικά το τραπέζι δεν ἀποτέλεσε μόνον στοιχείο ταυτότητας της πρώτης κοινότητας ἀλλὰ και παράγοντα μεγάλης διένεξης και διαίρεσης. Γι' αὐτό και ἀπασχολεῖ πολλά κείμενα της Καινῆς Διαθήκης: Γαλ., Α' Κορ., Ρωμ., Πρ. 6 (πρόβλημα με τις χήρες των Ἑλληνιστῶν), 10. Ἀποκ. 2-3.

Ιούδα/Β'Πέ. (αγάπες = σπιλάδες). Στην πρώτη το θέμα είναι η κοινή τράπεζα με αλλόφυλος ενώ στην Κόρινθο αν οι πιστοί «μολύνονται» από τα «ακάθαρτα» κρέατα (ιερόθυτα/ ειδωλόθυτα) που πωλούνταν τότε στο μάκελλον (= κρεοπωλείο· Α' Κορ. 8, 1).

B. ΣΥΝΑΦΕΙΑ - ΣΥΓΚΡΙΣΗ^{xii}

Έχοντας ήδη αναψηλαφήσει τη σημασία κατεξοχήν του δείπνου στην Ανατολή και κατεξοχήν στην Παλαιστίνη, εστιάζουμε πλέον το φακό μας στην παραβολή αναφορικά με το τραπέζι. Αυτή απαντά στον Λουκά (ο οποίος στο δίτομο προς Θεόφιλον έργο του δίνει μεγάλη έμφαση στα τραπέζια του Χριστού και της πρώτης Εκκλησίας) και σε αυτή με την τραγική κατάληξη στον Ματθαίο ο οποίος σύμφωνα με την αφήγηση επισφράγισε την μεταστροφή του και εγκαινίασε τη μαθητεία με ένα τραπέζι που σκανδάλισε (Μκ. 2, 14. Μτ. 9, 9). Οι δύο ευαγγελιστές τοποθετούν την παραβολή του δείπνου ή του αρίστου σε διαφορετική συνάφεια. Σε κάθε περίπτωση δεν συνδέεται με το τελευταίο δείπνο του Ιησού όπως ερμηνεύεται σε αρκετά Κυριακοδρόμια εφόσον η περικοπή του Λουκά ακούγεται στη λατρεία την «παραμονή» των Χριστουγέννων (*Κυριακή Προπατόρων*) ενώ αυτή του Μτ. σχολιάζεται υμνολογικά στον όρθρο της Μ. Τρίτης.

Λουκάς- Δείπνο	Ματθαίος – Αριστον γαμήλιο (!) ^{xlii}
<p>Κεφ. 9, 15-19, 27 Οδοιπορικό «-εναλλακτικό ΠΑΜΕ» του Ιησού από τη Γαλιλαία προς την Ιερουσαλήμ (Εξοδος-Ανάληψη)</p>	<p>Κεφ. 20-28 Ιερουσαλήμ-Ιερό: «ομφαλός της γης»/ μητρόπολη αγιότητας. Μεγάλη Εβδομάδα Πάθους και Ανάστασης [Μεγ. Τρίτη]</p>
<p>Φιλοξενούμενος στην οικία ενός Φαρισαίου (για τελευταία φορά μετά [α] 7, 36-50 και [β] 11, 37-52)</p> <p>I. Θεραπεία το Σάββατο ενός ανθρώπου που δεν ξεδιψούσε ποτέ (!)/υδρωπικού (Στοβαίος Ανθολογία 3.10.45).^{xliii} Εριστικός διάλογος με τους νομικούς και Φαρισαίους.</p> <p>II. Γνωμικά (=χρείες, ρητορικά αποφθέγματα) σχετικά με τη στάση στα δείπνα (σαβουάρ βιβρ) και τις προσκλήσεις σε αυτά: A. Επισκέπτες (στ. 7-11) – πού κάθομαι; B. Αμφιτρύων^{xliiv} (12-14) – ποιος προσκαλώ;; <i>όταν δοχήν ποιής, κάλει πτωχούς, αναπείρους^{xlv}, χωλούς, τυφλούς· και μακάριος εσσι, ότι ουκ ἔχουσιν ἀνταποδοῦναί σοι, ἀνταποδοθήσεται γάρ σοι ἐν τῇ ἀναστάσει τῶν δικαίων</i> (14, 13-14 πρβλ. Λκ. 7, 22 Παρ. 25, 6-7) ^{xlvi}.</p> <p>Γ. Καλεσμένοι: ΥΠΟ ΕΞΕΤΑΣΗ ΠΑΡΑΒΟΛΗ</p> <p>Ο ΙΗΣΟΥΣ «ΚΑΠΟΥ» καθ' οδόν</p> <p>III. Προϋποθέσεις μαθητείας κοντά στον Ιησού (παραβολές προγραμματισμού οικοδομής και πολέμου)</p> <p>IV. Ο Ιησούς ως προσδεχόμενος (αμφιτρύων) και εστιάτωρ έχων ως «φίλους» τελώνες και αμαρτωλούς Η ΤΡΙΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΠΑΡΑΒΟΛΩΝ ΤΟΥ ΧΑΜΕΝΟΥ ΚΑΙ ΤΟ ΖΕΥΓΟΣ ΤΩΝ ΑΦΗΓΗΣΕΩΝ ΤΩΝ ΠΛΟΥΣΙΩΝ</p>	<p>Στο Ιερό (!) όπου έχει θεραπεύσει «ακάθαρτους» και έχει δεχθεί αίνο από ανώριμα – «ανόητα» νήπια</p> <p>I. Αμφισβήτηση της αυθεντίας/εξουσίας του Ι. Χριστού και απόρριψη Του (21, 23-27) από τη θρησκευτική Ιεραρχία (= αρχιερείς και πρεσβύτεροι)</p> <p>II. Τριλογία Παραβολών (προς-κληση/ άρνηση+δολοφονία/ καταστροφή + μετάθεση)</p> <p>A. Παραβολή των δύο γιων του κυρίου: ποιος θα πάει στον αμπελώνα; (21, 28-32)</p> <p>B. Παραβολή των κακών εκμισθωτών του αμπελώνα (21, 33-46): Δολοφονία και των απεσταλμένων του κυρίου και του γιου [!] <i>Τραγική διαπίστωση: Ένας νέος αμπελών-λαός/έθνος θα τους υποκαταστήσει στην καινούργια Βασιλεία: ⁴³Διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν ὅτι ἀρθήσεται ἀφ' ὑμῶν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ καὶ δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς.</i></p> <p>Γ. ΠΑΡΑΒΟΛΗ ΤΟΥ ΓΑΜΗΛΙΟΥ ΤΡΑΠΕΖΙΟΥ του γιου με δύο τραγικές (!) καταλήξεις – ολοκαυτώματα</p> <p>III. Ερωτήματα αναφορικά με την πληρωμή φόρου στον Καίσαρα, την ανάσταση, τη μεγαλύτερη εντολή, τον Υιό του Δαυίδ</p> <p>IV. Αλλοίμονο-Ουαί στους Φαρισαίους</p>

Γ. ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ

Ι. ΧΩΡΟΣ (ΥΠΟ)ΔΟΧΗΣ: Όταν τα δείπνα δεν πραγματοποιούνταν σε ναούς (όπως η κλίνη του Σεράπιδος/Ανουβη πρβλ. Ιώσ. Αρχ. 18.65-80) γίνονταν σε οίκους. Τα είδη των κατοικιών διαφοροποιούνταν με βάση την κοινωνική θέση των ενοίκων. Αν και διέθεταν και επαύλεις (*villae rusticae*) όπου κυριαρχούσαν τα ζωγραφιστά αλλά και τα αληθινά τοπία, η μόνιμη κατοικία (*domus*) των αριστοκρατών ήταν στο κέντρο των πόλεων/ **down town** (σε αντίθεση με ό,τι συμβαίνει σήμερα). Αυτοί κατοικούσαν σε μια οικία ενώ οι φτωχοί/πληβείοι (*plebs urbana*) σε διαμερίσματα πολυκατοικιών (*insulae*), οι οποίες ήταν πολυώροφες (τρεις μέχρι επτά ορόφους με ύψος 18-21 μέτρα). Ο τρόπος και τα ευτελή υλικά κατασκευής τους –οι τρεις πρώτοι με πέτρα αλλά οι υπόλοιποι με ξύλο- τις έκανε ιδιαίτερα ευάλωτες στις πυρκαγιές που συχνά είχαν ως συνέπειά τους την ολοκληρωτική κατάρρευσή τους. Στο ισόγειο υπήρχαν μαγαζιά (*tabernae*) που εκμισθώνονταν και στους ορόφους μικρά δωμάτια (*cenacula*) όπου διέμεναν ολόκληρες οικογένειες. Η μεγάλη στενότητα χώρου δεν επέτρεπε την ολόημερη διαμονή των ενοίκων σε αυτά^{xlvii}. Συνεπώς η μη ελίτ συνωστιζόταν στους δρόμους όπου κυριαρχούσαν οι ανάπηροι που ζούσαν από την επαιτεία. Εκτός τειχών πόλης σύχναζαν οι outcasts πόρνες, οι αλλοδαποί, οι βυρσοδέψηδες (ταμπάκηδες), οι λεπροί (πρβλ. πάσχοντες AIDS) που απαγορεύονταν να εισέλθουν γι' αυτό και αναγκάζονται στην παραβολή να εισέλθουν.

Αυτό που άλλαξε δραματικά τη ρωμαϊκή περίοδο σε σύγκριση με τα σπίτια της κλασικής εποχής ήταν το εύρος των χώρων της κοινωνικής προβολής που ήταν ορατοί και πιθανά προσβάσιμοι από τους επισκέπτες όταν εισέρχονταν στην αυλή. Καθώς τα οργιαστικά συμπόσια έγιναν συστατικό του ρωμαϊκού life style (μαζί με την τήβεννο και τη ρητορική [Τάκιτος, *Agricola* 21] ίσως και τα λουτρά – μονομαχίες αρένας) απέκτησαν μεγαλύτερη σημασία για την κοινωνική σκηνοθεσία και τα πολιτικά παιχνίδια των ιδιοκτητών. Έγιναν πιο μεγαλοπρεπή αφού κατά τη διάρκειά τους λάμβαναν χώρα μουσικές, χορευτικές και θεατρικές εκδηλώσεις (Βιτρούβιος, *Περί αρχιτεκτονικής* 27-23 π.Χ.). Σύμφωνα με τον Φίλωνα, *θίασοι κατά την πόλιν εισί πολυάνθρωποι, ὧν κατάρχει τῆς κοινωνίας οὐδὲν ὑγιές, ἀλλ' ἄκρατος καὶ μέθη καὶ παροιναὶ καὶ ἡ τούτων ἔκγονος ὕβρις*: «σύνοδοι» καὶ «κλῖναι» προσονομάζονται ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων (Φλάκων 136)¹.

2. ΛΙΣΤΑ «ΠΡΟΝΟΜΙΟΥΧΩΝ» ΚΑΛΕΣΜΕΝΩΝ: Στη λίστα των καλεσμένων περιλαμβάνονταν κοινωνικά και οικονομικά ισάξιοι ή ανώτεροι του αμφιτρύωνα: *Καὶ γενομένης ἡμέρας εὐκαίρου ὅτε Ἡρώδης τοῖς γενεσίοις αὐτοῦ δεῖπνον ἐποίησεν τοῖς μεγιστᾶσιν αὐτοῦ καὶ τοῖς χιλιάρχοις καὶ τοῖς πρώτοις τῆς Γαλιλαίας* (Μκ. 6, 21). Σημειωτέον ότι στα χρόνια του Ιησού κύρος και η υπόληψη (στάτους) εκείνος που συνδύαζε καταγωγή από ένδοξη γενιά, γαιοκτησία που του αποδίδει σοδειά (και όχι τραπεζικά κεφάλαια) και πετυχημένο γάμο (Κικέρων *Off.* 1.54 2.73 *Rep.* 5.7). Στην περίπτωση του δείπνου του Λκ. είναι προνομιούχοι και κοινωνικά αλλά και θρησκευτικά αφού ο πλούτος τους σύμφωνα με το Δευτερονόμιο αποτελεί ευλογία του Θεού. Αυτοί που είχαν την ιδιαίτερη τιμή να λάβουν την αρχική πρόσκληση αρκετές μέρες πριν, διέθεταν την ίδια κοινωνική και οικονομική επιφάνεια με τον οικοδεσπότη. Δεν ήταν απλοί γεωργοί και κτηνοτρόφοι, όπως η μεγάλη πλειοψηφία των κατοίκων της Παλαιστίνης, αλλά γαιοκτήμονες. Ο δεύτερος είχε αποκτήσει 10 βόδια, όσα χρειαζόνταν για να καλλιεργηθούν 500 στρέμματα γης. Εάν μάλιστα σκεφθεί κανείς ότι κάθε χρόνο για τη μισή γη ίσχυε η αγρανάπαυση, τότε μπορεί να καταλάβει τη μεγάλη ακίνητη περιουσία που διέθεταν οι κοσμοπολίτες καλεσμένοι του κυρίου, τον οποίο σκοπίμως ο Ιησούς αποφεύγει να ονομάσει βασιλιά. Σημειωτέον ότι η πρόσκληση απευθυνόταν πρώτα πριν από καιρό (και τότε την είχαν αποδεχτεί) και κατόπιν προφορικά από τον δούλο (*vocator*). Άρνηση της πρώτης πρόσκλησης έπρεπε να δικαιολογηθεί (Πλίνιος, *Επ.* 9.31

¹ Πρβλ. 4: *Τὰς τε ἑταιρείας καὶ συνόδους, αἱ αἰεὶ ἐπὶ προφάσει θυσιῶν εἰσιτῶντο τοῖς πράγμασιν ἐμπαροινούσαι, διέλυε τοῖς ἀφηνιάζουσιν ἐμβριθῶς καὶ εὐτόνως προσφερόμενος.*

10.15). Άρνηση της δεύτερης, όταν ήταν τα πάντα έτοιμα και μάλιστα μετά από «θυσίες», προφανώς ήταν προσβολή.

3. ΜΕΝΟΥ: Μετά την πρώτη πρόσκληση γινόταν η αρίθμηση και αναλόγως ρυθμιζόταν και η τροφή (το κοτόπουλο αρκούσε για 2-4 καλεσμένους, αρνί για 10-15, ένα μοσχάρι για 35-75). Ο απλός λαός σπάνια τρεφόταν με κρέας, αφού το πλέον πρόχειρο ήταν το ψάρι που μπορούσε να διατηρηθεί και παστό (Μάγδαλα= Ταριχαία!)². Σημειωτέον ότι η προετοιμασία του κρέατος που περιλαμβάνονταν οπωσδήποτε σε πολυτελή δείπνα όπως αυτό του Λκ., προϋπόθετε και στη Γαλιλαία όπου εφαρμόζονταν ευλαβικά οι μωσαϊκές διατάξεις επιλογή ζώου «καθαρού» και σφαγή επιμελημένη αφού έπρεπε να πραγματοποιηθεί ακαριαία σε συγκεκριμένη αρτηρία στο λαϊμό με τον προβλεπόμενο από την Τορά τρόπο ώστε να χυθεί όλο το αίμα χωρίς να βασανιστεί το ζώο. Και η ετοιμασία του γεύματος έπρεπε να ανταποκρίνεται στις διατάξεις του Νόμου ενώ (το κρέας) έπρεπε να καταναλωθεί άμεσα διότι αλλιώς χαλούσε. Ο Ιουδαίος οικοδεσπότης σε μια ελληνική πόλη δεν μπορούσε να προμηθευθεί κρέας από το μάκελον/ την κρεαταγορά αφού αυτή «τροφοδοτούνταν» από τα ιερόθυτα των πολλών ναών του Φόρουμ αν και διέθετε και φρέσκα ψάρια στο κέντρο, το piscatorium, αλλά και άλλου είδους τρόφιμα. Τα ειωλόθυτα ήταν διαλεχτό σφαχτό με κρέας αρίστης ποιότητας, που προερχόταν από τις θυσίες των ειδωλολατρών και συνήθως μετά τη θυσία πουλιόταν στα κρεοπωλεία σε μειωμένη τιμή διότι δεν είχαν ψυγεία να το διατηρήσουν, κι έπρεπε να πουληθεί επειγόντως. Σε μεγάλες ειδωλολατρικές πανηγύρεις γέμιζε ή αγορά από τέτοια κρέατα, ευκαιρία για τους φτωχούς^{xlviii}.

4. ΤΥΠΙΚΟ ΥΠΟΔΟΧΗΣ: όπως ήδη επισημάνθηκε αγγελιοφόροι ή ο ίδιος ο αμφιτρώων προσκαλούσαν για δεύτερη φορά όταν οι ετοιμασίες ήδη είχαν ολοκληρωθεί. Κατά τη διάρκεια ιδίως του συμποσίου, εμφανίζονταν και απρόσκλητοι (σκιές Πλούταρχος, Συμποσιακά 707^A παράσιτα Λουκιανός, Περί Παρασίτου 15). Ο τρόπος υποδοχής σώζεται στον Λουκά (κεφ. 7) εξ αφορμής ενός λογίου του Ιησού προς τον οικοδεσπότη του: *εισήλθόν σου εις τὴν οἰκίαν, ὕδωρ μοι ἐπὶ πόδας οὐκ ἔδωκας· [...] ⁴⁵φίλημά μοι οὐκ ἔδωκας· [...] ⁴⁶ἐλαίω τὴν κεφαλὴν μου οὐκ ἤλειψας.* Στον Ιω., πιθανότατα όμως *μετά* το Δείπνο, ο ίδιος ο Ιησούς *βάλλει ὕδωρ εἰς τὸν νιπτῆρα καὶ ἤρξατο νίπτειν τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν καὶ ἐκμάσσειν τῶ λεντίω^{xlix} ᾧ ἦν διεζωσμένος* (13, 5). Κατόπιν οι καλεσμένοι (φέροντας συνήθως στεφάνους στα ελληνορωμαϊκά δείπνα), ανακλίνονταν έτσι ώστε το αριστερό χέρι να υποστηρίζει το κεφάλι και το δεξί να φθάνει τα τρόφιμα αφού δεν χρησιμοποιούσαν μαχαιροπήρουνα). Το να κάθεται κανείς θεωρείται από τον Λουκιανό (Συμπόσιον 13) θηλυπρεπές και αδυναμία. Η πλέον τιμητική θέση μάλιστα στην κεντρική κλίση μάλλον δεν ήταν δεξιά αλλά αριστερά του αμφιτρώονα, εκεί όπου μάλλον κατά το τελευταίο δείπνο του Ιησού βρέθηκε ο *Ιούδας* (αφού ο Ιωάννης ως *επιστήθιος* ήταν δεξιά του)¹. Αυτός δέχθηκε και το εξαιρετικό «δείγμα φιλίας»: τη μπουκιά του οικοδεσπότη βουτηγμένη στον κοινό δίσκο με τη σάλτσα.

5. ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ: Το δείπνο ξεκινούσε την ενάτη (15.00) με την κατανάλωση τροφίμων (cena < κοινωνία με τη θεότητα Πλούταρχος Συμποσιακά 643/ **primae mansae**) ακολουθούσε η κατανάλωση εύοσμου κρασιού (= κεκραμμένου με διπλάσιο ὕδωρ οίνου). Στον παρακάτω πίνακα επιχειρείται σύγκριση του τελετουργικού τού ελληνικού Συμποσίου με τον τρόπο τέλεσης της θείας Ευχαριστίας από τους Κορινθίους^{li}:

- Αναφωνήσεις προς τους θεούς

- Δείπνο (15:00) /cena/ **primae mansae**

- το **προλαμβάνειν** των πλουσίων Κορινθίων

Αρχή του Συμποσίου (**comissatio secundae mensae**)

- θυσία και επίκληση του πνεύματος του οικοδεσπότη και του αυτοκράτορα

- ευχή του άρτου/επίκληση του Ι. Χριστού

² Σύμφωνα με τον Πορφύριο, ο Πυθαγόρας *τῆς δὲ διαίτης τὸ μὲν ἄριστον ἦν κηρίον ἢ μέλι, δεῖπνον δ' ἄρτος ἐκ κέγγρων ἢ μᾶζα καὶ λάχανα ἐφθὰ καὶ ὠμά, σπανίως δὲ κρέας ἱερείων θυσίμων καὶ τοῦτο οὐδ' ἐκ παντός μέρους* (Βίος Πυθαγόρα 34).

- Κώμος-συμπόσιο *secundae mensae*
σπονδή άκρατου οίνου στον αγαθό Δαίμονα

- μυστηριακή βρώση του άρτου

-Μίξη του πρώτου κρατήρα με νερό, σπονδή, άσματα

- Ευχή του ποτηρίου

-Οινοποσία, συζήτηση, μουσική, εκστασιασμός
με τη συνοδεία, αυλού και κιθάρας

-τα πνευματικά φαινόμενα που περιγράφονται στα κεφ. 12+14 (ψαλμωδία, προφητεία, γλωσσολαλία, ερμηνεία).

Όσον αφορά ειδικότερα το τελετουργικό κατεξοχήν του **ιουδαϊκού δείπνου** προέβλεπε τα εξής^{lii}:

1. Κάθαρση (α) των ποδιών που έρχονταν κατεξοχήν σε επαφή με λατρευτικές και άλλες ακαθαρσίες, (β) λούσιμο του σώματος σε κολυμβήθρες/μικβαότ και (γ) νύψη των χεριών *πυγμή* (= μέχρι τόν άγκώνα/ 35 πόντους ψηλά Μκ. 7, 3)^{liii}.
2. Ξεκινούσε με την **κλάση του άρτου**: Είναι καταρχάς αρμοδιότητα του πατέρα του σπιτιού, ο οποίος με αυτόν τον τρόπο εκπροσωπεί κάπως και τον Θεό Πατέρα ο οποίος μοιράζει σε όλους μας τα προς το ζην απαραίτητα διά της γονιμότητας της γης. **Είναι επίσης μια χειρονομία φιλοξενίας διά της οποίας κάποιος επιτρέπει στους ξένους να συμμετέχουν στο δικό του, και τους προσλαμβάνει στην κοινότητα γύρω από τραπέζι.** Κλάση και μοίρασμα: ακριβώς το μοίρασμα δημιουργεί κοινότητα. Αυτή η αρχέγονη χειρονομία του δοσίματος, του μοιράσματος και της ενότητας, αποκτά στο τελευταίο δείπνο του Ιησού ένα εντελώς καινούργιο βάθος. Αυτός δίνει τον *Εαυτό Του*^{liv}. Να γιατί το φαγείν άρτον είναι δηλωτική φράση όλου του γεύματος (14, 1. 15)^{lv}.
3. Παλαιότερα η βρώση ψωμιού συνοδευόταν και από **αλατιού**. Το αλάτι (χωρίς το οποίο δεν υπάρχει ζωή άξια του ανθρώπου Πλίνιος, *Φυσικά* 31.88) θεμελιώνει άρρηκτες συμφωνίες (πρβλ. Αρ. 18, 19· Β΄ Παρ. 13, 5· Πρβλ. Hauck, *ThWNT I* σελ. 229) και θεωρείται εγγυητής της διάρκειας. Αποτελεί το μέσον ενάντια στη σαπίλα, την αποσύνθεση που ανήκει στην ουσία του θανάτου. Κάθε φαγητό είναι μια διαδικασία ενάντια στον θάνατο –ένας τρόπος να αποκτηθεί ζωή. Η βρώση αλατιού υπό του Ιησού μετά την ανάσταση την οποία εκλαμβάνουμε ως σημείο της καινούργιας αιώνιας ζωής, παραπέμπει σε ένα καινούργιο δείπνο του Αναστάντος με τους δικούς Του. Είναι ένα γεγονός διαθήκης και υπό αυτήν την έννοια βρίσκεται σε εσωτερική συνάφεια με το τελευταίο Δείπνο στο οποίο ο Κύριος ίδρυσε την *Καινή Διαθήκη*^{lvi}.

<p>Κατά Λουκάν 14, 15-24 Τίτλος: Προσκλήσεις σε μια Δεξίωση</p>	<p>Κατά Ματθαίον 22, 1-14</p>
<p>ΕΙΣΑΓΩΓΗ ¹⁵Ακούσας δέ τις τῶν συνανακειμένων ταῦτα εἶπεν αὐτῶ· <i>Μακάριος ὅστις φάγεται ἄρτον (= θα δειπνήσει) ἐν τῇ Βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ (= κόσμος της δικαιοσύνης του Θεοῦ και ὄχι εθνικῆς ευδαιμονίας)</i></p> <p>Πρβλ. 13, 28: <i>ὕμᾱς δὲ ἐκβαλλομένους ΕΞΩ. ²⁹καὶ ἤξουσιν ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν καὶ ἀπὸ βορρᾶ καὶ νότου καὶ ἀνακλιθήσονται ἐν τῇ Βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ.³⁰Καὶ ἰδοὺ εἰσὶν ἔσχατοι οἱ ἔσονται πρῶτοι καὶ εἰσὶν πρῶτοι οἱ ἔσονται ἔσχατοι.</i></p>	<p>Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς πάλιν εἶπεν ἐν παραβολαῖς αὐτοῖς λέγων·</p>
<p>ΠΑΡΑΒΟΛΗ: ΒΑΣΙΛΕΙΑ+ΕΣΧΑΤΑ = ΓΙΟΡΤΗ</p> <p>ΠΡΩΤΗ ΠΡΟΣΚΛΗΣΗ ΠΡΟΝΟΜΙΟΥΧΩΝ ΦΙΛΩΝ ¹⁶Ὁ δὲ εἶπεν αὐτῶ· Ἄνθρωπός τις ἐποίει δειπνον ΜΕΓΑ (= δεξίωση, γκαλά) καὶ ἐκάλεσεν ΠΟΛΛΟΥΣ (ὄχι λίγους «εκλεκτούς»)</p>	<p>ΒΑΣΙΛΙΚΟΙ ΓΑΜΟΙ ΤΟΥ ΓΙΟΥ (!)</p> <p>²ὡμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, ὅστις ἐποίησεν γάμους τῷ υἱῷ αὐτοῦ.</p>
<p>ΤΟ ΤΡΑΠΕΖΙ ἤδη ΕΤΟΙΜΟ / ΔΕΥΤΕΡΗ ΠΡΟΣ-ΚΛΗΣΗ!!!</p> <p>¹⁷Καὶ ἀπέστειλεν τὸν δούλον αὐτοῦ τῇ ὥρᾳ τοῦ δεῖπνου εἰπεῖν τοῖς κεκλημένοις· <i>Ἔρχεσθε, ὅτι ἤδη ἔτοιμά ἐστιν.</i></p>	<p>ΑΠΟΡΡΙΨΗ Α΄ ΠΡΟΚΛΗΣΗΣ</p> <p>³Καὶ ἀπέστειλεν τοὺς δούλους αὐτοῦ καλέσαι τοὺς κεκλημένους εἰς τοὺς γάμους (= τελετές X7 μέρες) καὶ οὐκ ἤθελον ἔλθειν.</p> <p>ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ ΠΡΟΣ-ΚΛΗΣΗΣ</p> <p>⁴Πάλιν ἀπέστειλεν ἄλλους δούλους λέγων· <i>Εἶπατε τοῖς κεκλημένοις· ἰδοὺ τὸ ἄριστόν μου ἡτοίμακα, οἱ ταῦροί μου καὶ τὰ σιτιστὰ (θρεφτάρια με στάρι) τεθυμένα καὶ πάντα ἔτοιμα· Δεῦτε εἰς τοὺς γάμους.</i></p>
<p>ΑΠΑΞΙΩΣΗ ΟΛΩΝ ΚΑΙ ΔΗ ΑΠΟ ΣΥΜΦΩΝΟΥ (!) – ΛΑΘΟΣ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΕΣ ἢ ΔΙΚΑΙΟΛΟΓΙΕΣ (εἶναι νύκτα!)</p> <p>¹⁸καὶ ἤρξαντο ἀπὸ μιᾶς (!) ΠΑΝΤΕΣ παραιτεῖσθαι. Ὁ πρῶτος εἶπεν αὐτῶ· <i>Ἄγρὸν ἠγόρασα (= νόμιμη ακίνητη περιουσία), καὶ ἔχω ἀνάγκην ἐξελθὼν ἰδεῖν αὐτόν· Ἐρωτῶ σε, ἔχε με παρητημένον.</i></p> <p>¹⁹Καὶ ἕτερος εἶπεν· <i>Ζεύγη βοῶν ἠγόρασα πέντε</i></p>	<p>ΑΜΕΛΕΙΑ-ΣΤΡΕΦΟΥΝ ΤΑ ΝΩΤΑ (χωρὶς να αναφέρουν δικαιολογία)</p> <p>⁵Οἱ δὲ ἀμελήσαντες ἀπήλθον:</p> <p>ὅς μὲν εἰς τὸν ἴδιον ἀγρὸν (= νόμιμη ακίνητη περιουσία), ὅς δὲ ἐπὶ τὴν ἐμπορίαν αὐτοῦ (= κινητὰ αγαθά/business)·</p>

<p>καὶ πορεύομαι δοκιμάσαι αὐτά· Ἐρωτῶ σε, ἔχε με παρητημένον.</p> <p>²⁰Καὶ ἕτερος εἶπεν, <i>Γυναῖκα ἔγημα</i> καὶ διὰ τοῦτο οὐ δύναμαι ἔλθειν. Πρβλ. Δτ. 20, 5-7. 24, 5</p>	<p>ἜΟΙ ΔΕ ΛΟΙΠΟΙ ΚΡΑΤΗΣΑΝΤΕΣ ΤΟΥΣ ΔΟΥΛΟΥΣ Αὐτοῦ ὕβρισαν καὶ ἀπέκτειναν.</p> <p style="text-align: right;">(ΒΙΑ!!!!- ΠΑΡΑΔΟΣΟ)lvii</p>
<p>ΟΡΓΙΣΜΕΝΗ ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ</p> <p>²¹Καὶ παραγενόμενος ὁ δούλος ἀπήγγειλεν τῷ κυρίῳ αὐτοῦ ταῦτα.</p> <p>Τότε ὀργισθεὶς ὁ οἰκοδεσπότης εἶπεν τῷ δούλῳ αὐτοῦ·</p> <p style="text-align: center;">(Προσκαλεῖ ἔνεκα τῆς προσβολῆς καὶ τῆς οργῆς)</p>	<p>⁷Ὁ δὲ βασιλεὺς ὠργίσθη</p> <p>Καὶ πέμψας τὰ στρατεύματα αὐτοῦ (οἱ Ρωμαῖοι = στρατ. του Κυρίου;;)</p> <p>ἀπώλεσεν τοὺς φονεῖς ἐκείνους καὶ τὴν πόλιν αὐτῶν ἐνέπρησεν.</p> <p style="text-align: right;">ΑΛΩΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ</p>
<p>ΠΡΟΣΚΛΗΣΗ ΣΤΟΥΣ «ΑΝΘΡΩΠΟΥΣ ΤΟΥ ΠΕΖΟΔΡΟΜΙΟΥ» που απαγορευόταν ἡ συμμετοχή τους στη λατρεία του Ναοῦ ἀφοῦ θεωροῦνταν ἀκάθαρτοι. Πρόκειται ἐπίσης γιὰ ἀνθρώπους που δὲν ἔχουν τὴ δυνατότητα νὰ παντρευτοῦν ἢ νὰ κάνουν business ἀλλὰ οὔτε νὰ «βγάλουν» τὴν υποχρέωση μέσω ἀντιπρόσκλησης</p> <p style="text-align: center;">Α΄ ΟΜΑΔΑ («λαουτζίκος»-τελώνες-;;)</p> <p>Ἐξελεθε ταχέως [!] [πρβλ. ἤδη ἔτοιμο] εἰς τὰς πλατείας [=λεωφόρους] καὶ ῥύμας τῆς πόλεως καὶ (α) τοὺς πτωχοὺς καὶ (β) ἀναπείρους καὶ (γ) τυφλοὺς καὶ (δ) χωλοὺς εἰσάγαγε ὧδε. Πολυσύνδετο/ δὲν καλεῖ ὄχι τεχνίτες, ἐμπόρους]</p> <p>²²Καὶ εἶπεν ὁ δούλος· <i>Κύριε, γέγονεν ὁ ἐπέταξας,</i> <i>καὶ ἔτι τόπος ἐστίν.</i></p> <p style="text-align: center;">Β΄ ΟΜΑΔΑ (πόρνες-αλλοδαποὶ)</p> <p>²³ Καὶ εἶπεν ὁ κύριος πρὸς τὸν δούλον· Ἐξελεθε εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ φραγμοὺς [= ἔξω ἀπὸ τὴν πόλιν, ἀμπελώνες, κτήματα Πλάνητες, ἀγροῖκοι] καὶ ἀνάγκασον^{lviii} εἰσελθεῖν, ἵνα γεμισθῇ μου ὁ οἶκος</p> <p>καμία δυνατότητα γιὰ χωρητικότητα τῶν πρώτων προσκεκλημένων</p>	<p>⁸ Τότε λέγει τοῖς δούλοις αὐτοῦ·</p> <p style="text-align: center;"><i>Ὁ μὲν γάμος ἔτοιμός ἐστιν,</i> <i>οἱ δὲ κεκλημένοι οὐκ ἦσαν ἄξιοι.</i></p> <p>⁹ Πορεύεσθε οὖν ἐπὶ τὰς διεξόδους τῶν ὁδῶν (= τρίστρατα, ὅπου καὶ καπηλεῖά [ζητιάνοι] ἢ τόποι διαφυγῆς ἐκτὸς πόλης [πρόσφυγες]) καὶ ὅσους ἐὰν εὔρητε (= all inclusive) καλέσατε εἰς τοὺς γάμους.</p> <p>¹⁰Καὶ ἐξελθόντες οἱ δούλοι ἐκεῖνοι εἰς τὰς ὁδοὺς συνήγαγον πάντας οὓς εὔρον, πονηροὺς τε καὶ ἀγαθοὺς</p> <p>Καὶ ἐπλήσθη ὁ γάμος ἀνακειμένων.</p>
<p style="text-align: center;">«Ανοικτό τέλος»</p>	<p style="text-align: center;">ΚΑΙ Ο ΝΕΟΣ ΛΑΟΣ ΥΠΟ ΚΡΙΣΗ</p> <p>¹¹Εἰσελθὼν δὲ ὁ βασιλεὺς θεάσασθαι τοὺς ἀνακειμένους εἶδεν ἐκεῖ ἄνθρωπον οὐκ ἐνδεδυμένον ἔνδυμα γάμου, (μᾶλλον τὸ εἶχε προμηθεύσει ἡ ἴδια ἡ υπηρεσία του βασιλιά ἀλλὰ τὸ ἀρνήθηκε ὁ προσκεκλημένος!)</p> <p>¹² καὶ λέγει αὐτῷ· <i>Ἐταίρε, πῶς εἰσηλθες ὧδε μὴ ἔχων ἔνδυμα γάμου;</i></p>

ὁ δὲ ἐφίμωθη.

¹³τότε ὁ βασιλεὺς εἶπεν τοῖς διακόνοις·

Δήσαντες αὐτοῦ πόδας καὶ χεῖρας ἐκβάλετε αὐτὸν
εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον·

(= ἔξω ἀπὸ τῆς φωταγωγίας τοῦ βασιλ. ανακτόρου)

ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων.

(συνήθως γιὰ τοὺς ἐχθροὺς τῶν εὐσεβῶν Ψ. 111. 10 Ο')

Γνωστικὸ Ἐυαγ. Θωμά 64^{lib}: Ὁ Ἰησοῦς εἶπε: Κάποιοι ἄνθρωποι εἶχε καλεσμένους κι ὅταν ετοίμασε δεῖπνο, ἔστειλε τὸ δούλο του νὰ φωνάξει τοὺς επισκέπτες. Ἦλθε σὸν πρώτο και του λέγει: «Ὁ Κύριός μου σε καλεῖ». Εκείνος εἶπε: «Ἐγὼ δώσω χρήματα σε ἐμπόρους. Αὐτοὶ θα ἔλθουν τὸ βράδυ σ' ἐμένα και ἐγὼ θα πάω νὰ τοὺς δώσω ἐντολές. **Παραιτούμαι ἀπὸ τὸ δεῖπνο**». Ἦλθε σ' ἄλλον (και) του λέγει: «Ὁ κύριός μου σε καλεῖ». Εκείνος του εἶπε: «ἀγόρασα σπίτι και με χρειάζονται γιὰ μιὰ μέρα δὲν ἔχω καιρό». Ἦλθε σ' ἄλλον (και) του λέγει: «Ὁ Κύριός μου σε καλεῖ». Αὐτός εἶπε «Ὁ φίλος μου θα κάνει τὸ γάμο του, κι ἐγὼ θα εἶμαι υπεύθυνος του συμποσίου του. **Παραιτούμαι ἀπὸ τὸ δεῖπνο**». Ἦλθε σ' ἄλλον (και) του λέγει: «Ὁ Κύριός μου σε καλεῖ». Αὐτός εἶπε: «Ἀγόρασα ἕνα κτήμα, πηγαίνω νὰ πάρω τὸ ἐνοίκιο. Δὲν μπορῶ νὰ ἔλθω. **Παραιτούμαι (ἀπὸ τὸ δεῖπνο)**». Επέστρεψε ὁ δούλος και εἶπε σὸν κύριο του: «αὐτοὶ που κάλεσες σὸ δεῖπνο παραιτοῦνται». Ὁ κύριος εἶπε σὸν δούλο του: «Ἔγες σὺ τοὺς δρόμους και ὅσους βρεις φέρε τοὺς ἐδῶ νὰ δειπνήσουν. Οἱ ἀγοράζοντες και ἐμπορευόμενοι δὲν θα εἰσέλθουν] σὺς τὸ τοῦ Πατέρα μου». [Ὁ τόπος τοῦ Πατέρα ἀνακαλύπτεται σὸ ἐσωτερικὸ του ἀνθρώπου μέσω τῆς ἐπίγνωσης τῆς θεϊκῆς καταγωγῆς (Εὐ. Θωμά 50) και μέσω μιᾶς ζωῆς ἀποστασιοποιημένης ἀπὸ τὸν πλοῦτο και τὴς business).

Ραβινικὴ παροιμία: Ἦταν δύο φίλοι που ἔπιναν και ἔτρωγαν ἀλλὰ και σπούδαζαν μαζί. Ὁταν πέθαναν, σὸν ἕνα δὲν πραγματοποιήθηκε τὸ εὐσεβές (κηδεῖα) ἐνῶ σὸν ἄλλο τὸν τελῶνη τὸν γιο του Μαγιάν ὅλη ἡ πόλη σταμάτησε νὰ ἐργάζεται γιὰ νὰ τὸν συνοδεύσει σὴν τελευταία του κατοικία. Τι τὸ κακό ἔκανε ὁ πρώτος; Μόνο ἕνα (!) Ἀντὶ νὰ βάλει πρώτα τὰ κορδόνια τῆς προσευχῆς σὸ κεφάλι τοποθέτησε αὐτὰ που ἀρμολοῦν σὴ χέρια. Τὸ τὸ καλό ἔκανε ὁ δεύτερος; Μόνο ἕνα. Μιὰ φορὰ εἶχε καλέσει γιὰ πρωινὸ τοὺς βουλευτές και δὲν ἦλθαν. Τότε εἶπε: ἀς ἔλθουν οἱ φτωχοὶ γιὰ νὰ μὴν πάει χαμένο τίποτε. (Ἀπὸ ἀπογοήτευση ἢ/και ὀργὴ κάνει ἕνα καλό) (Str.-Bill. 2. 231 κε.).

Εἶναι φανερό ἀπὸ τὴν ἀνωτέρω σύγκριση ὅτι ὁ Μτ. τοποθετώντας τὴν ἀφήγηση σὴν ἀποκορύφωση τῆς δράσης τοῦ Ἰ. Χριστοῦ και τῆς σύγκρουσῆς του με τὴν ηγεσία τοῦ ἰουδαϊκοῦ ἔθνους, χρησιμοποιεῖ σὴ ὅλα τὰ σημεῖα τὸ ρητορικὸ σχῆμα τῆς **υπερβολῆς**. Ἴσως ομιλεῖ εὐθύς ἐξ ἀρχῆς γιὰ **ἀριστον** –μεσημεριανὸ (πράγμα παράδοξο ἀφοῦ οἱ γάμοι συνήθως ἐγκαινιάζονται με δεῖπνο) ὑπονοώντας ὅτι τὸ πλέον τιμητικὸ εἶδος **τραπέζωματος** ξεκινᾷ νωρὶς γιὰ νὰ **ἔχει διάρκεια ἡ χαρὰ** ἀλλὰ και εἶναι ὄντως ἀριστοτέλειο. Ἄλλες διαφορὲς βλ. παρακάτω.

ΕΠΙΜΕΤΡΟ: ΑΝΤΙ-ΠΑΡΑΒΟΛΗ ΜΕΣΩ ΤΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΤΗΣ ΠΑΡΑΒΟΛΗΣ (Δ. Πασσάκου)^{lx}

1. Ὁ Φιλοξενῶν

Λουκάς	Κάποιοι ἄνθρωποι
Ματθαῖος	Ἕνας βασιλιάς
Θωμάς	Κάποιοι ἄνθρωποι

2. Ἡ περίσταση

Λουκάς	Μεγάλο δεῖπνο
Ματθαῖος	Γαμήλιο τραπέζι
Θωμάς	δεῖπνο

3. Ἀρχικὴ πρόσκληση

Λουκάς	Διπλὴ πρόσκληση
Ματθαῖος	Διπλὴ πρόσκληση
Θωμάς	Μιὰ μόνο πρόσκληση

4. Δικαιολογίες παραίτησης

Λουκάς	Τρεῖς
Ματθαῖος	Τρεῖς (δύο ὅμοιες με τοῦ Λουκά)
Θωμάς	Τέσσερεις (δύο ὅμοιες με τοῦ Λουκά)

5. Ἀντίδραση τοῦ φιλοξενούντος

Λουκάς	Ὀργὴ
Ματθαῖος	Ὀργὴ
Θωμάς	Καμιὰ ἀναφορὰ

6. Τελική πρόσκληση

Λουκάς	1. πτωχοί, ανάπηροι, χωλοί, τυφλοί
	2. όσοι βρίσκονται στους δρόμους και στα μονοπάτια (έξω από την πόλη)
Ματθαίος	πονηροί και αγαθοί
Θωμάς	Όσοι βρεθούν

7. Το αποτέλεσμα της τελικής πρόσκλησης

Λουκάς	Ο χώρος μη γεμάτος. Πρόσκληση προς τους εκτός πόλης
Ματθαίος	Ο χώρος γεμάτος
Θωμάς	Καμιά αναφορά

8. Κατάληξη

Λουκάς	Κανείς από τους καλεσμένους δε θα γευθεί το δείπνο
Ματθαίος	Ο ακατάλληλα ντυμένος καλεσμένος στο σκότος το εξώτερο
Θωμάς	Αποκλεισμός όσων εμπορεύεται από τους τόπους του Πατέρα

Δ. ΑΝΑΛΥΣΗ^{ki}

- * Βασιλεία+ Έσχατα = Χαρά, όχι τρόμος (πρβλ. την εικόνα του θέρους Μκ. 13, 28 κ. παρ.)
- * Τωρινή πραγματικότητα = ήδη τα πάντα είναι έτοιμα
- * Ανοικτή Πρόσκληση -: άριστο-δειπνο προορισμένο για πολλούς.
- * Χώρος για όλους (καλούς-κακούς Μτ.)
- * Άρνηση της πρόσκλησης ή μη συμμετοχή με προϋποθέσεις οδηγούν σε αυτοαποκλεισμό, στην επιλογή του σκότους

Ο Ιησούς σε αντίθεση με τις ζοφερές εικόνες των αποκαλυπτικών χρησιμοποίησε το γαμήλιο δείπνο ως την κατεξοχήν εικόνα των Εσχάτων. Μοιράστηκε το ίδιο τραπέζι όχι μόνο με ευσεβείς Φαρισαίοι (όπως συμβαίνει στη σημερινή ευαγγελική περικοπή), αλλά και με τους «άνομους» τελώνες και πόρνες. Φυσικά αυτό δε συνέβαινε διότι ήταν ο ίδιος «φάγος και οينوπότης», όπως τον χαρακτήριζαν οι αντίπαλοί του, αλλά διότι με τη στάση αυτή ήθελε να δείξει ότι το δείπνο των εσχάτων έχει ήδη αρχίσει. Ο Νυμφίος είναι παρών (Μκ. 2, 18 κ.ε.) και το κριτήριο για τη συμμετοχή στο δείπνο του δεν είναι η φυλετική γνησιότητα, η συγγένεια του αίματος, ή η λατρευτική καθαρότητα, αλλά η αποδοχή του λόγου Του. «Πολλοί θα φτάσουν από Ανατολή και Δύση και Βορρά και Νότο και θα καθίσουν στο τραπέζι στη Βασιλεία του Θεού και ιδού οι τελευταίοι, που θα γίνουν πρώτοι και πρώτοι που θα γίνουν τελευταίοι» (Λκ. 13, 28κ.ε.// Μτ. 8, 11).

Στο τραπέζι ενός Φαρισαίου και μάλιστα άρχοντα ανακλίνεται ο Κύριος στη σημερινή περικοπή, χωρίς μάλιστα να έχει προηγουμένως προσκληθεί. Αντί να ανταλλάξει με τους παρευρισκομένους, τις συνήθεις αβρότητες, με την όλη στάση και τα λόγια του τους προκαλεί. Παρότι Σάββατο, θεραπεύει κάποιον που πάσχει από υδρωπικία και με εξαιρετική αυθεντία στρέφεται ενάντια σε εκείνους τους συνανακειμένους του που διψούσαν για πρωτοκαθεδρίες και ταυτόχρονα συγχρωτίζονταν με πλουσίους «αδελφούς» αποσκοπώντας στην ανταπόδοση. Το παράδοξο είναι ότι δεν καταγράφεται καμιά αντίδραση στο λόγο του Ιησού. Μόνον κάποιος από τους συνδαιτυμόνες, αφορμάται από την αναφορά στην ανταπόδοση *ἐν τῇ ἀναστάσει τῶν δικαίων*, για να ανακόψει το μονόλογο του Ιησού και να πει: *Μακάριος, τρισευτυχισμένος, όποιος θα φάγει το γεύμα στη Βασιλεία του Θεού*. Ο ευσεβής αυτός Ιουδαίος διέπραξε ένα τριπλό λάθος. Πρώτον εκλάμβανε το δείπνο εντελώς υλιστικά και παχυλά. Δεύτερον θεωρούσε ότι μόνον εκείνος και οι ομοϊδέατες του θα παρακαθίσουν σε αυτό, ενώ οι ασεβείς και οι αλλοεθνείς θα αποκλειστούν. Τρίτον δεν είχε καταλάβει ότι το δείπνο είχε ήδη αρχίσει, αφού ο Νυμφίος ήταν δίπλα του.

Όπως συνηθίζεται στην Παλαιστίνη λίγο πριν την ώρα του δείπνου και ενώ όλα ήσαν έτοιμα, ο άρχοντας έστειλε το δούλο του για την τελευταία υπενθύμιση. Οι δυο πρώτοι χρησιμοποίησαν φτηνές δικαιολογίες που προσέβαλαν βάνουσα το κύρος και την υπόληψη του αμφιτρώνα. Η πολυτέλεια και η ζεστασιά του δείπνου ανταλλάχθηκαν από αυτούς με τη δυσσομία του βουστασίου και τη λάσπη του χωραφιού. Ο τρίτος νυμφεύθηκε και είτε είχε πολλές κοινωνικές υποχρεώσεις, είτε δεν ήθελε να αφήσει μόνη τη

γυναίκα, καθώς στα συμπόσια εκείνης της εποχής δε συμμετείχαν σύζυγο είτε για να παραστεί στο δείπνο έπρεπε να πραγματοποιήσει τελετουργικό λουτρό σε ειδικές στέγνες/μικβαόθ προκειμένου να απαλλαγεί από την ακαθαρσία (όπως θεωρούνταν και το σπέρμα). Επειδή το Δευτερονόμιο (24,5) προβλέπει την απαλλαγή των νεόνυμφων από κάθε κοινωνική υποχρέωση, δεν θεωρεί καν σκόπιμο να επαναλάβει το «ρεφραίν» των άλλων έρωτῶ σε, ἔχε με παρητημένον. Βεβαίως οι γάμοι στις μικρές κοινότητες προαναγγέλλονταν στην αρχαιότητα καιρό πριν πραγματοποιηθούν (αφού συνιστούσαν μοναδικό event) και διαρκούσαν μία ολόκληρη εβδομάδα. Σε κάθε περίπτωση πράγματα-δώρα του Θεού χρησιμοποιούνται ως προσχήματα απόρριψης της πρόσκλησης και βλασφημίας- ονειδισμού αυτού που τους έχει προσκαλέσει.

Οργισμένος ο κύριος για την προσβολή που υπέστη από τους εκλεκτούς καλεσμένους του, έστειλε δυο φορές το δούλο του για να αναπληρώσει τις κενές θέσεις της ευρύχωρης, όπως εκ των υστέρων αποδεικνύεται, οικίας του. Την πρώτη φορά περιμαζεύει από τις λεωφόρους και τα στενά της πόλης όλους εκείνους τους πτωχούς, ανάπηρους, κουτσούς και τυφλούς, που είχαν περιθωριοποιηθεί από την Εκκλησία/Συναγωγή του εκλεκτού λαού, ένεκα του φυσικού, ηθικού ή κοινωνικού μώμου τους που θεωρούνταν συνέπεια αμαρτίας (Ιω. 9, 3). Αυτοί δεν είχαν το δικαίωμα συμμετοχής στη λατρεία του Ναού και τα συμπόσια των ευσεβών, ούτε είχαν τη δυνατότητα να αποκτήσουν κινητή ή ακίνητη περιουσία ούτε να νυμφευθούν. Τη δεύτερη φορά ο δούλος κατευθύνεται έξω από την πόλη στους δρόμους και τους φράκτες για να περιμαζέψει έστω και αναγκαστικά όλους εκείνους τους λεπρούς και τους αλλοδαπούς, τους «ακάθαρτους εθνικούς» που δεν είχαν την ευκαιρία να κληρονομήσουν και να γνωρίσουν Διαθήκες, Επαγγελίες, ελπίδα στον κόσμο αυτό.

Το δείπνο της σημερινής περικοπής σχετίζεται από τους Πατέρες κατεξοχήν με τη θεία Ευχαριστία, όπου η Σύναξη των πιστών βιώνει εδώ και τώρα τη Βασιλεία της σταυρωμένης αγάπης του Θεού. Δείπνον δὲ αὐτὸ καλεῖ καὶ οὐχὶ ἄριστον, ὅτι ἐν ἐσχάτοις καιροῖς τοῦ αἰῶνος, καὶ οἶον ἐπὶ δυσμαῖς τοῦ καθ' ἡμᾶς αἰῶνος ἐπεφάνη ἡμῖν ὁ Υἱὸς, ὅτε καὶ τὸν δι' ἡμᾶς ὑπέστη θάνατον, καὶ δέδωκεν ἡμῖν τὴν ἑαυτοῦ σάρκα φαγεῖν, ἐκάλεσε δὲ πολλοὺς, τὰ πλήθη δηλονότι τῶν Ἰουδαίων (Catena in Lucam 410.2^{bxi}). Στο Δείπνο αυτό που αντικατέστησε τις αιματηρές θυσίες του Ναού των Ιεροσολύμων, μέσα σε ένα κλίμα ενθουσιασμού και αποκαραδοκίας, αυτοί που μετέχουν βιώνουν *ἀμαρτιῶν ἀπόθεσιν, Πνεύματος Αγίου μέθεξιν, υἰοθεσίας λαμπρότητα, βασιλείαν οὐρανῶν*. Την πρόσκληση σε αυτό το δείπνο την απορρίπτουν *ἄνδρες ἄδροι τὰ βαλλάντια καὶ φιλοκερδία ἡττημένοι, καὶ πᾶσαν εἰς τοῦτο δαπανῶντες σπουδὴν*.

Στους ίδιους του Συνοπτικούς Ευαγγελιστές η συγκεκριμένη παραβολή δεν διασυνδέεται μέσω λεκτικών ή άλλων κρίκων με την αφήγηση του Τελευταίου Δείπνου. Το ερώτημα που προκύπτει είναι το εξής: Βεβαίως στην ορθόδοξη παράδοση το τραπέζι αποτελεί προέκταση της αναφοράς στο θυσιαστήριο των δώρων της φύσης, ζυμωμένων όμως με τον ανθρώπινο ιδρώτα. Κατεξοχήν το χριστουγεννιάτικο *ρεβεγιόν* (< re+veiller [αγρυπνώ] = βρίσκομαι σε εγρήγορση) και στη Δύση ακολουθεί τη συμμετοχής στη θεία λειτουργία ακόμη και εκείνων των μελών της Εκκλησίας που ονομάζονται *υποβρύχιοι* (U-Boot). Στην Ιερά Μονή του αγ. Ιωάννου του Θεολόγου στην Πάτμο η τράπεζα αρχιτεκτονικά συνιστά προέκταση του αγ. Βήματος ενώ έχοντας εκτός των άλλων και τρούλο αποτελεί «μικρό αντίγραφο» του Ναού^{lxiii}. Και η φάτνη στην αγιογραφία εκτός των άλλων προτυπώνει τον τάφο και συμβολίζει την Αγ. Τράπεζα: *Η εικονογραφική παράδοση με αφόρμηση τη θεολογία των Πατέρων ερμήνευσε θεολογικά και τη φάτνη και τα σπάργανα. Το άκαμπτο εσπαργανωμένο βρέφος συνιστά προτύπωση της ώρας του θανάτου του: είναι ο εξ αρχής θυσιασθείς όπως θα διαπιστώσουμε εγγύτερα αναλύοντας τον λόγο περί του πρωτότοκου. Έτσι η φάτνη σχηματίζει ένα είδος βωμού-θυσιαστηρίου. Ο Αυγουστίνος ερμήνευσε τη σημασία της φάτνης με μία σκέψη που φαίνεται καταρχάς σχεδόν ακατάλληλη. Περιέχει όμως μια βαθύτερη αλήθεια εάν εξεταστεί βαθύτερα. Η φάτνη είναι ο χώρος στον οποίο βρίσκουν τα ζώα την τροφή τους. Πλέον στη φάτνη βρίσκεται εκείνος οποίος ο ίδιος αυτοπροσδιορίστηκε ως το ψωμί το αληθινό που έρχεται από τον ουρανό –ως η αληθινή τροφή την οποία έχει ανάγκη ο άνθρωπος για την επιβίωσή του. Είναι η τροφή που δωρίζει στον άνθρωπο την αιώνια ζωή. Έτσι η φάτνη γίνεται προτύπωση της τράπεζας του*

Θεού όπου ο άνθρωπος είναι προσκεκλημένος να λάβει τον άρτο του Θεού. Στην ποταπότητα της γέννησης του Ιησού καταδεικνύεται το μέγεθος στο οποίο μυστηριωδώς επιτελείται η σωτηρία του ανθρώπου^{lxiv}.

Το ερώτημα σήμερα είναι το εξής: άραγε σήμερα που κάποιος δεν γίνεται αλλά γεννιέται χριστιανός και δεν συμμετέχει αλλά «παρακολουθεί» (όπως σημειώνει ο νεοέλληνας) ήδη από βρέφος σχεδόν αποκλειστικά το β' μέρος της θείας Λειτουργίας για να μεταλάβει ατομικά, ενίοτε «μαγικά», και όχι να κοινωνήσει των αγράντων μυστηρίων, μήπως μπορεί αντίστροφα μέσα από ένα τραπέζι/συσσίτιο με πραγματική θαλπωρή και συγχώρηση να οδηγηθεί στην Αγία Τράπεζα; Όπως, αποδεικνύει και η αφήγηση με τον Ζακχαίο (Λκ. 19, 1-10)^{lxv} στο τέλος του Οδοιπορικού Ιησού προς την Ιερουσαλήμ, ενίοτε ένα κοινό τραπέζι οδηγεί χωρίς ιδιαίτερη κατήχηση στη μεταστροφή, την κένωση/το μοίρασμα του πλούτου και διασταλτικά και στην Αγία Τράπεζα. Μια συντροφιά, μια πρασιά (μια παρέα ανθρώπων και παιδιών καθισμένη στο γρασίδι Μκ. 6, 40) ή κλισία (=παρέα που κάθεται να φάει, «πηγαδάκι» καθισμένων για φαγητό Λκ. 9, 14) που συναλίζεται (που τρώει ψωμί και αλάτι) με τον άλλο τη ζωντανή εικόνα του Χριστού έχει ανεκτίμητη σημασία διότι μπορεί να προκαλέσει αλλαγή υπαρξιακή και μεταμόρφωση. Άλλωστε το Α' Κορ. 11 αποδεικνύει ότι στην Κόρινθο η Ευχαριστία συνιστούσε συνέχεια του δείπνου και ότι η μη αληθινή κοινωνία με τους «ασήμαντους» κοινωνικά πτωχούς αδελφούς δεν είχε απλώς παρενέργειες αλλά την ακύρωνε!

Φυσικά ο Ιησούς με την παραβολή του δε θέλει να πλήξει μόνο την υποκριτική νοοτροπία της ιουδαϊκής αριστοκρατίας. Γι' αυτό άλλωστε στο Κατά Ματθαίον η συγκεκριμένη παραβολή δεν κατακλείεται με την πλήρωση της αιθούσης η οποία και στον Λκ. συνεπάγεται ότι οι «εκ γενετής» φίλοι του κυρίου που είχαν αποδεχθεί την α' πρόκληση δεν έχουν τη δυνατότητα να επανέλθουν στη βασιλεία του. Συμπληρώνεται με τον αφορισμό στο απόλυτο σκοτάδι και κρύο, μακριά από τη φωταγωγία και τη θαλπωρή του δείπνου της Βασιλείας, εκείνου που τόλμησε να εισέλθει εντός αυτής (της αιθούσης) χωρίς να λάβει το κατάλληλο καθαρό ένδυμα που πρόσφερε ο ίδιος ο κύριος. Ήδη ο Ειρηναίος Λυών (4.5-6) χρησιμοποιεί τη συγκεκριμένη παραβολή του Μτ. για να τεκμηριώσει ότι ο ίδιος Κύριος, ο Πατήρ, έστειλε τους προφήτες και τους αποστόλους όντας ταυτόχρονα ο ίδιος και κριτής και σωτήρας. Καλούμεθα διαρκώς να κοσμούμαστε τα έργα της δικαιοσύνης (= καλοσύνης) για να αναπαυθεί πάνω μας το Πνεύμα του Θεού. Αυτό με τους γνωστούς καρπούς του τελικά είναι το ένδυμα γάμου (και όχι οι καλές μας πράξεις).

Η συνανάγνωση της περικοπής του Δείπνου την Κυριακή των Προπατόρων με τον «απόστολο» Κολ. 3, 5-12 με οδηγεί σε μια άλλη νέα ερμηνεία του καθαρού ενδύματος. Η β' περικοπή ομιλεί για φανέρωση με δόξα (η οποία προϋποθέτει και λαμπρά ενδύματα/σώματα) σε τέλειο βαθμό κατά την β' Παρουσία του Κυρίου. Γι' αυτό και παροτρύνει: ⁵ Νεκρώσατε οὖν τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, πορνείαν ἀκαθαρσίαν πάθος ἐπιθυμίαν κακὴν, καὶ τὴν πλεονεξίαν, ἣτις ἐστὶν εἰδωλολατρία, ⁶ δι' ἃ ἔρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ [...] ⁸ Ἕννι δὲ ἀπόθεσθε καὶ ὑμεῖς τὰ πάντα, ὀργὴν, θυμὸν, κακίαν, βλασφημίαν, αἰσχρολογίαν ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν. ⁹ μὴ ψεύδεσθε εἰς ἀλλήλους. Γι' αυτό και καταλήγει σε παρότρυνση να απεκδυθούν τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον σὺν ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ¹⁰ καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν νέον τὸν ἀνακαινούμενον εἰς ἐπίγνωσιν κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν,¹¹ ὅπου οὐκ ἔνι Ἑλλήν καὶ Ἰουδαῖος, περιτομὴ καὶ ἀκροβυστία, βάρβαρος, Σκύθης, δούλος, ἐλεύθερος, ἀλλὰ [τὰ] πάντα καὶ ἐν πᾶσιν Χριστός. ¹² Ἐνδύσασθε οὖν, ὡς ἐκλεκτοὶ τοῦ Θεοῦ ἄγιοι καὶ ἡγαπημένοι, σπλάγχνα οἰκτιρμοῦ χρηστότητα ταπεινοφροσύνην πραῦτητα μακροθυμίαν.

Και στις δύο περικοπές εξαιρέται το γεγονός ότι πλέον στο Δείπνο, όπου δεν υπάρχουν φυλετικές, κοινωνικές και εθνοτικές διακρίσεις, διαρκής πρέπει να είναι η μέριμνα για απέκδυση του «παλιανθρώπου» και ένδυση του καινού ανθρώπου που συνδυάζεται κατεξοχήν με χρηστότητα, ταπεινοφροσύνη, μακροθυμία, τους γνωστούς από το Γαλ. 5, 22 καρπούς του Πνεύματος. Και όλα αυτά ενώ ήδη είναι γνωστό ότι κατά τη βάπτισμα έχουν ενδυθεί (όχι όπως οι ηθοποιοί αλλά) «κατάσαρκα» τον Χριστό (Ρωμ. 6). Άραγε μήπως και στη συγκεκριμένη παραβολή της δεξίωσης του Μτ., το ακάθατο ένδυμα, το οποίο βρίσκεται σε αντίθεση προς τον όρο και τη σημασία **ἀριστον** (που ήδη επισημάναμε ότι στον Μτ. σημαίνει παραδόξως και το μεσημεριανό και το τέλειο γεύμα), δεν συνδέεται (όπως θεωρούν οι υπομνηματιστές) με τη μη λήψη ευθύς εξ αρχής αυτού, αλλά με το γεγονός ότι ο καλεσμένος

απρόσεκτος, χωρίς δέος για το χωρόχρονο, το «βρώμισε» κατά τη διάρκεια του προγεύματος; Βεβαίως ο βασιλεύς μόλις πομπωδώς εμφανίστηκε στη γιορτινή σάλα, υποθέτει ότι εισήλθε έτσι ο προσκεκλημένος ή χρησιμοποιεί το *εισήλθε* με τη γενικότερη έννοια του *παρευρίσκεσαι*. Μήπως τελικά θέλει και με αυτή την αφήγηση (όπως και με πολλές άλλες παραβολές της Μ. Εβδομάδος του) ο Μτ. να παροτρύνει σε διαρκή εγρήγορση όπως και ο Παύλος; είναι μια εναλλακτική ερμηνεία που βεβαίως χρήζει περαιτέρω έρευνας.

Τελικά «η καμπάνα χτυπά» και μάλιστα όχι πάντα χαρμόсуνα γι' αυτούς που συμμετέχουν στο τραπέζι του Μεσσία χωρίς συναίσθηση της γαμήλιας γιορτής που ήδη μετέχουν αλλά και χωρίς το φιλότιμο να μη φανούν αχάριστοι σε αυτόν τον ευεργέτη που παντρεύει και θυσιάζει ήδη στη φάτνη το ίδιο το παιδί Του το νέο, τον προ αιώνων Θεό.

Ε. ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ –ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ

Σήμερα ο χριστιανικός κόσμος της Δύσης και της Ανατολής πάσχει από την ανικανότητά του να γιορτάζει, να χαίρεται. Έχει παρατηρηθεί ότι στην Ευρώπη η πιο πληκτική ημέρα του χρόνου είναι αυτή των Χριστουγέννων. Προκειμένου να αξιοποιήσουμε παιδαγωγικά και ποιμαντικά την παραπάνω «διαφάνεια» της βασιλείας θα αξιοποιήσω την τεχνική του **Βιβλολόγου** (Bibliolog), η οποία μπορεί να συνδυαστεί με το Βιβλόδραμα, την αναπαράσταση της περικοπής. Επίσης θα αναφερθώ και στα λεκτικά σχέδια-σχόλια των βιβλικών ιστοριών (Spechzeichen zu biblischen Geschichten). Τις συγκεκριμένες τεχνικές σε συνδυασμό με αρκετές άλλες εναλλακτικές μεθόδους, «αντιγράφω» από το πρόσφατα εκδοθέν **Handbuch Bibeldidaktik** (επιμ. Mirjam Zimmermann u. Ruben Zimmermann, unter Mitarb. v. Susanne Luther u. Julian Enners), Tübingen: Mohr Siebeck 2013³_{kvi}.

Η τεχνική του **Βιβλολόγου** (Bibliolog)³ βασίζεται στη διάκριση μεταξύ *μαύρης* και *λευκής* φλόγας, μεταξύ του *γράμματος* της βιβλικής ιστορίας και των κενών που αφήνει κάθε διήγηση τα οποία αν κατανοηθούν οδηγούν στην αριότερη μυσταγωγία στο πνεύμα του κειμένου. Προηγείται μια εισαγωγή στην κατάσταση/τις ιστορικές και κοινωνικές συνθήκες της βιβλικής ιστορίας (πρβλ. τις *Προϋποθέσεις κατανόησης* στην παρούσα εισήγηση). Εξάπτεται η φαντασία και προκαλείται η ταύτιση του ακροατή με μια φιγούρα που πρωταγωνιστεί στην περικοπή. Ο διοργανωτής διαβάσει μία πρόταση ή περίοδο, π.χ. το στ. Λκ. 14, 16β. Εν συνεχεία ταυτοποιεί όποιον προαιρείται από το ακροατήριο με τον αμφιτρώνα, που έχει διοργανώσει τη δεξίωση/τη γκαλά και μέσω των παρακάτω ερωτήσεων δημιουργείται ένα φάσμα «θεραπευτικών» εκδοχών/ερμηνειών του πολυσήμαντου βιβλικού κειμένου εμπλουτισμένων με εμπειρίες ζωής των εμπλεκόμενων (enrolling). Αυτό συμβαίνει χωρίς να αποστασιοποιείται η «ομάδα» από την περικοπή.

1. Είστε *εσείς* ο αμφιτρώνα. Γιατί άραγε θέλεις να διοργανώσεις μια αξέχαστη βραδιά (επίδειξη, υποχρέωση, ανταπόδοση, πελάτες...);
2. Πώς πρέπει να προγραμματίσεις αυτό το γκαλά (λίστα καλεσμένων- τακτοποίηση οικίας- μενού...);
3. Έχετε προσκαλέσει πολλούς. Όλοι στο σπίτι έχουν προετοιμαστεί επί μέρες για το μεγάλο δείπνο/ ρεβεγιόν. Έχει λίγο χρόνο να ηρεμήσεις προτού έλθουν οι καλεσμένοι. Τι θα ήθελες για αυτό το βράδυ;
4. Την τελευταία στιγμή κάποιιο εκλεκτοί σου καλεσμένοι από τον κύκλο σου αρνούνται προβάλλοντας δικαιολογίες. Τι σκέφτεσαι;

Ο διοργανωτής απηχεί (επαναλαμβάνει με δική του διατύπωση χωρίς σχόλια) τις απαντήσεις και προχωρά και σε μία συνέντευξη (echoing & interviewing). Εν συνεχεία διαβάσει τους στ. 14, 17-20. Ακολουθούν οι εξής ερωτήσεις:

5. Είσαι ο δεύτερος προσκεκλημένος που αρνήθηκες. Είσαι ο εύπορος κτηματίας. Αγόρασες καινούργια μηχανήματα με πολλά «άλογα» για να αυξήσεις τη σοδειά και τα κεφάλαιά σου και έτσι να δεις «την ευλογία του Θεού πλούσια στην οικογένειά σου». Βλέπεις τον αγγελιοφόρο να απομακρύνεται αμέσως μετά τη δικαιολογία σου. Τι σκέφτεσαι;;

³ Βλ. <http://www.josefstal.de/bibliolog/index.html>.

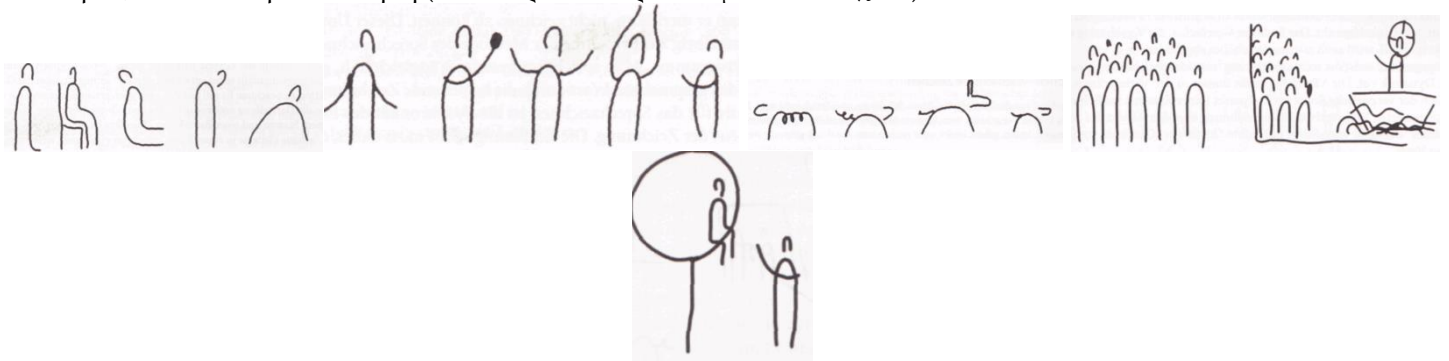
Είσαι ένας περιθωριακός του δρόμου. Ξαφνικά σε καλεί ένα μεγάλο όνομα σε μια γκαλά/τραπέζι; Ποιες είναι οι αντιδράσεις σου; Γύρω σου σε σερβίρουν πολλοί. Τι αισθάνεσαι;

Στο τέλος, έχοντας αποκομίσει ένα απάνθισμα ερμηνειών αλλά και έχοντας ασκήσει και τον εαυτό του και τους συνομιλητές στην ανοχή (toleranz) όλων των απόψεων, «αποδεσμεύει» (derolng) τους ακροατές από τον ρόλο και τους «επαναφέρει» στην πραγματικότητα η οποία όμως όπως έχει αποδειχθεί παρουσιάζει αναλογίες και σε επίπεδο συναισθημάτων αλλά και πράξεων με την αφήγηση του 1^{ου} αι. π.Χ.

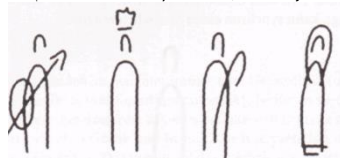
Μία άλλη τεχνική είναι με απολύτως λιτά σχέδια να απεικονίσουμε επιλεγμένες σκηνές του κειμένου **ταυτόχρονα** με την ανάγνωση εις επήκοον και την ακρόαση (Audition). Αυτό που θα λέγαμε/σχολιάζαμε το σκικισάρουμε. Όποιος για παράδειγμα διαβάσει/ακούει αναφορικά με άνθρωπο σχεδιάζει το κάτωθι:

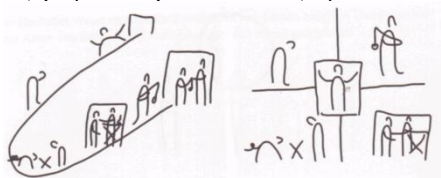
Οι φιγούρες οι **στάσεις** και οι **χειρονομίες** τους είναι απλές/αρχέγονες ενώ έτσι λιτά απεικονίζονται και τα ζώα και το πλήθος αλλά και η συνάντηση (κατωτέρω του Χριστού με τον Ζακχαίο):

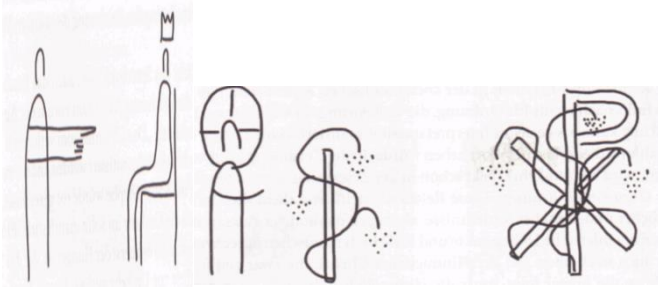
Με κάποια επιπλέον χαρακτηριστικά προσδιορίζεται το φύλο (το θηλυκό στην μορφή [α] κατωτέρω) ή ιδιότητα:

Το αποτέλεσμα είναι ερμηνευτικά πολύτιμο καθώς για παράδειγμα στην κατωτέρω αφήγηση του ασώτου διαπιστώνει κάποιος ότι η πορεία του δευτερότοκου γιου είναι αντίστροφη των δεδομένων της δυτικής κουλτούρας: από δεξιά προς αριστερά ενώ η συμφιλίωση επιτυγχάνεται σε ένα ανώτερο επίπεδο, «ψηλά». Ακριβώς δίπλα στο επίκεντρο είναι ο πατέρας ο οποίος είναι παρών ακόμη και στο ναδίρ της πτώσης του τέκνου του. εάν χρησιμοποιηθούν και χρώματα θα εξαχθούν και άλλα ερμηνευτικά συμπεράσματα.

Εκτός του «δεξί-αριστερά», «πάνω-κάτω» στις απεικονίσεις πολλά έχουν να πουν η σχέση «μικρό-μεγάλο», όπως και η παραμόρφωση ή και το αφηρημένο (αντί δηλ. της φιγούρας Χριστός, το μονόγραμμα). Παρακάτω βλέπει κάποιος την παραμόρφωση-μεγιστοποίηση του χεριού του προφήτη Νάθαν που επιπλήττει το Δαβίδ για τη μοιχεία και το φόνο αλλά και τον Ιησού να «καθαρίζει» την άμπελο αλλά και να ταυτίζεται μαζί της.

Παρακάτω βλέπει κάποιος την υπό εξέταση παραβολή του Ιησού (γι' αυτό και χρησιμοποιείται η γνωστή «φούσκα» που περικλείει και στα κόμικ λόγια). Μέχρι το σημείο της εισόδου του βασιλιά στη σάλα η αναπαράσταση είναι η κάτωθι. Όταν, όμως, ακούνε οι ακροατές ότι κάποιος δεν είχε ένδυμα γάμου συνειδητοποιούν ότι πρέπει να διορθωθεί και έτσι αναπληρώνεται ένα κενό του κειμένου, το οποίο ένεκα λακωνικότητας αλλά και του αυτονόητου για τους αρχικούς ακροατές αποσιωπά ότι ήδη με την είσοδο όλοι οι «περιθωριακοί» έπρεπε να ενδυθούν με ιμάτιο καθαρό που τους πρόσφερε η ίδια η reception του κυρίου. αποκωδικοποιείται έτσι η πρό(σ)κληση του Ευαγγελιστή: να είστε οι πάντες πάντα έτοιμοι!

ΕΠΙΜΕΤΡΟ Γ. ΠΑΡΑΒΟΛΕΣ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Ο Ιησούς, σε αντίθεση με τους ραββίνους της εποχής του, δε συνήθιζε να παραθέτει στις ομιλίες του προς τα πλήθη σωρεία γραφικών χωριών ή τοιτάτα της παράδοσης των Πατέρων (του ισραηλιτικού έθνους), προκειμένου να εντυπωσιάσει τον όχλο, όπως συνήθιζεται και κάποτε σήμερα στους θεολογικούς κύκλους των ημερών μας. Άλλωστε η κατά κόσμον παιδεία του ήταν η στοιχειώδης. Προτιμούσε να εκφράζει τη δυναμική πρόσκληση και πρόκληση της Βασιλείας, που ανέτειλε δια του προσώπου του, με απλές διηγήσεις, οι οποίες είναι γνωστές ως **Παραβολές**⁴.

Στα συνοπτικά Ευαγγέλια σώζονται σαράντα τέτοιες διηγήσεις. Όπως σημειώνει ο Ιερώνυμος, οι Παλαιστίνιοι είχαν τη συνήθεια να διανθίζουν τους λόγους τους με Παραβολές, προκειμένου να καταστήσουν τη σκέψη τους περισσότερο εποπτική (PL 26, 137). Σύμφωνα με το Μάρκο (4, 33κ.ε.) και το Ματθαίο (13, 34 κ.ε.), ο Ιησούς ομιλούσε **μόνο** με Παραβολές: *Ταῦτα πάντα ἐλάλησεν ὁ Ἰησοῦς ἐν παραβολαῖς τοῖς ὄχλοις, καὶ χωρὶς παραβολῆς οὐδὲν ἐλάλει αὐτοῖς· ὅπως πληρωθῆ τὸ ῥηθὲν διὰ τοῦ Προφήτου λέγοντος, Ἀνοίξω ἐν παραβολαῖς τὸ στόμα μου, ἐρεύξομαι κεκρυμμένα ἀπὸ καταβολῆς [κόσμου].* Στον Ιωάννη σημειώνονται τα εξής: *Ταῦτα ἐν παροιμίαις λελάληκα ὑμῖν· ἔρχεται ὥρα ὅτε οὐκέτι ἐν παροιμίαις λαλήσω ὑμῖν ἀλλὰ παρρησίᾳ περὶ τοῦ πατρὸς ἀπαγγελῶ ὑμῖν* (16,25).

Κατ' ουσίαν ολόκληρη η δημόσια δράση του Ιησού ήταν μια διαρκώς εκτυλισσόμενη Παραβολή, αφού όλα αυτά που έπραξε και είπε, ομιλούν μέχρι σήμερα παραβολικά και τελικά μεταφορικά για το Θεό και τη Βασιλεία Του· συντελούν δηλ. στην αρπαγή του ανθρώπου από την κοσμική ομφαλοσκοπική θεώρηση των πραγμάτων σε έναν άλλο τρόπο ύπαρξης και σκέψης (**μετάνοια**). Τα ίδια τα θαύματα του Ιησού, τα οποία συνόδευαν και επιβεβαίωναν το λόγο του, δεν αποτελούσαν ούτε απλές ιατρικές θεραπευτικές επεμβάσεις, επιτελούμενες με ρήματα ή μέσα μαγικά, ούτε εκθαμβωτικά μέσα επίδειξης, αλλά **σημεία** του τρόπου με τον οποίο ο Θεός προσεγγίζει, ελευθερώνει και σώζει ολόκληρο τον άνθρωπο ως ψυχοσωματική οντότητα ανεξάρτητα από το φύλο, τη θρησκεία και τη φυλή του. Τόσο η **μεταφορικότητα** των παραβολών όσο και η **σημειολογία** των θαυμάτων του επιβεβαιώνουν ότι η **ζωή και η δράση του Ιησού βρίσκουν το καλύτερο υπόμνημα/ερμηνεία στις Παραβολές Του και οι Παραβολές Του υπομνηματίζονται/ερμηνεύονται κατά τον καλύτερο τρόπο με τη ζωή και το έργο Του, αφού ο ίδιος ο Ιησούς ο ίδιος υπήρξε για τον κόσμο η κατεξοχήν Παραβολή του Θεού.**

⁴ Με τις παραβολές γίνεται σαφές ότι περί του Θεού μπορεί κανείς να μιλήσει μόνον με ανθρώπινες ανεπαρκείς εικόνες.

Οι Συνοπτικοί ως Παραβολές χαρακτηρίζουν όλες τις μορφές εικονικής ομιλίας του Ι. Χριστού (πρβλ. και εἶπεν πρὸς αὐτούς, Πάντως ἐρεῖτέ μοι τὴν παραβολὴν ταύτην· Ἰατρὲ, θεράπευσον σεαυτὸν· ὅσα ἤκουσαμεν γενόμενα εἰς τὴν Καφαρναοὺμ ποίησον καὶ ὧδε ἐν τῇ πατρίδι σου Ἀκ. 6, 39-40 Εἶπεν δὲ καὶ παραβολὴν αὐτοῖς· Μῆτι δύναται τυφλὸς τυφλὸν ὀδηγεῖν; οὐχὶ ἀμφότεροι εἰς βόθυνον ἐμπεσοῦνται;). Ο Ι. Χριστός, ὅπως ἤδη αποδείχθηκε ανωτέρω, χρησιμοποίησε ευρέως την παρομοίωση (πρβλ. Ἀκ. 10, 3) και τη μεταφορά (Μτ 5, 13. Μκ. 8, 15), που αποτελούν τη μήτρα αυτών που ονομάζουμε σήμερα Π.. Ποικίλη σημασία έχει και ο ὅρος **masal** στην Π.Δ. και ιδιαίτερα στη Σοφιολογική Γραμματεία (Σοφ.Σειρ. 39,3). Σημαίνει τις παροιμίες (Α' Βασ. 10, 12· Παρ. 1, 1.6), τα αινίγματα (Κριτ. 14, 10-8), τις μεταφορές και τις αλληγορίες (Ησ. 5, 1-7· Ιεζ 17,2-14), τους χρησμούς (Αρ. 23,7.18), και τα πένθιμα ἄσματα (Μιχ. 2,4· Αβ. 2,6). Με τον ὄρο παραβολή θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν παρομοιώσεις (Μτ.10,16β), παραδείγματα (Ἀκ.12,16-21), αλληγορίες (Μτ. 25, 1-13) και εικόνες (Μτ. 24, 28· Ἀκ.6, 44β) που χρησιμοποίησε αποφθεγματικά ο Ι. Χριστός (Ἀκ. 14,7 κ.ε.: Ἐλεγεν δὲ πρὸς τοὺς κεκλημένους παραβολὴν, ἐπέχων πῶς τὰς πρωτοκλισίας ἐξελέγοντο, λέγων πρὸς αὐτούς, Ὅταν κληθῆς ὑπὸ τινος εἰς γάμους, μὴ κατακλιθῆς εἰς τὴν πρωτοκλισίαν, μήποτε ἐντιμότερός σου ἢ κεκλημένος ὑπ' αὐτοῦ). Στο πλούσιο σε αλληγορία και συμβολισμό κατά Ιωάννην χρησιμοποιεῖται ο ὅρος παροιμία (16,25) ενώ στο Εβρ. 9,9-11,9 ο ὅρος παροιμία σημαίνει την προτύπωση ή το σύμβολο. Στην Π.Δ. συναντώνται οι παραβολές του Νάθαν (Β' Βασ.12,1-4) και του αμπελώνα (Ησ.5,1-7), ὅπως επίσης και αλληγορικά οράματα του Ιωσήφ (Γεν 37.40.41).

Οι Παραβολές του Ιησού σε αντίθεση προς τις αντίστοιχες ελληνικές-declamatio και κυρίως τις ιουδαϊκές αφηγήσεις-**maschal** (οι οποίες είναι σχεδόν πάντα αλληγορίες) ἔχουν **αυτόνομο** χαρακτήρα. Δεν χρησιμοποιούνται δηλ. ως συνοδευτικές διαφωτιστικές εικόνες μιας ἤδη διατυπωθείσας σκέψης, προβληματισμού ή μιας νομική ερμηνείας, αλλά προβάλλονται με τρόπο μοναδικό ως διαφάνειες της **Βασιλείας**. Σε αυτό το σημείο ομοιάζουν με τις ομηρικές παραβολές. Το παράδοξο είναι ότι ο Ιησούς συνέδεσε τη Βασιλεία του Θεού, που ταυτίζεται με το ἄκτιστο φως και τη δόξα του προσωπικού Θεού, με σκηνές από την σκληρή, τετριμμένη, και ανίερη ἴσως για πολλούς πραγματικότητα, τη στιγμή που το μοτίβο των ραββινικών παραβολών προτιμούσε το σενάριο Βασιλεὺς (Θεός)-δούλοι (πιστοὶ στην Τορά). Δεν κατέφυγε δηλ. σε ἕνα εξωραϊσμένο ρομαντικό, παραδεισένιο περιβάλλον για να σκηνοθετήσει τη Βασιλεία του Θεού αλλά χρησιμοποίησε ως πρώτη ὕλη τα αρνητικά (με τη φωτογραφική και ουσιαστική ἔννοια που ἔχει ο ὅρος) της καθημερινότητας. Διεσπασμένες οικογενειακές σχέσεις, απογοήτευση από την κλιμακούμενη ἔλλειψη σοδειάς, απώλειες, ἀδικία αποτελούσαν τα καταρχὴν σημεία αναφοράς. Είναι χαρακτηριστικό επίσης ότι σε αυτές τις Παραβολές δεν χρησιμοποίησε υλικό από την εργασία του τέκτονα, του μάστορα-ξυλουργού της στεγάσεως αλλά παραστάσεις από την αυλή των ευγενών (από την οπτική γωνία μάλιστα των *anawim*) και κατά κύριο λόγο από τη φύση, ὅπως την ἔζησε σαν παιδί στη Γαλιλαία. Πολλές φορές μάλιστα ως πρότυπα συμπεριφοράς προβάλλουν κατεξοχὴν παραδείγματα που σημερινοὶ ιεροκήρυκες θα χρησιμοποιούσαν ως μοντέλα προς αποφυγήν.

Οι Παραβολές⁵ χωρίζονται στις εξής κατηγορίες:

(α) **Περιγραφές/Απεικονίσεις** (ὅπως αὐτὴ του Σπορέα), ὅπου κυριαρχεῖ ἕνας πρωταγωνιστὴς και μια πράξη που περιγράφεται συνήθως σε χρόνο ενεστώτα ή μέλλοντα, ἀφού ἀπεικονίζεται κάτι που επαναλαμβάνεται. Τυπικές Περιγραφές είναι οι Π. του σιναπιού και της ζύμης (Μκ. 4,30-2).

(β) **Αφηγήσεις/ Ιστορίες**, τις οποίες ο Α. Juelicher ονομάτισε Παραβολές (αὐτὲς του ἀσώτου, ἀσπλαχνου δούλου, του θησαυροῦ στον ἀγρό και του μαργαριταριοῦ). Σε αυτές συμμετέχουν δύο πρωταγωνιστὲς και κυριαρχεῖ ο ἀόριστος ή ο παρακείμενος ἀφού περιγράφεται μια πράξη μοναδική και ἀσυνήθης ενώ ο στόχος είναι η ἀλλαγή του τρόπου σκέψης και συμπεριφοράς. Η διάκριση μεταξύ Περιγραφῶν και Παραβολῶν είναι κάποτε δυσχερής.

Μόνον στο Ευαγγέλιο του Λουκά, ὅπου το ενδιαφέρον επικεντρώνεται ὄχι τόσο στο μυστήριο της φύσης ὅσο σε αὐτὸ των ἀνθρωπίνων διαπροσωπικῶν σχέσεων, συναντώνται επίσης (γ) **Παραδειγματικές Ιστορίες**, οι οποίες καταλήγουν με το ἐπιμύθιο: ποῖει (και συ) ομοίως (Ἀκ.10, 37). Είναι τέσσερις: του καλοῦ Σαμαρείτη (10, 30-37), του ἀφρονος πλουσίου (12, 16-21), του πλουσίου και του Λαζάρου (16,19-31) και του Φαρισαίου και του τελῶνη (18, 9-14). Ὅλες ἐκφωνήθηκαν κατά τη διάρκεια του Οδοιπορικοῦ του Ιησού προς το Πάθος, δεν σχετίζονται ἀμεσα με τη Βασιλεία, ἀλλά με συγκεκριμένες κοινωνικές συμπεριφορές και ἀντιστοιχοῦν μορφολογικά στους Μύθους (π.χ. του Αισώπου). Ενώ στην Π.Δ. συναντῶνται δυο τέτοιοι μύθοι (Κρ. 9, 7-15· Δ' Βασ. 14, 9· πρβλ. Δ' Ἐσδρ. 4, 13-21), στην Κ.Δ. ο Ιησούς δεν χρησιμοποιεῖ κανένα. Στο Ἀκ. 13, 6-9 μάλιστα παραλλάσσει μια τέτοια ἀνθρωπομορφική ἱστορία της

⁵ Ο Κ. Berger διακρίνει μεταξύ Π. οι οποίες ἀναφέρονται σε κάτι ἀδύνατο (υπηρεσία δυο κυρίων Ἀκ 16,13) ή παράλογο (καινούργιο κρασί σε γαλιούς ἀκούς Μκ 2,21) και σε αυτές οι οποίες ἔχουν ως θέμα τους πράξεις φυσιολογικές. Σε αυτές η ἔμφαση δίνεται στην ἀρχή και στο τέλος (σπορά-θερισμός, σπόρος-καρπός).

Παράδοσης του Αχικα. Ενώ στους Μύθους οι σχέσεις του ανθρώπινου βασιλείου βρίσκονται σε αναλογία με αυτές του ζωικού ή φυτικού, στις Π. ακόμα και ο ίδιος ο Θεός λειτουργεί ανθρωπομορφικά. Στους μύθους επικρατεί ο νόμος του ισχυροτέρου και η ριψοκίνδυνη ενέργεια είναι άλογη κάτι το οποίο ανατρέπεται στις Π. του Ιησού.

(δ) η Αλληγορία. Η πρώτη τέτοια αλληγορική αφήγηση της Παγκόσμιας Λογοτεχνία είναι το όνειρο της Πηνελόπης σχετικά με τον αετό (Οδυσσέας) που σκοτώνει τις είκοσι χήνες (μνηστήρες) και μια από τις πιο γνωστές είναι αυτή με τις σκιές της Σπηλιάς του Πλάτωνα (Πολ.7, 514^a-521^b. 539δ-541β). Στην κατηγορία αυτή μπορούν να υπαχθούν η παραβολή των ζιζανίων (Μτ 13, 24-30. 36-43) και του βασιλικού δείπνου (Μτ. 22,1-14). Στη σύγχρονη έρευνα διακρίνονται οι αλληγορίες (Δαν. 7) από την **αλληγόρηση**, που αποτελεί το σχόλιο μιας Π. (Μκ. 14, 13-20) και η αλληγοροποίηση ιστοριών μη αλληγορικών κάτι το οποίο συμβαίνει στην Πατερική Παράδοση.

Οι καθεαυτό Π. αποτελούν σύντομες ιστορίες *ευρηματικές (Fiktion)*, οι οποίες περιγράφουν με *ρεαλιστικό* τρόπο μια ολοκληρωμένη σκηνή (*zentripetale Struktur*), η οποία έχει *αναλογικό-μεταφορικό* χαρακτήρα αφού παραπέμπει (**Sache**) που ίσως δεν κατονομάζεται όμως άμεσα στην διήγηση (**Konterdetermination**). Το βασικό χαρακτηριστικό αυτών των διηγήσεων είναι η **ακρίβεια και η συντομία** (τρεις πρωταγωνιστές⁶ από τους οποίους μόνον οι δυο επί σκηνής), η απουσία περιγραφής ταυτόχρονων πράξεων, **οι δραματικές επαναλήψεις** (Λκ. 15, 18 κ.ε. Μτ.22,3.4.9) η εκμυστήρευση (*soliloquy* Λκ. 15, 17· Μτ. 25, 14-30), η κλιμάκωση και η οικονομία στη λεπτομέρεια και στα ψυχολογικά κίνητρα. Ο ακροατής έχει την ευκαιρία να ταυτιστεί με μια φιγούρα της Π. προκειμένου στο τέλος να ανακαλύψει μια εντελώς άλλη θεώρηση του συνανθρώπου, του κόσμου και κυρίως του Θεού. Χαρακτηριστική είναι η αντίθεση μεταξύ ευτελούς αρχής και πλουσιοπάροχου τέλους, η οποία σφυρηλατεί την υπομονή, την αναζήτηση και την ικεσία και προδίδει τον ταπεινό αλλά δυναμικό/ενεργειακό χαρακτήρα της Βασιλείας. Η όλη η δραματουργική πλοκή της αφήγησης αποσκοπεί στο να συνεπάρε τον αναγνώστη από τον 'αυτονόητο' τρόπο σκέψης και δράσης. Ο Ricoeur επεσήμανε ότι η Π λειτουργεί μέσω της καθημερινότητας που χρησιμοποιεί ως πλαίσιο δράσης και κατόπιν της υπερβολής ή της παράδοξης τροπής της αφήγησης προσανατολιστικά/αποπροσανατολιστικά/ επαναπροσανατολιστικά. Ιδιαίτερα αγάπη στην υπερβολή, στην αντίθεση, στην αλληγορία στην ανατροπή και στο αποκαλυπτικό σενάριο δείχνει μάλιστα ο Ματθαίος. Η Π. δεν απευθύνονται μόνον στον εγκέφαλο του ακροατή/αναγνώστη αλλά σε ολόκληρη την ψυχοσωματική του ύπαρξη. καθημερινότητα και να τον καταστήσει ικανό να δει την πραγματικότητα από άλλη οπτική γωνία. Όλες οι διηγήσεις καταλήγουν με μια κεντρική ρήση (**Pointe**). Η αφήγηση μετά από αυτό το σημείο διακόπτεται χωρίς να ικανοποιεί την περιέργεια του ακροατή (Λκ.12,16-21). Μερικές παραβολές αφήνουν μάλιστα ελεύθερο τον ακροατή να αποφασίσει ποιο είναι το μήνυμά τους. Π.χ. στην παραβολή του μαργαριταριού κεντρικό θέμα είναι η αναζήτηση, η χαρά της εύρεσης, το ρίσκο της απόκτησης; Η ανταπόκριση/η συγκίνηση του ακροατή στο κάλεσμα της Π. δίνει τελικά την απάντηση.

Η σύγχρονη έρευνα των Π. εγκαινιάστηκε με τον **A. Jülicher (1857-1938)**, ο οποίος με το δίτομο έργο του *Die Gleichnisreden Jesu* (1888/1899) προσπάθησε να καθάρει τις ιστορίες αυτές από τα αλλεπάλληλα στρώματα της αλληγορικής ερμηνείας και να αποκαταστήσει το **διδασκτικό τους σκοπό**. Κάθε Π. είναι μια μεταφορά ή παρομοίωση που είναι παρμένη από τη φύση ή την καθημερινή ζωή και συγ-κινεί τον ακροατή με τη ζωντάνια ή την παραδοξότητά της. Αποτελείται από μια εικόνα (*Bild*) και μια πραγματικότητα (*Sache*). Η συσχέτιση αυτών των δύο γίνεται μέσω ενός κοινού σημείου σύγκρισης (*punktum/tertium comparationis*). Με τις Π. ο Ιησούς ήθελε να εκφράσει μια καθολικώς ισχύουσα αλήθεια. Π.χ. δια της παραβολής του μαργαριτή (Μτ. 13, 44-6) ο Ιησούς θέλει να τονίσει το ότι για να αποκτήσει κανείς κάτι υψηλό πρέπει να θυσιάσει κάτι υποδεέστερο. Σύμφωνα με τον **C. H. Dodd (1884-1973)**, οι Π. δεν αποσκοπούν σε κάποιο ηθικό δίδαγμα, αλλά όντας ενταγμένες άρρηκτα στο γενικότερο κήρυγμα του Ιησού το οποίο συμπυκνώνεται στο Μκ 1,15, σηματοδοτούν την εδώ και τώρα δια του Ιησού Ανατολή / Παρουσία της Βασιλείας (*Realised Eschatology*). Δημιουργούν κρίση στις συνειδήσεις των ακροατών, αφού προκαλούν στην αναθεώρηση του καθιερωμένου εγωκεντρικού τρόπου σκέψης και προσκαλούν σε συστράτευση με τον Μεσσία Ιησού. Μέσω της παραβολής του μαργαριταριού, δεν παρουσιάζεται απλά κάποιο ηθικό δίδαγμα, αλλά η πρόσκληση του Ιησού στον ακροατή να τον ακολουθήσει άμεσα στη σταυρική και τελικά αναστάσιμη Βασιλεία Του. Για τον **J. Jeremias (1900-1979)**, που ήταν άριστος γνώστης της Παλαιστίνης του 1^{ου} αι., το εικονικό υλικό των Π. εντάσσεται σε ένα κήρυγμα μιας (όχι απλά παροντικής αλλά) πραγματοποιούμενης εσχατολογίας (*sich realisierende Eschatologie*) και έχει συγκεκριμένες ιστορικές/ρεαλιστικές αφορμές. Ο σκοπός των παραβολών ήταν απολογητικός-πολεμικός έναντι εκείνων που είτε (α) αμφισβητούσαν τη μεσσιανική ιδιότητα του Ιησού, είτε (β) της έδιναν πολιτικό περιεχόμενο, είτε (γ) καυτηρίαζαν τη στάση του έναντι της Τορά και του Ναού με αφορμή τη συμμετοχή του στα δείπνα ανθρώπων ηθικά, λατρευτικά και κοινωνικά ακάθαρτων. Οι Π. επιπλέον απευθύνονταν

⁶ Με τον τρίτο επέρχεται η κορύφωση.

στην ίδια την Εκκλησία παρουσιάζοντάς την όχι ως ένα σύλλογο Καθάρων αλλά ως Κοινωνία 'καλών' και των κακών (Μτ. 13,24-30. 47-50), ιουδαιοχριστιανών και εξ εθνών χριστιανών (15, 11-32). Υπεδείκνυαν τη στάση έναντι των νεοφύτων (20, 1-16) και των πτωχών (Λκ. 12-16). Μεταπασχάλια οι Π. έχασαν τον πολεμικό τους χαρακτήρα και απέκτησαν κηρυγματικό χαρακτήρα για την κοινότητα και τους ηγέτες της, ενώ έγινε μέσω πολλών από αυτών προσπάθεια να αιτιολογηθεί η καθυστέρηση της Β' Παρουσίας. Παράλληλα εμπλουτίστηκαν με αλληγορία, λεπτομέρειες και π.διαθηκικές παραπομπές.

Στα μέσα της δεκαετίας του 60, υπό την επίδραση της φιλοσοφίας της γλώσσας, οι Π. αποσπάστηκαν από τη Ρητορική και εντάχθηκαν στην Ποίηση. Οι **E. Fuchs, E. Jüngel, H. Weder** θεωρούν τις Π. ως **δυναμικό γλωσσικό γεγονός-συμβάν**. Το Ευαγγέλιο *σαρκώνεται* στη σημερινή πραγματικότητα με τη μορφή της παραβολής. Ο ίδιος ο Ιησούς κατ' αναλογία προς την θεία Ευχαριστία είναι αοράτως μεν, αλλά οντολογικώς παρών στον λόγο Του. Η βιοτή του και ο λόγος Του με τον τρόπο αυτόν αλληλοσυμπληρώνονται⁷. Η μεταφορά της Π. μετατρέπεται έτσι από ένα απλό φιλολογικό μέσον σε θεολογική και ερμηνευτική κατηγορία. Η **μεταφορικότητα**⁸, επειδή ανταποκρίνεται τόσο στον αποφατισμό του υπερβατικού όσο και στον καταφατισμό του γήινου, αποτελεί τη μόνη γλώσσα έκφρασης της θρησκευτικής εμπειρίας. Η *μεταφορά/αρπαγή* στην καινούργια πραγματικότητα επιτελείται είτε με όρους - σύμβολα (ο αμπελώνας, η σοδειά), που είναι φορτισμένα με ένα θεολογικό περιεχόμενο⁹ ήδη με τις διηγήσεις της Π.Δ., είτε με παράδοξες τροπές στη διήγηση (**zentrifugale Struktur**). Μέσω του **παράδοξου της Π.** (όπως πχ ότι το μάτι αποτελεί το λύχνο του σώματος) ο ακροατής κεντρίζεται στο να αναχθεί σε μια υπερβατική έννοια. Η σκοπιμότητα των Π. είναι η αναγνώριση και ομολογία του σαρκωμένου Λόγου.

Οι **R. W. Funk, D. O. Via, J. D. Crossan, B. B. Scott** τόνισαν την **αισθητική αυτονομία των Π.** Οι μικρές αυτές ιστορίες δεν παραπέμπουν σε κάτι εξωτερικό, ούτε είναι απαραίτητη για την κατανόησή τους η μελέτη των ιστορικών ή άλλων πλαισίων της εκφοράς τους. Με τη δραματουργία τους (η οποία ομοιάζει με αυτήν της τραγωδίας ή της κωμωδίας, αφού παρατηρείται η ίδια μεταλλαγή της ευτυχίας σε δυστυχία και του αντιστρόφου), τη σαφήνεια της δράσης, την ενάργεια της γλώσσας και την ολοκληρωμένη μορφή τους δίνουν την ανθρώπινη ύπαρξη, την οποία και προκαλούν σε μετάνοια προσφέροντας τις ίδιες τραγικές και καθαρτικές δυνατότητες που προσέφερε το αρχαίο Δράμα. Μπορούν μάλιστα να προβληθούν ως θεατρικά κομμάτια ή ευσύνοπτα έπη. Διακρίνονται μάλιστα οι **φωνοδραματικές** παραβολές από τις **φωτοδραματικές**.

Η συγχρονική σημειολογική και στρουκτουραλιστική ανάλυση των δομών και των εννοιών αυτών των γλωσσικών μνημείων μπορεί να μας παρουσιάσει ανάγλυφα τον τρόπο με τον οποίο ενεργοποιείται η «αδύνατη» δυνατότητα παρουσίας της Βασιλείας. Η Βασιλεία αποτελεί έτσι την εναλλακτική πρόταση στον εμπειρικό τρόπο ύπαρξης και επιτυγχάνεται μέσα από την απροϋπόθετη αγάπη, την απεριορίστη ελευθερία και την ελπίδα. Οι Π. παρουσιάζονται ως εικόνες - παράθυρα από τα οποία εισέρχεται στο ζοφερό εδώ και τώρα το φως της καινούργιας οντολογικής πραγματικότητας, η οποία ονομάζεται Βασιλεία, φως, χάρις, δόξα. Αυτή η πραγματικότητα είναι ταυτόχρονα **θεολογική, χριστολογική και εσχατολογική**. Υπό αυτήν την έννοια οι Π. γίνονται **αποκαλυπτικά μέσα**, τα οποία μορφολογικά δεν πρέπει να υπαχθούν στη Ρητορική αλλά στην **Ποίηση**. Υπό αυτήν την έποψη η Π. δεν στοχεύει ούτε στην πληροφόρηση περί του Θεού, ούτε στην αλλαγή ηθικής, αλλά έχει **ποιητικό/δημιουργικό** χαρακτήρα αφού φανερώνει ένα καινούργιο παράδειγμα. Αυτό επιτυγχάνεται με την αντίθεση (π.χ. των δυο χρεοφειλετών) και την υπερβολή, το διάλογο και τον μονόλογο (του ασώτου, του οικονόμου, του γεοκτήμονα) τις ρητορικές ερωτήσεις και τη ρητή έκφραση των συναισθημάτων της οργής, της συμπόνοιας ή της χαράς.

Την τελευταία εικοσαετία η έρευνα στρέφεται και πάλι στο *Sitz im Leben* των Π. Η **L. Schottroff**, ως εκπρόσωπος της **φεμινιστικής κοινωνιοϊστορικής εξήγησης**, υποστηρίζει ότι οι εικόνες είναι επηρεασμένες από την κοινωνιοοικονομική κατάσταση της εποχής του Ιησού, η οποία ανασυντίθενται μέσω της ανάλυσης των Πηγών, προκειμένου να αναδυθεί το τελικό μήνυμα της παραβολής. Όταν ο Ι.Χριστός παρουσιάζεται με εργοδότη, ο οποίος αμοιβεί με πλήρη μισθό μερικώς απασχολούμενους εργάτες, τότε ασκεί κριτική στην κοινωνική δομή της εποχής του. Οι **D. Flusser, C. Hesyer, H. K. Mc Arthur/ R. M. Johnston, D. Stern, C. Thoma/ M. Wyschogrod, B. H. Young**

⁷ Η παραβολή του ασώτου για παράδειγμα βρίσκεται σε άρρηκτη σχέση με τα δείπνα που παρέθετε ο ίδιος σε ανθρώπους ηθικά και κοινωνικά επιλήψιμους και περιθωριοποιημένους.

⁸ (και όχι απλά η μεταφορά που συνδυάζει σε μια απλή πρόταση δυο ανόμοια πράγματα)

⁹ .Όσον αφορά την παραβολή του σπορέα ο Ισραήλ στο Ησ.6,13 χαρακτηρίζεται ως άγιον σπέρμα ή ως του Γιαχβέ. Συχνά ο Θεός στην πρώιμη ιουδαϊκή γραμματεία χαρακτηρίζεται ως σπορέας. Στο Δ Εσδρ. (4, 28κ.ε.) ο Θεός παρουσιάζεται ταυτόχρονα ως κύριος της σποράς και της συγκομιδής. Η εικόνα της συγκομιδής συνδέεται με την δεύτερα Παρουσία.

υποστήριξαν ότι Π. αντλούν από το ίδιο ταμείο στερεοτύπων που χρησιμοποιούν και οι ραββινικές. Το μοντέλο αυτό διδασκαλίας αποτελούσε μια δημόδη μορφή προφορικής θρησκευτικής διδασκαλίας.

Για να καταστούν σαφείς οι μεταξύ των αποκλίσεις των διαφόρων σχολών ερμηνείας της παραβολής θα χρησιμοποιήσω ως παράδειγμα την μέχρι τούδε ερμηνεία της παραβολής της απωλομένης δραχμής. Η **αλληγορική ερμηνεία** παραλλήλισε τη γυναίκα είτε με την Εύα, είτε με την Εκκλησία είτε με και τη Σοφία που προσκαλεί όλους στο γέυμα της. Πολύτιμη/μοναδική δραχμή είναι ο άνθρωπος και γείτονες η θριαμβεύουσα Εκκλησία που συγχαίρει με την σωτηρία κάθε ανθρώπου. Η **ρητορική/διδασκτική σχολή** αφορμάται από τα ιστορικά και κοινωνικά δεδομένα της εποχής εκείνης στην Παλαιστίνη. Η ανώνυμη γυναίκα στα μικρά όρια του σπιτιού της χάνει μια δραχμή, η οποία δεν αποτελεί το 1/100 της περιουσίας της (όπως στην περίπτωση των προβάτων), αλλά το 1/10¹⁰. Μια δραχμή ισοδυναμούσε με την αμοιβή ενός εργάτη για μια ημέρα κοπιαστικής εργασίας (διάρκειας 12 ωρών). Η **απολεσθείσα δραχμή** ήταν επιπλέον εξαιρετικά πολύτιμη για τη γυναίκα για τους εξής λόγους¹¹: (α) Οι δέκα δραχμές είτε στόλιζαν το κεφάλι της, (όπως συμβαίνει ακόμη σήμερα με τις γυναίκες των Βεδουίνων), είτε αποτελούσαν το περιδέραϊό της. Η απώλεια της μιας δραχμής κατέστρεφε συνεπώς το μοναδικό ίσως κόσμημά της, το οποίο δεν αποχωριζόταν ούτε όταν κοιμόταν. (β) Οι δραχμές προέρχονταν από το **γαμήλιο συμβόλαιο**-το Μώχαρ, το οποίο προέβλεπε καταβολή 50 δηναρίων από τον υποψήφιο γαμβρό στον πατέρα της νύφης. Αποτελούσαν συνεπώς γαμήλιο δώρο. (γ) Οι δέκα δραχμές εκτός από κόσμημα αποτελούσαν το μοναδικό οικονομικό στήριγμα της φτωχής γυναίκας. Εάν μάλιστα κανείς αναλογιστεί ότι τα κοσμήματα των γυναικών της Ανατολής περιλαμβάνουν δεκάδες ασημένια και χρυσά νομίσματα, τότε οι δέκα μόλις δραχμές του κοσμήματος της γυναίκας υποδηλώνουν την ταπεινή οικονομική της κατάσταση. Μέσα στο σκοτεινό, ελλείπει παραθύρων, σπίτι η γυναίκα ανάβει 'λύχνον' και σαρώνει το σπίτι με ένα κλαδί φοινικιάς προκειμένου να ακούσει το κουδούνισμα του ασημένιου νομίσματος στο πέτρινο πάτωμα. Η χαρά της ευρέσεως της χαμένης δραχμής, όπως και εκείνη του απωλωλότες προβάτου, δεν δοκιμάζεται ατομικά αλλά από ολόκληρη την Κοινότητα. Η **'μεταφορική' σχολή** υπογραμμίζει την υπερβολή της παραβολής, καθώς δεν ήταν φυσιολογικό μια γυναίκα να υποβληθεί σε τόσο κόπο και κατόπιν τόσο μεγάλη Δοχή για μια δραχμή, αφού άλλωστε έχει άλλες εννιά. Με την υπερβολή αυτή ανατρέπεται ο 'ωχαδελφισμός' της φυσιολογικής κοινωνίας και επιδεικνύεται η αξία κάθε προσώπου στα μάτια του Θεού και τα πλαίσια της Βασιλείας. Η **κοινωνιοϊστορική σχολή** τονίζει το γεγονός ότι η απώλεια της δραχμής ισοδυναμεί με την μη δυνατότητα σίτισης της οικογένειας για μια ή περισσότερες ημέρες, αφού η εποχή του Ιησού ήταν εποχή ανεργίας και η δραχμή αντιστοιχούσε με ένα ημερομίσθιο. Η χαρά συνεπώς της γυναίκας ήταν ανέκφραστη.

¹⁰ Σημειωτέον ότι είναι το μοναδικό χωρίο στο οποίο γίνεται αναφορά στη δραχμή στην Κ.Δ.. Μια δραχμή σε μια κοινότητα, όπου οι συναλλαγές γίνονταν κυρίως με ανταλλαγές προϊόντων, ήταν κάτι το σπάνιο και πολύτιμο.

¹¹J.Jeremias, *Die Gleichnisse Jesu*, Göttingen 1996¹¹, ad loc. K.Erlemann, *Gleichnisauslegung. Ein Lehr- und Arbeitsbuch*, Tübingen 1999, 218-225.

Η Θεία Ευχαριστία ως «φάρμακο αθανασίας»

Κατά τη διάρκεια της δημόσιας δράσης του ο Ιησούς παρουσιάζεται από το Λουκά να διαδίδει το Ευαγγέλιό του στη Γαλιλαία «των αλλοδαπών» μέσα από τη συμμετοχή του σε γεύματα, όπου προσφέρει με τρόπο παραβολικό το δικό του «άρτο» το κήρυγμα της Βασιλείας του Θεού. Μοιράστηκε το ίδιο τραπέζι όχι μόνο με ευσεβείς Φαρισαίους, αλλά και με τους «άνομους» τελώνες και πόρνες. Φυσικά αυτό δε συνέβαινε διότι ήταν ο ίδιος «φάγος και οινόποτος», όπως τον χαρακτήριζαν οι αντίπαλοί του, αλλά διότι με τη στάση αυτή ήθελε να δείξει ότι το δείπνο των Εσχάτων έχει ήδη αρχίσει. Ιδίως στην Ανατολή η πρόσκληση και η συμμετοχή σε τραπέζι, και μάλιστα σε δείπνο, αποτελούσε την κορυφαία έκφραση φιλίας, κοινωνίας και αγάπης¹². Στο σημείο αυτό πρέπει να αναλογιστεί κανείς τη ψυχοθεραπευτική αξία του διαλόγου αλλά και της κοινότητας ως συνύπαρξης. Ιδίως για τον Ιουδαίο το γιορτινό τραπέζι του Σαββάτου και του Πάσχα πέρα από τις αναμνήσεις του ένδοξου παρελθόντος, αποτελούσε και μια πρόγευση της χαράς των Εσχάτων.

Δια της χριστιανικής θείας Ευχαριστίας, η οποία διαφέρει από ιερά γεύματα των πρωτόγονων λαών, διότι στηρίζεται στην ανάμνηση των ιστορικών γεγονότων του Σταυρού και της Ανάστασης του Ιησού, η Εκκλησία δίνει στο παιδί, αμέσως μόλις δημιουργείται υποσυνείδητα η βασανιστική ενοχή του, στο στοματικό δηλ. στάδιο της εμβρυακής ζωής του, την δυνατότητα να μην την απωθήσει στο ασυνείδητο, αλλά να την εκφράσει συνειδητά σε απόλυτο βαθμό, παρέχοντάς του την ευκαιρία κατά την περίοδο που βιώνει τον Κόσμο με την γέυση, να κοινωνήσει τον ίδιο τον σαρκωμένο Λόγο του Θεού και έτσι να θεραπευτεί και να ελευθερωθεί από το βάρος της. Η μεγάλη μητέρα Εκκλησία λέει δηλ. στο παιδί κάτι που η φυσική μητέρα του αδυνατεί να πει: ότι δηλ. τα αισθήματα της ενοχής του είναι αδικαιολόγητα και ότι πρέπει να πάψει να νοιώθει και να ζει ως 'σαδιστής', επειδή μόνον και μόνον πρέπει να φάει για να επιβιώσει. Ο Θεός, ο οποίος θυσιάζεται εκούσια και δεν δολοφονείται, ζει αιώνια και κοντά του δια της θείας Κοινωνίας, της βρώσης του ίδιου του Θεού, μπορεί να ζήσει αιώνια και ο άνθρωπος. Το παιδί μπορεί έτσι να γίνει αυτό που τρώει, δηλ. κατά χάριν Θεός, και να νικήσει την αγωνία του θανάτου, που το ταλανίζει από την γέννησή του μετέχοντας στην **αιωνιότητα** Αυτού που μεταλαμβάνει. Κοινωνώντας επίσης μαζί με τους άλλους ξεπερνάει επίσης τα τείχη που αμέσως με την γέννησή του υψώνει έναντι του 'ξένου', για τον οποίο το βρέφος νοιώθει ότι απειλεί την υπόστασή του, όταν και εφόσον του περιορίζει και του στερεί την αποκλειστικότητα της τροφού και της τροφής του. Μόνον με αυτόν τον τρόπο μεταμορφώνεται η εγγενής επιθετικότητα, η οποία ήδη στην βρεφική ηλικία ενυπάρχει στον άνθρωπο, λόγω του άγχους της επιβίωσης, υπερβαίνεται ο παιδικός πόνος που δημιουργείται από τον φαύλο κύκλο της οδύνης και της ηδονής και υπερνικάται η τρομερή για το παιδί απειλή της μοναξιάς και του θανάτου.

Την εμπειρία αυτή που έχει ο νεόφυτος μέσα στην Εκκλησία εκφράζουν με παραστικότερο τρόπο και ομολογουμένως τολμηρές εκφράσεις δύο κείμενα της πρωτοχριστιανικής Γραμματείας. Το πρώτο είναι μία Ωδή της χριστιανικής αλλά γνωστικίζουσας ποιητικής Συλλογής των Ωδών του Σολομώντος, η οποία (Ωδή) όμως σύμφωνα με τον Β. Τσάκωνα φαίνεται να μην είναι δοκητική, αλλά απολύτως ορθόδοξη¹³ και το δεύτερο προέρχεται από τον 'Παιδαγωγό' του Κλήμεντος του Αλεξανδρέως¹⁴. Στα κείμενα αυτά ο Λόγος είναι το γάλα ή ο μαστός, ο εκβλύζων το γάλα από τους κόλπους του Πατρός:

Ποτήριον γάλακτος ἐδόθη εἰς ἐμέ
καί ἐπιον αὐτό ἐν τῇ γλυκῆτητι τῆς τέρψεως τοῦ Κυρίου.
ὁ Υἱὸς εἶναι τό ποτήριον, ὁ δέ ἀμελγόμενος ὁ Πατήρ
καί τό ἅγιον Πνεῦμα ἤμελξεν αὐτόν διότι τά στήθη του ἦσαν πλήρη
καί δέν ἐφάνη καλόν εἰς Αὐτόν, τό να χυθῆ τό γάλα ἀσκοπῶς
καί τό ἅγιον Πνεῦμα ἤνοιξεν τήν ἀγκάλην του
καί ἀνέμειξε τό γάλα ἐκ τῶν στηθῶν τοῦ Πατρός
καί ἔδωκε τό μεῖγμα εἰς τόν κόσμον ὅστις δέν ἐγνώριζεν αὐτό..

¹² Στο ίδιο τραπέζι κάθονταν ή μάλλον ανακλίνονταν μόνον άνθρωποι που ανήκαν στην ίδια κοινωνική, θρησκευτική, εθνική φατρία. Η θέση του κάθε προσκεκλημένου, το είδος του ποτού, των εδεσμάτων και του κρέατος που καταναλωνόταν, ο τρόπος που αυτά μαγειρεύονταν, η ποσότητα, η ώρα και η συχνότητα του φαγητού, οι καθάρσεις πριν και η διασκέδαση μετά, αποτελούσαν μέρος ενός τελετουργικού που εξέφραζε την ταυτότητα μιας ολόκληρης κοινότητας

¹³ *Αι Ωδαι Σολομώντος*, έκδ. Β. Τσάκωνα (Εισαγωγή-Κείμενον-Ερμηνεία), ΟΕΔΒ Αθήνα 1984, 103.

¹⁴ ΕΠΕ Κλήμ. Αλεξανδρέου έργα, τόμ.1, 8

Ἡ πνευματική τροφή είναι γάλα γιατί εξαιτίας της χάριτος είναι γλυκιά, ως ζωή είναι θεραπευτική κι ως ημέρα χριστού είναι λευκή, ενώ το αίμα του Λόγου έχει φανερωθεί ως γάλα. Η Εκκλησία είναι συγχρόνως παρθένος και μητέρα, ως παρθένος ακήρατη, ως μητέρα τρέφει τα παιδιά της με τον άγιο γάλα, το βρεφικό Λόγο[...]. Ο Λόγος είναι τα πάντα για το νήπιο και πατέρας και μητέρα και παιδαγωγός και τροφέας. Και τίποτε δεν λείπει στα παιδιά για την αύξησή τους[...]. Τρέχουμε προς τον αναληθητικό μαστό του Πατέρα, τον Λόγο, που είναι ο μόνος που χορηγεί το γάλα της αγάπης σε εμάς τα νήπια. Μην παραξενεύεσαι όταν λέμε γάλα το αίμα του Κυρίου ή μήπως αλληγορείται και οίνος αυτό το αίμα; Το γάλα αναμιγνύεται με το νερό, το μέλι (όπως ο Λόγος με την φιλανθρωπία) και το γλυκύ κρασί.

Καταρχήν το ερώτημα το οποίο προκύπτει σχετίζεται με το εάν όντως το γεύμα ήταν **πασχάλιο**. Σύμφωνα με το Ιω. 18, 28 και την λειτουργική παράδοση της Εκκλησίας ο Ιησούς σταυρώθηκε την Παρασκευή 14^η Νισάν (και όχι την Παρασκευή **15 Νισάν**) πριν τη δύση του ηλίου τη στιγμή κατά την οποία στο Ναό σφάζονταν οι πασχάλιοι αμνοί (πρβλ. Α' Κορ. 5, 7). Η αμνηστεία του Βαρθολομαίου, το δικαστήριο (Μκ. 15, 6), η μεταφορά του Σταυρού από τον Σίμωνα (Μκ. 15, 21 πρβλ. 15, 42) τεκμηριώνουν την ορθότητα της ιωάννειας χρονολόγησης της σταύρωσης του Ιησού. Φαίνεται συνεπώς ότι ο Ιησούς γιόρτασε το Πάσχα 24 ώρες πριν τον επίσημο εορτασμό, χωρίς να χρησιμοποιήσει τον πασχάλιο αμνό και άζυμο άρτο, καθώς οι ιουδαϊκοί νόμοι απαγόρευαν στους αιρετικούς και στους αποστάτες να προσκομίζουν στο Ναό και να καταναλώνουν πασχάλιο αμνό (πρβλ. Εξ. 44, 9 κ.ε.). Ανακαλείται έτσι η θυσία του Ισαάκ, όπου απουσίαζε το θυσιαστικό ζώο (Γεν. 22, 1-19). Άλλωστε και οι Ιουδαίοι της Διασποράς εόρταζαν χωρίς πασχάλιο αμνό. Πράγματι το 30 μ.Χ. η 14^η Νισάν «έπεφτε» ημέρα Παρασκευή.

Από την άλλη πλευρά το τελευταίο γεύμα του Ιησού έχει πασχάλιο χαρακτήρα, καθόσον α/ τελείται **τη νύχτα** και όχι το εσπέρας και β/ μάλιστα **στην Ιερουσαλήμ** και όχι στη Βηθανία, όπου ήταν το κατάλυμα του Ιησού κατά τη διάρκεια της Εβδομάδος του Πάθους. Βεβαίως στην πασχάλια τελετή έπιναν όλοι από το δικό τους ξεχωριστό ποτήρι, ενώ στο Δείπνο, το οποίο μάλλον κακώς έχει χαρακτηριστεί ως **Μυστικό**, γ/ **πίνουν όλοι από αυτό του Ιησού**. δ/ Ο Ιησούς δεν ακολούθησε τους καθαρμούς που προέβλεπε το πασχάλιο τυπικό την εβδομάδα πριν τον εορτασμό, αλλά και δεν είναι σαφές εάν έπλυσε τα χέρια του κατά τη διάρκεια του «Μυστικού Δείπνου». ε/ Επίσης ενώ το πασχάλιο γεύμα εορταζόταν με την οικογένεια, ο Ιησούς τελεί το τελευταίο του Δείπνο **μόνο με τους Δώδεκα μαθητές του**, ενώ απουσιάζουν τόσο οι στενείς συγγενείς όσο και οι μαθήτριές του.

Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο διατυπώθηκε η υπόθεση ότι ο Ιησούς γιόρτασε το Πάσχα σύμφωνα με το ηλιοκεντρικό ημερολόγιο των Εσσαίων και όχι με το σεληνιακό ημερολόγιο των Σαδουκαίων και Φαρισαίων. Στο **δείπνο του Κουμράν** λάμβαναν μέρος μόνον άνδρες και όχι γυναίκες έχοντας εσχατολογικό προσανατολισμό. Στον **Κανόνα της Σύναξης ή της τάξης της Ομήγυρης (1QSa II 11-22 [1Q28a])** σημειώνονται τα εξής για το τελετουργικό: *Ας εισέρχεται [ο ιερέας] επικεφαλής όλης της ομήγυρης του Ισραήλ και όλοι οι αδελφοί του, οι υιοί του Ααρών, οι ιερείς, [που καλούνται] σε συνάθροιση, οι άνδρες του ονόματος. Και θα κάθονται μπροστά από αυτόν, καθένας κατά το αξίωμά του. **Και έπειτα ας κάθεται ο Μεσσίας του Ισραήλ**. Και θα κάθονται μπροστά από αυτόν, οι αρχηγοί των χιλιάδων του Ισραήλ, καθένας κατά το αξίωμά του, ανάλογα με τη θέση του] στα στρατόπεδά τους, και ανάλογα με τους σταθμούς τους. Και όλοι [οι αρχηγοί των πα] [τριών της ομήγυρης μαζί με τους σοφούς της ομήγυρης της αγιότητας] θα κάθονται μπροστά τους, καθένας κατά το αξίωμα του. Και [αν συνέρχονται για τράπεζα κοινότητας ή για να πίνουν το μούστο και (είναι) προετοιμασμένη η τράπεζα της κοινότητας και [(είναι) αναμειγμένος ο μούστος] για πόση [ας μην απλώσει] κανείς το χέρι του στην πρώτη μερίδα του άρτου και [του μούστου], πριν από τον ιερέα, γιατί [αυτός θα ευλογεί την πρώτη μερίδα του άρτου και του μούστου, και θα απλώσει] το χέρι του στον άρτο στην αρχή **κι έπειτα θα απλώσει ο Μεσσίας του Ισραήλ το χέρι του στον άρτο**. [Κι έπειτα θα ευλογούν όλη η ομήγυρη της κοινότητας καθένας κατά] το αξίωμα του. Και σύμφωνα με τη διάταξη αυτή θα κάνουν σε κάθε ετοιμασία όταν συνέρχονται τουλάχιστον δέκα άνδρες.] Σε αυτό το κείμενο απαντάται για πρώτη φορά ο όρος Μεσσίας του Ισραήλ απολύτως και δηλώνει τον πολιτικοστρατιωτικό ηγέτη του Ισραήλ.*

Στον Ψ. 21 (22) μάλιστα η αλλαγή από το θρήνο στον αίνο επιτυγχάνεται με την προσφορά θυσίας Αίνου, της **toda εν εκκλησία μεγάλη** (στ. 26), η οποία παραλληλίζεται από μερικούς ερμηνευτές με τη θεία Ευχαριστία¹⁵. Στο ιουδαιοελληνιστικό μυθιστόρημα **Ιωσήφ και Ασινέθ** η γυναίκα του Ιωσήφ κοινωνεί του άρτου της ζωής και του ποτηρίου της Ευλογίας (8, 11-16, 15). Γεύμα παραθέτει και η Σοφία (Παρ. 9, 5).

¹⁵ Πρβλ. στ. 27: *φάγονται πένητες και έμπλησθήσονται, και αινέσουσιν κύριον οι έκζητοῦντες αυτόν' ζήσονται αι καρδίαι αυτών εις αιώνα αιώνος*.

Υπάρχει επιπλέον η υπόθεση ότι πρόκειται για το προεόρτιο Δείπνο των φίλων (**Σαμπουράχ**), το οποίο ήταν απλούστερο (πλύσιμο χειρών-κλάση άρτου-ευλογία-ευχαριστία ποτηρίου-τέλος).

Το τελετουργικό του πασχαλίου δείπνου, ήταν το εξής: Οι καλεσμένοι ανακλίνονται (και δεν κάθονται, όπως στην περίπτωση της Εικόνας του Μυστ. Δείπνου). Κατόπιν ακολουθούσαν τέσσερα «μέρη»:

1^ο Ποτήρι κεκραμένου ερυθρού Οίνου-Kiddusch. Αυτό το Ποτήρι προσφέρεται μετά από Ευλογία/Ευχαριστία του Οικοδεσπότη. Για ορεκτικά προσφέρονται **πράσινα και πικρά χόρτα και χυμός φρούτων.**

Διήγηση/Haggada του Πάσχα: εξήγηση των ιδιαιτεροτήτων του πασχαλίου γεύματος από τον αρχαιότερο, τον πατέρα προς το νεότερο, μέσω προκαθορισμένων ερωτήσεων που διατυπώνονται αντιστρόφως:

- Γιατί ψήνεται ο αμνός στη σούβλα;
  - Γιατί προσφέρονται πικρά χόρτα ως ορεκτικά;
  - Γιατί τρώγεται άζυμο ψωμί;

- Ψάλλεται το πασχάλιο **Αλληλουάριο-Hallel**: α' μέρος: Ψ. 113-114 (Μασ.), στο οποίο άδεται η έξοδος από την αιγυπτιακή δουλεία.

2^ο Ποτήρι Οίνου - Haggada. Πλύσιμο των χειρών.

Επιτραπέζια **Προσευχή** –Κλάση άρτου. Στο σημείο αυτό ο Ιησούς σύμφωνα με το τυπικό εκφώνησε στα αραμαϊκά την προσευχή *lachma anja*: ο άρτος της φτώχειας (Δτ. 16, 3), τον οποίο έφαγαν οι Πατέρες μας.. κάθε ένας που πεινά ας έλθει να φάει. Κάθε ένας που βρίσκεται σε ανάγκη θα πλουτήσει.

+Α' Κορ. 11, 24-26: Ο Ιησούς και εύχαριστήσας έκλασεν και είπεν:

Τούτό μου έστιν τὸ σῶμα τὸ ὑπὲρ ὑμῶν·

τούτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἑμὴν ἀνάμνησιν

Γεύμα αποτελούμενο από αρνί, πικρά χόρτα, πολτό φρούτων και κρασί. Πλύσιμο των χειρών.

3^ο Ποτήρι-Ευλογίας, το οποίο σε όλα τα εορταστικά γεύματα συνοδεύεται από την **Προσευχή**: ο Ελεήμων και Παντοδύναμος ας μας αξιώσει να συμμετάσχουμε στις ημέρες του Μεσσία και στη ζωή του μελλοντικού αιώνα. Αυτός ο οποίος μεγαλύνει τη σωτηρία του Βασιλέα και δείχνει χάρη στον Χριστό του τον Δαβίδ και το σπέρμα του στους αιώνες, Αυτός, ο οποίος κάνει ειρήνη στον ουρανό, ας χαρίσει την ειρήνη του σε εμάς και σε όλον το λαό του Ισραήλ :

+ Ο Ιησούς προσθέτει [μετὰ τὸ δειπνῆσαι, λέγων]:

Τούτο τὸ ποτήριον ἢ Καινὴ Διαθήκη ἐστὶν ἐν τῷ ἑμῷ αἵματι·

Τούτο ποιεῖτε, ὡς ἂν πίνετε, εἰς τὴν ἑμὴν ἀνάμνησιν.

ὡς ἂν γὰρ ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τούτον καὶ τὸ ποτήριον πίνετε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε, ἄχρις οὔ ἔλθῃ.

Μέγα Πασχάλιο **Αλληλουάριο-Hallel** β' μέρος: Ψ.115-118, όπου περιλαμβάνεται αἶνο ενός σεσωσμένου, ο οποίος υψώνει το ποτήρι της σωτηρίας (Ψ.116, 3).

4^ο Ποτήρι- Αλληλουάριο με αἶνο. Ανάγνωση του Ψ. 136.

Το αρχαιότερο γραπτό κείμενο είναι αυτό του **Παύλου** (Α' Κορ. 11, 23-34) το οποίο γράφτηκε λίγο πριν το Πάσχα τού 54 μ.Χ. και απηχεί προπαύλεια παράδοση, καθώς εισάγεται με τη φράση *παρέλαβον*. Παρουσιάζει πολλές

ομοιότητες με την παραλλαγή του Λουκά (22, 15-20)¹⁶, αφού και τα δυο κείμενα είναι ασύμμετρα (δεν αντιστοιχεί δηλ. το λόγο του άρτου σε αυτό του οίνου), παρουσιάζουν το ποτήριο ως **καινή διαθήκη** κατ' επίδραση του Ιερ. 31, 31, τονίζουν τη σωτηριολογική διάσταση του άρτου και όχι του οίνου και αποσκοπούν με την **ανάμνηση** στη λειτουργική καθιέρωση. Μάλλον και τα δύο κείμενα έχουν την προέλευσή τους στην **Αντιόχεια**.

1. Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΣΗΜΑΙΝΕΤΑΙ ΕΝ ΤΟΙΣ ΜΥΣΤΗΡΙΟΙΣ ΑΛΛΑ.....
2. Μαρτυρία - διακονία
3. ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ
4. **ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΣ ΟΧΙ ΜΥΣΤΙΚΟΣ** αν και ως αναστάς
5. **ΑΝΑΚΛΙΣΗ ΟΧΙ ΚΑΘΙΣΜΑ** ΕΞ ΟΥ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΘΙΟΣ
6. Ο ΙΟΥΔΑΣ ΣΤΟ ΚΕΝΤΡΟ ΚΑΙ ΟΧΙ ΑΚΡΑ ΔΕΞΙΑ, ο τρ'γων αντί φαγών
7. ΟΧΙ ΙΟΥΔΑΙΟΙ ΑΛΛΑ ΙΟΥΔΑΣ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ
8. **ΑΛΛΑΞΕ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ Ο ΙΗΣΟΥΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΗΣ ΕΠΙΓΕΙΑΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣ ΣΤΟΥ**
9. **ΑΛΛΑΞΕ Ο ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΤΟΥ ΔΕΙΠΝΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ;;;**
10. Ο ΝΙΠΤΗΡΑΣ ΠΟΤΕ;;;

1. ΑΣΠΑΣΜΟΣ (+ ΠΝΕΥΜΑ) – ΣΥΜΦΙΛΙΩΣΗ ΝΙΠΤΗΡΑΣ
2. **ΚΛΑΣΗ ΑΡΤΟΥ – ΟΝΟΜΑΣΙΑ**
3. **ΚΟΙΝΟ ΠΟΤΗΡΙΟ ΑΝ ΚΑΙ ΚΑΠΟΙΟΙ ΟΧΙ ΟΙΝΟ- ΔΥΟ ΠΟΤΗΡΙΑ Ο ΛΟΤΚΑΣ**
4. ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ ΔΕΙΠΝΟΥ
5. ΜΑΡΑΝ ΑΘΑ

1. ΚΕΝΤΡΟ ΤΟΥ ΝΑΟΥ + ΑΝΑΓΝΩΣΗ
2. ΙΣ ΠΟΛΛΑ ΕΤΗ;;;
3. ΒΓΑΖΕΙ ΤΟ ΩΜΟΦΟΡΙΟ ΗΔΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΝΑΓΝΩΣΗ ΤΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ ΠΟΥ ΓΙΝΟΤΑΝ ΑΡΧΙΚΑ ΑΠΟ ΕΚΕΙΝΟΝ ΚΑΙ ΜΕΧΡΙ ΤΕΛΟΥΣ-ΣΥΛΛΕΙΤΟΥΡΓΕΙ
4. ΕΙΣ ΤΟΠΟΝ ΚΑΙ ΤΥΠΟΝ...

1. ΑΠΟΚΡΥΦΑ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ

ΓΝΩΣΤΙΚΑ ΔΙΑΛΟΓΙΚΑ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ: Ο **Papyrus Egerton 2** πρωτοδημοσιεύτηκε το 1935. Αποτελείται από 2 ½ φθαρμένα φύλλα και μάλλον χρονολογείται το 200 μ.Χ. Είναι ένα Ευαγγέλιο, το οποίο κατακλείεται με μια ιστορία Πάθους. Το πρώτο φύλλο περιέχει έναν εριστικό διάλογο του Ιησού με τους Γραμματείς και την ιουδαϊκή ηγεσία για την υπέρβαση των νόμων εκ μέρους του Ιησού. Αποπνέει 'ιωάννειο άρωμα' και καταλήγει με την ανεπιτυχή προσπάθεια λιθοβολισμού Του. Ακολουθούν δυο 'συνοπτικές' διηγήσεις, οι οποίες αφορούν στη θεραπεία ενός λεπρού και στο ερώτημα σχετικά με τον φόρο. Επίσης καταγράφεται ένα 'απόκρυφο' θαύμα του Ιησού στον Ιορδάνη, το οποίο δεν μπορεί όμως να αποκρυπτογραφηθεί πλήρως ένεκα της κακής ποιότητας του χειρογράφου.

Το **Μυστικό κατά Μάρκον Ευαγγέλιο** ανακαλύφθηκε το 1958 στο ελληνορθόδοξο μοναστήρι Mar Saba κοντά στην Ιερουσαλήμ. Ο Κλήμης Αλεξανδρεύς σε μία μέχρι τότε άγνωστη επιστολή του προς κάποιο Θεόδωρο επιβεβαιώνει την ύπαρξη ενός πνευματικότερου ευαγγελίου στην Αλεξάνδρεια, το οποίο γράφτηκε από τον Μάρκο για να βοηθήσει τη γνώση των προοδευμένων στην πίστη χριστιανών. Αμφιβάλλει για το εάν υπάρχουν τεμάχια που χρησιμοποιούν οι Καρποκρατιανοί (125-170). Ο ίδιος ο Κλήμης καταγράφει από αυτό το απόκρυφο την ανάσταση

¹⁶ Ο **Μάρκος** συνδέει άμεσα τα περιγραφόμενα με τις τελευταίες ημέρες του Ιησού. Δεν παραθέτει δηλ. απλώς ένα λειτουργικό τυπικό, αλλά εξιστορεί. Ο **Ματθαίος** ακολουθεί το Μκ. με μικρές παραλλαγές, οι οποίες οφείλονται είτε στη διαφορετική λειτουργική παράδοση είτε στο θεολογικό στίγμα του ευαγγελιστή. Τόσο ο Μτ. όσο και ο Μκ. θέτουν σε αντιστοιχία τα λόγια που αφορούν το σώμα και το ποτήριο, ενώ απουσιάζει κάθε αναφορά στον πασχάλιο αμνό, τα πικρά χόρτα και τον άζυμο άρτο που αποτελούσαν τα συστατικά στοιχεία του ιουδαϊκού γεύματος.

ενός νέου από έναν τάφο στη Βηθανία κατ' αντιστοιχία προς την ανάσταση του Λαζάρου (Ιω. 11) με 'συνοπτικό' όμως λεξιλόγιο. Μάλλον συνδεόταν με το Βάπτισμα.

Το **Ευαγγέλιο του Πέτρου** ήταν γνωστό από τον Ευσέβιο (επιστολή του Αντιοχείας Σεραπίωνος προς την Εκκλησία της Ρύσσου 190 μ.Χ Ε.Ι. 6,12,2-6) και ήταν διαδεδομένο περί το 200 στη Συρία. Μεγάλο απόσπασμα αυτού του Ευαγγελίου βρέθηκε σε χειρόγραφο του 8^{ου} αι. το 1886/7 στον τάφο ενός μοναχού στο **Akhim** στην Άνω Αίγυπτο και δημοσιεύτηκε το 1892. Ο D. Lührmann ανακάλυψε το 1993 ένα απόσπασμα (ΡΟx 4009). Το τεμάχιο Akhim περιγράφει τη σταύρωση με γλώσσα π.διαθηκική (αλλά όχι παραπομπές), όπου την αποκλειστική ευθύνη την έχουν οι Ιουδαίοι και ο Ηρώδης, την ανάσταση και τις εμφανίσεις του Ιησού (με φανταστικά χρώματα

Ο Papyrus 840 βρέθηκε στην Οξύρυγχο και αποτελεί φύλλο περγαμηνής, του 400 μ.Χ. Σε 45 σειρές αφηγείται μία προτροπή Ιησού για τη μη διάπραξη αδικίας και έναν εριστικό διάλογο με τους αρχιερείς στο Ναό. Εκείνοι τον κατηγορούν για μόλυνση του Ιερού, γιατί δεν ακολούθησε πριν την Είσοδό Του τις προβλεπόμενες καθαρτήριες διαδικασίες. Ακολουθεί ένα Ουαί του Ι. Χριστού προς αυτούς και όλους τους τυφλούς και αναφορά στον καθαρτήριο χαρακτήρα του Βαπτίσματος. Μάλλον προέρχεται από τον 1^ο αι. αφού προϋποθέτει γνώση των Ναού.

ΙΟΥΔΑΙΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ Το **Ευαγγέλιο των Ναζαρηνών**, το οποίο ήταν γραμμένο στα αραμαϊκά και γνωστό στον Ηγήσιππο (180 μ.Χ.) συγγενεύει με το *κατά Ματθαίον*. Ονομάστηκε έτσι από τους Ιουδαιοχριστιανούς της Βεροίας της Κοίλης Συρίας. Έχει μυθικές περιγραφές (π.χ. του ρουχισμού των Μάγων). Ο *έξηραμμένην έχων τήν χείρα* (Μκ. 3, 2) ήταν κτίστης και επιθυμεί την θεραπεία του για να συνεχίσει την εργασία του. Το ελληνιστί γραμμένο και συγγενεύοντα επίσης με τον Μτ. **ευαγγέλιο των Εβιωναίων** ήταν γνωστό ήδη στον Ειρηναίο (180) και κυκλοφορούσε στην Υπεριορδανία. Αρνείται την εκ παρθένου γέννηση, αφού ο Ι. Χριστός γίνεται υιός του Θεού με τη Βάπτισή του, εξαιρείται η φυτοφαγία και η εχθρότητα έναντι της λατρείας του Ναού. Το **Ευαγγέλιο των Εβραίων** (μάλλον από το 1^ο ήμισυ του 2^{ου} αι) που χρησιμοποιείται από Ιουδαιοχριστιανούς της Αιγύπτου έχει πολλά μυθικά-γνωστικά στοιχεία. Σώζονται μόνο επτά τεμάχια. Ξεχωρίζει η εμφάνιση του αναστάντος στον Ιάκωβο.

2. ΕΞΩΒΙΒΛΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΟΝ Ι. ΧΡΙΣΤΟ

Υπάρχουν μαρτυρίες για τον Ιησού εκτός των Ευαγγελίων; Όπως θα αποδειχθεί αμέσως παρακάτω σώζονται πηγές εθνικής και ιουδαϊκής προέλευσης οι οποίες είναι ανεξάρτητες η μια από την άλλη και παρόλα αυτά τεκμηριώνουν πλήρως την ιστορική ύπαρξη και δράση του Ιησού και το σταυρικό του θάνατο. Τις περισσότερες μαρτυρίες που ακολουθούν εκτός εκείνων που σημειώνονται με αστερίσκο, τις έχει συγκεντρώσει και μεταφράσει ο Κ.Σιαμάκης, *Εξωχριστιανικές Μαρτυρίες για το Χριστό και τους Χριστιανούς*, Θεσσαλονίκη 1995.

Ο **Πλίνιος ο Πρεσβύτερος** (Gaius Plinius Secundus, 23-79 μ.Χ.), ο οποίος θανατώθηκε από τα ασφυξιογόνα αέρια του Βεζουβίου το 79μ.Χ. σε ηλικία 56 ετών σημειώνει στο 30^ο βιβλίο του 37τομου έργου του *Φυσική Ιστορία* τα εξής: *Υπάρχει κι άλλη αίρεση της μαγείας που κατάγεται από τον Μωυσή και τον Ιωάννη και τον Ιησού και τους Ιουδαίους, αλλά πολλές χιλιάδες χρόνια μετά το Ζωροάστρη. Μεταγενέστερα οι χριστιανοί άλλαξαν τα ονόματα του Ιησού και του Ιωάννη του Βαπτιστή με τα ονόματα των κακών Εβραίων Ιαννή και Ιωχαβήδ, αφού θεωρούσαν βλάσφημο να κατατάσσεται ο Ι.Χριστός και ο Ι.Βαπτιστής στους Μάγους. Το χωρίο αυτό του Πλινίου πρέπει να έχει υπόψη του ο Απουλήιος (Lucius Apuleius), ο οποίος γεννήθηκε έναν αιώνα αργότερα (γύρω στο 120) στη Νουμιδία (Αλγερία). Επειδή νυμφεύθηκε μια πλουσιότατη χήρα πολύ μεγαλύτερη από αυτόν, κατηγορήθηκε επί Αντωνίνου Πίου για μαγεία. Με την αφορμή αυτή σημειώνει στην Απολογία του: *εγώ θα ήμουν ο Καρμέντας εκείνος ή ο Δαμιγέρων ή ο Ιησούς ή ο Μωυσής ή ο Ιωάννης ή ο Απολόβηξ ή ο ίδιος ο Δάρδανος ή οποιοσδήποτε άλλος φημίστηκε ανέμεσα στους μάγους μετά τον Ζωροάστρη και τον Ωστάνη.**

* Παραδίδεται επίσης μια **ραββινική Baraita** (=παράδοση) από το βαβυλωνιακό Ταλμούδ που χρονολογείται στη σχετικά πρόωπη τανναϊτική περίοδο (δηλ. μέχρι το 220 μ.Χ.): *‘Την Παραμονή του Πάσχα (baraeb happraesah) κρεμάστηκε ο Ιησούς ο Ναζαρηνός. Ένας αγγελιοφόρος για 40 ημέρες πήγαινε μπροστά του και έλεγε: Αυτός εξέρχεται για να λιθοβοληθεί (li saqel), διότι μαγεύει (πρβλ. Μκ. 3,22κ.ε.), παραπλανά (με τη διάδοση της ειδωλολατρίας)⁵⁷ και οδηγεί τον Ισραήλ σε πτώση/αποστασία από τον Θεό (sakissep we hesit we hiddih)⁵⁸. Κάθε ένας ο οποίος γνωρίζει κάποια αξιομισθία του (zaknut) για την ελάφρυνση της ποινής του ας έρθει και ας το καταθέσει. Αλλά δεν βρέθηκε τίποτα για την ελάφρυνση της ποινής του, γι’αυτό και τον κρέμασαν (tala)⁵⁹ την Παρασκευή του Πάσχα... Πέντε μαθητές είχε ο Ιησούς Mathaj, Naqaj, Necer, Buni Thoda. Όταν παρουσίασαν τον Mathaj τους είπε. Πρέπει ο Mathaj να πεθάνει, αναφέρεται ‘πότε θα έρθω και θα εμφανιστώ μπροστά στο πρόσωπο του Θεού;» (Ψ. 42, 3). Του απάντησαν μάλιστα, ο Mathaj πρέπει να πεθάνει, γιατί αναφέρεται: όταν θα πεθάνει και το όνομά του θα εξαφανιστεί (Ψ.41,6) ’ (Mischna Sanherdin 43a).*

Ο αριστοκράτης Φαρισαίος ιστορικός **Ιώσηπος** (36-98μ.Χ.), στρατηγός των Ιουδαίων στην ιουδαϊκή επανάσταση, ο οποίος αυτομόλησε το 67μ.Χ. στο στράτευμα του πολιορκητή της Ιερουσαλήμ Φλάβιου Βεσπασιανού, που του έδωσε και το όνομά του, έγραψε στη Ρώμη την *Ιστορία του Ιουδαϊκού Πολέμου* το 71-79μ.Χ. και την *Ιουδαϊκή Αρχαιολογία* τα έτη 93-4μ.Χ. αποτελούμενη από 20 βιβλία. Αργότερα συνέγραψε και τα δυο μικρά έργα του, το **Βίο** του (με τον οποίο απαντά στις κατηγορίες του *Ιούστου του Τιβερίου*) και *Κατ’Απίωνος, περί αρχαιότητας των Ιουδαίων*. Στα βιβλία 18 και 20 της Αρχαιολογίας αναφέρεται στον **Ιάκωβο τον αδελφόθεο** (Κείμενο 1^ο: 20, 200-203), **τον Ιωάννη τον Βαπτιστή** (Κείμενο 2^ο: 18, 116-9) και **τον Ι. Χριστό** (Κείμενο 3^ο: 18, 63). Η τελευταία μαρτυρία του είναι γνωστή ως **Testimonium Flavianum** και έχει πιθανότατα υποστεί χριστιανική επεξεργασία.

⁵⁷ Ο χριστιανισμός εθεωρείτο ως η κατεξοχήν αίρεση (minut) και το Ευαγγέλιο ως αμαρτωλή Γραφή ή Γραφή Συμφοράς (Avon-Gillajon Awen- Gillajon).

⁵⁸ με το κήρυγμα περί μεσσιανικότητας και αναστάσεως Ιω 7,12 πρβλ. Βαβλαάμ Αρ.25 = ΙΗΣΟΥΣ Sanherdin 6

⁵⁹ < taljut=Ιησούς

Κείμενο 1^ο: ὁ δὲ νεώτερος Ἄνανος, ὃν τὴν ἀρχιερωσὺ νην ἔφαμεν εἰληφέναι, θρασὺς ἦν τὸν τρόπον καὶ τολμητῆς διαφερόντως, αἴρεσιν δὲ μετῆι τὴν Σαδδουκαίων, οἵπερ εἰσὶ περὶ τὰς κρίσεις ὠμοὶ παρά πάντας τοὺς Ἰουδαίους, καθὼς ἤδη δεδηλώκαμεν. ἄτε δὴ οὖν τοιοῦτος ὢν ὁ Ἄνανος, νομίσας ἔχειν καιρὸν ἐπὶ τῆδειον διὰ τὸ τεθάναι μὲν Φῆστον, Ἀλβῖνον δ' ἔτι κατὰ τὴν ὁδὸν ὑπάρχειν, καθίζει συνέδριον κριτῶν καὶ παραγαγὼν εἰς αὐτὸ τὸν ἀδελφὸν Ἰησοῦ τοῦ λεγομένου Χριστοῦ, **Ἰάκωβος ὄνομα αὐτῶ, καὶ τινες ἑτέροις, ὡς παρανομησάντων κατηγορίαν ποιησάμενος** παρέδωκε λευσθησομένους. ὅσοι δὲ ἐδόκουν ἐπιεικέστατοι τῶν κατὰ τὴν πόλιν εἶναι καὶ περὶ τοὺς νόμους ἀκριβεῖς βαρέως ἠνεγκαν ἐπὶ τούτῳ καὶ πέμπουσιν πρὸς τὸν βασιλέα κρύφα παρακαλοῦντες αὐτὸν ἐπιστεῖλαι τῷ Ἀνάμω μηκέτι τοιαῦτα πράσσειν· μηδὲ γὰρ τὸ πρῶτον ὀρθῶς αὐτὸν πεποιηκέναι. τινὲς δ' αὐτῶν καὶ τὸν Ἀλβῖνον ὑπαντιάζουσιν ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας ὁδοιποροῦντα καὶ διδάσκουσιν, ὡς οὐκ ἐξὸν ἦν Ἀνάμω χωρὶς τῆς ἐκείνου γνώμης καθίσαι ἐδριον. Ἀλβῖνος δὲ πεισθεὶς τοῖς λεγομένοις γράφει μετ' ὀργῆς τῷ Ἀνάμω λήψεσθαι παρ' αὐτοῦ δίκας ἀπειλῶν. καὶ ὁ βασιλεὺς Ἀγρίππας διὰ τοῦτο τὴν Ἀρχιερωσύνην ἀφελόμενος αὐτὸν ἄρξαντα μῆνας τρεῖς Ἰησοῦν τὸν τοῦ Δαμαναίου κατέστησεν.

Κείμενο 2^ο: Τισὶ δὲ τῶν Ἰουδαίων ἐδόκει ὀλωλέναι τὸν Ἡρώδου στρατὸν ὑπὸ τοῦ θεοῦ καὶ μάλα δικαίως τινυμένους κατὰ ποινὴν Ἰωάννου τοῦ ἐπικαλουμένου βαπτιστοῦ. κτείνει γὰρ δὴ τοῦτον Ἡρώδης ἀγαθὸν ἄνδρα καὶ τοῖς Ἰουδαίοις κελεύοντα ἀρετὴν ἐπασκοῦσιν καὶ τὰ πρὸς ἀλλήλους δικαιοσύνη καὶ πρὸς τὸν θεὸν εὐσεβεία χρωμένοις βαπτισμῶ συνιέναι· οὕτω γὰρ δὴ καὶ τὴν βάπτισιν ἀποδεκτὴν αὐτῶ φανείσθαι μὴ ἐπὶ τινῶν ἀμαρτῶν παραίτησι χρωμένων, ἀλλ' ἐφ' ἀγνεία τοῦ σώματος, ἄτε δὴ καὶ τῆς ψυχῆς δικαιοσύνη προεκκεκαθαυμένης. καὶ τῶν ἄλλων συστρεφομένων, καὶ γὰρ ἦσθησαν ἐπὶ πλείστον τῆ ἀκροάσει τῶν λόγων, δεισας Ἡρώδης τὸ ἐπὶ τοσόνδε πιθανὸν αὐτοῦ τοῖς ἀνθρώποις μὴ ἐπὶ ἀποστάσει τινὶ φέροι, πάντα γὰρ ἐφέκεσαν συμβουλή τῆ ἐκείνου πράξοντες, πολὺ κρεῖττον ἠγεῖται πρὶν τι νεώτερον ἐξ αὐτοῦ γενέσθαι προλαβὼν ἀνελεῖν τοῦ μεταβολῆς γενομένης [μὴ] εἰς πράγματα ἐμπεσῶν μετανοεῖν. καὶ ὁ μὲν ὑποψία τῆ Ἡρώδου δέσμιος εἰς τὸν Μαχαιροῦντα πεμφθεὶς τὸ προειρημένον φρούριον ταύτη κτίννεται. τοῖς δὲ Ἰουδαίοις δόξαν ἐπὶ τιμωρίᾳ τῆ ἐκείνου τὸν ὄλεθρον ἐπὶ τῷ στρατεύματι γενέσθαι τοῦ θεοῦ κακῶσαι Ἡρώδην θέλοντος (18,116).

Κείμενο 3^ο - Testimonium Flavianum: Γίνεται δὲ κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον **ἑτέρας στάσεως ἀρχηγὸς** Ἰησοῦς⁶⁰ **τις σοφιστῆς καὶ γόης**⁶¹ (αρχ. κείμενο: σοφός) ἀνὴρ, εἶγε ἄνδρα αὐτὸν λέγειν χρῆ· ἦν γὰρ παραδόξων ἔργων ποιητῆς, διδάσκαλος ἀνθρώπων τῶν ἡδονῆ τ' **ἀλήθῃ** (αρχ. κείμενο: ἀληθῆ) δεχομένων, καὶ πολλοὺς μὲν Ἰουδαίους, πολλοὺς δὲ καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ **ἠπηγάγετο** (αρχ. κείμενο: ἐπηγάγετο)· ὁ Χριστὸς οὗτος ἦν. καὶ αὐτὸν **ἐνδείξει τῶν πρώτων ἀνδρῶν παρ' ἡμῖν σταυρωῶ ἐπιτετιμηκότος Πιλάτου οὐκ ἐπαύσαντο θορυβεῖν** οἱ τὸ πρῶτον **ἀκολουθήσαντες Λησταί** (αρχ. κείμενο: ἀγαπήσαντες)· (ἐφάνη γὰρ αὐτοῖς τρίτην ἔχων ἡμέραν πάλιν ζῶν τῶν θείων προφητῶν ταῦτά τε καὶ ἄλλα μυρία περὶ αὐτοῦ θαυμάσια εἰρηκότων. **εἰς ἔτι τε νῦν τῶν Χριστιανῶν ἀπὸ τοῦδε ὀνομασμένον οὐκ ἐπέλιπε τὸ φύλον**⁶².

* Μία παραλλαγή του **Testimonium Flavianum** καταγράφεται σε ἓνα **θρησκευολογικὸ διάλογο (Religionsgespräch)** τοῦ 5^{ου}-6^{ου} αἰ. μ.Χ. στὴν αὐλὴ τῶν Σασσανιδῶν. Προσκομίζονται ἀπὸ τοὺς χριστιανούς σε Ἰουδαίους συνομιλητὲς μαρτυρίες γιὰ τὴ μεσσιανικότητα τοῦ Ἰησοῦ. Τὸ ἀποκορύφωμα αὐτῶν τῶν τεκμηρίων ἐγκεῖται στὸ ἐπόμενο χωρίο: **Ἰώσηπος ὁ συγγραφεὺς ὑμῶν, ὃς εἶρηκε περὶ Χριστοῦ ἄνδρὸς δικαίου καὶ ἀγαθοῦ, ἐκ θείας χάριτος ἀναδειχθέντος σημείοις καὶ τέρασι ἐνεργετοῦντος πολλοὺς** (πρβλ. Ἰωάννης Μαλαλάς PG 97,377). Ἡ **αῤαβικὴ παραλλαγή** του, τὴν ὁποία χρησιμοποιεῖ ὁ ἐπίσκοπος Ἱεράπολης Ἀγάπιος (10^{ος} αἰ) στὴν Παγκόσμια Ἱστορία του, σημειώνει τὰ εξῆς: **Ὁ Ἰώσηπος [...] ἀναφέρει ὅτι ἐκείνη τὴν ἐποχὴν ὑπῆρχε ἓνας σοφὸς ἄνδρας, ὁ ὁποῖος ὀνομαζόταν Ἰησοῦς, ὁ ὁποῖος ἐπέδειξε καλὸ τρόπο ζωῆς καὶ ἦταν γνωστὸς ὡς ἐνάρετος καὶ εἶχε πολλοὺς μαθητὲς ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους καὶ τοὺς ἄλλους λαούς. Ὁ Πιλάτος τὸν καταδίκασε σε**

⁶⁰ Ὁ Ὀριγῆνης στὸ Υπόμνημά του στὸ κατὰ Ματθαῖον σημειώνει ὅτι ὁ Ἰώσηπος δὲν καταδέχτηκε τὸν Ἰησοῦν εἶναι Χριστόν (10, 17 πρβλ. Κατὰ Κέλσον 1, 47).

⁶¹ Ὁ Eissler (*ἸΗΣΟΥΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ II*, 190) συσχετίζει τὸν ὄρο γόης με μιὰ νομάδα θεραπευτῶν ποὺ προέρχονταν ἀπὸ τοὺς Ρεχαβίτες καὶ εἶχαν τὸ ὄνομα Beth-Rafa.

⁶² Κριτικὴ στὴν υποθετικὴ αὐτὴ διασκευὴ τοῦ Testimonium Flavianum ἀσκοῦν οἱ Theissen - Merz, *Der historische Jesus*, 74-82.

σταύρωση και θάνατο, αλλά αυτοί που έγιναν μαθητές του δεν παραιτήθηκαν από τη μαθητεία (ή τη διδασκαλία) και αφηγήθηκαν ότι εμφανίστηκε σε αυτούς τρεις ημέρες μετά τη σταύρωση και ότι ζει και ότι ένεκα τούτου είναι ο Μεσσίας, τον οποίο προανήγγειλαν οι Προφήτες. Στη σλαβωνική μετάφραση του Ιουδαϊκού Πολέμου του 11^{ου} αι. παρεμβάλλονται δυο κείμενα τα οποία αναφέρονται στον Ιησού ανώνυμα μεταξύ Πολ.2, 174 και 175 (όπου γίνεται αναφορά στις αυθαιρεσίες του Πιλάτου) και ένα άλλο που αντικαθιστά το 2,221κ.ε. Το πρώτο είναι γνωστό ως **Testimonium Slavianum**. Σε αυτό γίνεται αναφορά σε ένα συγκεκριμένο άνθρωπο, του οποίου η φύσις και το είδος ήταν ανθρώπινα αλλά το απείκασμα ήταν θείο. Άλλοι εξαιτίας των θεραπειών και των τεχνών του έλεγαν ότι είναι ο αναστημένος πρώτος νομοθέτης Μωυσής και άλλοι ότι είναι απεσταλμένος του Θεού. Εναντιώθηκε στο Νόμο και δεν τήρησε το πατροπαράδοτο έθιμο της αργίας του Σαββάτου. Αλλά δεν έκανε τίποτε βδελυκτό/μαγικό ούτε εγληματικό αφού επετύγχανε τα πάντα με τον λόγο του.. πολλοί από τον όχλο τον ακολούθησαν και άλλοι πίστεψαν ότι θα ελευθερώσει τις ιουδαϊκές φυλές από τα ρωμαϊκά χέρια. Είχε τη συνήθεια να μένει στο όρος των Ελαιών, όπου και θεράπευε. Αυτοί που είδαν τη δύναμη του λόγου του τον πρόσταξαν να μπει στην πόλη, να κατατροπώσει τον Πιλάτο και τους Ρωμαίους και να βασιλεύσει. Αλλά εκείνος το απέρριψε και τότε η ιουδαϊκή ηγεσία τον συκοφάντησε στον Πιλάτο για να αποσειεί από πάνω της την κατηγορία της υποκίνησης επανάστασης. Ο Πιλάτος κατάλαβε την αθωότητά του αφού εκείνος θεράπευσε την ετοιμοθάνατη γυναίκα του. Ο Ιησούς επέστρεψε στη θέση του και συνέχισε την ευποία του. Οι νομικοί ζηλόφθονοι έδωσαν 30 τάλαντα στον Πιλάτο για να τον δολοφονήσει, κάτι που έγινε.

* Μια θετική μαρτυρία περί του Ιησού βρέθηκε σε ένα ιδιωτικό γράμμα του καταγομένου από τα Σαμόσατα σύρου Στωϊκού **Mara bar Sarapion**, το οποίο έστειλε από μια ρωμαϊκή φυλακή ο ίδιος μετά το 73μ.Χ. (οπότε και ο βασιλεύς Αντίοχος Δ΄ εκδιώχθηκε από τα Σαμόσατα) στο γιο του. Με αφορμή την επικείμενη θανατική του εκτέλεση γράφει πλήθος παροτρύνσεων και συμβουλών προς το παιδί του, το οποίο και προτρέπει να αποκτήσει τη Σοφία. Μπορεί οι Σοφοί σε αυτόν τον κόσμο να καταδιώκονται δια της βίας και συκοφαντίας, η Σοφία όμως παραμένει αιώνια. Ως παραδείγματα προσκομίζει (εκτός του Σωκράτη και του Πυθαγόρα) τον Ιησού, του οποίου το όνομα δεν αναφέρει. Θεωρεί τους Ιουδαίους ως υπευθύνους της σταύρωσης (πρβλ. Α Θεσ 2,15, Πρ 4,10) και την άλωση της Πόλης τους ως συνέπεια αυτού του γεγονότος (Μτ 22,7. 27,5). Κατατάσσει τον Ιησού στις κορυφαίες προσωπικότητες και δεν αναφέρεται στην ανάστασή του:

Τι ωφελήθηκαν οι Αθηναίοι από τη δολοφονία του Σωκράτη, γεγονός το οποίο τους εκδικήθηκε με λιμό και πανώλη ή τους Σαμίους η καύση του Πυθαγόρα, για την οποία ολόκληρη η χώρα σε μια στιγμή καλύφθηκε από άμμο; Ή τους Ιουδαίους η δολοφονία του σοφού βασιλέα τους, αφού από εκείνη την εποχή αρπάχθηκε το βασίλειο; Γιατί δίκαια ο Θεός πήρε εκδίκηση για εκείνους τους τρεις σοφούς. Οι Αθηναίοι πέθαναν από την πείνα, οι Σάμιοι καλύφθηκαν από τη θάλασσα και οι Ιουδαίοι δολοφονήθηκαν και εκδιώχθηκαν από το βασίλειό τους και ζουν διεσπαρμένοι. Ο Σωκράτης δεν είναι νεκρός ένεκα του Πλάτωνος, ούτε ο Πυθαγόρας ένεκα του αγάλματος, ούτε ο σοφός βασιλεύς ένεκα των καινούργιων νόμων, που παρέδωσε. Ο συγγραφέας αυτής της επιστολής δεν ήταν σίγουρα Ιουδαίος αφού ομιλεί σε άλλα σημεία της για τους θεούς μας.

* Ο **Θάλλος ο Σαμαρεός** συνέγραψε μετά το 52 μ.Χ μια τρίτομη Παγκόσμια Ιστορία. Ο χρονογράφος Ιούλιος Αφρικανός (170-240μ.Χ.) σημειώνει ότι το κοσμικό σκοτάδι κατά τη σταύρωση του Ι.Χριστού θεωρήθηκε εσφαλμένα από τον Θάλλο ως φυσιολογικό: *τούτο τὸ σκότος ἔκλειψιν τοῦ ἡλίου* Θαλλός ἀποκαλεῖεν τρίτη τῶν Ἱστοριῶν ὡς ἐμοὶ δοκεῖ ἀλόγως. Ο Ιούλιος υποστηρίζει, όμως, ότι η εαρινή Πανσέληνος δε μπορεί να σκοτάσει τον ήλιο. Ο μικρασιάτης Φλύγων (αρχή 2^{ου} αι. μ.Χ.) επί τη βάσει ίσως της μαρτυρίας του Θάλλου, μαρτυρεί ότι ο σκοτασμός σημειώθηκε την έκτη ώρα της ημέρας, το τέταρτο έτος της 202 Ολυμπιάδος (29μ.Χ.). Το φαινόμενο αυτό συνοδεύτηκε μάλιστα από μεγάλο σεισμό στην Βιθυνία και στη Νίκαια.

Ο ρήτορας και κατόπιν ιστορικός **Τάκιτος** (Publius Cornelius Tacitus, 55-120 μ.Χ.) στο έργο του *Χρονικά* (15,44) που γράφτηκαν το 116-7 σημειώνει ότι ο Νέρωνας διοχέτευσε ύπουλα την ιδέα ότι αίτιοι της πυρπόλησης της Ρώμης ήταν εκείνοι, οι οποίοι 'ήταν μισητοί για τα αισχρά τους έργα και ο λαός τους αποκαλούσε Χριστιανούς

και τους βασανίζει με σκληρότατα βασανιστήρια. **Ο εισηγητής αυτής της ονομασίας Χριστός καταδικάστηκε σε θάνατο από τον προκουράτορα Πόντιο Πιλάτο επί της βασιλείας Τιβερίου** κι αφού για την ώρα η ολέθρια αυτή δεισδαιμονία στριμώχτηκε, ξαναφούντωσε πάλι όχι μόνον στην Ιουδαία, την πηγή αυτού του κακού, ΑΛΛ' ακόμη και στη Ρώμη. Διότι σ' αυτήν συρρέουν και συχνάζουν από παντού όλα τα βάρβαρα και τα αισχρά. Πιάστηκαν λοιπόν πρώτα όσοι ομολογούσαν κι έπειτα με την υπόδειξη εκείνων πιάστηκε πολύ μεγάλο πλήθος, οι οποίοι θανατώθηκαν όχι πλέον με την κατηγορία του εμπρησμού, αλλά για μίσος προς το ανθρώπινο γένος (*odium humani generis*). Κι όταν θανατώνονταν επινοήθηκαν αστείοι τρόποι. Λόγου χάριν ντύνονταν με δέρματα θηραμάτων και πέθαιναν κατακρεουργημένοι από σκυλιά ή καρφωμένοι σε σταυρούς ή λαμπαδιάζονταν στις φλόγες κι όταν βράδιαζε χρησιμοποιούσαν σαν νυχτερινός φωτισμός. Για το θέαμα αυτό ο Νέρων είχε ανοίξει στο κοινό τους κήπους του και πρόσφερε και ιπποδρομικό αγώνα'. Στο έργο *Ιστορία* (5) αναφέρεται ότι κατά τη συζήτηση που έγινε αν πρέπει να γκρεμιστεί το αρχιτεκτονικό μνημείο του Ναού των Ιεροσολύμων, μερικοί και ο ίδιος ο Τίτος έκριναν 'ότι έπρεπε να γκρεμιστεί κυρίως ο Ναός αυτός, με τον οποίο εξυψώνεται η θρησκεία των Ιουδαίων και των Χριστιανών. Διότι οι θρησκείες αυτές αν και εχθρικές μεταξύ τους εν τούτοις ξεκίνησαν από τους ίδιους αρχηγούς, οι Χριστιανοί βγήκαν από τους Ιουδαίους. Αν καταστραφεί η ρίζα, εύκολα θα αφανιστεί και το φυτό.' Τις πληροφορίες του αυτές ο Τάκιτος δεν τις άντλησε από ρωμαϊκά αρχεία, καθώς χαρακτηρίζει τον Πιλάτο με τον λανθασμένο χαρακτηρισμό 'προκουράτορα', αλλά μάλλον από τη θητεία του στην Μ.Ασία.

Ο Πλίνιος ο Σεκούνδος (Gaius Plinius Caecilius Secundus), ανεψιός του πρεσβυτέρου Πλίνιου, φίλος του Τακίτου κι ευνοούμενος του αυτοκράτορα Τραϊανού, ανθύπατος της Βιθυνίας με έδρα την Προύσα 111-112 μ.Χ. σε μια από τις 300 συνολικά επιστολές του ερωτά τον αυτοκράτορα αν το όνομα Χριστιανός αποτελεί από μόνο του αξιόποινη πράξη. Σημειώνει στην ότι μερικοί Χριστιανοί οι οποίοι προσκυνούσαν την εικόνα του αυτοκράτορα και έβριζαν τον Χριστό, βεβαίωναν ότι το μεγαλύτερο παράπτωμα ή η μεγαλύτερη πλάνη τους ήταν ότι συνήθιζαν μια ορισμένη ημέρα πριν την ανατολή του ηλίου να συναθροίζονται, να υμνούν εναλλάξ το Χριστό ως Θεό και να ορκίζονται ότι δεν θα φονεύσουν, δεν θα κλέψουν, δεν θα ληστέψουν, δεν θα μοιχεύσουν, δεν θα ξεπέσουν από την πίστη ούτε θα αρνηθούν την παρακαταθήκη την οποία πήραν σαν άτομα. Από τις δυο διακόνισσες δούλες που βασάνισε δε διαπίστωσε τίποτε άλλο παρά μια τιποτένια και υπερβολική δεισδαιμονία (*superstitioprava, immodica*). Σε απάντηση που έστειλε ο αυτοκράτορας διατάσσει να μην ακατζητούνται οι Χριστιανοί αλλά να τιμωρούνται όταν καταγγέλλονται. Ο διάδοχός του **Αδριανός** (117-138) σε επιστολή προς τον Μινούκιο Φουνδανό διατάσσει να τιμωρούνται μόνον όταν έχουν πράξει κάτι αξιόποιο (E I 4, 9, 1-3)

Ο αρχιγραμματέυς του Αδριανού **Σουητώνιος** (Gaius Tranquillus Suetonius 70-130μ.Χ.) στο έργο του *Βίοι Kaisάρων* που δημοσιεύτηκε μεταξύ 117 και 122 μ.Χ. και συγκεκριμένα στο 5^ο βίο του Κλαυδίου (41-54) σημειώνει ότι ο αυτοκράτορας εξόρισε από τη Ρώμη τους Ιουδαίους (49 μ.Χ.· πρβλ. Πρ 18,2) διότι έκαναν συνεχώς ταραχές με υποκινητή τον **Χρηστό**. Στο Βίο του Νέρωνα σημειώνει ότι τσάκισε τους Χριστιανούς με θανατικές καταδίκες, μια ράτσα ανθρώπων που ανήκαν σε μια νέα και κακοποιά δεισδαιμονία (*superstitiosis novae ac maleficae*).

Ο **Λουκιανός** (120-190 μ.Χ.), εξελληνισμένος Σύρος από τα Σαμόσατα της Κομαγηνης υπήρξε σοφιστής και ρήτορας. Με το μυθιστόρημά του *Περί Περεγρίνου*⁶³ τελευτής γελοιοποιεί τον αρχηγό των χριστιανών επίσκοπο της Σμύρνης Πολύκαρπο, που τον ταυτίζει με τον Παύλο και εμπαιζει τους Χριστιανούς, που τους ταυτίζει με τους Κυνικούς. Ανασκευάζει τη *Διαθήκη ή Καινή Τελετή ή Επιστολές ή Νόμους* που φαίνεται ότι είναι μια συλλογή του κατά Λουκάν Ευαγγελίου, των Πράξεων, των Επιστολών του Παύλου και της Αποκάλυψης. Είχε υπόψη του επίσης το Μαρτύριο Πολυκάρπου που ήταν γραμμένο ως επιστολή προς την γειτονική Εκκλησία του Φιλομηλίου. Σημειώνει σχετικά με τον Πρωτέα -Παύλο (κεφ. 11-13): **ότεπερ και την θαυμαστήν σοφίαν τών Χριστιανών εξέμαθεν, περι την Παλαιστίνην τοίς ιερευσιν και γραμματευσιν**

⁶³ Περεγρίνος σημαίνει ξένος, εξωτικός, βαρβαρικός, αλλόκοτος

αὐτῶν ξυγγενόμενος. καὶ τί γάρ; ἐν βραχεὶ παῖδας αὐτοὺς ἀπέφηνε, προφήτης καὶ θιασάρχης καὶ ξυναγωγεὺς καὶ πάντα μόνος αὐτὸς ὢν, καὶ τῶν βίβλων τὰς μὲν ἐξηγεῖτο καὶ διεσάφει, πολλὰς δὲ αὐτὸς καὶ συνέγραφεν, καὶ ὡς θεὸν αὐτὸν ἐκείνοι ἠδούντο καὶ νομοθέτη ἐχρῶντο καὶ προστάτην ἐπεγράφοντο, μετὰ γοῦν ἐκείνον ὃν ἔτι σέβουσι, τὸν ἄνθρωπον τὸν ἐν τῇ Παλαιστίνῃ ἀνασκολοπισθέντα, ὅτι καινὴν ταύτην τελετὴν εἰσήγεν ἐς τὸν βίον. τότε δὴ καὶ συλληφθεὶς ἐπὶ τούτῳ ὁ Πρωτεὺς ἐνέπεσεν εἰς τὸ δεσμοτήριον, ὅπερ καὶ αὐτὸ οὐ μικρὸν αὐτῷ ἀξίωμα περιεποίησεν πρὸς τὸν ἐξῆς βίον καὶ τὴν τερατείαν καὶ δοξοκοπίαν ὧν ἐρῶν ἐτύγχανεν. ἐπεὶ δ' οὖν ἐδέδετο, οἱ Χριστιανοὶ συμφορὰν ποιούμενοι τὸ πρᾶγμα πάντα ἐκίνουν ἐξαρκάσαι πειρῶμενοι αὐτόν. εἴτ', ἐπεὶ τοῦτο ἦν ἀδύνατον, ἢ γε ἄλλη θεραπεία πᾶσα οὐ παρέργως ἀλλὰ σὺν σπουδῇ ἐγίγνετο· καὶ ἔωθεν μὲν εὐθύς ἦν ὄραν παρὰ τῷ δεσμοτηρίῳ περιμένοντα γράδια, χήρας τινὰς καὶ παιδία ὀρφανὰ, οἱ δὲ ἐν τέλει αὐτῶν καὶ συνεκάθευδον ἔνδον μετ' αὐτοῦ διαφθείραντες τοὺς δεσμοφύλακας. εἶτα δεῖπνα ποικίλα εἰσεκομίζετο καὶ λόγοι ἱεροὶ αὐτῶν ἐλέγοντο, καὶ ὁ βέλτιστος Περεργίνος ἔτι γὰρ τοῦτο ἐκαλεῖτο καινὸς Σωκράτης ὑπ' αὐτῶν ὠνομάζετο. καὶ μὴν καὶ τῶν ἐν Ἀσίᾳ πόλεων ἔστιν ὧν ἤκόν τινες, τῶν Χριστιανῶν στελλόντων ἀπὸ τοῦ κοινοῦ, βοηθήσοντες καὶ συναγορεύσοντες καὶ παραμυθησόμενοι τὸν ἄνδρα. ἀμήχανον δέ τι τὸ τάχος ἐπιδεικνύνται, ἐπειδὴν τι τοιοῦτον γένηται δημόσιον· ἐν βραχεὶ γὰρ ἀφειδοῦσι πάντων. καὶ δὴ καὶ τῷ Περεργίνῳ πολλὰ τότε ἦκεν χρήματα παρ' αὐτῶν ἐπὶ προφάσει τῶν δεσμῶν, καὶ πρόσδοτον οὐ μικρὰν ταύτην ἐποίησατο. πεπεύκασιν γὰρ αὐτοὺς οἱ κακοδαίμονες τὸ μὲν ὅλον ἀθάνατοι ἔσσεσθαι καὶ βιώσεσθαι τὸν αἰεὶ χρόνον, παρ' ὃ καὶ καταφρονοῦσιν τοῦ θανάτου καὶ ἐκόντες αὐτοὺς ἐπιδιδόασιν οἱ πολλοί. ἔπειτα δὲ ὁ νομοθέτης ὁ πρῶτος ἔπεισεν αὐτοὺς ὡς ἀδελφοὶ πάντες εἶεν ἀλλήλων, ἐπειδὴν ἅπαξ παραβάντες θεοὺς μὲν τοὺς Ἑλληνικοὺς ἀπαρνήσονται, τὸν δὲ ἀνεσκολοπισμένον ἐκείνον σοφιστὴν αὐτὸν προσκυνῶσιν καὶ κατὰ τοὺς ἐκείνου νόμους βιῶσιν. καταφρονοῦσιν οὖν ἀπάντων ἐξ ἴσης καὶ κοινὰ ἡγοῦνται, ἄνευ τινὸς ἀκριβοῦς πίστεως τὰ τοιαῦτα παραδεξάμενοι. ἦν τοίνυν παρέλθη τις εἰς αὐτοὺς γόης καὶ τεχνίτης ἄνθρωπος καὶ πράγμασιν χρῆσθαι δυνάμενος, αὐτίκα μάλα πλοῦσιος ἐν βραχεὶ ἐγένετο ἰδιώταις ἀνθρώποις ἐγγαλῶν.

Ο φίλος του Λουκιανού επικούρειος φιλόσοφος **Κέλσος** ἔγραψε μάλλον το 177μ.Χ. ἐναντίον των χριστιανῶν το 8τομο ἔργο *Λόγος Ἀληθείας*. Το ἔργο αὐτὸ ἀνασκεύασε το 248μ.Χ. ὁ Οριγένης ἀκολουθώντας κατὰ πόδα τους ἰσχυρισμούς του Κέλσου. Αὐτὸς θεωροῦσε ὡς χριστιανούς καὶ γνωστικούς ἐνῶ ἐκτός ἀπὸ τὴν Α.Γ. κρατοῦσε στα χέρια του τὰ ἀπόκρυφα Ἐνώχ καὶ Ουράνιος Διάλογος. Ἐκμεταλλεύθηκε ἐπίσης ἓνα ἀντιχριστιανικὸ βιβλίον το δευτέρου μισοῦ το 2^{ου} αἰ.

Α'. Εἰσαγωγή

1. Οἱ Χριστιανοὶ ἔχουν δύο εἰδῶν νόμους, τοὺς μὲν φανερῶνουν, τοὺς δὲ τηροῦν κρυφὰ στὴν παρανομία (1,1).
2. Ἡ χριστιανικὴ πίστι εἶναι *βάρβαρον δόγμα*, που βγήκε ἀπὸ ἄλλο *βάρβαρον δόγμα*, τὸν Ἰουδαϊσμό (1,2).
3. Οἱ Χριστιανοὶ δὲν πιστεύουν σὲ χειροποίητους θεοὺς, ἐπειδὴ τυχαίνει μερικές φορές νὰ τοὺς κατασκευάζουν φαῦλοι τεχνίτες (1,5).
4. Πιστεύουν στὸ *Μη ἐξέταζε ἀλλὰ πίστευσον*, ὅπως δείχνουν τὰ βιβλία τοὺς που γράφουν *ἡ πίστις σου σέσωκέ σε* (1,9).
5. Πιστεύουν ὅτι ἡ σοφία εἶναι κακὸ καὶ ἡ μωρία καλὸ (1,13).
6. Δὲν πιστεύουν ὅτι ὁ κόσμος εἶναι ἀκτιστος καὶ ἀδημιούργητος (1,19).
7. Κάποιοι ἀγράμματοι βοσκοὶ γιδοπροβάτων ἀποπλανήθηκαν ἀπὸ τὶς ἀπάτες τοῦ Ἰουδαίου Μωυσέως καὶ πίστευσαν ὅτι ὑπάρχει μόνον ἓνας θεός, καὶ αὐτὴ τὴν ἰουδαϊκὴ ἀνοησία ἐξακολουθοῦν νὰ πιστεύουν καὶ οἱ Χριστιανοί.

Β'. Ἀνάλυσι τοῦ ἰουδαϊκοῦ ἀντιχριστιανικοῦ βιβλίου

1. Οἱ Χριστιανοὶ πίστευσαν ἀνοήτως στὸν Ἰησοῦ, ὁ ὁποῖός τοὺς ἐξαπάτησε πείθοντας τοὺς ὅτι γεννήθηκε ἀπὸ μὴ παρθένο, ἐνῶ αὐτὴ ἦταν *μοιχαλίδα*, διωγμένη ἀπὸ μνηστήρα τῆς καὶ ἀσημῆ καὶ φτωχῆ· γέννησε τὸν Ἰησοῦ ἀπὸ ἓνα στρατιώτη ὀνόματι Πάνθηρα, καὶ ὁ Ἰησοῦς, πού ἦταν ἓνας φτωχός καὶ δούλεψε στὴν Αἴγυπτο ὡς μισθωτὸς ἐργάτης (1,28-32).

2. Η κάθοδος του Πνεύματος με μορφή περιστεράς στη βάπτισή του Ιησού και η φωνή του Πατέρα του από τον ουρανό είναι πράγματα πρωτάκουστα κι αναξιόπιστα (1,40).
  3. Όταν ο Ι.Χ. επέστρεψε από την Αίγυπτο στην Παλαιστίνη, συγκρότησε μια συμμορία από 11 κατακάθια της κοινωνίας, πονηρούς ναύτες και τελώνες, και γύριζε μ' αυτούς εδώ κι εκεί αρπάζοντας τρόφιμα (1,62).
  4. Αν ο Ιησούς ήταν θεός, γιατί σα νήπιο φοβήθηκε να μη σφαχτεί κι έφυγε στην Αίγυπτο (1,66);
  5. Τα δήθεν υπερφυσικά σημεία του ήταν φακιρικά από κείνα που έμαθε στην Αίγυπτο, όπου οι φακίρηδες (γόητες) έναντι λίγων οβολών σου κάνουν ό,τι θέλεις (1,68).
  6. Ένας που σπάρθηκε σε μοιχεία δεν μπορεί να είναι θεός (1,69).
  7. Δεν μπορούσε να είναι θεός ένας άνθρωπος, ο οποίος α) δεν μπόρεσε να κάνει όσα υποσχέθηκε, β) έπεσε σε σοβαρές γκάφες και γ) στο τέλος εκτελέστηκε με τον πιο ατιμωτικό τρόπο (2,1-50).
  8. Και στους εθνικούς εμφανίστηκαν πολλοί φακίρηδες που έκαναν φακιρικά σαν εκείνα του Ιησού (Ζάμολξις, Πυθαγόρας, Ταμψίνιτος, Όρφεύς, Ηρακλής, Πρωτεσίλαος) (2,55).
  9. Το ότι ο Ιησούς αναστήθηκε το είδαν μόνο μια υστερική (πάροιστρος) γυναίκα (εννοεί τη Μαγδαληνή Μαρία) και μερικοί άλλοι που είχαν μάθει την ίδια φακιρική τέχνη (2,55-58).
  10. Αφού δεν αναστήθηκε ποτέ κανείς νεκρός, ο Ιησούς πώς αναστήθηκε (2,57) ;
  11. Αν ο Ιησούς ήθελε ν' αποδείξει ότι έχει θεία δύναμη, έπρεπε, όταν αναστήθηκε, να εμφανιστεί σ' αυτούς που τον καταδίκασαν και σ' όλο τον κόσμο (2,63- 2,73).
  12. Αν ήταν Θεός, έπρεπε να εξαφανιστεί ήδη από το σταυρό (2,68).
  13. Αφού τον απέστειλε ο Θεός, γιατί κρυβόταν; Κι αφού έπρεπε να κρυφτεί, γιατί ακουγόταν γι' αυτόν φωνή από τον ουρανό; (2,70-72).
  14. Ποιος θεός δεν πιστεύεται, όταν παρουσιαστεί στους ανθρώπους; (2,74-75).
  15. Μήπως ο Ιησούς γι' αυτό κατέβηκε από τον ουρανό για ν' απιστήσουμε; (2,78).
  16. Όταν απειλεί με τα *ουαί*, δείχνει ότι δεν μπορεί να πείσει (2,76).
  17. *Ταύτα μεν ουν υμίν (τοις Χριστιανοίς) εκ των υμετέρων συγγραμμάτων εφ' οίς ουδενός άλλου μάρτυρος χρήζομεν. Αυτοί γας εαυτοίς περιπίπτετε* (2,74).
- Γ'. Φιλοσοφική και παγανιστική αντιρρητική του Κέλσου

1. *Ευηθέστατα ερίζουσι προς αλλήλους Χριστιανοί και Ιουδαίοι.* Στους μεταξύ των διάλογους δεν υπάρχει τίποτε το σοβαρό. Αν συζητούμε εμείς με Χριστιανούς περί Χριστού, ο διάλογος μας γίνεται *περί όνου σκιάς*, όπως λέει και η παροιμία (3,1).
2. Οι Ιουδαίοι είναι Αιγύπτιοι που διαφώνησαν με τους ομοεθνείς των σε ζητήματα θρησκευτικά και αποσχίστηκαν, αργότερα όμως αυτό που έκαναν στους Αιγυπτίους, το έπαθαν και οι ίδιοι· διότι ανάμεσά τους διαφώνησαν πάλι για ζητήματα θρησκευτικά οι οπαδοί του Ι.Χ., και αποσχίστηκαν (3,5-11).
3. Και μετά την απόσχισή τους οι Χριστιανοί, καθώς διασπείρονται στις χώρες, συνεχώς αποσχίζονται, κι ο καθένας θέλει να είναι αρχηγός ομάδος. Έτσι υπάρχουν πλήθη μερίδων, που έχουν κοινό μόνο το όνομα Χριστιανοί (3,12).
4. Οι Χριστιανοί φοβερίζουν τους ανθρώπους με το πλαστό φόβητρο ότι πρόκειται να τιμωρηθούν οι άδικοι και ν' αμειφθούν οι δίκαιοι (3,16).
5. Η χριστιανική πίστη είναι σαν τη θρησκεία των Αιγυπτίων, οι οποίοι έχουν μεγαλοπρεπέστατα και μυστηριώδη τεμένη, *αλλ' αν μπεις στα ενδότερά τους, θα δεις να λατρεύεται ένας γάτος ή σκύλος ή πίθηκος ή τράγος ή κροκόδειλος* (3,17).
6. Οι Χριστιανοί ενώ ειρωνεύονται τους Αιγυπτίους, διότι λατρεύουν σκύλους και γάτους και τράγους, οι ίδιοι πιστεύουν σε ιστορίες για τον Ι.Χ., που δεν διαφέρουν σε τίποτε από τις ανοησίες των Αιγυπτίων (3,19).
7. Δεν πιστεύουν ότι οι Ηρακλής, Αριστέας, Ασκληπιός, Διόσκουροι και Διόνυσος είναι θεοί, επειδή υπήρξαν άνθρωποι, παρ' όλο που αυτοί ευεργέτησαν τόσο πολύ εμάς τους ανθρώπους (3,22-30).
8. Ειρωνεύονται αυτούς που λατρεύουν το Δία, επειδή στην Κρήτη υπάρχει ο τάφος του (3,43).
9. Χριστιανοί γίνονται μόνο οι φτωχοί, οι λαϊκής καταγωγής άνθρωποι, αγράμματοι, οι ηλίθιοι, οι δούλοι, οι γυναίκες, και τα παιδιά (3,44).

10. Όσοι Χριστιανοί είναι άντρες, είναι από τους χειρότερους ανθρώπους· ήτοι εργάτες δερμάτων και μαλλιών και τεχνίτες καθαριστηρίων ρούχων. Όταν δουν κανέναν αριστοκράτη και μορφωμένο και κύριο, τον τρέμουν· όταν όμως βρουν τα παιδιά του μόνα τους, με πολύ θράσος τους διδάσκουν απείθεια σε γονείς και διδασκάλους, τους υπόσχονται ότι μπορούν να τους εξηγήσουν ποιο είναι το καλό και να τους υποδείξουν πώς να καθαριστούν από τις αμαρτίες των (3,59).
11. Οι Χριστιανοί ξεγελώντας τους ανθρώπους με κούφιες ελπίδες, τους πείθουν ν' ασεβούν προς το θείο (3,78).
12. Διδάσκουν ενανθρώπηση Θεού, πράγμα φιλοσοφικώς απαράδεκτο (4,1-30).
13. Οι Ιουδαίοι, σχίσμα των οποίων είναι οι Χριστιανοί, έχουν Γραφές με ανόητες ιστορίες (4,31-47).
14. Μόνο μερικοί Ιουδαίοι κάπως πιο συνετοί (εννοεί προφανώς τον Φίλωνα τον Ιουδαίο) προσπαθούν να βελτιώσουν τις ανοησίες αυτές ερμηνεύοντάς τις αλληγορικά (4,48-52).
15. Ιουδαίοι και Χριστιανοί πιστεύουν ότι τα ζώα δεν έχουν λογικό κι ότι ο άνθρωπος είναι σοφότερος απ' αυτά. Κι όμως ο άνθρωπος μαθαίνει τόσο πολλά άλλα πράγματα όσο και τα μέλλοντα τα από τα πτηνά που αποδεικνύονται έτσι ότι έχουν θεϊκότερες γνώσεις (4,88).
16. Οι Χριστιανοί πιστεύουν ότι κατέβηκε από τον ουρανό ο Γιος του Θεού, κι ότι υπάρχουν άγγελοι (5,2).
17. Έχουν την ηλιθιότητα να πιστεύουν ότι υπάρχει ανάσταση, κατά την οποία οι ψυχές θα ποθήσουν να ξαναενωθούν με τα σαπισμένα και σκωληκόβρωτα σώματα (5,14).
18. Οι Χριστιανοί είναι οι μόνοι στον κόσμο που πιστεύουν σε πράγματα που δεν τους είναι πάτρια, διότι ο αρχηγός τους είναι Ιουδαίος, ενώ αυτοί έχουν αποστατήσει από τους Ιουδαίους (5,33).
19. Η Χριστιανική πίστη είναι ανεπίδεκτη φιλοσοφίας και ούτε με την πλατωνική φιλοσοφία συμβιβάζεται ούτε με καμία άλλη. Κι όμως πολλές δοξασίες των Χριστιανών είναι κλεμμένες από την εξωχριστιανική φιλοσοφία
20. Οι Χριστιανοί, ενώ περιφρονούν τους ιερούς χρησμούς της Πυθίας των Δελφών ή των Ιερειών της Δωδώνης ή του Κλαριού ή των Βραγχιδών ή του Άμμωνος, με τη βοήθεια των οποίων κατοικήθηκε όλη η γη, δέχονται σα θαυμαστά όσα ανόητα και μανιακά (*πάροιστρα*) λέχθηκαν με το δικό τους τρόπο στην Ιουδαία· όταν λ.χ. διάφοροι προφήτες τους τούς έλεγαν, και μάλιστα έξω από ιερά, σε πόλεις και στρατόπεδα, ότι «Εγώ είμαι Θεός ή Θεού Υιός ή θείο Πνεύμα· ήρθα, διότι ο κόσμος χάνεται εξ αιτίας των αδικιών του και θέλω να σας σώσω· μακάριος όποιος με λατρεύσει και τον φυλάξω σώο στους αιώνες, ενώ τους άλλους θα τους κάψω όλους στην αιώνια φωτιά»
21. Αλλά ανόητα που λεν οι προφήτες τους είναι ότι ο μέγας θεός τους θα χρηματίσει δούλος, θ' αρρωστήσει, θα πεθάνει, για να πιστευτεί ότι είναι θεός.
22. Για τον Πατέρα Θεό ο μεν Μωυσής στις Γραφές του τους λέει ότι τους - ευλογεί να γίνουν πλούσιοι και δυνατοί, να κυριαρχήσουν σ' όλη τη γη, να σκοτώσουν όλους τους εχθρούς των, ο δε Γιος του ίδιου Θεού, ο *Ναζωραίος*, αντινομοθετεί λέγοντας τους ότι κανείς δεν μπορεί να προσέλθει στον Πατέρα, αν είναι πλούσιος, φίλαρχος, ένδοξος, σοφός, αλλά πρέπει να μη φροντίζουν ούτε για την τροφή τους παραπάνω απ' ό,τι φροντίζουν οι κόρακες, ούτε για την ενδυμασία τους παραπάνω απ' ό,τι φροντίζουν τα κρίνα, και αν κανείς τους χτυπήσει, να του προσφέρονται να τους ξαναχτυπήσει. Ποιος από τους δυο ψεύδεται; Ο Μωυσής ή ο Ιησούς; Ή μήπως ο Πατέρας Θεός, όταν έστειλε το Γιο του, είχε λησμονήσει τι είχε πει στον Μωυσή (7,18).
23. Οι Χριστιανοί δεν ανέχονται να βλέπουν ναούς βωμούς κι αγάλματα. Τέτοια διαγωγή δεν δείχνουν ούτε οι Σκύθες ούτε οι Αφρικανοί ούτε οι άθεοι οι Κινέζοι (*Σήρες*) ούτε άλλα παράνομα έθνη. Δεν δέχονται πράγματα που δέχτηκαν όλοι οι αρχαίοι σοφοί και όλοι οι φιλόσοφοι (7,62).
24. Δεν λατρεύουν τους δαίμονες ούτε τους ήρωες (7,67-70).
25. Αν οι Χριστιανοί λάτρευαν μόνο ένα θεό, θα μπορούσαν τουλάχιστο ν' απολογηθούν έναντι των άλλων. Τώρα όμως όχι μόνο *θρησκεύουσιν* αλλά και *υπερθρησκεύουσιν* κι αυτόν που εμφανίστηκε πρόσφατα (= το Χριστό) και νομίζουν ότι δεν αδικούν καθόλου το θεό τους (8,12).
26. Αν οι Χριστιανοί απείχαν από κάποια ιερεία (= είδωλόθυτα), σύμφωνα με κάποιο πατροπαράδοτο νόμο τους, θα έπρεπε να είναι συνεπείς και να μην τρώνε κανένα απολύτως ζώο, όπως έκανε ο Πυθαγόρας. Λένε όμως ότι δεν τρώνε *ιερεία* μόνο όταν τα δουν να θυσιάζονται στους θεούς, για να μη γίνονται ομοτράπεζοι με

τους δαίμονες· μα κι όταν τρων ψωμί ή πίνουν νερό και κρασί ή αναπνέουν αέρα, πάλι από τους δαίμονες δεν τα παίρνουν κι αυτά (8,28) ;

27. Συ ο Χριστιανός ειρωνεύεσαι τ' αγάλματα των θεών, σα να το κάνεις αυτό στον ίδιο το Διόνυσο ή τον Ηρακλή· κι όμως αυτοί πού έβρισαν και σταύρωσαν και θανάτωσαν τον ίδιο το Θεό σου, δεν έπαθαν ακόμη τίποτε. Τόσο ανόσιος πατέρας είναι ο Θεός Πατέρας του, κι αδιαφορεί τόσο πολύ για το Γιο του; Λες ότι το ήθελε κι εκείνος να πεθάνει ο γιος του και να εξυβριστεί! Μα κι αυτοί πού τους βρίζεις εσύ θα μπορούσαν να πουν ότι το θέλουν, κι όμως αυτοί αμύνονται, και πολύ καλά μάλιστα. Γι' αυτό και σένα το Χριστιανό σ' έχουν πάντα κυνηγημένο, να φεύγεις, να κρύβεσαι, να συλλαμβάνεσαι, να θανατώνεσαι (8,41).

28. Εγκώμιο των μαντείων και των επιτυχημένων χρησμών, των ιερειών και των ιερέων της ειδωλολατρίας, των οραμάτων, των θεραπειών και των άλλων θαυμάτων πού έκαναν οι θεοί στις μέρες του Κέλσου.

29. Απειλείτε σεις οι Χριστιανοί κόλαση στους εχθρούς σας, απειλούν κόλαση για σας και οι μυσταγωγοί των (ειδωλολατρικών) μυστηρίων. Ποιος έχει δίκαιο; Το δείχνουν όχι τα λόγια αλλά τα τεκμήρια. Αυτοί δεν παθαίνουν τίποτε, ενώ εσείς διώκεσθε (8,48).

30. Είναι ανάξιο να συζητάει κανείς με τους Χριστιανούς, διότι είναι αγροίκοι κι ακάθατοι, χωρίς λογικό, ενώ ποθούν κι ελπίζουν ν' αναστηθεί το σώμα τους — μια και δεν έχουν τίποτε πολυτιμότερο απ' αυτό—. Εν τούτοις το ρίχνουν στα βασανιστήρια σαν κάτι το ευτελές. Αντίθετα αξίζει να συζητάει κανείς με τους φιλοσόφους, οι οποίοι ελπίζουν να έχουν αιώνια το νου και την ψυχή τους, που είναι έκγονα θείας φύσεως· αυτοί αξίζει να πιστεύουν ότι, επειδή είναι δίκαιοι, θα ευδαιμονήσουν, ενώ οι άδικοι θα πέσουν σε αιώνια κακά (8,49).

31. Οι Χριστιανοί, αφού δεν λατρεύουν ως θεό τον αυτοκράτορα, πρέπει να στερηθούν απ' όλα τ' αγαθά της ζωής, διότι αυτά μας τα χορηγεί αυτός· να μην έχουν ούτε τα αγαθά, ούτε γυναίκες, ούτε παιδιά, ούτε ζωή αλλά να εκλείψουν από τη γη (8,55-75).

Ο Έλληνας **Δίων Κάσσιος Κοκκηιανός** (155-235), ο οποίος έφθασε μέχρι το αξίωμα του υπάτου, κατά το 211 συνέταξε το έργο *Ρωμαϊκά Ιστορία* (80 τόμοι) από τα μυθικά χρόνια μέχρι τις ημέρες του. Σώζονται τα βιβλία 36-60 που καλύπτουν ιστορικά τα έτη 68-47 π.Χ. ενώ τα βιβλία 61-80 σώζονται σε μια επιτομή του Ξιφιλίνου από τα βιβλία 67 και 68 όπου ιστορούνται οι αυτοκράτορες Δομιτιανός και Νέρβας. Το 95 μ.Χ. ο Δομιτιανός κατέσφαξε πολλούς άλλους και τον ύπατο Φλάβιο Κλήμεντα παρ' όλο που ήταν εξάδερφός του και είχε γυναίκα την επίσης συγγενή του Φλαβία Δομιτίλλα. Και οι δυο κατηγορήθηκαν για αθεία, κατηγορία με την οποία καταδικάστηκαν πολλοί άλλοι που παρεξέκλιναν προς τα ήθη των Ιουδαίων και άλλοι μεν θανατώθηκαν, άλλοι δε στερήθηκαν τουλάχιστον τις περιουσίες τους, η δε Δομιτίλλα εξορίστηκε μόνον στην Πανδαιτερία. Όταν μετά ένα έτος αυτοκράτορας έγινε ο Νέρβας 'δεν επέτρεψε ν' απαγγέλουν καμιά άλλη κατηγορία εναντίον των κυρίων τους, στους δε υπόλοιπους απαγόρευσε να καταγγέλουν κάποιον για ασέβεια ή για ιουδαϊκό τρόπο ζωής. Καταδικάστηκαν μάλιστα σε θάνατο και πολλοί από τους συκοφάντες εκείνους, μεταξύ των οποίων και ο φιλόσοφος Σέρας.

1. Η ΓΑΛΙΛΑΙΑ⁶⁵

Η απόμακρη από την αγία Πόλη Γαλιλαία των Εθνών (Ησ. 8, 23· πρβλ. Μτ. 4, 14) ή των αλλοφύλων ενώθηκε με την Ιουδαία από τον Αριστόβουλο τον Α΄ (104-103 π.Χ.) και εξιουδαϊστηκε. Μεταξύ των ειδωλολατρών, οι οποίοι έμεναν κυρίως στις πόλεις, και των Ιουδαίων, που προτιμούσαν την ύπαιθρο, υπήρχε μια ένταση, η οποία κλιμακωνόταν σε περιόδους κρίσης. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι δεν αναφέρεται κάποια επίσκεψη του Ιησού ούτε στη **Σεπφώριδα** που απέιχε μόλις 6 χλμ. από τη Ναζαρέτ, ούτε στην **Τιβεριάδα** που απέιχε 16 χλμ. από την Καπερναούμ. Σημειωτέον ότι η Τιβεριάδα εθεωρείτο ακάθαρτη από τους ευσεβείς Ιουδαίους, γιατί είχε ανεγερθεί πάνω σε νεκροταφείο (Αρχ. 18, 3 7), ενώ ο Ηρώδης είχε διακοσμήσει το παλάτι του με απεικονίσεις ζωδίων. Στην περιοχή ομιλείτο μια ιδιαίτερη αραμαϊκή διάλεκτος (πρβλ. Μτ. 26, 73), η οποία γινόταν αντικείμενο χλευασμού από τους Ιεροσολυμίτες, και τα Ελληνικά, αφού στη Σεπφώριδα υπήρχε μεγάλο θέατρο, όπου ‘ανέβαιναν’ ελληνικά έργα. Σε αντίθεση προς την Ιουδαία, η **Γαλιλαία** ήταν εύφορη περιοχή (κυρίως β.δυτικά και στα ηφαιστιογενή της τμήματα). Ανθούσε επίσης η αλιεία, η χειροτεχνία και το εμπόριο, ενώ ήταν πλούσια και σε ιαματικές πηγές που ήλκυαν πολλούς ασθενείς. Το εισόδημα της γης, όμως, το νέμονταν πολύ λίγοι μεγαλογαιοκτήμονες, οι οποίοι ήταν εγκατεστημένοι στις πόλεις. Αυτό προκαλούσε κοινωνικές ανισότητες. Το άχθος από τα τεράστια χρέη και τους φόρους των πτωχών καλλιεργητών της γης απηχούνται στις παραβολές του Ιησού (Μτ. 5,25 κ.ε.· 18,23 κ.ε.). Γι’ αυτό η Γαλιλαία αποτέλεσε παράλληλα την πατρίδα επαναστατών. Από τα Γάμαλα της Γαλιλαίας προερχόταν ο Εζεκίας ο οποίος παρόλο που φονεύτηκε το 47 π.Χ. χωρίς δίκη από τον Ηρώδη τον Μέγα έγινε ο ‘πατριάρχης’ μιας γενιάς επαναστατών. Ο υιός του Ιούδας, ο οποίος κατέλαβε το οπλοστάσιο της Σεπφώριδας και κατέστραψε τα γραμμάτια (Πολ.2,56.58) και οι εγγονοί του Σίμων και Ιάκωβος που σταυρώθηκαν από τον Τιβέριο Αλέξανδρο (Αρχ. 20,102). Από τη Γαλιλαία καταγόταν και ο Ελεάζαρος Ben Jair ο οποίος, ταμπουρωμένος στο οχυρό της Μασσάδα, πρόβαλε σθεναρή αντίσταση στους Ρωμαίους.

Μέχρι πρότινος αμφισβητείτο η ύπαρξη της πατρίδος της Θεοτόκου **Ναζαρέτ**, καθώς δεν αναφέρεται ούτε στις πόλεις της φυλής Ζεβουλών (Κρ. 19,10-15), ούτε στον Ιώσηπο, ο οποίος ανέλαβε στρατιωτική δράση σε εκείνη την περιοχή, ούτε στο Ταλμούδ, όπου μνημονεύονται 63 πόλεις της Γαλιλαίας. Σε μια πλάκα του 3^{ου} ή 4^{ου} αι. η οποία ανακαλύφθηκε κατά την ανασκαφή της Καισάρειας τον Αύγουστο του 1962 ήταν καταγεγραμμένο το γεγονός ότι η 18^η ιερατική πατριά είχε εγκατασταθεί στη Ναζαρέτ. Μεταξύ 1955 και 1960 έγιναν επίσης ανασκαφές στην περιοχή και ανακαλύφθηκαν τάφοι από το 2000-1500 π.Χ. κεραμικά από την περίοδο 900-539 π.Χ. και κατασκευές από την ελληνιστική περίοδο. Μάλλον τον 2^ο αι.π.Χ. ανακατασκευάστηκε η πολίχνη και οι κάτοικοί της ζούσαν μάλλον από τη γεωργία. Η Ναζαρέτ βρίσκεται στο νότιο άκρο της πυκνοκατοικημένης Κάτω Γαλιλαίας, 3-4 μίλια μακριά από την πρωτεύουσα της Γαλιλαίας Σεπφώριδα, η οποία χρημάτισε μετά τον θάνατο του Ηρώδη το 4 π.Χ. επαναστατικό κέντρο του Ιούδα του Υιού Εζεκία. Γι’ αυτό και καταστράφηκε εντελώς από τον ανθύπατο Varus, ενώ ανακατασκευάστηκε από τον Αντύπα, λαμβάνοντας το όνομα *Αυτοκρατορίς*. Η πόλη αυτή στην καρδιά της εξαιρετικά εύφορης Γαλιλαίας με πληθυσμό 30.000 κατοίκους, θέατρο, παλάτι, τείχος, βασιλική τράπεζα και δύο αγορές βρισκόταν στο κομβικό σημείο από όπου περνούσαν οι δύο οδικές αρτηρίες, οι οποίες ένωναν την Δύση με την Ανατολή και τον Βορά με το Νότο.

Ο ίδιος ο Ιησούς σύχναζε στην **Καπερναούμ**. Αυτή η πόλη με πληθυσμό 4.000 κατοίκων (κυρίως αλιέων και γεωργών) και έκταση 50.000 τ.μ. ιδρύθηκε τον 2^ο-1^ο αι. π.Χ. βρισκόταν επί της Λεωφόρου της Θαλάσσης (Via Maris) στα όρια μεταξύ της επαρχίας του Ηρώδη Αντύπα και αυτής του Φιλίππου, που ένωνε την Αίγυπτο και τη Συρία. Η θέση της δικαιολογεί την ύπαρξη τελωνείου και ενός σώματος 100 στρατιωτών από τη Σαμάρεια

⁶⁴ Πολύ ενημερωτικές για την εποχή του Ιησού είναι οι ιστοσελίδες <http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/religion/> http://www.joerg-sieger.de/einleit/nt/01gesch/nt_ind1.htm#

⁶⁵ Πρβλ. <http://www.religiousstudies.unc.edu/JDTABOR/indexb.html> <http://iam.classics.unc.edu/index.html>

ή τις παραθαλάσσιες περιοχές. Σε πρόσφατες ανασκαφές θεωρείται ότι εντοπίστηκαν η Συναγωγή του Εκατόνταρχου και ο Οίκος του Πέτρου. Επίσης ανακαλύφθηκε βάρκα χρονολογούμενη από την εποχή του Ιησού αρκετά μεγάλη (περ. 8, 1 μ. μήκος X 2,3 πλάτος) αρκετά μεγάλη για τέσσερεις κωπηλάτες συν τους επιβάτες πρβλ. Μκ. 4, 35-8).

Σημειώματα

Σημείωμα Ιστορικού Εκδόσεων Έργου

Το παρόν έργο αποτελεί την έκδοση 1.0

Έχουν προηγηθεί οι κάτωθι εκδόσεις:

- Έκδοση διαθέσιμη εδώ: <http://eclass.uoa.gr/modules/document/?course=SOCTHEOL103>

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Εθνικών και Καποδιστριακών Πανεπιστημίων Αθηνών, Σωτήριος Δεσπότης, 2015. Σωτήριος Δεσπότης. «Ερμηνεία αποστολικών και ευαγγελικών περικοπών. Ενότητα 2: Το κήρυγμα του Ιησού». Έκδοση: 1.0. Αθήνα 2015. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση: <http://opencourses.uoa.gr/courses/SOCTHEOL102/>

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Διατήρηση Σημειωμάτων

- Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αθηνών**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

ⁱ Σύντομη επισκόπηση της έρευνας βλ. Σ. Δεσπότης, *Ο Κώδικας των Ευαγγελίων. Εισαγωγή στα Συνοπτικά Ευαγγέλια και Πρακτική Μέθοδος Ερμηνείας τους*, Αθήνα: Άθως 2007, 458-460. Στη ίδια συνάφεια μπορεί κάποιος να έχει εποπτεία του τυπικού του πασχάλιου δείπνου.

ⁱⁱ Ruben Zimmermann (Hrsg.): *Kompendium der Gleichnisse Jesu*. Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus 2007, 25: Παραβολή είναι ένα σύντομο αφηγηματικό (1), φανταστικό (2) κείμενο, το οποίο στον αφηγηματικό κόσμο ανακαλεί τη γνωστή πραγματικότητα (3). Μέσω υπονοούμενων ή σαφών σημείων μεταφοράς καθιστά αντιληπτό ότι η σημασία της αφήγησης πρέπει να διαφοροποιηθεί από αυτές καθαυτές τις λέξεις του κειμένου (4). Στη δομή του (5) προκαλεί τον αναγνώστη να πραγματοποιήσει μια μεταφορική αλλαγή της σημασίας. Η αλλαγή (μεταφορά) αυτή καθοδηγείται από τις πληροφορίες του συγκειμένου και της συνάφειας (6). Ο ίδιος συγγραφέας σημειώνει τα εξής: Δίνοντας έμφαση στις ιδιότητες των παραβολών μπορούμε να ξεχωρίσουμε έξι χαρακτηριστικά τους. Μια παραβολή είναι (1) αφηγηματική, (2) φανταστική, (3) ρεαλιστική, (4) μεταφορική, (5) ενεργητική στην επίδραση και στην ερμηνεία της, (6) συνδεδεμένη με τη συνάφεια και το συγκείμενό της. Οι παραβολές του Ματθαίου και Λουκά που εξετάζουμε δεν θεωρούνται ως μία προερχόμενη από την Πηγή των Λογίων αλλά αναλύονται ξεχωριστά από την Luise Schottroff με τίτλο *Verheißung für alle Völker* (σελ. 479-488) η πρώτη (Μτ.) και *Von der Schwierigkeit zu teilen (Das grosse Abendmahl)* σελ. 593-603 η δεύτερη. Πρβλ. Ruben Zimmermann

(Hrsg.): *Hermeneutik der Gleichnisse Jesu. Methodische Neuansätze zum Verstehen urchristlicher Parabeltexte*. WUNT, Tübingen: Mohr-Siebeck 2008. Σχετικά με την πατερική ερμηνευτική βλ. Π. Τρεμπέλας, *Υπόμνημα εις το κατά Ματθαίον Ευαγγέλιον*, Αθήνα: Σωτήρ ⁴1989, 391-396 και του ιδίου *Υπόμνημα εις το κατά Λουκάν Ευαγγέλιον*, Αθήνα: Σωτήρ ³1983, 430-435. Δεν θεωρεί πιθανόν οι δύο παραβολές του δείπνου και του αρίστου να είναι διαφορετικές εκδόσεις της ίδιας παραβολής. Μάλλον ο Κύριος χρησιμοποίησε το ίδιο υλικό για παραβολές διαφορετικού νοήματος.

ⁱⁱⁱ Ο Marius Reiser, *Bibelkritik und Auslegung der Heiligen Schrift. Beiträge zur Geschichte der biblischen Exegese und Hermeneutik*, Mohr Siebeck, Tübingen 2007, 79-152, αποδεικνύει ότι η αλληγορία δεν αποτελεί ερμηνευτική της μεταγενέστερης Εκκλησίας αλλά επιλογή ήδη των συγγραφέων της Κ.Δ. και μάλιστα του Π. (βλ. Γαλ. 3: Σάρρα-Άγαρ. Α' Κορ. 5, 7 [πάσχα/αμνός = Χριστός] 9, 9 [βόες = εργάτες ευαγγελίου] 10, 4 [πέτρα = Χριστός]). Ουσιαστικά είναι απαραίτητο εργαλείο για την ερμηνεία της κοσμικής πραγματικότητας που έχει **συμβολική** δομή (Ρωμ. 1, 20) όπως και η γλώσσα μεταφορική (σελ. 150). Κατ' ουσίαν ολόκληρη η δημόσια δράση του Ιησού ήταν μια διαρκώς εκτυλισσόμενη **θεμελιακή παραβολή/αλληγορία**, αφού όλα αυτά που έπραξε και είπε, ομιλούν μέχρι σήμερα παραβολικά και τελικά **μεταφορικά** για το Θεό και τη Βασιλεία Του· συντελούν δηλ. στην αρπαγή του ανθρώπου από την κοσμική ομφαλοσκοπική θεώρηση των πραγμάτων σε έναν άλλο τρόπο ύπαρξης και σκέψης (**μετάνοια**). Τα ίδια τα θαύματα του Ιησού, τα οποία συνόδευαν και επιβεβαίωναν το λόγο του, δεν αποτελούσαν ούτε απλές ιατρικές θεραπευτικές επεμβάσεις, επιτελούμενες με ρήματα ή μέσα μαγικά, ούτε εκθαμβωτικά μέσα επίδειξης, αλλά **σημεία** του τρόπου με τον οποίο ο Θεός προσεγγίζει, ελευθερώνει και σώζει ολόκληρο τον άνθρωπο ως ψυχοσωματική οντότητα ανεξάρτητα από το φύλο, τη θρησκεία και τη φυλή του. συμβολικές ενέργειες που πραγματοποίησε ο Ι. Χριστός (όπως η κάθαρση του ναού ή ο σχηματισμός του κύκλου των Δώδεκα ή τα γεύματα [Λκ. 19, 1-10]) συνιστούν όπως και συνολικά η ίδια η παρουσία Του συνιστούν παραβολή και μάλιστα. Τόσο η **μεταφορικότητα** των παραβολών όσο και η **σημειολογία** των θαυμάτων του επιβεβαιώνουν ότι η **ζωή και η δράση του Ιησού βρίσκουν το καλύτερο υπόμνημα/ερμηνεία στις Παραβολές Του και οι Παραβολές Του υπομνηματίζονται/ερμηνεύονται κατά τον καλύτερο τρόπο με τη ζωή και το έργο Του, αφού ο ίδιος ο Ιησούς ο ίδιος υπήρξε για τον κόσμο η κατεξοχήν Παραβολή του Θεού.**

^{iv} Πρβλ. αραμ. *malkut* Λατ. *regnum*.

^v Σε οποιοδήποτε λεξικό κι αν συμβουλευθεί κάποιος το λήμμα *παραβολή* θα παραπεμφθεί κατεξοχήν στη διδασκαλία-διδακτική του Ιησού η οποία φυσικά δεν μετέδιδε απλώς σοφίες της ζωής ούτε ανέλυε μεμονωμένα ρήματα αποκάλυψης. Προκαλούσε σε μαθητεία, κοινωνία.

^{vi} S. Bieberstein, Die Bewegende Kraft der Gleichnisse. Schöpferische Leseprozesse und der Mehrwert von Metaphern, *BiKi* 63 (2008: Αφιέρωμα: *Gleichnisse Jesu*) 63-67, 65. Της ίδιας: Eine neue Rede von Gott und Welt. Wem ist das Reich Gottes ähnlich? *Bibel heute* 191 (2012: Αφιέρωμα: *Gleichnisse Jesu*) 7-9, 7.

^{vii} Πρβλ. Β' Βασ 11-12. Και στη σχολή των ραβίνων χρησιμοποιούνταν διαρκώς συγκρίσεις, προκειμένου να εξηγηθεί κάποιο δύσκολο θέμα και να γίνει κατανοητό από το μαθητή. Αφού είχε εξηγηθεί θεωρητικά η υπόθεση, ο ραβίνος μετέβαινε στην αφήγηση παραβολικών εικόνων, οι οποίες εισάγονταν κατά κανόνα με τους λόγους: «Κάποιος μπορεί να πλάσει μία παραβολή. Με τί μοιάζει αυτό το πράγμα;». Και μετά ακολουθούσε η σύγκριση ή αντιστοίχως η παραβολή. Και οι παραβολές του Κορανίου με το σαφή συγκριτικό τους χαρακτήρα είναι συγγενείς πολύ περισσότερο με τις ραβινικές παρά με τις συνοπτικές παραβολές.

^{viii} Είναι αξιοσημείωτο ότι στις Παραβολές δεν χρησιμοποίησε υλικό από την εργασία του τέκτονα, του μάστορα-επεξεργαστή της πρώτης ύλης (πέτρας, ξύλου κ.ά.) αλλά παραστάσεις από την αυλή των ευγενών από την οπτική γωνία μάλιστα των πτωχών-*anawim*. Πολλές φορές μάλιστα ως πρότυπα συμπεριφοράς προβάλλουν παραδείγματα που σημερινοί ιεροκήρυκες θα χρησιμοποιούσαν ως μοντέλα προς αποφυγήν (πρβλ. Λκ. 16: οικονόμος της αδικίας).

ix Thomas Soeding, Gottes Geheimnis sichtbar machen. Jesu Gleichnisse in Wort und Tat. *BiKi* 63 (2008) 58-62:

Χαρακτηριστικά είναι τα εξής στοιχεία των παραβολών: α) το εισαγωγικό όπως/σαν με το οποίο αφορμώνται (γεγονός που αποτρέπει τον ακροατή να τις εκλάβει ως περιγραφές του Κυρίου σε κλίμακα 1:1 [Θεός άδικος δικαστής και εργοδότης] αφού πάντα ισχύει η απαγόρευση κατασκευής άλλης εικόνας του Γιαχβέ εκτός από τον ζωντανό άνθρωπο). Άλλοτε απαντά β) η εισαγωγική ερώτηση (Μκ. 4, 30. Λκ. 15, 8, η οποία αποφεύγεται από τον Μτ.) ή και η ευθεία επερώτηση (Λκ. 15, 4) για να λάβει ο ακροατής θέση. γ) Χαρακτηριστικό είναι το ανοικτό τους τέλος που προκαλεί ένα κενό που κάθε ακροατής «αναπληρώνει» κατά βούληση (Λκ. 15, 11-32 ή Μτ. 20, 1-16). δ) Άλλοτε καθοδηγούν τον ακροατή σε συμπέρασμα (Λκ. 12, 21) ή και σε επιλογή (Λκ. 16, 9.10-12.13). Τις περισσότερες φορές αφήνουν τον ακροατή να ταυτιστεί με κάποιον από τους ήρωες. ε) Εμπεριέχουν στοιχεία μη αναμενόμενα, παράδοξα, ασυνήθη, τα οποία λειτουργούν ως μέσα έκ-στασης στην ανήκουστη και αθέατη πραγματικότητα του Θεού. Σε κάθε περίπτωση ενεργοποιούν τον ακροατή τους και τον καθιστούν κοινωνό.

* J.A. Cramer, *Catena in Matthaeum* 103.29: Ωριγένους. Τὰ ὑποδεχόμενα μακαρισμῶν καὶ περὶ παντὸς δὲ τοῦ βλέποντος τὰ θεῖα ὀφθαλμοῦ, καὶ ἀκούοντος τῶν πνευματικῶν ὧτων, ταῦτα ἂν λέγοιτο. περὶ τούτου φησὶν ὁ προφήτης προσέθηκέ μοι Κύριος ὡτίον τοῦ ἀκοῦειν, ἀντὶ τοῦ συνιέν τῶς ἐνδοθεν ὡσὶν τὰς καρδίας κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον. ὁ γὰρ ἀπερίτμητος τῆ καρδία λαός, ἐκωφώθη τοῖς ἐνδοθεν ὡσί. Καὶ μετ' ὀλίγον διὰ καὶ αὐτὴν τὴν ἀκοήν, ἣν ἐδόκουν ἔχειν τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν, ἤρθη καὶ ἐδόθη τοῖς ἔχουσι τὴν καινὴν διαθήκην, ἵνα πληρωθῆ τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος· ὑμῶν δὲ μακάρια τὰ ὦτα, ὅτι ἀκούουσι, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ, ὅτι βλέπουσι. *Catena Graecorum patrum in Novum Testamentum*, vol. 1 *Thesaurus Linguae Graecae* (TLG), CD ROM Πανεπιστήμιο Irvine California. CD ROM University Irvine California.

^{xii} Στο Μκ. 4, 12 στη συνάφεια της παραβολῆς του σπορέα (η οποία ἔχει προγραμματική σημασία για τη σημασία του κηρύγματος) αναφέρονται ἀπὸ τον Ἰησοῦ οἱ λόγοι του προφήτου Ησαΐα σχετικά με την αναισθησία των Εβραίων (τότε θ' ἀκούσετε με την ἀκοή μα δε θα καταλάβετε καὶ θα δεῖτε μα δε θ' ἀντιληφθεῖτε. Γιατί ἐγινε αναισθητὴ ἡ καρδιά αὐτοῦ του λαοῦ καὶ μετ' αὐτὰ βαριάκουσαν καὶ ἐκλείσαν τὰ μάτια τους για να μὴ δούνε καὶ ἀκούσουν καὶ καταλάβουν με τὴν καρδιά καὶ ἐπιστρέψουν σε μένα καὶ τους γιαιτρέψω 6, 9 κε.[MBE] πρβλ. Μτ. 13, 14 κε.). Σύμφωνα με τον Γιοακίμ Γνίλκα, Χριστιανισμός καὶ Ἰσλάμ. Μια νέα Προσέγγιση Μτφρ. Σ. Δεσπότης, Αθήνα: Ουρανός 2009, 81; Ἐντυπωσιάζεται κάποιος ἀπὸ το γεγονός ὅτι καὶ στο Κοράνι ὑπάρχουν ἀκριβῶς παρόμοιες διατυπώσεις: «Σ' αὐτὸ το Κοράνιο ἔχουμε ἐξηγήσει για τους ἀνθρώπους παραβολές (παραδείγματα) ἀπὸ κάθε εἶδος, ὡστε να προειδοποιούνται ὅταν τις θυμούνται» (39, 27- πρβλ. 17, 89). Εἴτε ἔχουμε ἐξηγήσεις με διάφορους τρόπους σ' αὐτὸ το Κοράνιο: «για το καλὸ των ἀνθρώπων με κάθε εἶδος ἀπὸ παρομοιώσεις (παραδείγματα). Καὶ ὁμως ὁ ἀνθρώπος ἀμφισβητεῖ περισσότερο ἀπ' ὅλα τα ὄντα» (18, 54). [...] **Αὐτὴ ἡ παράδοξη ἀντίδραση βασίζεται στην ἐμπειρία ὅτι ἀκόμη καὶ ἡ πιο ξεκάθαρη ἀποκάλυψη εἶναι δυνατόν να προκαλέσει τὴν ἀπόλυτη τύφλωση.**

^{xiii} Πλέον ἔχει επικρατήσει το *slow food* εἶναι τὰ ἀντισώματα που ενεργοποιεῖ ἡ κοινωνία κόντρα στη νεύρωση τῆς ταχύτητας. Εἶναι μὴ νηαρξιακὴ ἀντίδραση, ἡ τέχνη του να ζεις. <http://www.nooz.gr/entertainment/slow-food-kai-food-for-love>.

^{xiiii} Στο A. Dünnebier, *Ein Gang durch die Kulturgeschichte. Brot, Salz, Frieden. Bibel heute* 2003 (Αφίερωμα: *Miteinander essen*) 4-6 ἔχει προστεθεῖ ἀπὸ τον D. Bauer μὴ ἐπιφυλλίδα με τὸν τίτλο *Hätten Sie es geglaubt?* ὅπου καὶ ἡ στατιστικὴ.

^{xv} Συνεπῶς ὑπάρχουν ψήγματα ἀλήθειας στον «μῦθος» ὅτι ὁ ἀρχαιότερος σελεμεντὴς ἔχει τὴν ἐπιγραφή *Coquo* (< *coquere*, „βράζω kochen, sieden, reifen“) *ergo sum* (= μαγειρεύω, ἀρα ὑπάρχω) καὶ συγγράφηκε ἀπὸ τον M. Gavius Apicius τὸν 1^ο αἰ. μ.Χ. Βλ. *universal_lexikon.deacademic.com*/(Ἡμερ. Ἀνάκτησης 04.11.12).

^{xvi} <http://www.gluecksfitness.de/glueckstipps/files/Selber-kochen-macht-gluecklich.html> (04.11.2012).

^{xvii} <http://science.orf.at/stories/1706790/> (04.11.2012). *Στὴ συγκεκριμένη ἱστοσελίδα μάλιστα ἐπισημαίνεται ἡ παλαιότερη ἐστία ἀνακαλύφθηκε το 2008 στο Ἰσραὴλ καὶ εἶναι περίπου 800.000 χρονῶν.*

^{xviii} Ὀρισμένες σχολές ψυχᾶνάλυσης θεωροῦν ὅτι τὸ βασικὸ αἶσθημα ἐνοχῆς του ἀνθρώπου δεν ταυτίζεται με τὸ οἰδιπόδειο σύμπλεγμα, ὅπως ἐπὶ ἀρκετὰ χρόνια πιστευόταν. Οἱ πρῶτες τύψεις του ἀνθρώπου δημιουργοῦνται ὑποσυνείδητα σε αὐτὸν ἀπὸ τὴ στιγμή κατὰ τὴν ὁποία προσπαθεῖ να διατηρηθεῖ στη ζωὴ ἀπομυζώντας τὸ γάλα ἀπὸ τὸ στήθος τῆς μητέρας του, ἐνῶ παράλληλα συνειδητοποιεῖ ὅτι με τὰ δόντια, τὰ ὁποία ἀποκτᾷ, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀπληστία του για φαγητὸ, τραυματίζει καὶ πληγώνει τὴ θηλή, που ἀποτελεῖ γι' αὐτὸ τὴν πηγὴ τῆς ζωῆς. Το παιδί συνειδητοποιεῖ, ἔτσι, ὅτι για να ἐπιβιώσει στον κόσμον πρέπει να ἀπομυζήσει καὶ να τραυματίσει ὅ,τι ἐρῶτερο ἔχει. Ἀποκτᾷ ἔτσι ἕνα συναῖσθημα, ἀνάλογο με αὐτὸ που περιγράφει τὸ Γεν. 3, 1-7. Ἡ θηλή τῆς μητέρας εἶναι για τὸ παιδί τὸ δέντρο του Παραδείσου, ἐνῶ τὴν ἐξορία του ἀπὸ τον Παράδεισον τὴ συνειδητοποιεῖ με τὴν ἀποσύνδεσή του ἀπὸ τὴν μήτρα καὶ τὴν ἀγκαλιὰ τῆς μητέρας του, ἐνεκα (ὅπως πιστεῖται τὸ παιδί) τῆς λήψης τῆς ζωτικῆς γι' αὐτὸ τροφῆς. Ἡ ἐνοχὴ αὐτὴ κορυφώνεται ὅταν ἡ μάνα σταματᾷ να θηλάζει τὸ παιδί τῆς, κάτι που γι' αὐτὸ ἀποτελεῖ τὴν τιμωρία για τὸ τραῦμα που τῆς προξένησε. Το ἴδιο αἶσθημα διακατεῖχε καὶ τους πρωτόγονους λαούς, οἱ ὁποῖοι ἤξεραν ὅτι πρέπει να σφάζουν τὰ θεϊκὰ ζῶα (π.χ. τὴν ἀρκτο), προκειμένου να ἐξοικονομήσουν ἐνδυσση/δέρμα, τροφή/κρέας καὶ να νικήσουν ἔτσι τὸ θάνατο. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ σφαγὴ αὐτῶν τῶν 'θεῶν' χάριν τῆς σωτηρίας των ἀνθρώπων ἦταν ἕνα λατρευτικὸ εὐχαριστιακὸ γεγονός τὸ ὁποῖο συνοδευόταν ἀπὸ προσευχῆς προς τὰ ἴδια τὰ σφαιαζόμενα ζῶα. Αὐτὰ τὰ ζῶα πιστευόταν ὅτι μετὰ τὴν σφαγὴ τους ἀνίσταντο καὶ ἀναλαμβάνονταν στον οὐρανὸ, σχηματίζοντας ἀστερισμοὺς, ὅπως αὐτὸ τῆς Μεγάλῆς Ἀρκτοῦ. Οἱ ἴδιοι ἀνθρώποι εἶχαν τὴν πεποίθηση ὅτι με τὴ βρώση των μελῶν των θεῶν/ζῶων μετεῖχαν καὶ αὐτοὶ λατρευτικὰ στο Πάθος καὶ τὴν Ἀνάστασή τους. Το ἴδιο τυπικὸ ἀκολουθοῦσαν καὶ οἱ καλλιεργητῆς, οἱ ὁποῖοι ἀλέθοντας τὸ στᾶρι καὶ παράγοντας με τὸ καταπάτημα του λινοῦ τον οἶνο, ἐνίωθαν ἐνοχὴ, ἐπειδὴ τεμάχιζαν τὴ σάρκα τῆς θεᾶς φύσης, ἀλλὰ καὶ λυτρωτικὴ ἀγαλλίαση διότι ἔτσι μπορούσαν να κοινωνήσουν στο μυστήριον τῆς ἀνάστασής τῆς. Πλούσια Βιβλιογραφία σχετικά με τὸ θέμα βλ. E. Drewermann, *Die Spirale der Angst. Der Krieg und das Christentum*, Herder Freiburg-Basel-Wien, 1992³, 306κε.

^{xix} Δαίνυμι = παραθέτω δείπνο/πανδαισία στο ὁποῖο ὁ καθένας ἔχει προκαθορισμένη θέση.

^{xx} K. Μπελέζος, *Τὸ περὶ τροφῆς αἴτημα τῆς Κυριακῆς Προσευχῆς (Ἐξηγητικὴ - Ἑρμηνευτικὴ Μελέτη)* Αθήνα: Γρηγόρη 2012^{xx} passim.

^{xxi} John Fotopoulos, *Τὰ Θυσιαστήρια Δείπνα στη Ρωμαϊκὴ Κόρινθο*, (Μτφ. Μ. Γκουτζιούδη), ΒΒ 37, Θεσσαλονίκη: Πουρναράς 2006, 228 κε.. Εἰδικὰ στο δείπνο καὶ μάλιστα στο **συνμπόσιο** που τὸ συνόδευε, σημαντικό στοιχεῖο δεν ἦταν μόνον ἡ κατανάλωση τροφῆς ἀλλὰ καὶ ἡ

συζήτηση. Παρότι μέχρι σήμερα είναι κλασική η απαγόρευση της «τροφού» «όταν τρώμε, δεν μιλάμε» στην κλασική Ελλάδα και στην Ρώμη μπορούσε κάποιος κατά τη διάρκεια της τραπέζης να μιλήσει ακόμη και για διαίτα/φαγητό (πράγμα που απαγορευόταν στη βικτωριανή Αγγλία) αλλά όχι για επιχειρήσεις και πολιτική όπως αντιθέτως έκαναν οι Γερμανοί. Όπως σημειώνουν οι Λατίνοι συγγραφείς, οι τελευταίοι έκλειναν τα σημαντικά συμβόλαια κατά τη διάρκεια γεύματος. Αντίθετα οι Ρωμαίοι συζητούσαν για πολιτική και επιχειρήσεις στο Συμπόσιο που ακολουθούσε. Σημειωτέον ότι στον ευρωπαϊκό Μεσαίωνα το κοινό δείπνο μαζί με τον όρκο είχαν νομικό κύρος. Ήδη στον Όμηρο ο ξένος Οδυσσεάς πρώτα ανακλίνεται-εσιτιάζεται και μετά ερωτάται. Οι πληροφορίες λήφθηκαν από το Dünnebier, Ein Gang durch die Kulturgeschichte. Brot, Salz, Frieden 4-6.

^{xxi} Βεβαίως δεν πρέπει να αγνοηθεί και το δείπνο *Έρανος*, όπου συνεισέφερε δηλ. ο καθείς προσκεκλημένος ό,τι προαιρείτο.

^{xxii} Fotopoulos ό.π. 236.

^{xxiii} Βλ. Θ. Κύρκου, Η έπαυλη του Μάνου Αντωνίνου στη Νικόπολη, *Αρχαιολογία* 114 (2010) 67-75. 71

^{xxiv} G. Baumann, JHWH – ein essender Gott? Ein Menü in wenigen Gängen, *Essen und Trinken in der Bibel. Ein literarisches Festmahl für Rainer Kessler zum 65. Geburtstag*, M. Geiger/C.M. Maier/U. Schmidt (επιμ.), Gütersloh 2009, 227-237.

^{xxv} Ο⁶:⁶Και ποιήσει Κύριος σαβαωθ πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν ἐπὶ τὸ ὄρος τοῦτο πίνονται εὐφροσύνην/ πίνονται οἶνον χρίσονται μύρον ἔν τῷ ὄρει τοῦτω παράδος ταῦτα πάντα τοῖς ἔθνεσιν ἢ γὰρ βουλή αὕτη ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη **κατέπιεν ὁ θάνατος ἰσχύσας και πάλιν ἀφείλεν ὁ Θεός πᾶν δάκρυον ἀπὸ παντὸς προσώπου τὸ ὄνειδος τοῦ λαοῦ ἀφείλεν ἀπὸ πάσης τῆς γῆς.**

^{xxvi} Οἱ διψῶντες πορεύεσθε ἐφ' ὕδωρ και ὅσοι μὴ ἔχετε ἀργύριον βαδίσαντες ἀγοράσατε και πίετε ἄνευ ἀργυρίου και τιμῆς οἴνου και στέαρ.

^{xxvii} **Μεθυσθήσονται ἀπὸ πίότητος τοῦ οἴκου σου και τὸν χειμάρρουν τῆς τρυφῆς σου ποτιεῖς αὐτούς/ ὅτι παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς ἐν τῷ φωτὶ σου ὁψόμεθα φῶς**

^{xxviii} Βλ. Ε. ΔΑΦΝΗ, *Η ΑΠΟΚΑΛΥΨΙΣ ΗΣΑΪΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΝ ΤΩΝ Ο΄ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ* 2013 177-182.

^{xxix} Γενικότερα, όπως εξάγεται από το Έξ. 20, 22-26 (νόμος του θυσιαστήριου), στην ισραηλιτική θεολογία της θυσίας τρία είναι τα βασικά σημεία: α) το θυσιαστήριο είναι ο τόπος έλευσης του Θεού που κατεβαίνει από τον ουρανό για να είναι μαζί με το λαό Του και να τον ευλογήσει, γεγονός που συνιστά τον πυρήνα της θυσίας. β) Η φωτιά είναι η ορατή πλευρά του αόρατου Θεού και η θυσία μια λατρευτική απομίμηση της θεοφάνιας του Σινά. γ) Η θυσία αποτελεί σημείο της φιλοξενίας που προσφέρει ο λαός στον Θεό. Γι' αυτό και τα ζώα δεν προσφέρονται ωμά αλλά κατόπιν προετοιμασίας όπως συμβαίνει σε ένα πανηγύρι ή στην υποδοχή των ξένων. Βλ. Bernd Janowski, Homo ritualis. Opfer und Kult im alten Israel. *Bibel und Kirche* 64 (2009) 134-140. Αντίθετος με την παρουσία του Θεού κατά τη θυσία και τα δείπνα είναι οι C. Leonhard / B. Eckhardt [2010]: „Mahl V (Kultmahl)“, *RAC* 23, 1012-1105C. 1033-1038.

^{xxx} Είναι εξόχως ενδιαφέρον να εξετάσει κάποιος πώς προσέλαβε τις σοφολογικές ρήσεις η λατρεία της ορθόδοξης Εκκλησίας κατά την κατεξοχήν ημέρα του έτους που γιορτάζει την παράδοση της θείας Ευχαριστίας (όρθρος Μεγ. Πέμπτης).

^{xxxi} *Εἰσηλθὼν εἰς κηπὸν μου ἀδελφῆ μου νύμφη ἐτρύγησα σμύρναν μου μετὰ ἀρωμάτων μου ἔφαγον ἄρτον μου μετὰ μέλιτος μου ἔπιον οἶνον μου μετὰ γάλακτος μου φάγετε πλησίοι και πίετε και μεθύσθητε ἀδελφοί.*

^{xxxii} *Και εὐφροσύνη εὐφρανθήσονται ἐπὶ κύριον ἀγαλλιᾶσθω ἡ ψυχὴ μου ἐπὶ τῷ Κυρίῳ ἐνέδυσεν γάρ με ἱμάτιον σωτηρίου και χιτῶνα εὐφροσύνης ὡς νυμφίῳ περιέθηκέν μοι μίτραν και ὡς νύμφην κατεκόσμησέν με κόσμῳ.*

^{xxxiii} *και ὡς συνοικῶν νεανίσκος παρθένῳ οὕτως κατοικήσουσιν οἱ υἱοὶ σου μετὰ σοῦ και ἔσται ὁν τρόπον εὐφρανθήσεται νυμφίος ἐπὶ νύμφῃ οὕτως εὐφρανθήσεται Κύριος ἐπὶ σοί.*

^{xxxiv} Οι τροφές των εθνικών θεωρούνταν από τους Ιουδαίους ακάθαρτες, επειδή προέρχονταν από ακάθαρτα ζώα (τάρεφ Λευ. 11, 1-47.

Δτ. 14, 5-21 όσα δεν είναι μηρυκαστικά και δίχηλα/δεν έχουν λέπια και πτερυγία) ή γιατί δεν σφάχτηκαν (στο λαϊμό) ούτε προετοιμάστηκαν με νομικά μη προβλεπόμενο τρόπο ή γιατί είχαν χρησιμοποιηθεί ως ειδωλόθυτα. Ποτέ δεν αναμειγνύουν κρέας με γάλα (Έξ. 23, 19. 34, 26. Δτ. 14, 21) ενώ δεν τρώνε όποιο προϊόν περιέχει ζελατίνη.

^{xxxv} Πρβλ. Αθηνάγορα, Πρεσβ. Χριστ. 3. Βλ. Σιαμάκη, *Εξωχριστιανικές Μαρτυρίες*, 79, υποσ. 3: *Τα θυέστεια δείπνα ἰσοδυναμοῦν με κανιβαλισμό (βλ. Ευρ. Ιφ. Τ. 812. Ορ. 1008. Σχόλια Πανσανία 2.18.1) λόγω του ότι στην θεία Ευχαριστία οι Χριστιανοί θυσιάζουν το Χριστό και τρώγουν τη σάρκα και πίνουν το αίμα του. Οι οιδιπόδειες μίξεις ταυτίζονται με τις αιμομίξεις επειδή οι Χριστιανοί τις γυναίκες τους τις είχαν και αδελφές (εν Χριστώ). Πρέπει να σημειωθεί ότι δεν πρόκειται για συκοφαντίες αφού όπως αποδεικνύεται από την Ιούδα όντως υπήρχαν «αιρετικοί» που είχαν μετατρέψει τις αγάπες σε σπιλάδες.*

^{xxxvi} Βλ. το ειδικό κεφ. για τους Πειρασμούς στο Σ. Δεσπότης, *Ο Ιησούς ως Χριστός και η Πολιτική Εξουσία στους Συνοπτικούς Ευαγγελιστές*, Αθήνα: Άθως 2006.

^{xxxvii} Πρβλ. Μ. Γκουτσιούδης, Η περί αφέσεως και ιωβηλαίου διδασκαλία της Κ.Δ. ως βιβλικό θεμέλιο για μια θεολογία των θρησκειών *Θεολογία* 84 (2013)104-124.

^{xxxviii} Ζ. Τερλιμπάκου, «και ἔφαγον πάντες και ἔχορτάσθησαν [...]» *Οι Ευαγγελικές Αφηγήσεις του πολλαπλασιασμού των ἄρτων*. Θεσσαλονίκη: Γράφημα 2010. Η Αικ. Τσαλαμπούνη ἔχει ασχοληθεῖ με το μοτίβο της τραπέζης σε τρία ἄρθρα: «Ερμηνεία του θαύματος του χορτασμού των πεντακισχιλίων στο κατά Λουκᾶν ευαγγέλιο (9,12-17). Μία ερμηνευτική προσέγγιση με βάση την κοινωνιολογική μέθοδο», *Εξηγητικά* (2013) 185-204. «Ἐν τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου»: η εμφάνιση του Αναστάσιου στην Εμμαούς (Λκ 24, 13-35) ως τύπος των ευχαριστιακών συνάξεων της πρώτης Εκκλησίας. *Εξηγητικά* (2013) 245-272. Η διδασκαλία του λόγου και η διακονία της τράπεζας: το παράδειγμα της πρωτοχριστιανικής κοινότητας των Ιεροσολύμων (Πραξ 6, 1 εξ.) *Εξηγητικά* (2013) 273-288.

Το θαύμα αυτό είναι το κατεξοχὴν σημεῖο του Ἰησοῦ στο Κοράνι προφανῶς διότι εντυπωσίαζε τους ανθρώπους της ἐρήμου. Σύμφωνα με τον Γιόακίμ Γνίλκα, *Χριστιανισμός και Ἰσλάμ. Μια νέα Προσέγγιση* Μτφρ. Σ. Δεσπότης, Αθήνα: Ουρανός 2009, 329 στο τέλος της Σούρας 5, η οποία φέρει το ὄνομα Τραπέζι, [...] οι μαθητὲς απαιτοῦν ἀπὸ τον Ἰησοῦ ἕνα τραπέζι ἀπὸ τον ουρανό ως σημεῖο ταυτόχρονα ἐξ αὐτοῦ. Το θαύμα γίνεται ἀντικείμενο ὑπόσχεσης ἀλλὰ δὲν περιγράφεται. Η ὑπόσχεση ὁμως συμπλέκεται με την ἀπειλή ὅτι ὅποιοι κατόπιν ἀπεμπολήσει την πίστη θα υποστεί τις χειρότερες τιμωρίες. Ἐπειδὴ η τράπεζα ἐξ ουρανοῦ παρουσιάζεται ως πρόνοια για τους πάντες, ἀπὸ τον πρώτο μέχρι τον τελευταῖο, και προβάλλει ως ἕνα μοναδικό γεγονός, εἶναι ἐξαιρετικά δύσκολο να ταυτιστεῖ με την Ευχαριστία παρὰ μόνο με τὴ θαυμαστή τροφοδοσία του πλήθους στην ἐρημο (Μτ. 14, 13-21 κ.παρ.: 15, 32-38 κ. παρ.). Η ἱστορία συνδέεται ἐπίσης με την ἀπαίτηση σημεῖου, η οποία ὁμως στα Ευαγγέλια προέρχεται ἀποκλειστικά ἀπὸ στόματα ἀντιπάλων του Ἰησοῦ.

^{xxxix} Ολόκληρη η περικοπή της β' τροφοδοσίας, ὅπου πλέον γίνεται λόγος για επτά σπυρίδες (= ζεμπιλία, σάκκοι, τορβάδες [= σαργάνη (β' Κορ. 11, 33)] και ὄχι για δώδεκα μεγάλους σκληρούς, ἀλύγιστους και κυλινδρικούς κοφίνους (παρότι προϋπήρχαν περισσότερα ψωμιά και λιγότερο πλήθος)^{xxxix}, ἱστορεῖται πάνω στον «καμβά» του Γ' Βασ. 19: Ο Ἡλίας διωκόμενος ἀπὸ την Ἰεζάβελ, ἀφού στηρίζεται με ἄρτο (ἐγκρυφίας [= ο ἐν στάχτη ἐψημένος ἄρτος] ὄλυριτης [κρίθινος]) και καψάκης [=πήλινο σκεῦος] ὕδατος καταφεύγει στο ὄρος της θεοφάνειας Χωρήβ (ο Θεός ως δροσερό αεράκι) για να ακολουθήσει η νέα ἀποστολή στο στ. 15 «Ἐμπρός πάρε πίσω τον ἴσιο δρόμο μέσα ἀπ' την ἐρημο και πήγαινε στη Δαμασκό. Ὅταν φτάσεις ἐκεῖ, θα χρίσεις τον Ἀζαήλ βασιλιά των Συρίων» (Μετάφραση Βιβλικῆς Ἐταιρείας). Εὐστοχα η U.Früchtel (*Mit der Bibel Symbole Entdecken*, Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht 1991, 469-472) ἐξετάζει το μοτίβο/σύμβολο του ἄρτου σε συνδυασμό με αὐτό του πλοίου (της Εκκλησίας;) στον Μάρκο ο οποίος (ἀπευθυνόμενος σε χριστιανούς παρίες της Ρώμης) ἀν και δὲν παραδίδει τον ἀ' πειρασμό του Κυρίου και το οὐκ ἐπ' ἄρτω Μτ. 4, 4 (= Δτ. 8, 3. Σοφ. Σολ. 16, 26), ἀφηγηματικά ἀπὸ περικοπὲς που συνδέονται με το περιθώριο (ἐρημος-τάφος).

^{xl} Βλ. J. Breck, *Chiasmus in the Gospel of John*, στον τόμο: I. Γαλάνης κ.ά. (εκδ.), *Διακονία – Λειτουργία – Χάρισμα. Πατερική και σύγχρονη ἐρμηνεία της Καινῆς Διαθήκης. Τιμητικός τόμος προς τον Ομότιμο Καθηγητὴ του Πανεπιστημίου Αθηνῶν Γεώργιο Ἀντ. Γαλίτη*, Λεβαδεία: I. Μητρόπολις Θηβῶν και Λεβαδείας: Κέντρο Ἀρχαιολογικῶν, Ἱστορικῶν και Θεολογικῶν Μελετῶν / Ἐν πλω, 2006, 145-159.

^{xli} S. J. Lyle, *All is now ready: an exegesis of the great Banquet (Luke 14:15-24) and the marriage feast (Matthew 22:1-14)* *American Theological Inquiry* 2 (2009), 67-80.

^{xlii} Πλούτ. *Συμποσιακά* [Ηθικά] 726.D.11: και πιθανὸν ἐδόκει διὰ τὴν ἐθωινὴν αὔραν ἄριστον ὠνομάσθαι καθάπερ τὸ αὔριον· τὸ δὲ δεῖπνον, ὅτι τῶν πόνων διαναπαύει· πράξαντες γάρ τι δεῖπνοσιν ἢ μεταξὺ πρᾶττοντες· ἔστι δὲ και τοῦτο παρ' Ὀμήρου λαβεῖν λέγοντος (Λ 86) «ἤμος δὲ δρυτόμος περ ἀνὴρ ὠπλίσατο δεῖπνον». εἰ μὴ νῆ Δία τὸ ἄριστον αὐτόθεν ἀπραγμόνως προσφερόμενοι και ῥαδίως ἀπὸ τῶν τυχόντων, τὸ δὲ δεῖπνον ἤδη παρεσκευασμένον, ἐκεῖνο μὲν ῥᾶστον, τοῦτο δ' ὡσπερ διαπεπονημένον ἐκάλεσαν.

^{xliii} Η ἐπεξηγήση του Δημητράκου στο λεξικό του ἀφορᾶ σε ἀθροιση ορᾶδους υγροῦ ἐντὸς της κοιλότητος των ορογόνων υμέναιων ἢ του υποδόριου συνδετικῶ ἱστού. Ὅμως ο M. Wolter, *Das Lukasevangelium*, Tübingen: Mohr 2008, 502 προσκομίζει ἀρκετὴ βιβλιογραφία που τεκμηριώνει την πρώτη σημασία.

^{xliii} Ἀμφιτρώων (< ἀμφι+τρώω =ἀφανίζω, οἰκοδεσπότης που οργανώνει πλούσια προέρχεται ἀπὸ ομώνυμη κωμωδία Μολιέρου

^{xlv} Πλούτ. *Ηθικά* 194γ = μὴ ἔχοντες πῆραν.

^{xlvi} Ο Wolter ὁ.π. μνημονεύει ἐρευνητὲς που παραλληλίζουν τις συγκεκριμένες περικοπὲς με τόπους συμποσιακῆς φιλολογίας και ἄλλοι που το θεωροῦν ἀντισυμπόσιο της κυνικῆς παράδοσης

^{xlvii} Οι συγκεκριμένες πληροφορίες σχετικά με την Κατοικία στα ἐλληνορωμαϊκά χρόνια λήφθηκαν ἀπὸ το σχετικό ἀφιέρωμα του περιοδικῶ *Αρχαιολογία* 114 (2010) και τα ἄρθρα Monica Truemper, Η κατοικία στην υστεροελληνιστική Δῆλο 16-28. Μ. Ζαρμακούπη, Ο ἀρχιτεκτονικός σχεδιασμός των ρωμαϊκῶν ἐπαύλεων γύρω ἀπὸ τον κόλπο της Νάπολης 50-58. Ἐκεῖ σημειώνονται και τα ἐξῆς που ἀναδεικνύουν τὴ σημασία των δεῖπνων στα ἐλληνορωμαϊκά χρόνια: *Οι ρωμαϊκὲς οἰκίαι* (οι οποίες εἶχαν ἕκταση ἀπὸ 53 ἕως 800 τμ.) ἰδιαίτερος των ευγενῶν ἀντιγράφουν τα περιστύλια και τις στοῆς που ἀπαντοῦν στα ἐλληνιστικά γυμνάσια και ἱερά, ἐνῶ στις ευρύχωρες ἐπαύλεις ἐντάχθηκαν οργανικά και οι κήποι,

αντίγραφα των περσικών παραδείσων, καθώς αυτή την εποχή εξιδανικεύεται η ύπαιθρος. Σημειωτέον ότι τα συμπόσια απέκτησαν μεγάλη σημασία για την σκηνοθεσία των ιδιοκτητών. Γι' αυτό και έγιναν πιο μεγαλοπρεπή. Έτσι σε οικία της Περγάμου έχουμε ακόμη και τρία διαδοχικά δωμάτια ως τρικλίνια. Στην αρχιτεκτονική των κατοικιών έχουμε επίσης προσαρμογές που οφείλονται στις σχέσεις πατρωνίας. Έτσι περιμετρικά του αιθρίου, που ήταν η καρδιά του ρωμαϊκού σπιτιού (με κέντρο το *impluvium* για συλλογή των όμβριων υδάτων και ιερό χώρο το *lararium*) χρησίμευε για φωτισμό και αερισμό, υπάρχουν χώροι υποδοχής και δεξιώσεως επισκεπτών-πελατών (*clientes*). Η επίδειξη της οικιακής πολυτέλειας που παρατηρείται αυτά τα χρόνια στόχευε στην κοινωνική προβολή των ιδιοκτητών ως πατρώνων. Πηγή για τα ανωτέρω συνιστά το έργο του Βιτρούβιου Περί Αρχιτεκτονικής (27-23 π.Χ.).

^{xlviii} Κ. Σιαμάκη, *Σύντομο Λεξικό της Καινής Διαθήκης*, Θεσσαλονίκη 1988 30.

^{xlix} Λέντιο (=λινό σιντόνι, πανί), ποδιά διακονίας που ήταν συνάμα και πετσέτα για σκούπισμα των χεριών μετά το φαγητό. Ο νιπτήρ ήταν λεκάνη συνήθως χάλκινη μέσα στην οποία έμβαν τα χέρια ή τα πόδια σε χλιαρό νερό (Ομηρος, Οδ. 19.386-9).

^l Πάπας Βενέδικτος ΙΣΤ', *Ο Ιησούς από τη Ναζαρέτ*, τομ. Β' (μτφρ. Σωτήριος Δεσπότης), Αθήνα: Ουρανός 2009 80-81.

^{li} Η.-J. Klauck, *Der Gottesdienst in der Gemeinde von Korinth, Gemeinde, Amt, Sakrament*, Würzburg 1989, 46-58. Στην Έρευνα παραμένουν κάποια ερωτήματα: μήπως άραγε τα Α' Κορ. 10-11 και 12-14 περιγράφονται δύο διαφορετικές συνάξεις, αφού μάλιστα στη δεύτερη περίπτωση μπορούν να εισέλθουν άπιστοι και ιδιώται (Α' Κορ. 14, 23-24); Το ευχαριστιακό δείπνο συνδυαζόταν με κανονικό δείπνο αφού γεύονταν οι πρώτοι χριστιανοί το Ποτήριο μετά το *δειπνήσαι* (11, 25); Υπάρχουν ενδείξεις για την ύπαρξη ιερέων; Έχει διατυπωθεί η άποψη η οποία βασίζεται στο *μαίνεσθαι* (14, 23) ότι κάποια εκστατικά φαινόμενα στο πλαίσιο της κορινθιακής Σύναξης έδιναν την εντύπωση ότι είναι παράλληλα με αντίστοιχα διονυσιακά. Dunn, *Beginning from Jerusalem* 642.

^{lii} Σίμων Γκίπσον, *Οι τελευταίες ημέρες του Ιησού* (Μτφρ. Σ. Δεσπότης), Αθήνα: Ψυχογιός 2009, 115-118.

^{liii} Βλ. Κ. Σιαμάκης, <http://www.philologus.gr/4/68-2010-01-01-01-22-30/121-2009-03-08-21-45-02?start=5>.

^{liiv} Ράτσινγκερ, *Ιησούς από τη Ναζαρέτ Β'*, 137: *Η διαμοιράζουσα καλοσύνη του Θεού γίνεται απόλυτα ριζοσπαστική τη στιγμή κατά την οποία ο Υιός παρουσιάζει και διαμοιράζει στο ψωμί τον εαυτό Του. Η χειρονομία του Ιησού γίνεται έτσι εικόνα για ολόκληρο το μυστήριο της Ευχαριστίας: στις Πράξεις των Αποστόλων και εν γένει στον αρχέγονο Χριστιανισμό η κλάση του άρτου προσδιορίζει την Ευχαριστία. Σε αυτήν γινόμαστε αποδέκτες της φιλοξενίας του Θεού, η οποία μας δωρίζεται στο πρόσωπο του Ι. Χριστού του Σταυρωθέντος και Αναστάντος. Έτσι, όμως, αποκτά η κλάση του άρτου και το μίρασμα –η πράξη της αγαπητικής στροφής σε Αυτόν που έχει ανάγκη το δικό μου- μια εσωτερική διάσταση της ίδιας της Ευχαριστίας.*

^{lv} Στα εβρ. το λέχεμ-άρτος σημαίνει και γενικά την τροφή.

^{lvi} Ράτσινγκερ, *Ιησούς από τη Ναζαρέτ Β'*, 263: *Έτσι το μυστηριώδες της βρώσεως του αλατιού κομίζει έναν εσωτερικό δεσμό ανάμεσα στο δείπνο πριν τα πάθη του Ιησού και την καινή κοινωνία της τραπέζης του Αναστάντος: παραδίδεται στους δικούς Του ως τροφή και τους κάνει μετόχους στο σώμα Του, στην ίδια τη ζωή. Επιλογικά αξίζει τον κόπο να αναλογιστούμε και εδώ τα λόγια του Ιησού που απαντούν στο Κατά Μάρκον: «Πᾶς γὰρ πυρί ἀλισθήσεται. καλὸν τὸ ἄλας· ἐὰν δὲ τὸ ἄλας ἄναλον γένηται, ἐν τίνι αὐτὸ ἀρτύσετε; ἔχετε ἐν ἑαυτοῖς ἄλα και εἰρηνεύετε ἐν ἀλλήλοις» (9, 49 κε.). Μερικά χειρόγραφα προσθέτουν επιλογικά το Λευ 2, 13: κάθε θυσία πρέπει να αλατισθεί με αλάτι. Το αλάτι της θυσίας επίσης είχε το νόημα να αρωματίσει τη θυσία και να την προστατεύσει από την σήψη. Έτσι εμπλέκονται διαφορετικές σημασίες: καινοποίηση της διαθήκης, δωρεά της ζωής, κάθαρσης της ίδιας ύπαρξης για την αυτοπαράδοση στον Θεό. Όταν ο Λουκάς στην αρχή των Πράξεων παραθέτει μια περίληψη των μεταπασχάλων γεγονότων χρησιμοποιώντας για την κοινωνία του γεύματος του Αναστάντος με τους δικούς Του τον όρο συναλιζόμενος –συντρώγοντας αλάτι περιβάλλεται η καινούργια κοινωνία της τραπέζης με μυστήριο. Από την άλλη πλευρά όμως ταυτόχρονα γίνεται ορατό το ουσιώδες: ο Κύριος καλεί εκ νέου τους μαθητές στην κοινωνία της διαθήκης κοντά του και με τον ζώντα Θεό. Τους χορηγεί μετοχή στην αυθεντική ζωή, τους κάνει ζωντανούς και νοστιμίζει τη ζωή τους με τη συμμετοχή τους στο δικό Του πάθος και στην καθαρτική του δύναμη. Το πώς συγκεκριμένα ήταν η κοινωνία του γεύματος με τους δικούς Του, διαφεύγει της αντιληπτικής μας ικανότητας. Μπορούμε, όμως, να αναγνωρίσουμε την εσωτερική της ουσία και να διαπιστώσουμε ότι στη λειτουργική κοινότητα, στον εορτασμό της Ευχαριστίας, αυτό το τραπέζι με τον Αναστάντα συνεχίζεται έστω και με διαφορετικό τρόπο.*

^{lvii} Αναφορικά με τη βία στο Μτ. βλ. Σ. Δεσπότης, 144.000 «Ευνούχου» - Παρθένοι: Βία και Γάμος στο Ματθαίο και στην Αποκάλυψη του Ιωάννη. *Ανθρώπινο Πρόσωπο και Ήθος στην Καινή Διαθήκη. Η Κ.Δ. στον 21ο αι. Τόμ. Β'*, Βιβλικές Μελέτες στη βιβλική Ηθική, Αθήνα: Άθως 2008 121-135

^{lviii} Στην παραβολή του Δείπνου ο ιερός Αυγουστίνος (Ομ. 112.8) απέδωσε το *ανάγκασον εισελθεῖν*, που αφορά εκείνους τους περιθωριακούς οι οποίοι βρίσκονταν στις οδούς και στους φραγμούς, με το *coge intrare* (**βίασέ τους** να εισέλθουν). Αυτή η ερμηνεία δικαίωσε τη βία απέναντι στους αιρετικούς και σχισματικούς, τεκμηριώνοντας τις σταυροφορίες, τους

ιερούς πολέμους, της ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας. H. Kueng, *Das Christentum. Die religiöse Situation der Zeit*. Muenchen: Piper 1999, 345.

^{lxi} I. Καραβιδοπούλου, *Απόκρυφα Χριστιανικά Κείμενα. Απόκρυφα Ευαγγέλια Α'*, Θεσσ/ίκη Πουρναράς, 1999, 301-326, εδώ 317.

^{lx} Δ. Πασσάκου, Λουκ. 14,15-24: Πρωτοχριστιανικά δείπνα και η αυτοσυνειδησία της κοινότητας του Λουκά, *ΔΒΜ 19 (2000)* 22-32.

^{lxi} Αναπαράγω ουσιαστικά την Ομιλία που έχω συγγράψει σχετικά με την περικοπή του Λκ. στο Σ. Αγουρίδης (κ.ά.), *Κυριακοδρόμιο – Γραπτά κηρύγματα βιβλικών θεολόγων στα ευαγγελικά αναγνώσματα* Αθήνα: Άρτος Ζωής 2011, 113-119.

^{lxii} Cramer, *Catena Graecorum patrum in Novum Testamentum*, vol. 2

^{lxiii} Αντίπα Νοταρά, *Οδηγός Ιεράς Μονής Αγ. Ιωάννου του Θεολόγου Πάτμου*, Ιερά Νήσος Πάτμος 2008, 47-48.

^{lxiv} Ράτσινγκερ, *Ιησούς από τη Ναζαρέτ Γ'* 83-84.

^{lxv} Βλ. Ζ. Τερλιμπάκου, *Ο Ζακχαίος εισηγητής της αναβατικής ασκητικής παράδοσης. (Η ευαγγελική περικοπή του Ζακχαίου στην ερμηνευτική παράδοση και ζωή της Εκκλησίας)*. Θεσσαλονίκη 2010.

^{lxvi} ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΑ ΜΕ ΤΗΝ ΠΕΡΙΚΟΠΗ ΜΑΣ ΑΣΧΟΛΕΙΤΑΙ ΤΟ [BIBLIOLOGERFAHRUNGEN MIT DREI GENERATIONEN WWW.AKD-EKBO.DE/.../BIBLIOLOGERFAHRUNGEN](http://WWW.AKD-EKBO.DE/.../BIBLIOLOGERFAHRUNGEN). Η UTA ROHL-PATALONG ΑΝΑΠΤΥΣΣΕΙ ΤΟ BIBLIOLOG ΣΤΙΣ ΣΕΛ. 516-522 ΤΑ SPECHZEICHEN Ο W. KLEINE ΣΤΙΣ ΣΕΛ. 522-529.